

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

MUHAMMED YAHYA HAFİZÎ JAWZJANÎ
(HAYATI-SANATI VE ESERLERİ)

Yüksek Lisans Tezi

Saiful Malık UYGUN

Danışman

Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

Nevşehir

Mayıs, 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Sayıful Malık UYGUN

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

Muhammed Yahya Hafızî Jawzjanî (Hayatı-Sanatı ve Eserleri) adlı Yüksek Lisans Tezi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak yazılmıştır.

Tezi Hazırlayan

Saiful Malik UYGUN

Danışman

Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL

KABUL VE ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ danışmanlığında Saiful Malik UYGUN tarafından “Muhammed Yahya Hafızî Jawzjanî (Hayatı-Sanatı ve Eserleri)” adlı bu çalışma Jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../.....

Jüri

İMZA

Danışman:

.....

Üye:

.....

Üye:

.....

Onay:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim kurulunun...../...../..... tarih ve Sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Enstitü Müdürü

**MUHAMMED YAHYA HAFIZÎ JAWZJANÎ (HAYATI-SANATI VE
ESERLERİ)**

Saiful Malık UYGUN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Mayıs, 2022

Danışman: Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

ÖZET

Şiir, tarihin en eski dönemlerinden günümüze kadar en çok ilgi gösterilen ve tarih boyunca binlerce kez tanımlanan kavramlardan biridir. Bu tanımlamaların da büyük oranda birbirinden farklı olduğu dikkat çekmektedir. Çünkü çoğu zaman duygulara seslenen şiir, farklı yorumlara açık bir edebi tür olmasıyla da temayüz etmiştir. Bu sebeple şiirin kesin bir tanımının yapılması oldukça zor bir hal almıştır. Şiir, Türkçe sözlükte, “Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebi anlatım biçimi, manzuma, nazım, koşuk” şeklinde ifade edilmiştir. Bu tanımda “sembol, ritim, uyum” ve “bütünlük” kavramı dikkati çekmektedir. Bu kavramların pek çok şiir için anahtar kelimeler olduğu söylenebilir. Türk ve dünya edebiyatında şiirin dinî törenlerde söylenen ahenkli sözlerle birlikte ortaya çıktığı ve edebi türlerin en eskisi olduğu bilinmektedir. Şiir geleneğinde icracı, nazım birimi, nazım biçimi gibi önemli musiki aleti eşliğinde şiirler söylemiştir. Bu icracılar ayrıca hekimlik, din adamlığı, büyücülük, rakkaslık, musikişinaslık gibi birçok görevi de üstlenmiştir.

Özbekler ana yurtları olan Türkistan’dan yaşanan bazı sebeplerden dolayı çeşitli coğrafyalara göç etmişlerdir. Bu göçler sonucu Özbekler gittikleri yerlerde kendi kültürlerini icra ederek yaymaya çalışmışlardır. Dolayısıyla da Özbek-Türk kültürünün bir parçası olan “ozanlık geleneği” nesilden nesile aktarılmaya çalışılmıştır.

İslamiyet öncesi dönemde olduğu gibi kutsal görülen bazı olağanüstü özelliklere sahip musiki aletiyle doğaçlama şiirler söyleyen ve hikâyeler anlatan ozanların izlerine Özbekistan’da 15. yüzyılda rastlanılmaktadır. Ozanlık geleneğinin devamı

olarak düşünölen bazı ürünler ise 15. yüzyıldan itibaren Türkistan coğrafyasında görölmeye başlanmıştır. Şiir tarzı ürünlerin önceki aşaması sayılan ve bu yüzyılda yaşayan şairler (saz şairleri) hakkında kesin bilgilere ulaşılammaktadır. Birçok şair eğitim almadan kendini geliştirerek çeşitli eserler vücuda getirmişler ve böylelikle dönemin sesi olmaya çalışmışlardır. Fakat bu coğrafyada yetişen şairlerin az sayıda eseleri bulunmakla birlikte yazılan eserlerin teknik açıdan zayıf olduğu da bilinmektedir.

15. yüzyıldan sonra Abu Sayıt Abulhayır, Şeybanı Han, Abdöllum Ensarı, Hamid, Üstat Abdöl Metin ve Abdul Hakım Jawzjanî gibi birçok şair Afganistan'dan geçerler. Af kuzeyinde en son yüz yılda Özbek şairlerinin sayısı çoğalır. Halk şairlerinin yanında Seracıddın, Muhammed Abidi, Baba Abdal gibi şairler yüzyılın en başarılı halk şairleri arasında sayılır. 20. yüzyılda şiir geleneğinin öneminin artmasında geleneğe bağı ve bu geleneği devam ettirmekte kararlı olan şairlerin verdiği emekler elbette göz ardı edilmemelidir. Muhammed Kazım Emini, Sayıt Muhammed Labıb, Şafıka Yarkın, Muhammed Halım Yarkın, Nurullah Altay, Muhammed Alım Kohken, Aşrep Azimî ve Ghulam Sahı Vekilzada yüzyılın diğere şairlerindendir.

Bu çalışmada şiir geleneğine gönöl vermiş bu geleneğin yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması için özveriyle çalışan 21. yüzyıl şairlerinden Muhammed Yahya Hafızî Jawzjanî'nin hayatı, sanatı ve eserleri üzerinde durulmuş ve gelenekteki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma, giriş, sonuç, şiir dizini, kaynakça, öz geçmiş ve ekler bölümleri dışında altı ana bölümden oluşmaktadır. Giriş Bölümünde Özbek edebiyatında şiir geleneği üzerinde durulmuş, Özbek şiir geleneğinin tarihi gelişimi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Birinci Bölümde Muhammed Yahya Hafızî'nin hayatı ve şiir dünyasına geçişi ele alınmıştır. İkinci Bölümde Yahya Hafızî'nin eserlerin tanıtımıyla basım tarihi ve eserlerin özellikleri açıklanmıştır. Üçüncü Bölümde şiirlerinin nazım şekli ve türü belirlenmiştir. Dördüncü Bölümde eserlerinden alınan şekil özellikleri açısından şiirleri incelenmiştir. Beşinci Bölümde şiirler muhteva bakımından ele alınmıştır. Altıncı Bölümde Muhammed Yahya Hafızî'nin Muhabbet Nameh Divâni'nından 50 parça şiiri, Özbekçe ve Türkçe olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Sonuç Bölümünde ise elde edilen bilgiler üzerinden genel bir değerlendirme

yapılarak Muhammed Yahya Hafizî'nin geleneğe katkıları üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada halk bilimi araştırmalarında sıkça tercih edilen eserlerin inceleme yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültürü, Gelenek, Şiir Geleneği, Şiir Tarzı, Şiir, Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî.

MUHAMMAD YAHYA HAFIZÎ JAWZJANÎ (LIFE-ART AND WORKS)

Saiful Malik UYGUN*

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature, Master's Degree, May, 2022

Advisor: Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

SUMMARY

Poetry is one of the concepts that has been of the most interest from the earliest periods of history to the present day and has been described thousands of times throughout history. It is noteworthy that these definitions are also largely different from each other. Because poetry, which often appeals to emotions, has also come to a head with the fact that it is a literary genre that is open to different interpretations. For this reason, it has become very difficult to make a precise definition of poetry. The poem is expressed in the Turkish dictionary as "A literary narrative form, verse, nazim, koşuk, which emerges with rich symbols, rhythmic words, harmonious use of sounds, is equivalent in syllables and stops and is a whole in itself." In this definition, the concept of "symbol, rhythm, harmony" and "wholeness" attracts attention. It can be said that these concepts are the key words for many poems. It is known that poetry in Turkish and world literature emerged with harmonious words spoken in religious ceremonies and is the oldest of the literary genres. In the poetry tradition, he sang poems accompanied by important musical instruments such as the performer, the nazim unit, the nazim form. These performers also undertook many duties such as physician, clergyman, witchcraft, rakkas, musician.

Uzbeks migrated to various geographies due to some reasons experienced in Turkestan, their homeland. As a result of these migrations, Uzbeks tried to spread their own culture by performing in the places they went. Therefore, the "poetic tradition", which is a part of Uzbek-Turkish culture, has been tried to be transmitted from generation to generation.

As in the pre-Islamic period, traces of poets who sang improvised poems and told stories with some extraordinary musical instruments with some extraordinary features were found in Uzbekistan in the 15th century. Some products, which are considered as the continuation of the poetic tradition, have started to be seen in the

geography of Turkestan since the 15th century. precise information about the poets (saz poets) who lived in this century, which is considered the previous stage of poetry style products, cannot be reached. Many poets developed themselves without training and created various works and thus tried to be the voice of the period. However, although there are few works of poets who grew up in this geography, it is also known that the works written are technically weak.

After the 15th century, many poets such as Abu Sayt Abulhay, Shaybani Khan, Abdullah Ansari, Hamid, Master Abdul Metin and Abdul Hakim Jawzjani passed through Afghanistan. In the north of Amneste, the number of Uzbek poets increased in the last hundred years. In addition to folk poets, poets such as Sarajiddin, Muhammad Abidi, Baba Abdal are considered among the most successful folk poets of the century. Of course, the efforts of poets who are committed to tradition and determined to continue this tradition in increasing the importance of the poetry tradition in the 20th century should not be ignored. Muhammad Kazim Amini, Sayit Muhammad Labib, Shafiq Yarkin, Mohammad Halim Yarkin, Nurullah Altai, Muhammad Alim Kohken, Ashreb Azimi and Ghulam Sahı Vekilzada are other poets of the century.

In this study, the life, art and works of Muhammad Yahya Hafizî Jawzjanî, one of the 21st century poets who devoted his heart to the poetry tradition and worked with devotion to keep this tradition alive and to transfer it to future generations, were emphasized and his place in the tradition was tried to be determined.

The study consists of six main sections except for the introduction, conclusion, poetry index, bibliography, resume and appendices. In the Introduction, the poetic tradition in Uzbek literature is emphasized and the historical development of the Uzbek poetry tradition is tried to be revealed. In the first part, the life of Muhammad Yahya Hafizi and his transition to the world of poetry are discussed. In the second part, the history of publication and the characteristics of the works are explained with the introduction of Yahya Hafizî's works. In the Third Part, the form and genre of his poems are determined. In the fourth part, his poems are examined in terms of the shape characteristics taken from his works. In the Fifth Chapter, the poems are discussed in terms of content. In the sixth chapter, 50 pieces of poetry from Muhammad Yahya Hafizî's Muhabbet Nameh Divâni were tried to be transferred in

Uzbek and Turkish. In the Conclusion Section, a general evaluation is made on the basis of the information obtained and the contributions of Muhammad Yahya Hafizi to the tradition are emphasized. In this study, the examination method of the frequently preferred works in folklore researches was used.

Keywords: Turkish Culture, Tradition, Poetry Tradition, Poetry Style, Poetry, Muhammad Yahya Hafizî Jawzjanî.

TEŞEKKÜR

Öncelikle tez yazım süresinde fikirlerini ve eserlerini benimle paylaşan değerli şairimiz Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî'e teşekkür ederim. Yüksek lisans öğrenimim boyunca değerli bilgi birikimleriyle katkıda bulunan ve bu zorlu süreçte beni yalnız bırakmayan tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Daima kanatlarının gülgesini üzerimde hissettiğim, maddi ve manevi olarak her zaman bana destek olan aileme ve can arkadaşlarım Hayatullah Hayat, Ahmad Firoz Zarifi'e sonsuz teşekkür ederim. Tezimi hazırlama sürecinde bana destek olan, tezle ilgili birçok kaynağa ulaşmamı sağlayan, değerli bilgilerini ve vaktini benimle paylaşan, bu süreçte yaşadığım herhangi bir soruna "Manas Baba" gibi hemen çözüm bulan danışmanım ve değerli hocam Pof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vii
TEŞEKKÜR	x
KISALTMALAR	xiii

GİRİŞ

ÖZBEK TÜRK KÜLTÜRÜNDE ŞİİR GELENEĞİNİN YERİ	1
A. Özbek Edebiyatı'nın Tarihi Gelişimi	1
B. Afganistan Özbek Şairleri'nin Şiir Programları.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED YAHYA HAFİZİ JAWZJANİ' NİN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1. MUHAMMED YAHYA HAFİZİ JAWZJANİ' NİN HAYATI	8
1.1.1. Muhammed Yahya Hafizi'nin Soyu ve Ailesi.....	8
1.1.2. Muhammed Yahya Hafizi Jawzjanî'nin Doğumu ve Ölümü	10
1.1.3. Muhammed Yahya Hafizi'nin Eğitimi	10
1.1.4. Muhammed Yahya Hafizi Jawzjanî'nin Lise Yılları.....	13
1.1.5. Muhammed Yahya Hafizi'nin Mesleği	13
1.1.6. Muhammed Yahya Hafizi'nin Evliliği ve Çocukları.....	14
1.2. MUHAMMED HAFİZİ'NİN SANATI VE ŞİİR GELENEĞİNDEKİ YERİ	15
1.2.1. Muhammed Yahya Hafizi'nin Şiire Başlaması	15
1.2.2. Muhammed Yahya Hafizi'nin Âşıklık Geçişİ	19
1.2.3. Muhammed Yahya Hafizi'nin Etkilendiği Şairler.....	22
1.2.4. Muhammed Yahya Hafizi'nin Etkilediği Kişiler.....	23
1.2.5. Muhammed Yahya Hafizi'nin Katıldığı Şenlikler Programlar.....	25
1.2.6. Muhammed Yahya Hafizi'nin Millet Sevgisi.....	25
1.2.7. Muhammed Yahya Hafizi'nin Atışmaları	27
1.2.8. Muhammed Yahya Hafizi'nin Hakkında Yapılan Çalışmalar.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED YAHYA HAFİZİ’NİN ESERLERİ

2.1. MUHAMMED YAHYA HAFİZİ’NİN “MUHABBET NAME DİVÂNÎ” ...	30
2.2. Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî’nin İkinci Divânî “ENJİMEN ARAİ HAFİZİ JAWZJANÎ”	35
2.3. Muhammed Yahya Hafizî’nin Üçüncü Divanî “ÜSTAT QARI MUHAMMED AZİM AZİMÎ ESERİ”	39
2.4. Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî Dördüncü Eseri “Edebî Fenler”	48
2.5. Muhamme Yayha Hafizî’nin Beşinci Eseri “Nadire Begüme Nişana”	49
2.6. Muhamme Yahya Hafizî’nin Altıncı Eseri “Nâvâyeğe Hediye”	52
2.7. Muhamme Yahya Hafizî’nin Yedinci Eseri “Babür Gazalığa Nezire”	56
2.8. Muhamme Yahya Hafizî’nin Sekizinci Eseri “Mevlânâ Ghiasuddin Himmet Divânî”	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHAMMED YAHYA HAFİZİ’NİN ŞİİRLERİNİN YAPISI

3.1. Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî Şiirlerine Vezin Ölçü	69
3.2 Muhamme Yahya Hafizî Jawzjanî Şiirlerinde Kafiye (UYAK) Yapısı	70
3.3. Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî Şiirlerinde Kafiye Çeşitleri	70
3.3.1. Yârim Kafiye (Uyak)	70
2.3.2. Tam Kafiye	72
2.3.3. Zengin Kafiye	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUHAMMED YAHYA HAFİZİ’NİN ŞİİRLERİNİN NAZİM ŞEKLİ VE TÜRÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ

4.1. Muhammed Yahya Hafizî’nin Şiirlerine Tür ve Şekil Açısından Tasnifi.....	75
4.1.1. Halk Şiiri Nazım Şekilleri ve Türleri.....	75
4.1.1.2. Nazım Türleri.....	77
4.1.2.1.2. Bağırma (Bozrak)	80
4.1.1.2.2. Konu (Ağırlık Türler)	82
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 136-137)	84
4.1.1.2.2.2. Taşlama	84
4.1.1.2.3. “Ezgi” ve “Konu” Ağırlığı Aynı Yoğunlukta Olan Türler.....	87
4.1.1.2.3.1. Ağıt.....	87

4.1.1.2.1. Kasîde	91
4.1.1.2.2. Gazel.....	94

BEŞİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED YAHYA HAFİZÎ JAWZJANÎ'NİN ŞİİRLERİNİN MUHTEVASI

5.1. Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî'nin Şiirlerinde İşleği Konular	97
5.1.1. Aşk ve Sevgili	97
5.1.2. Ayrılık/ Gurbet/ Sılaya Özlem	99
5.1.3. Gönül (Yürek).....	101
5.1.4. Öğüt Konulu Şiileri.....	102
5.1.5. Yaşadığı Yerle İlgili Şiileri (Sarı-pol, Jawzjan, Şebirğan)	105
5.1.6. Çeşitli Şahıslarla İlgili Şiirleri	106
5.2. Muhammed Yahya Hafizî'nin Kültürel Şiirleri	107

ALTINCI BÖLÜM

MUHAMMED YAHYA HAFİZİ'NİN ŞİİRLERİ	116
SONUÇ	194
KAYNAKÇA	197
Ekler	199

KISALTMALAR

bk. : Bakınız

C. : Cilt

AF. :Afganistan

DLT : Divânu Lügati't Türk

MÖ : Milattan Önce

MS : Milattan Sonra

MTA : Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü

s. : Sayfa

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TDEKTS : Türk Dünyası Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik
Sözlüğü

TDK : Türk Dil Kurumu

TTK : Türk Tarih Kurumu

TÜBAR : Türklük Bilimi Araştırmaları

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

vs. : Vesaire

GİRİŞ

ÖZBEK TÜRK KÜLTÜRÜNDE ŞİİR GELENEĞİNİN YERİ

A. Özbek Edebiyatı'nın Tarihi Gelişimi

Toplumlar tarafından sözü ahenekli söyleme ve ekili kılma amacıyla ortaya çıkmış olan şiir, dini inanç ve uygulamaların bir parçası olması, geç dönemlerde de insani yön kazanmasıyla bir gelenek eebiyatı olarak karşımıza çıkmıştır. Geleneği oluşturan şairler arasında sanat anlayışı bakımından ilişki vardır. Halk ve aydın kişiler tarihi akış içerisinde kendi dilleriyle kendi şiir geleneklerini oluşturmuşlardır. Muhammed Yahya Hafızî'de diğer şairler gibi kendi zamanında önemli bir şair olarak ve devrin diğer şairleri gibi şiir dünyasında yerini almıştır. Şiirin tarihi, MÖ Yunan'da Elyad ve Adise ile ilk olarak başlamıştır. Hindistan'da ise Mahabharata ve Ramayana, Afganistan'da Abulkasım Firdevsi ilk şiir yazarlar olarak tarihe geçmiştir (<https://fa.m.wikipedia.org/wiki>, 2012).

14. Yüzyıldan itibaren Afganistan'ın kuzeyinde yaşayan Özbek-Türkmen halkına mensup bir çok şair, yazar bu coğrafyada yetişmiştir. Söz konusu bu şair ve yazarların büyük bir kısmı günümüze kadar pek çok kıymetli eserler bırakmışlardır. Bunlardan Ali Şir Nâvây-i, Zehiriddin Muhammed Babür, Makdum Kulu gibi büyük sanat erbaplarının şöhreti sadece o çevrede değil, dünyaya da yayılmıştır. Ali Şir Nâvây-i'nin "Tezkire-yi Mecâlisün-Nefâis"¹ adlı eseri o dönemin 574 şairinin hayatı ve şiirlerinden örnek verilerek yazılmıştır. Şairlerin hayatını yazmak Nâvây-i'den önce Fars edebiyatında da bir gelenek olarak devam etmiştir. Nâvây-i, Feridüddin Attar'ın "Tezkiretü'l-Evliya"² eserinden esinlenerek söz konusu "Tezkire-yi Mecâlisün-Nefâis" eserini yazdığı tahmin edilmektedir. "Tezkiretü'l-Evliya" adlı eserde yüzden fazla bilim adamı, şair ve tasavvuf erbabının hayatı, eserleri ve

¹ تذکره مجالس النفائس (Tezkire-yi Mecâlisü'n-Nefâis)

² تذکره الاولیاء (Tezkiretü'l-Evliya)

edebiyattaki yeri anlatılır. Günümüze kadar kendi kültür ve kimliği ile yaşamakta olan Özbek-Türkmen halkı tarafından şairlerin ve sanatkarların hayatını yazmak bir gelenek olarak devam etmiştir ve ayrıca tezkire yazmak da bölgedeki canlılığı daima korumuştur. Bu bağlamda Özbek kökenli Muhammed Kazim Emmini de bu geleneği sürdürmüştür. En son 20. ve 21. Yüzyılda yaşayan Özbek-Türkmen şairlerinin hayatını ele aldığı ve şiirlerinden örnek vererek hazırladığı “Afganistan’da Özbek Şairleri” isimli bir eser meydana getirmiştir. Bu eser 2006 yılında yayımlanmıştır. Eserde Afganistan’ın kuzeyinde yaşamış şairlerin hayatından kısa alıntılara ve şiirlere yer verilmiştir. Eserde, Muhammed Yahya Hafızî Jawzjanî’nin biyografisini anlatan bölümün 85. sayfasında şöyle bahsolunur:

“Abdul Hafız Oğlu Muhammed Yahya Hafızî Jawzjanî 1942 miladi yılında Şibirgan şehrinin Beluçhana köyünde dünyaya geldi. Şair, Qazi Menhacilserac Jawzjanî devlet okulunda okur, 1966 yılında öğretmen olur, ondan sonra Jawzjan Kültür idaresinde çalışır. Aynı zamanda Âli Şir Nâvâyî Kültürel Derneği’nde Velayati sorumlu bölümünde çalışır ve ATV’nin Kültür İşlevçi programında da kadrolu olarak görev yapmıştır. Hafızî, okul döneminde şiir ve edebiyat ile ilgilenmeye başlar, onun eserleri 1992 yıllardan bu yana ülke basım evleri tarafından yayımlanır. Hafızî, Peştü, Farsça, Hazar lehçesinde ve Özbekçede şiir yazma maharetine de sahiptir” (Emini, 2006: 85-86).

Bu eserde 1952 doğumlu Muhammed Azim’in ođlu Abdul Selam Asim eserlerinden ve şiirlerinden örnek vererek hayatı anlatılmıştır. Aynı eserde 1973 doğumlu Baba Kulođlu Abdul Hamid Agah, Afganistan’ın kuzeyindeki önemli şairlerinden biri sayılır. Eser, Molla BHERatođlu Molla Niyazı Belhi’den de söz etmektedir. Bu şairlerden başka İbni Yemin Şibirganı, Şah Elhamođlu Şah Ghulam Ahmedi, Qari Kerimođlu Muhammed Kazım Emmini, Ergeş Üčkün, Muhammed Emin Učkun, Türe Hanođlu Zikirullah İšanç, Mirza Şevket Buharı, Ernezerođlu Ezizullah Bütün, Molla Haydar Kul Tabipođlu Hemidullah Bütün Haydari, Khodaiqol Bahşıoğlu Molla Muhammed Mukim Mukimi Andhöyü, Abdul Ahed ulusu kızı Fevziye Yalda, Molla Rahmanođlu Üstad Ghulam Muhammed Maktum, Sayıt Asım Kızı Asıf’a Şadab, Sayıt Şerifoğlu Sayıt Seracıddın Qani, Muhammed Ezimođlu Muhammed Eşref Ezimi Andhöyü’den de bahsedilir (Emini, 2006: 1-223). Ayrıca bu eserde toplam olarak 59 şairin hayatı, sanatı ve eserlerinde örnekler verilmektedir. Bu durum

bölgede yaşayan Özbek-Türkmen edebiyatının canlılığına, halk tarafından ilgiyle ve sevgiyle takip edildiğine, şair ve yazarlarına büyük kıymet verildiğine işaret etmektedir. Bunlar arasında Özbek-Türkmen gruplar tarafından en çok ilgiyle takip edilen şairlerden biri de Muhammed Yahya Hafızî'dir.

Özbek edebiyatı Afganistan Özbekleri arasında büyük ve önemli sayılan sosyo-kültürel faaliyetlerin bir parçası olarak görülmektedir. Bu yüzden Özbek edebiyatı'nın tarihinde çok önemli şairler ve yazarlar geçer, her devrede bu geleneğe önem vererek büyük şairlerin saraylarında yetiştirirler. Tarihe baktığımızda Babürüler, Sultan Husain Baykara, Şeybanı Hanlar ve Eştir Hanlar Özbek edebiyatında yaptığı işlemler başkaçadır. Eştir Hanlar sülalesinden sonra 1711-1747 yıllarda AbulFayızHan hakimiyeti'nin arasında Özbeklerin elinden toprak kaybı ve hakimiyet gider, aynı asırlarda Özbek edebiyatındaki gelişmeler yalnız Buhara'da kalır. Yıllar sonra Türkistan Türk siyasi tarihinde bir dönüm noktası olan 17. ve 20. yüzyılların arasında ortaya çıkan ayaklanmalar ve toprak kayıpları, yeni bir vatan tanımlaması yapmayı zorunlu kılmış ve bu bağlamda millî kimliğin, millî yapıların ve bilincin gücüne olan inancı kuvvetlendirmiştir. Milletlerin ve devletlerin içinde buldukları buhranlı dönemlerde, edebiyat ve fikir adamları yeni bir vatan tasavvuru, kimlik inşası ve millî bilincin tesisi için önemli sorumluluklar üstlenmişlerdir. Şair, yazar ve gazeteci kimlikleriyle tanınan, Afganistan kuzeyindeki Özbek edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Muhammed Yahya Hafızî de mensup olduğu milletin sesi ve vicdanı olarak edebiyatın hemen türünde eser vermiş; Güney Türkistan'nın Kuzey Türkistan'la bir ülkü etrafında birleşmeleri için mücadele etmiş bir önemli bir edebî şahsiyettir. Onun kaleminden çıkan şiir türündeki eserler, dil, edebiyat, sanat, tarih, inanç, coğrafya gibi kültür unsurları bakımından dikkate değer özellikler barındırmaktadır.

17. yüzyılın başlarından itibaren Babür ve Timurlar devletlerinin elde ettiği güç ve toprak kaybı önce Orta Asya'da başlar. Ruslar, Peştunlar, Tacikler gibi gayri Türk grupların ardından Araplar da bölgede uydu devletler kurmak gayesiyle harekete geçerler. Bu durum, Türk gruplar tarafından mevcut bağımsızlık arayışlarının doğru, geçerli ve uygulanabilir olmadığı fark edilmesine neden olur. Etnik temele dayalı küçük devletler kurma gayretleri bölgede yaşayan Türk grupların yeni bir düşünce eksenine geçmesini sağladığı gibi, Türkçülük düşüncesinin belirmesine ve devam

eden süreçte de kökleşmesine neden olur. 17. yüzyılın sonlarından görülen “Abdalılar” ayaklanmaları ve Timurî şehzadelerin aralarındaki çatışmalarla yaşanan toprak kayıpları, Türk olmayan gruplara yeni bir şans doğurarak bölgede kendilerine ait devlet kurmalarını sağlar; bölünmenin sonucunda Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Kazakistan devletleri teşekkül eder. Eskiden Horasan devletinin hakimiyetinde yaşayan Peştulardan, Ahmet Şahbaba Afganistan isminde devlet kurar.

Amuderya³ yakasındaki yaşayan Özbek-Türkmenler halkı yeni kurulan Abdalılar Devleti'nin hakimiyeti altından (Afganistan Kuzeyindeki Türk halkı) yaşamayı devam ederler. Yeni sınırlar ve yeni devletler kardeşleri birbirinden ayrılmaya zorlar. Türk gruplar için zorluklar ve sıkıntılar baş göstermeye başlar. Kendi devletine sahip olamayan bu grupların içinden çıkan şair ve yazarlar eski ihtişamlı günleri yad eden eserler vücuda getirmeye, halkın çektiği zorlukları, bağımsızlık isteklerini, müstakil ve kendi kimliği ile yaşama gayret ve düşüncelerini dillendirmeye başlarlar. Fakat bu kaotik dönemde sözlü olarak dillendirilen bu eserlerin büyük kısmı yazıya aktarılmadığı için kaybolmuştur (Ömer, 2022).

19. asrın sonlarından itibaren Muhammed Azim'in oğlu Abdul Selam Asim, Baba kul oğlu Abdul Hamid, Molla BHerat oğlu Molla Niyazı Belhî, İbni Yemin Şibirganî, Şah Elham oğlu Şah Ghulam Ahmedî, Qari Kerim oğlu Muhammed Kazım Eminî, Ergeş Uçkun, Muhammed Emin Uçkun, Türe Han oğlu Zikirullah İšanç, Mirza Şevket Buharî, Ernezer oğlu Ezizullah Bütün, Molla Haydar Kul Tabip oğlu Hemidullah Bütün Haydarî, Khodaiqol Bahşî oğlu Molla Muhammed Mukim Mukimi Andhöyü, Mevlâna Cevherî, Mevlâna Ghiasuddin Himmet, Abdul Ahed ulusu kızı Fevziye Yalda, Molla Rahman oğlu Üstad Ghulam Muhammed Maktum, Sayıt Asım Kızı Asıf'a Şadab, Sayıt Şerif oğlu Sayıt Seracıddin Qani, Muhammed Ezim oğlu Muhammed Eşref Ezimi Andhöyü, Şeri-i Jawzjanî, Seyit Muhammed Abidî, Muhammed Yahya Hafızî Jawzjanî gibi bir çok şair ve yazar Afganistan kuzeyinde yetişir. Bu şairlerin her birinin birden fazla eseri ve el yazma divanları mevcuttur.

³ Ceyhun veya Amuderya, Orta Asya'nın en uzun nehirlerinden biridir. Ceyhun, Afganistan içinde Pamir ve Hindukuş dağlarının kesiştiği yerde, yaklaşık 4950 m rakımdaki kaynağından Aksu adı altında doğarak batıya doğru ilerler ve kuzeyden, başlıca Pamir Vahan suyu, Kızılsu, Kâfirmihân ve Surhân, güneyden de Kökçesu ...

Mevlâna Cevherî, Muhammed Azim ve Mevlâna Ghiasuddin Himmet gibi fikir ve edebiyat adamlarının Özbek-Türkmen düşüncesini yansıtan ilmî ve edebî eserler Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî tarafından toplanır, yeniden basılarak bölgede geniş bir kitle tarafından okunmaya başlanır. Böylece “Kuzey Türkistan’da (Afganistan) yaşayan Özbek ve Türkmen halkının kimlik ve devlet arayışları hareket kazanmaya başlar, bu hareket zamanla halk arasında bir düşünce akımına dönüşür. Bu eserler zamanla okuryazar çevrede bu düşünce akımının kökleşmesine de zemin hazırlarlar. Siyaset, kültür, sanat, dil ve edebiyat alanlarındaki temel meseleleri yeniden ele alan fikir ve edebiyat adamları, milleti oluşturan değerleri, bir topluluk içinden akıl-kalp denkleminde kurarak seçerler ve onları zamanın şartlarına göre yorumlayarak yeniden işlerler” (Şarık, 2009: 28).

Memlekette olup biten büyük ve bir o kadar mühim hadiselerin, acı tecrübelerin edebî eserlerde muhtelif yönleriyle ele alınmaması düşünülemez. Nitekim milletlerin ve devletlerin içinde buldukları buhranlı dönemlerde, edebiyat ve fikir adamları yeni bir vatan tasavvuru, kimlik inşası ve millî bilincin tesisi için önemli sorumluluklar üstlenmişlerdir. Bu bağlamda “Dostum’un⁴ kaybının yarattığı travmayı, varoluş mücadelesi ve kimlik arayışını en açık biçimiyle mağlubiyet hissini derinden hissedildiği edebî ürünlerde görmek mümkündür” (Ömer, 2022).

Gerçekten de Özbek edebiyatının millî kültür unsurları bakımından yoğun bir içeriğe sahip olduğu dönem kuşkusuz millî bilinçlenmenin, “savaş ve fetih, sürgün ve köleleştirme, göç dalgaları ve dil değiştirme gibi” amillerle körüklendiği 1919. yılların başıdır (Ömer, 2022). Bu dönemde kaleme alınan Beherdin Şarık’ın tarihi eserlerinin genel özellikleri kendi benliğinin farkına varma, geçmişin güçlü ve parlak günlerini hatırlama ve geleceğe dair duyulan kaygının bertaraf edilmesi şeklinde değerlendirilebilir.

Afganistan kuzeyindeki⁵ (Güney Türkistan) Özbek edebiyatının önemli temsilcilerinden şair Muhammed Yahya Hafizî, milletin sesi ve vicdanı olarak şiir ve diğer edebi türlerinde eser vermiş; yaptığı dernekçilik ve dernek temelli yayınları ile

⁴ Abdul Raşit Dostum Afganistan’da yaşayan Türklerin Lideri ve Conbiş (Cümbüş) partisinin başkanıdır.

⁵ Afganistan’da yaşayan Türk gruplar tarafından Afganistan’ın kuzeyi Kuzey Türkistan olarak adlandırılırken Türkiye sahasında kadim Türkistan’ın parçası olarak bu bölgeye Güney Türkistan adı verilmektedir.

ve kaleme aldığı şiirleriyle bütün Özbeklerin bir ülkü ve devlet etrafında birleşmeleri için gayret göstermiş bir mücadele adamıdır. Onun kaleminden çıkan edebi eserler dil, edebiyat, tarih, coğrafya gibi kültür unsurları bakımından dikkate değer örneklerdir. Yazar, ortaya koyduğu eserlerle, milletin istiklâlini gülgeleyen bulutları dağıtmaya, genç nesillere mazinin güçlü ve parlak günlerini hatırlatarak millî ruhu harekete geçirmeye çalışmıştır.

B. Afganistan Özbek Şairleri'nin Şiir Programları

Afganistan Özbek şairlerinin arasındaki şiir okuma programları her yıl farklı festivallarda görmek mümkündür. Bu programlardan birisi Çiftçi beyramıdır. Çiftçi beyramı her sene 22 Mart'ta Afganistan'nın bir çok şehirlerinde kutlanır. Bu kutlamalarda şairler çiftçiler hakkında yazdıkları şiirlerini okurlar, çiftçi faaliyetlerinin gelişmesi için yol gösterilir ve herkes çiftçilerin yaptığı hizmetler, çektiği zahmetleri için onlara teşekkür eder ve Çiftçi sağlığı için dualar yapılır.

Nevruz bayramı Afganistan Özbek topluluğu için çok önemli bayramlardan sayılır ve bu bayram baharın gelişi olarak Azerbaycan, Türkiye, İran, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan gibi dünyanın birçok ülkesinde Türkler tarafından her yıl Nevruz olarak kutlanmaktadır. Orta Asya, Ortadoğu, Anadolu bölgesi ve Balkanlardan birçok insan 21 Mart Nevruz bayramını özel bir kutlama olarak görmektedir. Bu şekil kutlamalar ve festivallar Afganistan Özbek şairlerin arasında, Nevruz ve bahar ile ilgili şiir yazma bir gelenek olarak kalmış ve bu gelenek halk arasında çok ilgi gördüğü ve sevildiği için kutlamalar zenginleşerek devam etmektedir. Nevruz bayramı ya da kısaca Nevruz, dünya çapında çeşitli halklar tarafından kutlanan geleneksel yeni yıl ya da doğanın uyanışı ve bahar bayramı. Nevruz bayramına 4 hafta kala, her salı günleri özel günler olur ki, bunlara çarşamba denir.

Milletimizin başına geçmiş yıllarda musallat olan savaşlar ve çatışmalar nedeniyle, savaş ve şiddet ortamı ve halkın sorunları, ülkemiz şairlerinin şiirlerini etkilemiş olsa da halk şairleri Nevruz'u unutmamıştır. Muhammed Yahya Hafizî'de başka şairler gibi bahar ve nevruz bayramı hakkında şiirler yazmıştır.

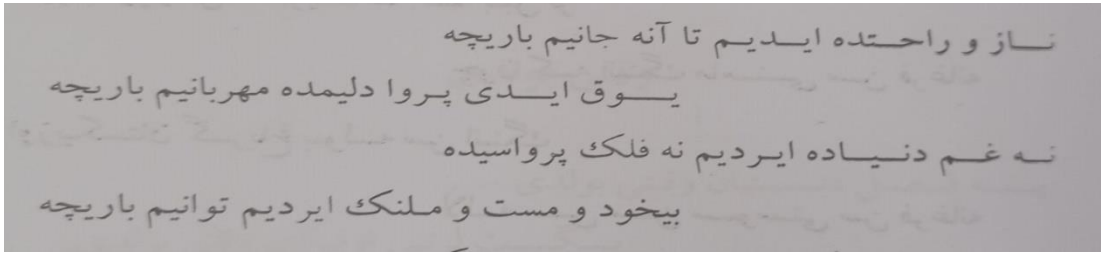
BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED YAHYA HAFİZÎ JAWZJANÎ' NİN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1. MUHAMMED YAHYA HAFİZÎ JAWZJANÎ' NİN HAYATI

1.1.1. Muhammed Yahya Hafizî'nin Soyu ve Ailesi

Muhammed Yahya Hafizî, Jawzjan vilayetinin Sarı-pol⁶ ilçesinin Beluçhane⁷ köyünde Abdul Hafız'nın ilk çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Üç erkek, iki de kız kardeşi vardır. Muhammed Yahya Hafizî'nin çocukluk yıllarına dair bilinen en önemli bilgi, anne sevgisinden çok etkilenmiş bir çocukluk geçirdiğidir. Bu durum şiirlerine de yansımıştır: “Canım annem/ Beni dünyalar kadar seven” başlıklı şiiri annesine ithaf edilmiştir.

Naz rahatdeh eydim ta Anah canım bariçeh	Naz rahatta idim ta canım annem varında
Yoq eydi perwa dilimde mehribanim bariçeh	Yoktu parva yüreğimde Mehriban-ım varında
Ne ğem donyadeh eyrdim ne felek pervaside	Ne dünya gamındaydım ne felek Pervâsinde
Biyhod mest meleng eyrdim tevanim bariçeh	Mest ve umursamaz idim tavanım varında

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 323) (Hafizî Jawzjanî, 2011: 323)

Hafizî ailesi, babasının maddi sıkıntıları sebebiyle küçük yaşta Jawzjan'a göç eder ve burada ilk olarak Mahmut isimli birisiyle tanışır. Onunla dostluğu ölene kadar devam

⁶ O dönemde Jawzjan'a bağlı bu ilçe daha sonra müstakil hale gelerek vilayet olmuştur (yazarın notu).

⁷ Baluç Afganistan'da yaşayan halkın bir topluluktur, Baluçhane Af köyler ismi geçer.

eder. İlkokul ve ortaokulu Belüçhane’de tamamlayan şair, liseyi Sarı-pol şehrinde okumuştur. Çocukluğunun ve gençliğinin büyük bir bölümünü de Jawzjan’da geçmiştir. Hafızî, ilköğretimini 1950’de tamamlamıştır. 1955 yılında liseden mezun olur, mezuniyetten sonra hasretini çektiği edebiyat çevresine yeniden kavuşan şair, bu motivasyonla edebiyat hayatının en verimli bir dönemini yaşamış ve bu süreçte dokuz kitap kaleme almıştır. Bu dönemde Üstad Muhammed Azım Azimî’nin eserini yayına hazırlar. 1992’de bu eser neşredilir. 2008 yılında kendi eserleri, 2016’da ise bütün şiirleri yayımlanır. Aynı yılın aralık ayında şiir üzerine yazılarının topladığı şairin ilk divânı “Muhabbetname” de okuyucuyla buluşmuştur. Bunlardan başka her yıl “Zehirdin Muhammed Babür” dergisinin ekim ayında yayımlanan şiirleri, Batur TV’de yayınlanan “Şiir Sarayı” programında da düzenli olarak okunmuştur. Bu programda özellikle vatan sevgisini ve milletseverliği konu edinen şiirlere yer verilmiştir.

Memuriyet hayatı bittikten sonra aktif bir dernek yaşamın içine giren şair, Zehirdin Muhammed Babür Derneği’ne üye olmuş ve derneğin yayın organı “İzgi Duygu: İyi Duygular” adlı köşede köşe yazarlığına başlamıştır. Şair, daha sonra söz konusu derneğin başkanlığına getirilir. Kendi çabası ile Özbek Halk Toprağı şiir ödülüne, 2015 yılında Ali Şir Nevâyî ödülüne, Süveyda adlı şiiri ile de 2018’de Zehirdin Muhammed Babür şiir ödülüne layık görülür. Muhammed Yahya Hafızî ve tanınan ünlü şairlere Zehirdin Muhammed Babür Derneği tarafından 2009 yılından itibaren her yıl şiir ödülü verilmektedir. Ayrıca şairin ölümünden sonra “Hafızî’nin Hakkında” başlıklı armağan makaleler yayımlanmıştır. Jawzjan’da kurulmuş “Edebiyatçılar Derneği” tarafından hazırlanmış ve 2019’de yayımlanmış bir derleme olan Muhammed Yahya Hafızî’nin Şiirleri adlı çalışma da dikkate değerdir. Diğer önemli çalışmayı oğlu Hoşang Hafızî yapmış olup, bu çalışma şair hakkındaki önemli kitaplar arasına girmiştir.

Hafızî’nin pek çok şiiri de bestelenmiştir. Edebiyatla ilk tanışıklığı ortaokul yıllarına denk gelen Muhammed Yahya Hafızî’nin ilk şiirleri, ancak 1955’lerin başında “Jawzjan Halkım” başlığı ile tanınmıştır. Bu yıllarda şairin yazıları gibi şiirleri de dergilerde yayımlanmaya başlamıştır. İki yıl sonra şairin ikinci şiir kitabı kabul edilen Encümen-i Arayi adlı kitabı neşredilmeye başlar. Önceki şiirlerinde olduğu gibi bu şiirini de gurbet ve yabancılaşma eksenine oturtan şair, bunlara sevgi temini

de eklemiştir. Zehirdin Muhammed Babür Derneği etrafında bir araya gelen şairlerin birbirlerini etkilemesi ile özellikle kişisel acıların toplumsal plana taşınması, toplumun acılarının dillendirilmesi temaları ön plana çıkmıştır.

Biçim özellikleri açısından da diğer kitaplardan ayrılan “Muhabbetnâme” adlı eserinde sekizli, dokuzlu ve onlu dizelerden oluşan şiirler yer almıştır. Şairin 2016 yılında yayımlanan “Mevlâna Cevheri” eserinde, şairin iç hesaplaşmalarını yansıtan şiirler Muhabbetnâme’deki şiirlerine benzer şekil özellikleriyle de dikkat çekmiştir. Bu eserden üç sene sonra 2019’da Nadire Begüm adlı başka bir kitabı da yayımlanmıştır.

Muhammed Yahya Hafızî şairliğiyle hattatlığı birleştirmiş bir sanatkardır. Aralarında konu birliği olmayan dörtlüklerde, hüznle birleşen şaka ve mizah da dikkat çekmektedir. Şairin Muhabbetnâme divânı 2011’de yayımlanan eserinde yer yer düzyazıya yaklaşan arayış ve hesaplaşma şiirleri yer almaktadır. Yine 2015’te yayımlanan “Özbek edebiyatının şiir felsefesini yansıtan en önemli denemelerinden biri olarak kabul edilen şiirinin “ana eksenini” ise şair ve şiirin tanımı üzerindeki mülâhazalarıdır. Bu şiirde şair ve aşk, şair ve acı ilişkisi gibi pek çok konu ele alınmıştır. Şairin kendi benliğiyle hesaplaşmasının sonucunda şair, şiirin amacının, evrensel bir kucaklaşma olduğunu vurgulanmıştır (Hafızî Jawzjanî, 2011: A).

Muhammed Yahya Hafızî’nin soyu tarihi kayıtlarda Belöçhane adı verilen bir Türk boyuna dayanmaktadır. Babası Sarı-pol şehrinin Beluçhane köyünden Özbekler sülalesinden Abdül Hafız oğlu, 1942 doğumlu, Muhammed Yahya Hafızî’dir. Hafızî’nin babası şair ve cami hocasıdır. Ailesinin üç erkek, iki kız olmak üzere beş çocukları dünyaya gelmiştir. Hafızî’nin kardeşleri şair veya yazar değildir. Kardeşleri baba mesleği cami hocalığını devam ettirmektedir. Şair, eğitim almak amacı ile doğduğu bölgeyi terk eder. Bu amaçla Sarı-pol ilçesinden Jawzjana gelir ve büyük adımlar atar. Hafızî diğer akraba ve kardeşlerinden farklı olarak zekâsı ve yüksek cesareti ile hayatına yön verir. Hafızî, kendi ağzından alınan bilgilere göre çocukluktan başlamak üzere kendisine has özellikleri hissetmiştir. Babası cami hocasıyken öğrencilerinin içinde Hafızî’nin zekâ gücünü o yaşlarda anlamıştır.

1.1.2. Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî'nin Doğumu ve Ölümü

Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî 9 Eylül 1942 tarihinde Sarı-pol şehrinin Beluçhane köyünde ilk çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Çocukluğu zor şartlar altında geçer. İlkokulu bitirdikten sonra lisenin Sarı-pol şehrinin Menhac lisesinde devam eder. O zamanlar kendisi Beluçhane köyünden ilk çocuk olarak liseyi bitirip, liseden mezun olan sayılır. Kendisi şiirlerinde çocuklukların nasıl bir durumda olduğunu anlatır. Fakirlik her insanın başına gelecek, kimi bu olaylardan ders alır kimi almaz. Muhammed Yahya Hafizî sabahları cami hocasının yanından ders alır, sonra arkadaşları ile beraber eski pazar meydanında oyun oynar. Her gün kısmen fiziki ve ruhu geliştirmek için düşünür ve devam eder. Hafizî bu çocukluk devranlarının her bir toplamda yâd yeter ve o günlerde neler yaşadığını anlatır. Hafizî Jawzjanî okumaya ilgisi olan ve sevgisiyle lise yıllarındayken okuduğu eserler arasında Türk dünyasından Mahmud Kaşgarî'nin Divânu Lugatit-Türk ve Yusuf Has Hacib'nin Kutadgu Bilig adlı eserlerini okur.

Muhammed Yahya Hafizî 03/07/ 2021 yılında Hindistan'ının Delhi şehrinde vefat eder. 79 yaşında hayatının kaybeden Hafizî, Hindistan'dan Afganistan'a getirilir ve Jawzjan'da defnedilir. Hafizî hayatının son zamanlarını Hindistan'da geçirir. Covid-19 hastalığına yakalanır ve o hastalıkla hayatını kaybeder.

1.1.3. Muhammed Yahya Hafizî'nin Eğitimi

Muhammed Yahya Hafizî ilkokulu kendi doğulmuş olan Beluçhane köyünde okuyarak ortaokul ve Liseyi Sarı-pol şehrinin merkezinde olan Minhajilsiraj okulunda bitirmiştir. Şair, o dönemlerde şiir yazmaya başlar ve öğretmenleri tarafından iyi karşılanarak şiir yazmaya teşvik edilir ve ilk şiirini şu şekilde kaleme alır:

زود بیا

عاشق دیوانه منم زود بیا زود بیا
 بی سرو سامانه منم زود بیا زود بیا
 ساقی میخانه منم راهب بتخانه منم
 بر همه افسانه منم زود بیا زود بیا
 رند شراب خواره منم نشه خماره منم
 آدم هر کاره منم زود بیا زود بیا
 اهل خراباتی منم مرد مناجاتی منم
 ضد خرافاتی منم زود بیا زود بیا
 اختر تابنده منم مشعل رخشنده منم
 آتش سوزنده منم زود بیا زود بیا
 شیرمنم پلنگ منم مست منم ملنگ منم
 تیر منم خدنگ منم زود بیا زود بیا
 بحر خروشنده منم موجة توفنده منم
 مست شتابنده منم زود بیا زود بیا
 شاعر آزاده منم عاشق دلداده منم
 نشه بی باده منم زود بیا زود بیا
 مطرب سازنده منم بلبل خواننده منم
 قمری نالنده منم زود بیا زود بیا
 مرد سراینده منم ناطق گوینده منم
 دولت پاینده منم زود بیا زود بیا

Zud Biya

Aşk divaneh menem zud biya zud biya
 Biseru samanah menem çabuk gel çabuk gel

Saqi meyhaneh menem raheb buthaneh menem
 Ber hemeh efsaneh menem çabuk gel çabuk gel

Rend şerab hevareh menem, nişeyi humarah menem
 Adem her kareh menem zud biya zud biya

Çabuk Gel

Âşık-ı divanem benim çabuk gel çabuk gel
 Aklım başımdan gitmiş benim çabuk gel

Uşak meyhâne benim süthâne benim
 Bir efsâne benim çabuk gel çabuk gel

Şarpa ehli benim neşeli humar benim
 Her işten anlayan benim çabuk gel çabuk gel

Ahel harabati menem merd menacati menem

Harabat, merd-i ibadet benim

Zed herafti menem zud biya zud biya

Harabata karşı benim çabuk gel çabuk gel

Ahter tabindeh menem meşhel ruhuşundeh menem

Aydınlık dolu, ışıklı çerağ benim

Ateş sozundeh menem zud biya zud biya

Ateş gibi yakan benim çabuk gel çabuk gel

Şir menem, peleng menem, mest meleng menem

Aslan benim, kaplan benim, mest benim

Tir menem, hedeng menem zud biya zud biya

Ok benim hadsiz benim çabuk gel çabuk gel

Behri huruşinde menem, mevceyi tofundeh menem

Deniz mevucü benim, mevut tufanı benim

Mest şitabindeh menem zud biya zud biya

Sarhoş acele yapan benim çabuk gel çabuk gel

Şair azadeh menem, aşk dildadeh menem

Özgür şair benim, yürek veren âşk benim

Neşeyi bibadeh menem zud biya zud biya

Nişeyi sarhoş benim çabuk gel çabuk gel

Metrab sazindeh menem, bolbol hanindeh menem

Bülbül hanında sazende benim

Qemeri nalindeh menem zud biya zud biya

Ay gibi ağlayan benim çabuk gel

Merd serayindeh menem, natiq guyindeh menem

Mert söyleyen benim natık benim

Davlet paindeh menem zud biya zud biya

Devlet fanide benim çabuk gel

(Hafızî Jawzjanî, 2015: 1)

(Hafızî Jawzjanî, 2015: 1)

Şairin lise yıllarında bu tür şiirler yazması ile okul hocaları ve cami hocaları tarafından iyi karşılanmıştır. Şair, o günden bugüne kadar yüzlerce şiir yazmıştır. Bu yazdığı şiirler kaside, mesnevi, dörtlüklerden oluşmaktadır.

1.1.4. Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî'nin Lise Yılları

Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî, gençlik yıllarında zekasıyla öğretmenlerini kendine hayran bırakmıştır. Bu yeteneğin değerlendirilmesini için Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî öğretmenleri tarafından desteklenir ve teşvik edilir. Birçok etkinliğe katılan Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî, bu etkinliklerde şiirler okur ve okuduğu şiirlerle büyük bir beğeni toplar. Şöhret basamaklarını tırmanan Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî, sadece kendi yaşadığı ülkede değil ayrıca bir çok ülkede de kendi adından söz ettirmiştir. Hafizî'nin yakın arkadaşlarından Abdül Gafur, Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî şu şekilde anlatır: “Hafizî gençken kendi iteneğini şiir dünyasında gösterir, 1966'de ilk şiirini okurken öğretmenleri ve arkadaşları tarafından teşvik edilir ve şiirleri herkesin hoşuna gider. Hafizî o günden sonra kendini bulur ve şiirlerini yazmaya başlar, sosyal ortamlarda anlatılan olaylar, yaşanan vakaları da dile getirmek ve halkına bir hatıra olarak kalması için bunları şiire döker.” (Hafizî Jawzjanî, 2015: A)

Hafizî'nin şiirleri kısa zamanda gazetelerde yayımlanmaya başlar. Hafizî'nin birinci eseri olan “Muhabbetnâme” Jawzjan yayınevinde basılır. Bu eseri büyük bir ilgi görür ve bir çok sanat camiasında yankı uyandırır. Hafizî 1966'da Sarı-pol ilçesinden Jawzjan'a gelir. Jawzjan'de öğretmen olarak çalışır. Bu arada her türlü edebi toplantılarda katılarak şiirlerini icra etmeye devam eder. Devlet büyükleri tarafından belirli kademelere getirilir. Jawzjan Kültür ve Turizm Başkanlığına atanır. Burada yazmış olduğu şiirlerini basımevlerine gönderir ve büyük gazetelerde şiirleri yayımlanmaya devam eder.

1.1.5. Muhammed Yahya Hafizî'nin Mesleği

Muhammed Yahya Hafizî, daha ortaokul yıllarında şiir yazmayı öğrenir. Lise yıllarında katıldığı etkinliklerde, toplantılarda şiirler okumaya başlar. Hem okuyup hem çalışan Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî, ailesine yük olmamak için ve okul masraflarını karşılamak için özel dersler vermiştir. 18 yaşına geldiğinde, 1960 yılında yaşamış olduğu şehirden ayrılır. Şiirleriyle büyük bir şöhret yakalayan Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî, yazmış olduğu eserlerle halkın gönlüne taht kurar. Çeşitli devlet kademelerinde görev yapan Hafizî, hayatının sonlarına doğru “Zehirddin Muhammed Babür Derneği”nin başkanı olarak hayatını idame ettirmiştir.

1.1.6. Muhammed Yahya Hafizî'nin Evliliği ve Çocukları

Muhammed Yahya Hafizî Sarı-pol'dan Jawzjan'a yerleştikten sonra Jawzjan'da büyük toplantılarda katılır. Jawzjan'da Eşi Rana Gül ile tanışır. Eşi ile tanışmalarını ve evliliğini anılarında şöyle anlatır:

“Yakın arkadaşım Nurullah akşam misafirligine çağırdı. Konu ne olduğunu sormadan akşama yakın Nurullah'ın evine gittim. Nurullah böyle zamanlardan daha mutlu görünür. Konunun ne olduğunu bilmeden geldiğim için çok meraklı duruyordum. İçimden geçenleri hissettirmeden Nurullah'ın elinden tutarak, otur o bana konuyu anlatsana dedim. Nurullah bana olan saygı ve sevgisinden, çağırdığında geldiğim için içindeki sözünü nasıl anlatacağını bilemiyor. En son söyledi, abi seni sevdiğin kız, yengemin yakın arkadaşı oluyormuş. Ben yengemle görüştüm ve bu olaydan kızın da haberi varmış o da senden hoşlanıyormuş, dedi. Beni de bu “senden hoşlanıyormuş” sözü heyecanlandırdı. İçimdeki mutluluğu göstermeden bu sözleri neden bölüyorsun dedim. Ben bu şehre yeni geldim. Bu şehrin hiçbir şeyinden haberim yok, başıma büyük bala açılmasın diye Nurullah'ı biraz sıkıştırdım. Ama bu “senden hoşlanıyormuş” sözü aklımda cam gibi kaldı ve beni başka dünyalara götürdü. Nurullah'ın yengesi o akşam kızı da misafir olarak çağırmış, bu olaydan benim hiç haberim yok. Nurullah dedi ki: Sen bekle, sana başka da hoş haberlerim var. Bu şehirde ben varken. Senin aklında hiçbir kötü bir şey gelmesin, dedi. İçim rahatladı. Kendi kendime dedim ki başka ne hoş haber var. Nurullah, şöyle güzel sözleri söyle ve benim sözümü dinle, dedi. Tamam dedim. Benim sevdiğim kız Nurullah'ın yengesi kapıdan evine geçirirken bak abi dedi. Ben gözlerime inanmadan baktım. Benim sevdiğim Rana Gül, o kadar mutlu oldum, çünkü çok zaman olmuştu, ben Rana Gül'ü görmemiştim. O akşam Rana ile görüştüm ve ikimiz de evlenmeye karar verdik. O da ben de bu sözü aileme haber vereceğimize söz verdik. O zamanlar telefon bile yok. Bundan sonra nasıl görüşeceğimizi kararlaştırdık. Nurullah'ın yengesi bizim için güzel bir haberci olacaktı ve onu bize yardımcı olacak kişi olarak kabul ettik. Babama name (mektup) gönderdim. Ben Jawzjan'dan evleneceğim ve kendime sevgili buldum. Babam cami hocasıydı ve başka kardeşlerim genç, ev işlerine pek çok yardımcı olamıyordu. Annem de kendine hizmet yapacak gelin istiyordu. Bu olay yüzünden kız kabul etmiyorlar. Kendi kendime düşündüm. Artık gurbete alışmışım, beni köyün muhtarı yapsalar da ben yine köye dönmem. Sevdiğim

kızı başkasına verdikleri için de o köyden soğumuştum. Bir sene hiç gitmemiştim. En son komşuların araya girmesiyle kızı gelin yapmaya karar vererek haber gönderdiler. Babamı Sarı-pol'dan Jawzjan'a gelmesini için haber gönderdim. En son çok büyük sıkıntılarla evlendik.”

Muhammed Yahya Hafızî'nin evliliğinden beş erkek ve dört kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Muhammed Yahya Hafızî'nin çocukları Hamayon Hafızî, Davud Hafızî, Babür Hafızî, Necibullah Hafızî ve Hoşang Hafızîdir. Hoşang Hafızî babasının eserlerini bilgisayarda yazar ve şiirler söyler. Başka çocukları Sarı-pol'da yaşar ve kendi normal hayatı ile uğraşırlar.

1.2. Muhammed Yahya Hafızî'nin Sanati Ve Şiir Geleneğindeki Yeri

1.2.1. Muhammed Yahya Hafızî'nin Şiire Başlaması

Muhammed Yahya Hafızî, şiir yazmaya geçişinde büyük bir etkisi olan okul hocalarının teşvikini ise anılarında şöyle anlatır: “15-16 yaşlarımda Jawzjan şehrinden bir kıza âşık olmuştum. Bizim köylerimiz kültürüne göre yabancı biri ile görüşme yaptığımızda büyüklerimiz kızardı. Kendi akrabamızda kız bulunmamış gibi varırsınız, tanımadığımız yabancı biri ile evleneceksiniz diye söylerlerdi. Büyüklerin yanında âşıklık konusundan anlatmakta zordu, sözü abartmadan hemen kesmek en önemli ve rahat görünürdü. Ne yazık ki kız gönül üzmezdi. Her zaman mektup gönderirdi. En son duygularına karşılık devam edemez ve kendisini bir şiir mektubu ile şöyle anlatırdı:

گل رعنا

گل لر ایچـیدـه مقبول و زیبا گل رعنا
بالخاصه بهار فصلیده جانا گل رعنا
هنگام بهار اولسه و فصل گل نوروز
من بولسم و معشوقه زیبا گل رعنا
من بولسم و می بولسه و ساقی بیله مطرب
باغ بولسه و ییـرگوشـه تنها گل رعنا
سرمست بولیبان یاریلین صحن چمنده
قیلسک یورییان سیروتماشاکل رعنا
آشوب قیامت نی بیا ایله گن الحق
اوستیغه کیب جامه زیبا گل رعنا
شاخ اوزره نی محشرنی سالیبدورچمن ایچره
وصفیگه انینگ بلبل گویا گل رعنا

غزللر

۶

حفیظی جوزجانی نینگ محبت نامه دیوانی

سوسن نی کیشی تیلیگه آلمس بو فصل دا
جائیگه بوسه حسن فریبا گل رعنا
بیرلحظه تماشاسی انینگ فصل بهاردا
یوز دردو کسل لیکده مداوا گل رعنا
تشریف قدمیز بیله ایدوست عزیزلار
سرتاسر بول دامن صحرا گل رعنا
بیر دامنه دشت ایله صحرائی دیماسمن
بل مقدمیدین کورانی دنیا گل رعنا
باغ ایچره قدم قویگه لی جایوقدور حفیظی
زیرا که ایرو صحنی سراپا گل رعنا

۱۳۸۵ شبرغان

Gol Rana

Gollar içide meqbuol ve zeyba golRana

Balhaseh behar feslideh cana golRana

Rana Gül

Çiçekler içre güzellik güzelidir gül Rana

Yaz döneminde canan gülü can gül Rana

Hengam behar olseh ve fesli gol nevruz
Men bolsem ve mehşuqeyi zeyba golRana

Yaz sezonu olsa nevroz çiçeği ile beraber
Ben olsam maşukayı güzeller güzeli gül Rana

Men bolsem, mey bolseh ve saqi ile metrub
Bağ bolseh ve bir guşeyi تنها golRana

Ben olsam mey olsa saki ile mürettep
Bağ olsa bir köşesinde sen olsan Rana

Sermest boliban yarbilen sehni çemende
Qilsek yuriban seyru tamaşa golRana

Mest olarak yar ile çemende sahasında
Yapsak temaşa yar ile gül Rana

Aşub qiyametni bepa aylagan alhaq
Ustiğe keyib cameh zeyba golRana

Kıyamet meşheri hak yolunda getirip
Üstüne geçirip çiçeği güzel gül Rana

Şah uzereni mehşerni salibdor çemen içreh
Vesfigeh aning bolbol guya golRana

Şah üzre meşheri berke eden çemende
Vasfina onun bülbül gibi güya gül Rana

Susenni kişi tilgeh almez bu fesilde
Cayigeh boseh husni feriyba golRana

Sosen çiçeğini kimse almaz diline
Yeri de olsa bu hüsne garibi gül Rana

Bir lehzeh tamaşasi aning fesli beharde
Yuz derd kesellikte mudava golRana

Bir lahza onun temasçısı bu yaz da
Yüz dert ilacıdır o yaralı gül Rana

Teşrif qedumiz bileh aydost azizler
Sertaser bol damen sehra golRana

Mukkaddes adımların ay azizim yârim
Dünya boyu sahralar doldu gül Rana

Bir dameh deşt ile sehrani dymasmen
Bul meqdemiden korani donya golRana

Sınırsız sahralara çöl diyemem ben
O adımından görmüşüm dünya gül Rana

Bağ içre qedem quygehli cay yoktor Hafizî
Ziyr ki eyror sehni serapa golRana

Bağ içre kodum yeri yoktur Hafizî
Zira ki yorar baştan ayağa gül Rana

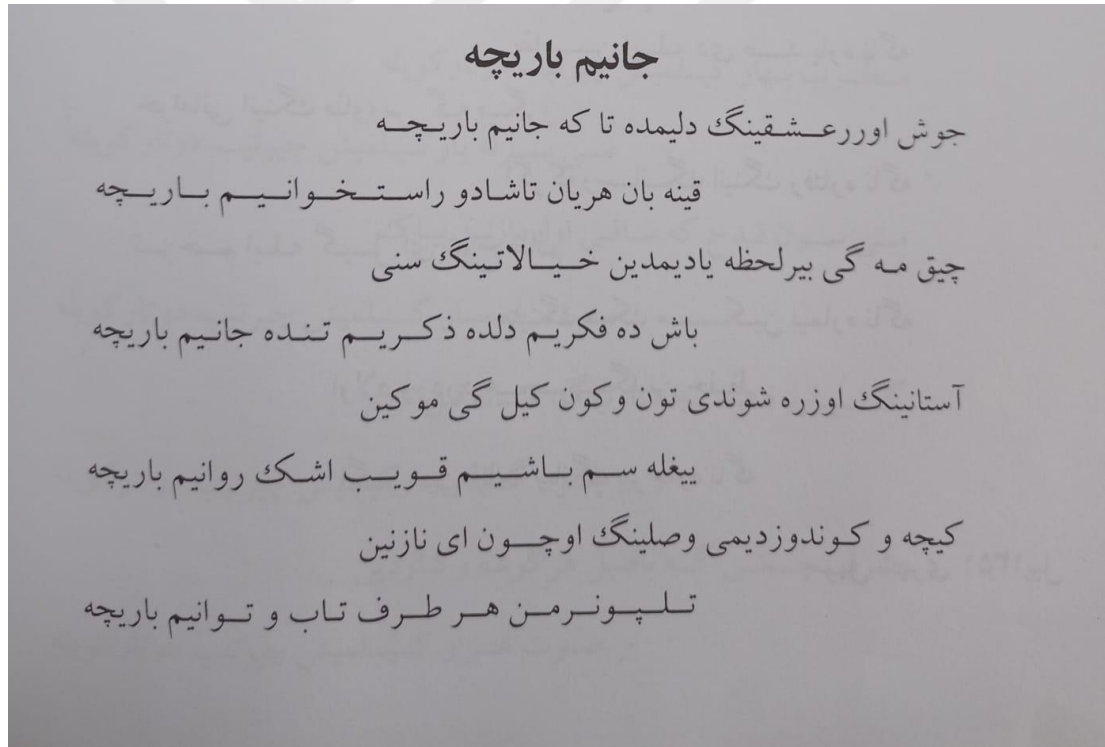
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 5-6)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 5-6)

Bu şiirin sonundaki metinde şair, büyükleriyle karşılaştığında sözü zikreder. Muhammed Yahya Hafızî da gönül üzemez bu olaydan sonra kapalı alanlarda görüşmeye başlarlar. O yüzden 8-9 sene kızla bağlarda görüşme devam eder. Hatıralarında bu zamanları şöyle anlatır:

“Artık bizim yaşadığımız bölgede görüştüğümüzü bilmeyen yoktu. Bize bunlar evli gözüyle bakıyorlardı. Yalnız aileler arasında yabancılık vardı. Akrabalık olmadığı sebeple kızını nasıl bir uyruktan olduğunu bilmedikleri için herkes kötü anlamda dedikodu çıkarırdı. Bizim kültürde kız isteme ailenin kararıyla ilerliyordu. Gençlere izin vermezlerdi. Büyüklerin gençlerin akli ve düşüncesi aile kurmaya yetmiyor diye düşünürlerdi. Bu kültür hala birçok bölgelerde devam etmektedir.”

Hafızî Sevdiği kız için onlarca parça şiir yazmıştır, o şiirlerden bir örnek daha verecek olursak:

Canim Bariçeh

Coş orer eşqing delimdeh taki canim bariçeh
Qeynehban heryan taşadur istihanim bariçeh

Çiqmegey birlahzeh yadimden hayalating seni

Başdeh fikrim, dildeh zikrim, tendeh canim bariçeh

Canım Varide

Sevgin yanar yüreğimde ay can varide
Coşar deryan çıkar kemiklerim varide

Aklımdan çıkmaz senin hayâlin varken

Başta fikrim dilde zikir tende canım varide

Astaning ozreh şonday tunkon kelgaymuken?

Yeğleşem başım quyib eşk revanım bariçeh

Elin altında tam gün gelsem mi?

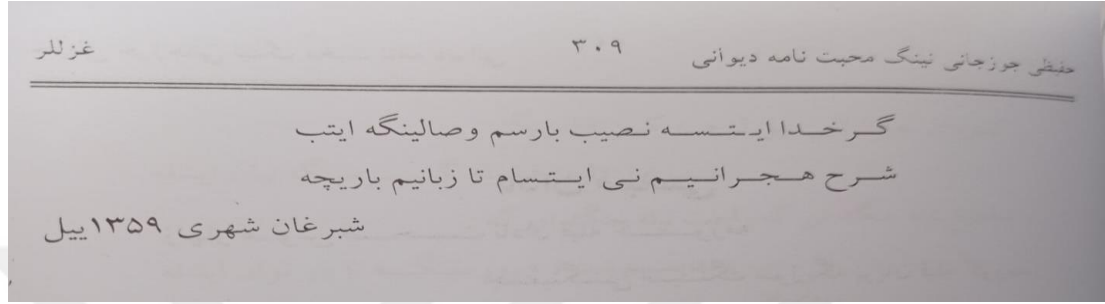
Ağlasam başım koyup aşk revanım varide

Keçeh ve konduz diyemey vesling oçon ay Nazenin

Tilpenurmen her taraf tab ve tevanım bariçeh

Gece gündüz vaslın için ey Nazenin

Coşkun her tarafta bu gücüm varide

Ger Hoda yetse nesib, barsem veslingeh yetib

Şerh hecranimni itsam ta zobanim bariçeh

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 308-309)

Eğer Allah nasip etse varsam vaslın söylen

Şerh eyleyen derdimi varsam canım varide

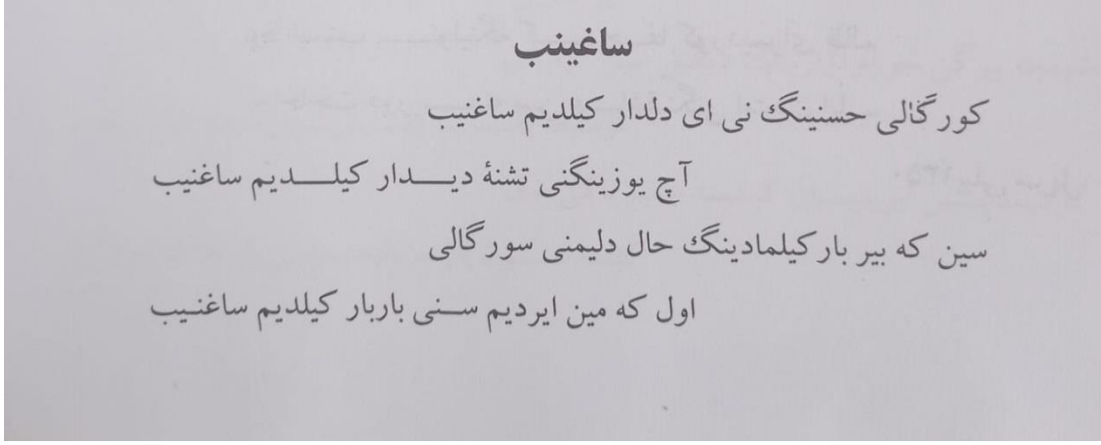
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 308-309)

1.2.2. Muhammed Yahya Hafizî'nin Âşıklık Geçişi

Muhammed Yahya Hafizî gençlik yıllarında yaşadığı bölgedeki başka gençlerin yaşamına heves eder onlar gibi yaşamak ister. Bu düşünceler içinde zamanını geçirirken bir gün kendi köyünden olmayan bir kızla karşılaşır ve bu kıza karşı farklı duygular besler. Kıza âşık olur. İçindeki duyguları kıza anlatır ve kız da ona âşık olur. İki âşık birbirine gönülden bağlı olurlar. Bir zaman sonra kızın kardeşleri bu durumdan haberdar olur ve kızın dışarı çıkmasına izin vermezler. Kız bu durum karşısında üzülür ve üzüntüden hastalanarak ölür. Muhammed Yahya Hafizî bu durumu şöyle anlatır:

“Bir kış günü rüyamda bir ses duydum. Uyan, bağda seni bekliyorum dedi. Ben de “Bu karda kışta bağda ne yapacağım? diye sordum. Bir korkuyla uyandım. Dışarıda baktım kar var. Ben de o sırada resmi okul öğretmeni ve hem de büyükler arasında şiir yazışlarım ağızlarda. Eğer ben bu durumda o kızın yaşadığı bölgeye gitsem bu kış günlerinde dışarıya kız çıkamaz ve kapısını çaldırsam da bana yakışmaz. Yakın okul arkadaşım Metin'in yanına gittim o gördüğüm rüyayı anlattım. Dedi ki kış

geceleri uzun, o yüzden bu şekil rüyalar görünür. Ben de sevgime inandığım için kızın bölgesinde bu şiiri okuyarak geçtim:

Sağinib

Korgali husningni ay dildar keldim sağinib
Aç yuzungni teşneyi didar keldim sağinib

Sen ki birbar kilmeding hal dilimni sağinib
Olki men yerdim seni bar bar keldim sağinib

Özleyip

Görmeli hüsnün ey yârim geldim özleyip
Aç yüzünü teşnelik didar geldim özleyip

Sen ki bir kere gelmedin hal-i ahval özleyip
Ol ki bendim senin için kaç kere geldim özleyip

گل یوزینگنى سیریگه مشتاق ایديم دیوانه وار
 باغ حسنینگ گه بوکون مین زار کیلديم ساغنیب
 بسکه کوپ تارتیم جفا و جور هجرینگنى سنی
 شول اوچسون افسرده و بیمار کیلديم ساغنیب
 ای صنم سودای عشقینگده چیدالمای نا علاج
 تاغ و تاش لرنی گیزیب بازار کیلديم ساغنیب
 یول لرینگ گه تیرمولوب کوربولدی کوزوم عاقبت
 کیلمادینگ حالیم سوراب نا چار کیلديم ساغنیب
 بیر کونی حسن جمالینگنى توییب مین کیتمايم
 درگهنگ گه ای پری هر بار کیلديم ساغنیب
 مین حفيظى حسرتینگدین ناله و فریاد چیکیب
 ییغلب ییغلب ایشیکینگ گه زار کیلديم ساغنیب

۱۳۵۵ ییلی سرپل

Gol yuzingni seyrigeh muştac yedim divaneh var
 Bağ husning geh bukon menzar keldim sağinib

Gül yüzünü temaşaya müştaktım deli gibi
 Bağ-ı hüsnüne bugün ben zar geldim özleyip

Beski kop tartim cefa ve cevr hecingni seni
 Şol oçon efsorda ve biymar keldim sağinib

Bak çok dert cefa o zülüm hicrini çekip sen
 Şöyle reng-i sarı hasta olarak geldim özleyip

Ay Senem sevdai eşqinde çeydalmay na elac
 Tağ ve taşlerni gezip, bazar keldim sağinib

Ay senem sevdiği sevgilinden eziyete ne ilaç
 Dağ taşları gezip pazara geldim seni özleyip

Yollaringa termolub kor boldi kozum akiybet
 Kelmading halim sorab na çar keldim sağinib

Yollarına bakarak kör oldu gözüm en son
 Gelmedin halim sorup naçar ben geldim özleyip

Bir koni huni cemalingni tuyub, men kitmadim
 Dergahing geh ay Pery, her bar keldim sağinib

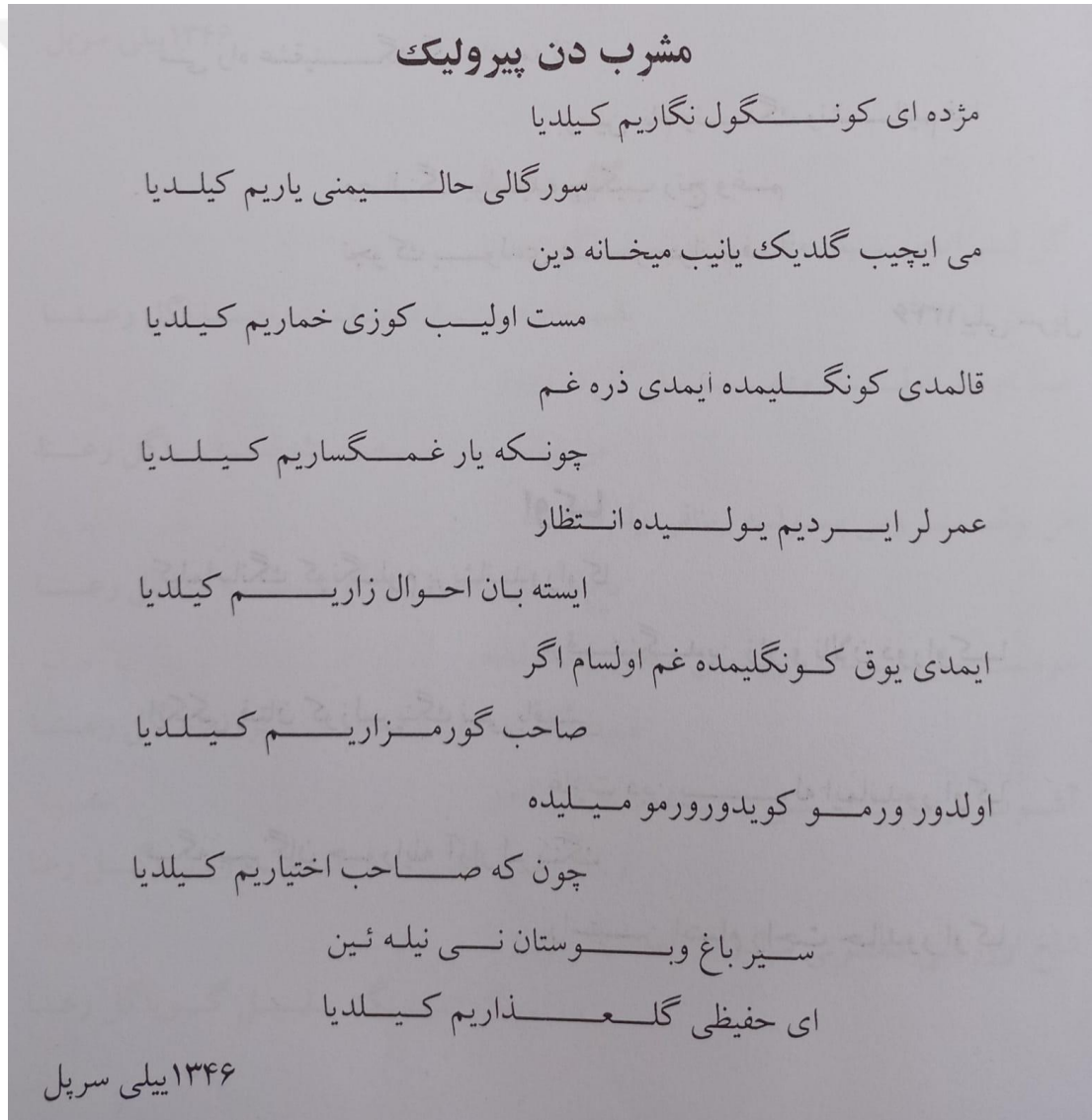
Bir gün hüsn-ü cemaleline doyup ben gitmedim
 Dergâhında ay ışığı kaç kere geldim özleyip

Men Hafızî hesratingden naleh ve feryad çekib
Yeğleb yeğleb yeşiking geh zar keldim sağınib
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 8-9)

Ben Hafızî hasretinden inleyip feryat edip
Ağlayıp ağlayıp kapına zar geldim özleyip
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 8-9)

1.2.3. Muhammed Yahya Hafızî'nin Etkilendiği Şairler

Muhammed Yahya Hafızî'nin etkilendiği bir çok şair vardır. Bu şairler: Meşrep, Ali Şir Nâvây-i, Sufi Allahlar vb...dir. Muhammed Yahya Hafızî, dönemin ünlü şairlerinden olan Meşrep'ten etkilenip onun şiirlerine nazireler yapmıştır. Eserlerinde de Meşrep'in etkilerine rastlanılmaktadır:

Meşreb'den Peyrevilik

Mujdehyi konglul nigarim keldiya

Sorgali halimni yârim keldiya

Mey yeçib geldik, yanib meyhaneden

Mest olub, kozi homarim keldiya

Qalmedi konglimdeh yemdi zerreh ğem

Çonku yar ğemgusarim keldiya

Umorler yerdim yolideh intizar

İstehban ahval zarim keldiya

Yemdi yoq konglimdeh ğem, olsem ager

Sahip gor, mezarim keldiya

Oldurormu? Koydururmu? Meylideh

Çonkeh sahib ehtiyârim keldiya

Seyr bağ ve bostan'ni neyleyin

Ay Hafizî golezarim keldiya

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 3)

Meşrep'den Peyrevilik

Gönül haberi sevgilimden geldi ya

Sorgulu halım ne yarım geldi ya

Mey içip geldik yanıp meyhanedan

Mest olup gözü humarım geldi ya

Kalmadı gönlümde şimdi zerre gem

Çünkü yar olan beni seven geldi ya

Ömürler çürüttüm yolda intizar

İstekli ahval zarım geldi ya

Şimdi yok gönüllümde gam ölse

Sahib-i gör mezarım geldi ya

Öldürür mü yandırır mı meyli

Çünkü sahib ihtiyârim geldi ya

Seyir bağ bostanım ne eyleyeyin

Ey Hafizî gülzarım geldi ya

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 3)

1.2.4. Muhammed Yahya Hafizî'nin Etkilediği Kişiler

Muhammed Yahya Hafizî sanatından, eserlerinden bir çok şair etkilenmiştir. Bunlardan bazıları, Sadırdın İntizar Jawzjanî, Celaldin Kasemi, Reyhana Rahmanî vb... gibi genç şairlerden oluşmaktadır. Muhammed Yahya Hafizî'nin oğlu Hoşang Hafizî babasından etkilenmiştir. Kendisi babasının izinden gitmek istemiştir. Babası gibi şiire merak sarmıştır. Ayrıca babasının şiiri kitaplarını derleyip toplamıştır. Jawzjan şairlerinden Hacı Muhammed Fonur, Hafizî'den etkilendiğinin anlatır ve Hafizî hakkında şöyle şiir yazar:

حفیظی جوزجانی حقیده

سوز گلشنیده بلبل خوش خوان حفیظی
هر بیر سوزیده یازسه بیرر جان حفیظی
در ساچه دیر هر نطقیده گر قیلسه تکلم
حیرتده قویر برچه نی هر آن حفیظی
هر کیم که قولاق سالسه تاپر صحبتیدن حظ
هم مظهر یوز لطف ایله احسان حفیظی
وصفینی بیان ایتکه لی هیچ حاجت ایمس دیر
اوز عصریده بیر مهر درخشان حفیظی
حرمت کوزی بیرله کوره دیر برچه خلاق
ایل ایچیده با عظمت و شان حفیظی
تیل بیرله ادا بولمس اونینگ وصف صفاتی
یشندی ادب باغینی هرین حفیظی
شوخی لیکده اونینگ طبعی ذکائی هم آرتیق
طنز اوسلویده شهره دوران حفیظی
هر حالده فورنیگ بوله دیر سن بيله همدم
گر قیلسه سنی دهر پریشان حفیظی
حاجی محمد فنور

Hafızî Jawzjanî Hakkında

Soz golşenideh bolbol hoş han Hafızî
Her bir sozideh, yazseh birercan Hafızî

Der saçehdir her notqideh ger qılseh tekedom
Hayretteh quyer berçeni heran Hafızî

Herkim ki qulaq salseh, tapersuhbetiden hez
Hem mezher, yuz lutfi ile ihsan Hafızî

Vesfini beyan yetkehli hiç hacet yemesdir
Oz asırیده bir mehir dorihşan Hafızî

Hafızî Jawezjanî Hakkında

Söz babında öten kuşlar Hafızî
Her bir söz yazsa can verir Hafızî

Her konuda açıklasa eğer yapsa söz
Hayran bırakır herkesi Hafızî

Herkes ki kulak verse bulur sözünden
Açık aydın yüz mihri ile ihsan Hafızî

Vasfını beyan itmeye hiç zaruret yoktur
Kendi zamanında bir güneş gibi Hafızî

Hurmet kozi birleh koreh dir, berçeh halayiq Saygıdeğer gözü ile bakar her millet
İl içideh ba ezemet ve şanlı Hafızî Halk içinde izzetli ve şanlı Hafızî

Til birle ada bolmes oning vesfi sifati Dil ile ada olmaz onun vasfi sıfatı
Yeşnetdi edeb bağını heryan Hafızî Yeşil yaptı edep bağını Hafızî

Şohliqdeh oning tebiî zekani hem artiq Mizah yönünde onun yaratıştan zekâsı artık
Tenz oslubideh şehreh devran Hafızî Tehzil üslubunda şöhretli devran Hafızî

Her haldeh forneg bolehdır sen bile hemdem Herhâlde senin nur dolu dursun hamdım
Ger qılseh seni deher perişan Hafızî Eğer yapsam seni perişan geçir Hafızî
(Hafızî Jawzjanî, 2015: B) (Hafızî Jawzjanî, 2015: B)

1.2.5. Muhammed Yahya Hafızî'nin Katıldığı Şenlikler Programlar

Muhammed Yahya Hafızî Kabil'de şairler arasında olan toplantılara katılmıştır. Bu toplantılarda şiirler söyleyip büyük bir beğeni toplamıştır. Muhammed Yahya Hafızî'nin şiirleri edebi açıdan büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca Muhammed Yahya Hafızî'ye "yazıcı şair" lakabı verilmiştir.

Muhammed Yahya Hafızî, Jawzjan'da olan Zehirdin Muhammed Babür Derneği'nin başkanı olmuştur. Burada yazdığı şiirler büyük değer bulmuştur. Ayrıca her türlü şiir programlarına davet edilmiştir. Çeşitli dernek ve şiiri programların katılmıştır. Bu alanda Hafızî'nin yeri, Afganistan'ın kuzeyinde yaşayan Türkler arasında ödüle layık görülmüştür.

1.2.6. Muhammed Yahya Hafızî'nin Millet Sevgisi

Muhammed Yahya Hafızî halkına karşı duyarlılık gösterir. Toplumsal konulara önem verir ve bu konular üzerine çokça eğilir. Şiirlerinde de toplumsal sorunları başarılı ve coşkulu bir şekilde kaleme almıştır. Bir çok halk programlarına katılmış, şiirler okumuştur. Halkına olan ilgisini şu şekilde beyan etmiştir:

ای بیوک خلقیم

ای بیوک خلقیم کوچینگ سیلاب دیک

صولتینگ چون آموو مرغاب دیک

ای تهمتن سرکش و مغرورلیگینگ

بی گمان دریا ارغنداب دیک

غرشینگ بی شبهه منگزر کو کچه گه

هیبتینگ حقاسینگ نیلاب دیک

نعره تارتیب کیر گانینگ میدان ارا

در حقیقت موجه سیلاب دیک

غرشینگ تیمور گه منگزیدورسینگ

قدرتینگ چون رستم و سهراب دیک

جرئتینگ اوخشارسینگ گوراوغلی گا

همتینگ بومسلم و مضراب دیک

تورموشینگ منگزرگوارش میدانگه

بابرواسکندروداراب دیک

عظمتینگ شانینگ سنی عالم ارا

آشکارامهرو عالمتاب دیک

شبرغان شهری ۱۳۸۰ ییل

Ay Büyük Halkım

Ay büyük halkım kuçing selab deyk

Sevleting çun Amu Merğab deyk

Ay tehmetin serkeş ve meğrorleging

Bi guman deya Arğendab deyk

Ėerşing bi şubhe mengezer Kokçe geh

Haybeting haqqa sening Neylab deyk

Nehre tartib kerganing meydan ara

Der haqıqet mevcu selab deyk

Ey Büyük Halkım

Ey büyük halkım göçün deniz gibi

Sultan çün Amu ve Merğab gibisin

Ey töhmetin serkeş o mağrurleyin

Şevksiz derya Arğendab gibi

Girişin şüphesiz Cengiz gibi gözdesin

Heybetin hakka senin Neylab gibi

Nehre tartıp kerpeten meydan ara

Hakikattir senin deniz sel gibi

Ğerşing Temor geh mengzidor sening
Qudreting çun Ristem ve Suhrab deyk

Girişin Timur'a gibiydi senin
Güç kudretin Rüstem ve Suhrab gibi

Cureting ohşar senin, Gor oğlu geh
Hemmeting bu Muslem ve Mezrab deyk

Cüretin benzer Göroğlu'na
Himmetin Ebu Müslim ve Mezrab gibi

Turmuşing mengiz guraş meydanigah
Babur ve Eskender deyk
Ezmeting şaning seni alam ara
Aşkara mehr ve Alamtab deyk

Durmuş asaletin meydanîde
Babür ve İskender gibi
Ezmedin şanın seni alam ara
Açık aşkın senin bir güneş gibi

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 121)

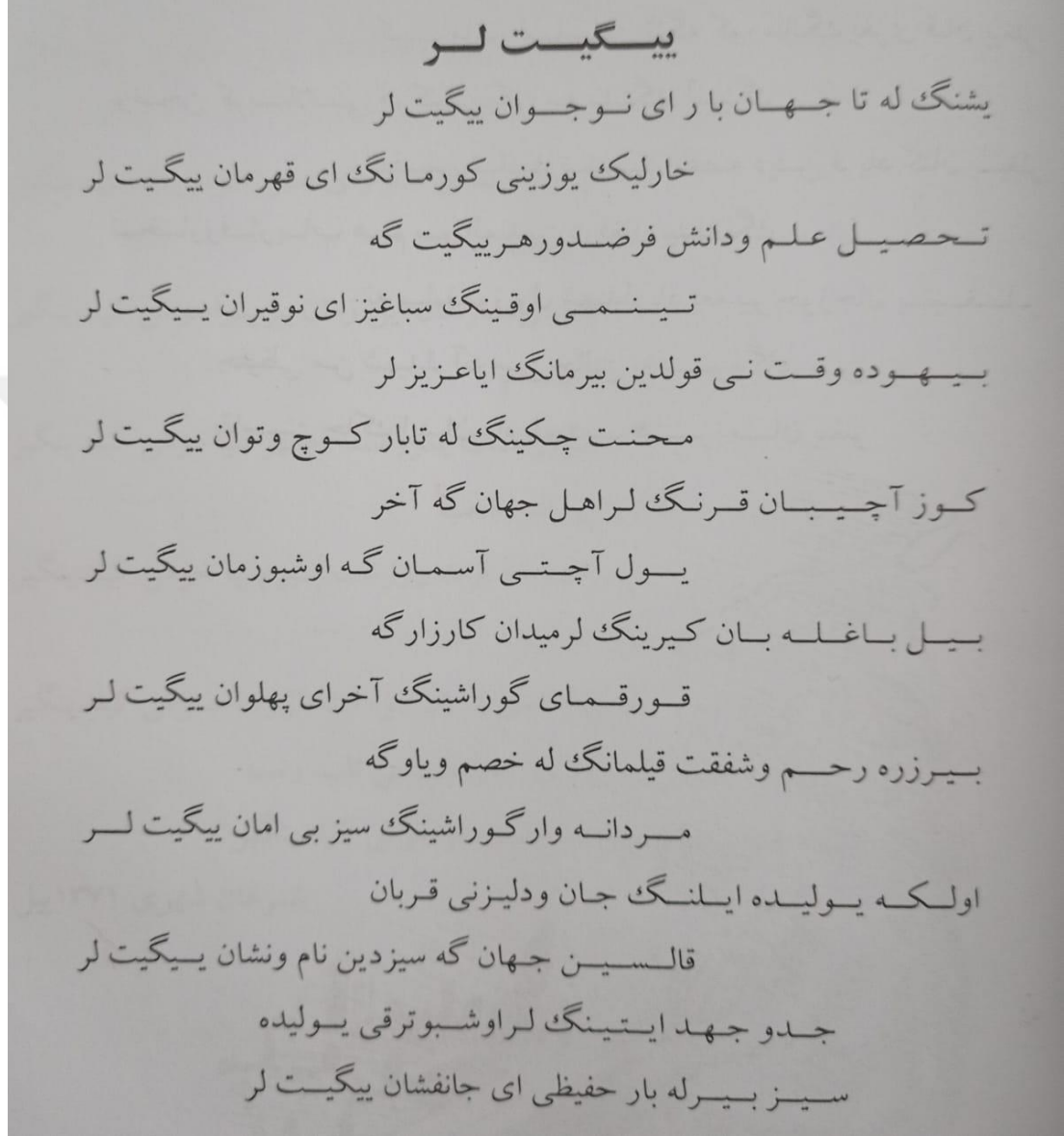
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 121)

1.2.7. Muhammed Yahya Hafizî'nin Atışmaları

Şiir atışmaları her bir milletin kendi kültür ve edebiyatına göre şekli ve icra biçimi vardır. Bu tür, şairler ortamında ve bilhassa köşükçü ya eski şarkıcılar arasında çok yaygındır. Bayram Durbilmez, kahramanları ve kahramalık hikâyelerini anlatırken atışma geleneğinden şöyle bahseder: "Hikâyelerde kahramanlarının bir kısmı sanatçı kimliğine de sahip insanlardır. Hikâyede atışma karşılaşma olarak söylenen şiirler ve müstakil şiirler karşımıza çıkmaktadır." (Durbilmez, 2017: 52).

Muhammed Yahya Hafizî doğaçlama şiir söyleme yeteneğine sahiptir. Yurt içinde ve yurt dışında çeşitli şenlik ve programlarda şiir yarışmalarına katılmıştır. Afganistan'ın kuzeyinde Farsça şiir cengi olarak bilinen şiirle atışma çok yayındır, her şair kendi şiirlerini okuyarak programları ilgi çekici hale getirirler. Bu durum şiire gençlerin ilgisininin de artmasına neden olur. Şairler arasında bu türden karşılaşmalar Afganistan'da şiir geleneğinin en dinamik yönünü teşkil etmekte, şairlerin geleneğe ilgisini artırmakta ve geleneğin büyük önem kazanmasını sağlamaktadır. Jawzjan'da Zehirdin Muhammed Babür Derneğinde haftada bir akşam Jawzjan şairleri toplanarak orda herkes kendi şiirini okur ve büyük şairler tarafından yeni şiir yazmaya başlayanların şiiri nakit olarak, vezin ve kafiyesi şiir konusu güzel olduğunda Muhammed Yahya Hafizî gibi şairler tarafından alkışlanır ve gençleri daha şiir yazmaya teşvik edilmiş olur. Hafizî de bu geleneğe bağlı bir şair

olarak kendi şiirlerini okumuş, başka şairlere şiir seçme ve şiir okuma yönünden örnek olmuştur. Muhammed Yahya Hafizî'nin atışmaları şiirlerinden örnek şiirleri şöyledir:

Yigitler

Yeşengleh ta cehan bar, ay nevcevan Yigitler

Harlik yüzini kormang ay qehraman Yigitler

Tehsil elim ve danış ferzdor her yegitgeh

Tenmey oqung sebağiz ay neqiran Yigitler

Yiğitler

Yaşayın ta ki cihan var ay genç yiğitler

Açlık yüzünü görmeyin ey kahraman yiğitler

Okumak öğrenmek farzdır her bir yiğide

Durmadan okuyun sabaha dek ey yiğitler

Beyhudeh veqitni qulden birmeng ay aziziler
Mehnet çekingleh tabar koç ve tevan Yigitler

Zamanınızı boşa geçirmeyin ey azizler
Mihnet çekin ta var güç takat yiğitler

Koz açiban qerengler ahel cehangeh aher
Yol açti asan geh oşbu zeman Yigitler

Göz açarak bakın cihan halında son zamanlar
Yol açtı göğe işbu zaman ey yiğitler

Bilbağlehban keringler meydan karzargeh
Qurqmay guraşing aher ay pehlavan Yigitler

Bel bağlayın girin iş meydanına
Korkmadan güreşin ey pehlivan yiğitler

Bir zereh rehim şefqet qilmangleh hesm yavgeh
Merdaneh var, guraşingsiz bi aman Yigitler

Bir zere rahim yapmayın düşmana
Erkek gibi savaşın siz aman yiğitler

Ulkeh yolideh ayleng can ve delizni qurban
Qalsin cehangeh sizdin nam ve nişan Yigitler

Ülke yolunda çabalayın can ve gönül kurban
Kalsın cihanda siz gibi nam nişan yiğitler

Ced ve cehed ayteyingler oşbu terqi yolideh
Sizbirleh bar, Hafizî ay canfişan Yigitler

Çaba gösterin işbu yükselmek yolunda
Sizinle Hafizî var ey can veren yiğitler

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 71)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 71)

1.2.8. Muhammed Yahya Hafizî'nin Hakkında Yapılan Çalışmalar

Muhammed Yahya Hafizî hakkında Zehirdin Muhammed Babür Derneği başyardımcısı Seracıdan tarafından bir makale yazılmıştır. Bu makalede Muhammed Yahya Hafizî'nin yazdığı eserler, sosyal, kültür, yazarlık, öğrenciseverlik, bilimsel araştırma, Nevâyîyi dili vb. doğrusunda Hafizî'nin yaptığı bilimsel işler sayılarak iyi bir şair olduğu üzerinde durulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

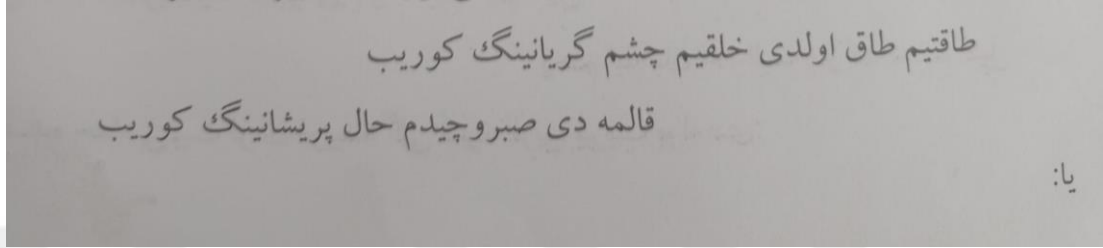
MUHAMMED YAHYA HAFİZÎ'NİN ESERLERİ

2.1. Muhammed Yahya Hafizî'nin “Muhabbet Name Divânî”

Afganistan'ın Kuzey Bölgesini büyük şairi Muhammed Yahya Hafizî'nin “Muhabbet Name Divanı” 2011 yılında basılmıştır. Bu eserde şair, şiirlerini sone, kaside, sosyal, vatansever, epik ve alay tarzında yazmıştır. Bu şiirler herkesin emek sarf etmeden anlayabileceği düzeyde, sıradan bir metinler bütünü değildir. Çünkü divan şairleri eserlerini kaleme alırken çeşitli kaynaklardan faydalanmıştır. Örneğin Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler, İslam tarihi, bütün bir peygamberler tarihi, genel dünya olayları, gelenek ve görenekler, çağın ilimleri vs. İşte bütün bunların her biri, bazen birkaçı Nevâyî'den ilham alarak şairlerinin şiirlerini söylerken veya genel anlamda eserlerinin ortaya koyarken yararlandıkları kaynaklardır. Divan edebiyatı okuyucusunu aydınlatmaya ve bilhassa bu edebiyat metinlerini anlamaya hazırlamak için Muhammed Yahya Hafizî tarafından hazırlanan eser, 2011'da Kabil Yayınları tarafından “Divân-ı Duhabbetname” ismiyle basılmıştır. Kitabın birinci bölümü, “Muhabbetname” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde divan şiirleri genel şekilde şiir olarak yazılmıştır. Bu şiirlerde şiirin gelişimi, isimlendirme meselesi, kaynakları, nazım şekilleri, edebi türleri anlatılmaktadır. Kitabın ikinci bölümü, “isimler, aşk düşüncesi, bölgedeki büyük şairlerin faaliyetleri, terimler dünyası/mazmunlar” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm “Edebî Terimler”, “Dinî/Tasavvufî Şiirler” olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmıştır. Birinci alt başlıkta, divan şiirinde çokça kullanılan kelime, remiz, terim ve mazmunlardan seçilen örneklere yer verilmiştir. İkinci alt başlıkta, klasik edebiyatımızda sıklıkla kullanılan dinî ve tasavvufî kelime, kavram, terimlerin belli başlı örnekleri anlatılmıştır. Kitabın üçüncü bölümü, “Divan Şiirine İlham Veren Kaynaklar” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm Meşrep şiirlerini

inceleme, Peygamberler/Kıssalar/Mucizeler, Divan Edebiyatının Şahıslar Dünyası, Hayatın İçinden Dışından/Dünün Hikâyesi, Bugünün Romanı, Mesneviler, Esatir, Hayat yolunda Bir Tarz-ı Reviş, Gündelik Hayattan Millî Kültüre, Çağın İlimleri, Güzelin ve Güzelliğin Peşinde Olmak, Divan Şiirinin Dil Varlığı, Divan Şiirinin Görsel Dünyası”, “Divan Şiirinin Coğrafyası” ve “İnsanlık Tarihinin En Büyük Yürek Yangını ya da İyileşmek Bilmeyen Bir Yara Aşk” başlıkları yer almıştır. Birinci başlıkta divan şairinin şiirlerinden seçilen kasaba hayatı bu şiirlerde kullanımı gösterilmiştir. İkinci şiirinde, konunun anlaşılmasına yetecek sayıda peygamberlerin hayatları ve onların mucizeleri seçilen beyitlere yer verilmiştir. Üçüncü şiirinde, divan şiirini anlamayı kolaylaştıracak önemli unsurlardan olan divan şiirinin şahıs kadrosu ele alınmıştır. Dördüncü şiirinde, Emir Timur, Babür gibi Doğu kültürünün unutulmaz padişah hikâyelerinden oluşan mesnevilerin konuları, şahıs kadroları anlatılmıştır. Beşinci alt başlıkta, mitoloji ile divan şiiri arasındaki bağlantı dile getirilmiş, altıncı alt başlıkta, tasavvufu şairleri gelişimi ve edebiyatla ilişkisi şiir ile anlatılmıştır. Yedinci alt başlıkta, şairler şiirlerinde gündelik hayatı, kültürü eserlerinde nasıl işlediği anlatılmıştır. Sekizinci alt başlıkta, divan şiirlerinin ilham kaynakları arasında yer alan birçok Özbek şairi Nevâyî gibi şiirlerini incelemiştir. Dokuzuncu alt başlıkta, divan şiirinin ilham kaynakları arasında önemli yer tutan felek, hayat, kasaba ve dünya sahipleri gibi büyükleri önemli olan terimleri açıklanmış ve divan şiiri ile ilişkisi tespit edilmiştir. Onuncu alt başlıkta, güzelin ve güzelliğin peşinde olan genç estetik ve güzelliği şiirlerinde işleyişi anlatılmıştır. On birinci alt başlıkta, dil varlığımızın önemli bir bölümünü oluşturan atalarımız ve deyimlerin divan şiirinde kullanımı seçilen örneklerle gösterilmiştir. On ikinci alt başlıkta, divan şiirinin görsel dünyasını oluşturan hayvanlar, çiçekler, ağaçlar, bitkiler, meyveler, sebzeler, süs, ziynet eşyası olarak kıymetli taşlar, gündelik eşyalar açıklanarak örnekler verilmiştir. On üçüncü alt başlıkta, divan şairinin coğrafyasını oluşturan ülkeler, şehirler, semtler, şiir mahfilleri, dağlar ve ovalar tanıtılmıştır. On dördüncü alt başlıkta, insanlık tarihinin en büyük yürek yangını ya da iyileşmek bilmeyen bir yara olan aşkın şiirinde kullanımı ifade edilmiştir. Kitabın dördüncü bölümü, genel olarak kitabın muhtevası ve güzel temennilerin yer aldığı sonuç bölümüdür. Divan şiirinin anlaşılır kılınması, insanların bu eserlerden estetik anlamda zevk alması ve kültür sanat dünyasına katkı yapması için yazılan eserin diğerini ve hoşgörü olmasıdır. Kitabın sonuna genel biliyografya eklenerek eserin

Azımında faydalanılan eserler belirtilmiştir. Kitap, divan edebiyatı okuyucusunu aydınlatmaya ve bilhassa bu edebiyat metinlerini anlamayı “hazırlama” niyetiyle kaleme alınmıştır. Özellikle bazı terimlerle divân şairinin görsel dünyası şiir alanında yer verilerek anlamayı kolaylaştırmaya çalışılmıştır. Söz konusu eserin Özbek edebiyatına büyük kazanç sağladığı açıktır. Sosyal hayata bağlı şiirleri altılık, dörtlük gibi şiirlerdir:

Taqetim taq oldi halkim, çeşmi geryaning korib
Qalmedisebru çeydem hal perişaning korib

Takatim tak oldu halkım gözyaşını görüp
Kalmadı sabr-ı sebatım perişanlığı görüp

وطنداشیم هیتینگ قوتلوغ اولسون
قرینداشیم هیتینگ قوتلوغ اولسون

یا:

سینینگ ای ملتیم عزم ایله ایثارینگ ایسن بولسین
جهانگه شهره بولگن رزم و پیکارینگ ایسن بولسین
شو کیب ایلسیورلیک، اولکه سیورلیک توغریسیده گی نظم لریدن نمونه قوییده گی بیت
لر دیر:

کابلا طرفه گلستانینگ گوزه ل سیر باغینگ بیرله بوستانینگ گوزه ل

یا:

کیلدی عجب عصر و دوران تورکستان

اویغان ایمدی اوشبو زمان تورکستان

یا:

ای ایلم کیلگی زمانینگ غم ییمه

ایسکی دور دودمانینگ غم ییمه

یا:

ای وطن عظمت و شانینگ گه قربان اولم

ایسکی تاریخ درخشانینگ گه قربان اولم

لیریک (غناپی) اسلوبده یازیلگن بیت لردن قوییده گی مثاللرنی بیره آله میز:

یوزی خورشید نشان پرزادیم سوزی گوهر فشان پرزادیم

یاکه:

بتا حسینگ گه زیبالیغ مسلم قدوبوینگ گه رعنالیغ مسلم

یاکه:

هجرینگده ادا بولدوم ایا سیم تنیم کیل

رحم ایله بان احوالیمه نازک بدنیم کیل

همده حماسی بیت لردن قوییده گی نمونه لرنی بیریب بوله دی:

Vetandaşım heyiting qutluğ olsun

Vatandaşım hayatın kutlu olsun

Qerındaşım heyiting qutluğ olsun

Akrabam hayatın kutlu olsun

Sening ay milletim ezm ile isaring yesin bolsin

Sen ey millet azim ile fedakarlığını unutma

Cehangeh şehreh bölgen rezm ve peykar

Cihanda şöhetin sembolüsün unutma

Kabul terefeh gulistaning guzel

Kabul tarafı gülistan gibi güzel

Seyr bağıng birleh bostaning guzel

Seyir bağınla birlikte bahçen güzel

Keldi eceb esri ve devran Turkistan

Geldi acep asır o devran Türkistan

Uyğan yemdi oşbu zaman Turkistan

Uyan şimdi işbu zaman Türkistan

Ay yelim kelgay zamaning ğem yemeh
Eski dor dodmaning ğem yemeh

Ey elim gelecek zamanın gam etme
Eski devir kahramanlıklarını gam etme

Ay Vetan ezmet şaning geh qurban olim
Eski tarih doruşaning geh qurban olim

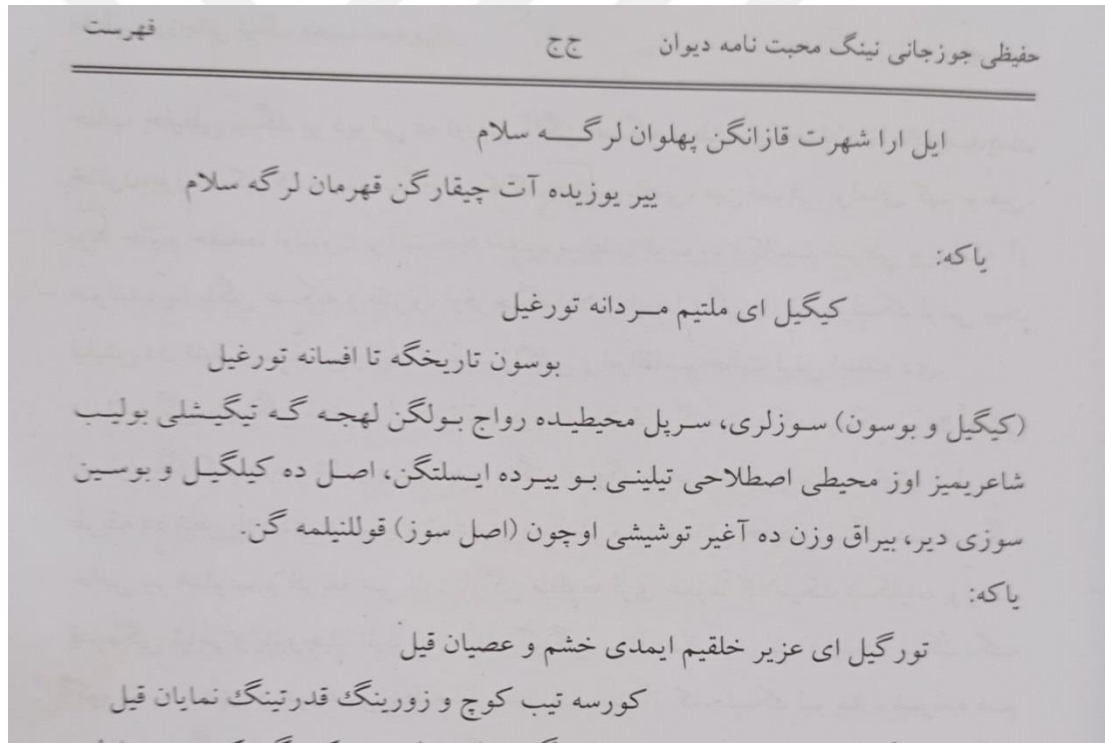
Ey vatan azamet şanına gâh kurban oluyum
Eski tarih aydınına gâh kurban oluyum

Yuzi hurşid, nişan perdazim
Sozi gevher fişan perizadim

Yüzü Hurşid nişanım perizadem
Sözü gevher saçan perizadem

Bitta husning geh zeybaliğ muslem
Qedu buyung geh Rehnaliğ muslem

Bir kez hüsün gâh güzel görünüş
Kadd-i boyun gâh rengi görünüş

Hamda epik beyitlerden bu şiiirlerden örneк:

El ara şöret qazangen pehlavanlargah selam
Yeryuzideh at çiqargen Qehramanlargeh selam

Ellere şöret kazanan pehlivanlarga selam
Yeryüzünde nam alan kahramanlarga selam

Kelgil ay milletim, merdaneh turğil
Bosun tarihge ta efsaneh turğil

Gel gel ey milletim merdane ol
Ol tarih gâh da efsane ol

(Gel gel ve busun) sözleri Serpil bölgesinde halk ağzına kullanılmaktadır. Şair bu sözü şiirine alarak epik bir şiirde kullanmayı tercih etmiştir. Şair bu sözü kullanırken (Hakikata gel gel ve busun sözüdür)”, şiirde vezinde doğacak aksaklığı da engellemeye çalışmış gözükmektedir.

Örnek şiirlerden epik türü yazılmış şiirler:

Turgil ay aziz halkim yemdi heşim esyan qel Kalk aziz milletim şimdi Haşim o isyan gel
Korseh tib koç ve zoring qudreting nomayan qel Gösterip güç ve zorlu kudretin aydınlarına gel

2.2. Muhammed Yahya Hafızî Jawzjanî'nin İkinci Divânî “Enjimen Arai Hafızî Jawzjanî”

Muhammed Yahya Hafızî'nin ikinci divânî Farsça yazılmıştır. Bu divânın ismi “Enjimen Arai Hafızî Jawzjanî” Türkçe anlamı “Hafızî Jawzjanî'nin Vaka Derneği”dir. Farsça yazılan Divân 2015 yılında Kabil’de basılmıştır. Bu divan toplamda on bölümden oluşmaktadır. Bu divandaki her başlıkta yer alan şiirler, şairin kendi şiirleridir. Birinci başlık 238 parça şiirden oluşmaktadır, bu 238 parça şiir divânın tam muhtevasını içine alır. Şair bu şiirleri ne zaman ve ne gibi olaylarla araya geldiğini açıkça şiirlerinde anlatmıştır. İkinci başlık altında müstezat şiirleri yer almıştır. Müstezat kelime anlamı olarak artırılmış, ilave edilmiş ve edebi anlamda Fars şiirinin biçimlerinden biridir. Bu formatta her kıtanın sonunda şiirin ana ağırlığının dışında kalan nasır türünden bir parça veya kısa cümle getirilir. Üçüncü bölüm musammat şiirleri 240-246 sayıya kadar yer almıştır. Musammat, birkaç kafiyeli hece (paragraf musammat veya tashih) ile farklı kafiyelerle birkaç kez tekrarlanan bağımsız bir kafiyeli kepenk (telli musammata veya testim) kümesidir ve bu tekrarda birbirinden bağımsız kafiyeli kepenkler bir aradadır. Musammat, kaside, lirik ve övgü gibi konular ile millî ve vatansever şiirler üzerine bestelenmiştir. Musammat şiirine bir örnek aşağıda verilmiştir:

من افسر سر بازم

من افسر سر بازم سرباز هوا بازم
بر حفظ وطن دایم آماده پروازم
من افسر سر بازم سرباز هوا بازم
ای کشور با شانم وی میهن جانانم
بر اسم تو می بالم بر نام تو می نازم
من افسر سر بازم سرباز هوا بازم
ای مامن آبایم وی مسکن ماوایم
تا زنده ام ای میهن در راه تو جان بازم
من افسر سر بازم سرباز هوا بازم
عشقت بود آهینم مهر تو بود دینم
از شوق تو چون شاهین می بین که فلکتازم
من افسر سر بازم سرباز هوا بازم
در روز نبرد جنگ خصم تو بصد فرسنگ
از معرکه بگریزد وز نعره آوازم
من افسر سر بازم سرباز هوا بازم

Men Efser Serbazem

Men efser ser bazem-Serbaz hava bazem
Berhefz vatan dayim-Amadeh pervazem
Men efser serbazem, Serbaz hava bazem

Ay kişver ba şanem-Vey meyhan cananam
Ber ismi to mibalem-Ber nam tu mşnazem
Men efser serbazem, Serbaz hava bazem

Ben Bir Subayım

Ben memur asker ben- asker hava bazem
Vatan kurumak için dayım – uçmaya hazırım
Ben memur asker ben- asker hava bezem

ey şanlı memleketim – vay vatan cananım
Senin ismine onurum – senin ismine sevinirim
Ben memur asker ben- asker hava bezem

Ay mah men abayem-Vey nesken meveyam	Ay bizim eskilerimizden kalan – vay bizim yaşayan yurdum
Ta zindehem ay meyhen-Der rah tu can bazem	Ta can bende var ay vatan – senin yoluna kurban bu canım
Men efser serbazem-Serbaz hava bazem	Ben memur asker ben- asker hava bezem
Eşqet bod ahinem-Mehri tu bod dinem	Senin sevmek benim dinim – senin sevgin benim dinim
Az şevuq tu şahin-Meybeyn ki felektazem	Senin muhabbetin bana şah – görsün gök teki
Men efser serbazem-Serbaz hava bazem	Ben memur asker ben- asker hava bezem
Der roz neberd ceng-Hesmi tu besed ferseng	Savaş günlerinde – senin heybetin
Az mehreke begrized-Vez nehre avazem	Meşhere kadar kaçır – senin sesininse
Men efser serbazem-Serbaz hava bazem	Ben memur asker ben- asker hava bezem
(Hafizî Jawzjanî, 2015: 247)	(Hafizî Jawzjanî, 2015: 247)

Dördüncü başlık altında dörtlü şiirler yer almaktadır. Dörtlü Arapça’da “Roba yat” anlamda geçer. Dörtlü, kelimenin tam anlamıyla dört ve dört bileşeni olan herhangi bir şey anlamına gelir. Dörtlük dört kıtaya sahip Fars şiirinin biçimlerinden biridir. Birçoğu, dörtlüğün saf bir Afgan şiirsel biçimi olduğunu düşünmektedir. Eski Farsça şiirlerde dörtlük yerine “beyit” ve “şarkı” kelimeleri kullanılmıştır. Tabii ki günümüzde Farsça şiirde “beyit” dörtlükten farklıdır. Muhammed Yahya Hafizî “dörtlük” şiirlerini 248’den ile 259 sahifeye kadar Farsçada olan dörtlük şiirlerini yerleştirmiştir. Bu dörtlükler kendi âşıklık hayatını hikâyelerinin, vatanseverliklerini, gurbetteki hayatı, insani düşünce ve kültürel sanatı alanları dörtlük şekilde yazmıştır.

Muhammed Yahya Hafizî’nin Arai Divânı’nda beşinci başlık altında “kaside” şiirleri yer almaktadır. Fars edebiyatındaki şiir türlerinden biri de kasidedir. Kaside ilk kıtası ve hatta tüm kıtaları tek bir kafiyeye sahip olan bir şiirdir. Yani ilk beyit açık olmalıdır. İkinci mısırda konuya devam edilerek bu konu son beyite kadar devam eder ve son beyit hikayenin bitişini açıklar. Kaside nazım şekli Afganistan’da İslam yükselişinden önce “çakama” olarak adlandırılmıştır. Hafizî bu divânında kaside şeklindeki şiirlerini divânın 260-313 sayfasına koymuştur. Bu bölümdeki şiirleri bayram kutlama, vatan, Jawzjan, Buhara, misafir, kadın, yeni yıl, Kabil, Serpil, şairlik makamı ve İran’ın vefasızlığı gibi başlıklar adına düzenlemiştir. Bu şiirleri

hikayesi kendi anlatmalarına göre farklı anlamlar ve yaşamın içindeki konuları anlatmaktadır. Yeni neslin bu tür şiiirlere ilgi göstermediğini görülmektedir. Şairin divânında kaside şeklinde yazılan manzumeler yer almaktadır.

Kitabın altıncı bölümünde mersiyeler yer almaktadır. Şair bu mersiyelerde kendinin yakın arkadaşları, üstatları ve büyük şahsiyetlerden bahsetmiştir. Bu yazıların hepsi nazım şeklinde yazılan şiiirlerden oluşmuştur. Mersiye türünde yazılan şiiirleri sayısı 316. sayfadan ile 350. Sayfaya kadar yer almaktadır. Şair bu mersiyelerin birincisini Afganistan kuzeyinden olan üstat Halilullah “Halil” hakkında yazmıştır. İkinci mersiyesi Mühendis Muhammed İbrahim “Yahkupzada” adına yazılmıştır. Üçüncü mersiyesi karı Muhammed Azim “Azımî” ile ilgilidir. Muhammed Yahya Hafızî Jawzjanî, Azımî'nin şiiirlerini toplayarak Azımî divâni ismiyle yayınlamıştır. Dördüncü mersiyesi ve nasır ile yazılan Seyit Muhammed “Derevger” hakkında yazmıştır. Seyit Muhammed de şair ve yazardır. Kendisinin “Gülzemin Vefa” isminde şiiiri kitabı çok meşhurdur. Beşinci mersiyesi Mühendis Nekipullah “Velizada” isminde yazmıştır. Muhibulla “Velizada” hakkında, Abdulgaffar “Beyanî” Abdülmecit “İşçi”, Seyit İsa “Ser-polî” Muhammed Hüseyin “Zabet”, üstat Peygamber “Qol”, Habibullah “Karger”, Seyit İsmail “Belhi”, Muhammed Aman “Kohneşin” hakkında mersiye şeklindeki şiiirlere Arai divânında yer vererek bu ismi geçen kişilerini hayatlarında yaptığı işleri ve kim olduğu nasır ve şiiiri türünde dile getirilmiştir.

Yedinci başlık kısmının altında okullar doğrusunda yazdığı şiiirlerinin yerleştirmiştir.

Sekizinci başlıkta “mizah şiiirleri” vardır. Bu mizahi şiiirleri 367-466 sahifeye kadar yazılmıştır. Bu mizahi şiiirleri vatan, yiğitlik, babalık, insanlık vb. konulardan oluşmaktadır. Dünyanın her bir özelliğini şiiir kısmında yazmıştır.

Dokuzuncu başlıkta Afganistan'da yaşayan Hazere lehçesiyle şiiirler yazmıştır. Bu şiiirler beyitler şeklinde şiiirlerdir. En son başlıkta mesnevi nazım biçimiyle kelime ve kavram açıklamalarına yer vermiştir.

2.3. Muhammed Yahya Hafızî'nin Üçüncü Divanî “Üstat Qarı Muhammed Azım Azımî Eseri”

Muhammed Yahya Hafızî, yârim kalan Azımî'nin eserini üçüncü divânî olarak tamamlamıştır. Bu divan 1992 yılında Jawzjan basımevinde basılmıştır. Bu divanda yazar ilk önce Azımî'nin hayatını daha sonra şiirlerini incelemiştir. Divânın birinci sayfasında Jawzjan Valisi Azımî hakkında kendi fikirlerini açıklayarak Azımî'nin başarılı bir şair olduğunu, babasından kalan mirasın sahibi diye adlandırılmıştır. Azımî'nin büyük bir şair olduğu eserinden anlaşılmaktadır. Yazarın yazdığına göre Azımî'ye çocukluk arkadaşı ve aynı mahallede büyüdüğü kendi üstadı isim verir. Ustan Muhammed Azım Azımî 1938 miladi yılda Serpil'in Belüçhane köyünde erdemli ve kibar bir ailede dünyaya gelir. Babası devlet konağında Jawzjan adliyesinde yargıçlık yaparmış. Yazarlık ve şiiri yazmalardan öğrenirmiş. Azımî de baba mesleğine sahip çıkarsak şiir yazmayı devam etmiştir. Bu divânın hediye olarak Afganistan kuzeyinden olan Özbekler lideri Mareşal Abdal Reşit Dostum'a ikinci sayfaya onun ismini ve resmini koymayı teklif etmiştir. Üstat Azımî'nin ismine yazılan şiirlerini toplayarak devamını kendi şiirleri ile eserin yazmıştır. Bu Azımî hayatı doğrusunda olan şiirlerden bir örnek:

از حقه‌ی جوزجانی

در یغا که عظیمی از جهـان رفت

بزرگی علامه ما از میان رفت
 هزار افسوس کمزین عصر و زمان رفت
 که آن اسکندر صاحبقران رفت
 در یغ از آسمان جوزجان رفت
 که یکباره زباغ و بوستان رفت
 مملکت از منزل و از آشیان رفت
 که نام بیدل از یاد و گمان رفت
 به نزد صائب اندر اصفهان رفت
 زد نیا هر دو بی نام و نشان رفت
 چو شیدا و نظیری از جهان رفت
 به عصرش یکه تا زوی از جهان رفت
 که صیت شهرتش تا کهکشانش رفت
 چو مسعود از جهان با فروشش رفت
 به سبکش یکه تا زوی از جهان رفت
 زیادش میر باغ و بوستان رفت
 بهین توان کرد آن تا به کران رفت
 که این دیوان وی از بادمان رفت
 ز همراه بدایع و بیسان رفت

در یغا که عظیمی از جهان رفت
 مهین استاد نظم و نثر فارسی
 ز ملک شعر فارس و تاجیک و ترک
 فروزان اختر علم و فضایل
 چه شد آن بلبل دامستان سر آرا
 در یغ آن عنده لیم باغ عرفان
 سر آمد گشت چنان در مکتب هند
 غنی و طالب و عرفی ز خجالت
 سلیم و قدسی در نزد مقامش
 کلیم عصر و فیضی ز مسافه
 به مرشدگافی و بار یک بیستی خود
 چه گویم از قصاید بلندش
 ز خاقانی ر بودوی گوی سبقت
 چو فرخی، عنصری و معزی
 نظر کرد مبعدی برگزار شعرش
 چو جاسی و نوایی صیت نامش
 نصاب الصبیان وی چو خود اندم
 در یغ آن خامه پرداز معانی

(شما نکرده)

بدیع هم از قفاد نبال آن رفت
 که با اوراق ز چشم ما نهبان رفت
 ز دنبال بدایع همچنان رفت
 که با اسطوره تشبیه آن رفت
 ز چنینس پیشتر وی از جهان رفت
 که آن فاعله عصر و زمان رفت
 چو مجنون و رفیق با نشان رفت
 چو محمود شهابی از جهان رفت
 ز دنیا ی هنر با فروشان رفت
 که این شیوه اما سا از میان رفت
 که با کوفی و طغرا از میان رفت
 چرا که ثلث نویس پرتوان رفت
 کزان دم که جنا بش از جهان رفت
 ز کف افسوس که مفت و رایگان رفت
 که با تار و تارش از جهان رفت
 توان کم نبود دنبال آن رفت
 دروغا از شبستان زمان رفت
 خوشا بر حال وی با این نشان رفت
 که تا جان داشت با وردز بان رفت
 که در دشت تا بمغز استخوان رفت
 فغان مردمان تا کهکشان رفت
 ز دل صبر و ز کف تاب و توان رفت
 ولی افسوس که با طبع جوان رفت
 به من بود چار از جهان رفت

معانی از قفا یش رخت بر دست
 بین بر حال مسکین استعاره
 عروض با همزه اوزان بیکجا
 تناسب مرعات النظر هم
 تضاد یا که طباق با حسن تعلیل
 بهین امتداد خط یعنی عظیمی
 عماد عصر و مر و اریدد و روان
 بحسن خط به فن مساک خویش
 چو قانون خلیل اندر زمان نش
 بمن از ثلث ریحان نام نگیرید
 ز نسبت علیق و نسخ از من چه پرمی
 کسی از نام توقع نام نگیرد
 شکست افتاد به املوب شکسته
 بزرگ امتداد موسیقی دوران
 چه نیکو میخواستن و عود را
 بدست گرمی گرفت مازر با بش
 چراغ راه چشم اهل عرفان
 بنام قاری و حافظ قرآن
 کلام ایزدی اندر دهانش
 میرس از مرگ جا نکاهش تو از من
 ز سوگ مرگ امتداد معظّم
 چنان از دیده خوئی جاری نگردد
 اگر چه از نمود منش بلند بود
 بسال شصت و نه در ماه عقرب

تنش خواهد بیده اندر شهر مهر پل
 ولی روح روانش در جهان رفت

(هفده)

Deriḡa ki Azimî Az Cehan Reft

Deriḡa ki Azimî az cehan reft

Buzerg elamey ma az meyan reft

Ne Yazık ki Azimî Gitti

Ne yazık ki Azimî bu dünyadan gitti

Büyük saygılı bizim aradan gitti

Meyhen ustad nezmi ve nesri farsî
Hezar efsus kezin esri zaman reft

Sahib-i nazım hâl ve nesr-i farsî
Ne yazık ki bu zamanda gitti

Zı mulk şîir Fars, Tacek ve Turk
Ki an eskender sahip qiran reft

Şair Fars, Tacik ve Türk
Ki o sahipkıran İskender gitti

Foruzan ehter elim ve fezayil
Deriğ az asman Jawzjan reft

Aydınlık bilim çırağı ve rahmet
Yazık ki Jawzjan semasından gitti

Çeh şud an bolbol dastan ser ara
Ki yekbareh z bağ ve bostan reft

Ne oldu o bol bul destan ara
Ki birdenbire bağ bahçeden gitti

Deriğ an endelib bağ erfân
Subuk az menzil ve az aşyan reft

Yazık o irfana bağ yaktığına
Bu yurdun bu evden naz gitti

Ser amed geşt çonan der mekteb Hind
Ki nam Beydil az yad guman reft

Hint okuluna yükseklerle geldi
Ki bedel ismi unutulmaya gitti

Ğeni ve taleb ve erfi z huçlet
Beh nezd sahib ender isfahan reft

Öğrenen zengin İrfan hayâ can yüzünden
Ki o bilim sahibi yanına efsahan'a gitti

Seliym ve Qudsi der nezd muqameş
Z donya her do bi nam ve nişan reft

Selim ve Kudüs onun makamına
Dünyadan ikisi nişansız gitti

Kelim esr ve Faizi zamaneh
Çu şeyda ve Neziri az cehan reft

Hayır, asır Faizî zamanında
Bu şeyda ve Nezirî cihandan gitti

Beh muşigafi ve bareykbeni hod
Beh esreş yekkeh ta z vey az cehan reft

Nazlık görüşmeleri ile kendisi
Kendi esrine bir o cihandan gitti

Çey guyem az qesayed bilend aş
Ki seyt şöreteş ta Kehkeşan reft

Nedeyim onun sözlerinin yüksekliğinden
Ki onun şanı şöreti asmana gitti

Z Haqani rebodi guy sibqet Çu Meshud az cehan ba fruşan reft	Kakanlardan Budistlerden alınan Armağan gibi cihandan aydınlık gitti
Çu Ferhi, Ensari ve Mehzi Beh subukeş yekkeh ta z vey az cehan reft	Ferhî, Ensarî ve Mehzi gibi Kendi tarzında bir tane cihandan gitti
Qeter kerd Sehdi ber gulzar şiireş Z yadeş seyr bağ ve bostan reft	Nazar etti Sadi şiir dünyasına Aklından bağ bostan güzelliği gitti
Çu Cami ve Nevayi seyt nameş Bebin tu az keran ta beh keran reft	Camî ve Nevâyîy gerekli isminden Gör gel nereden nereye gitti
Nesabilsabiyan ra çu handam Ki en divan vey az yadman reft	Nesabilsabiyan okudum o zaman Ki bu divâni benim aklımdan gitti
Deriğ an hameh perdaz maani Z hemrah bedaiy ve beyan reft	Üzgünüm ki o anlamlar sahibi Kendisi ile bed-i beyandan gitti
Maani az qefaiş reht berbest Bedayi hem az qefa dunbal an reft	Anlamı kabasından bağlandı Bedi ham onun kabasından gitti
Bebin ber hal mesken istahra Ki ba ağraq z çeşmi ma nihan reft	Gör gel onun duğduğu maskene Gözümüzden abartılan saklanan gitti
Eruz ba hamra uzan beykca Z dunbal bedayi hemçunan reft	Aruz onunla beraber birlikte Bedii arkasından hem de gitti
Tenasib meraatal nezir hem Ki ba istevarah teşbihe an reft	Münasip Meraatilnezir hem Ki onun mitolojiye benzer gitti
Tezad ya ki Tebaq ba Husni tehliil Z Tecnis pişrevi az cehan reft	Zed ya ki Tebak ile Hüsnütehliil Tenis elerliğinde cihandan gitti

Muhen ustad hat yani Azımî
Ki an nabiğeyi asir zaman reft

Umad asir ve murvarid devran
Çu Mecnon refiqi ba nişan reft

Be husni hat be fen meslek hiş
Çu Mehmud Şehabi az cehan reft

Çu qanon Helil ender zamanaş
Z dunyayi hüner ba foruşan reft

Be men az seles Reyhan nam negirid
Ki en şevayi asasan az meyan reft

Z Nesteliq ve nesh az men çey porsî
Ki ba Kofi ve Toğra az meyan reft

Kesi az nam Tevqi nam negired
Çiraki seles nevis portevan reft

Şikest uftad be usluq şikeste
Kezan dem ki cinabeş az cehan reft

Buzurg ustad musiqi devran
Z kef efsus ki müft ve rayagan reft

Çeh neyko meynevaht Tenbur ve Hud ra
Ki ba tar do taraş az cehan reft

Bedest ger meygireft saz robabaş
Tevan kes nebod donbal an reft

Bu yordun yazarı yanı Azımî
Ki o bu asır iteneklerinden olan gitti

Ümit asır ve altın devran
Mecnun gibi nam nişanlı gitti

El yazısında fen mesleğin sahibi
Mehmet Şahabî gibi cihandan gitti

Kanunda kendi devrinde temiz olan
Hüner dünyasından aydınlı gitti

Bana üçlü Reyhan'dan isim tutmayın
Bu şeve tamamen ortadan gitti

Güzel el yazısını neden soruyun
Kofi, Tuğra ile ortadan gitti

Bana Tevkei den kimse isim söylemesin
Neden ki üçlü yazar tevanı ile gitti

Kırıldı, düşdü kendi kırılan üslupuna
O zamanki kendisi cihandan gitti

Müzik üstadı kendi devrinde
Ne yazıkki basit ve ucuz gitti

Ne kadar güzel çalardı tamburu
Ki ikilik tar ile cihandan gitti

Eline alırdı saz babını
Kimsede yoktu o meharet, arkasından gitti

Çırağ rah çeşmi ehli erfan
Deriğa az şebistan zaman reft

Göz tutan İrfan ehli aydını
Üzgünüm bu zamanki gece işği gitti

Benam Qari ve Hafız Quran
Huşa ber hal vey ba en nişan reft

Hafız Kur'an ezberi tecvidi ile
Afren onun halına bu nişanla gitti

Kelam ezdi ender dehaneş
Ki ta can daşt ba vard zeban reft

Sözi ve şiirleri ağızlarında
Ki canı varında oukmaları ile gitti

Mepors az merg cankayış to az men
Ki derdeş ta be meğzi istuhan reft

Sorma benden onun ölümünü
Derdi içimde, kemiklerimi yaktı gitti

Az sug merg ustad muhezem
Feğan merdoman ta Kehkaşan reft

Saygı diğەر üstat ölümü
İnsanların nalesi göğе gitti

Çeysan az diydeyi hu necari negerded
Z dil sebr ve z kef tab ve tevan reft

Bu gibi öbnemli nehirden
Yüreklerden sabır ve gönüllerden tevanı gitti

Egerçi az nud sinneş bilend bod
Veli efsus ki ba debeh cevan reft

Eğەر neyse yaşı doksandan geçmişti
Veli yazık yiğitlik havası ile gitti

Besal şestnu der mah Eqreb
Be sin nuedo çahar az cehan reft

Altmış tokuzda ağustos ayında
Doksun dört yaşında cihandan gitti

Teneş habideh ender şehir Seri-pol
Veli ruh revanaş der çunan reft

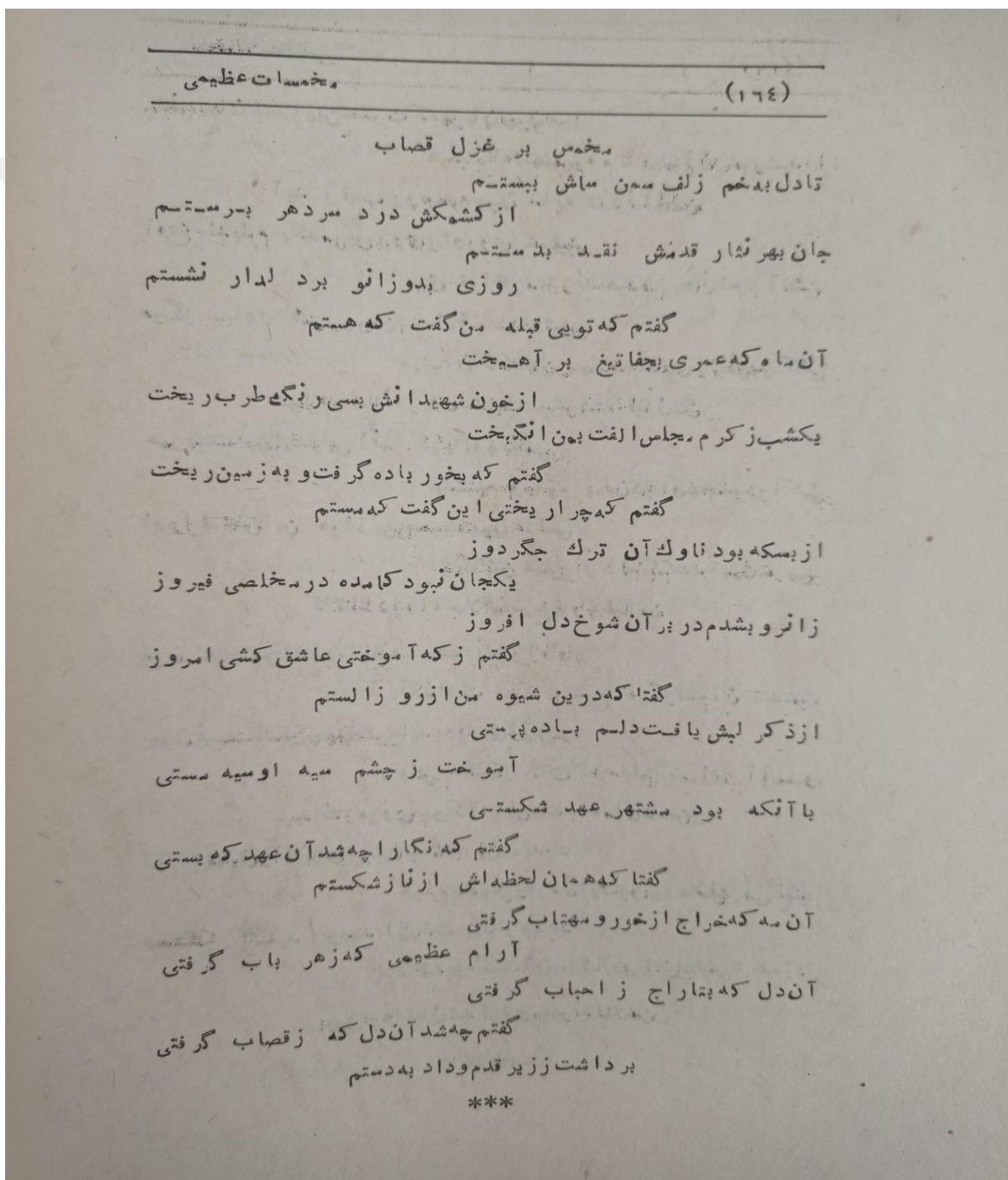
Seri-pol şehirindedir onun mezarı
Veli ruhu ve revanı şöyle gitti

(Hafizî Jawzjanî, 1992: 16-17)

(Hafizî Jawzjanî, 1992: 16-17)

Yukarıdaki şiirde Hafizî kendi üstadı ve büyük yazarı hatırına, yaptığı işleri ve bilimli hareketlerini nazım hâl ile anlatarak onun doğum tarihi ve hem de vefatını nazm-ı hâl şeklinde anlatmıştır. Üstat Muhammed Azımî'nin toplam dört tane eserinin varlığı bu divanda Hafizî açıkça anlatmıştır. Azımî birinci divânı gençlik zamanında yazan şiirleri ile dolu olduğunu Hafizî anlatıyor ne yazık ki o eserden

هیچ‌بیر پارچه شییر کالمادیگی için üzgündür. İkinci divânının Hafızî toplayarak yayınlamıştır. Azımî'nin üçüncü eseri "Nesibilsebain", dördüncü eseri ise Azımî "Hediyeyi Temim Kevaidi" isminde yazmıştır (Hafızî Jawzjanî, 1992: 11-13). Azımî hakkında Hafızînden başka Afganistan kuzeyinden olan şairler şiir söylemiştir ve o cümleden biri Üstat Seyit Seraciddin Qanî, Üstat Metin Anduyî, İntizar Jawzjanî ve bir kaç şair yazdığı şiirler bu divînde Hafızî toplayarak neşir etmiştir. Azımî'nin kendi yazmış olan, beşlik şiirlerinden bir örnek:

Muhemmes ber Gazel Qasab

Ta dil be hem zolf taş bebestem
Az keşmekeş derd ser deher bebestem
Can beher nisar qedemeş neqid bedestem
Ruzi bedo zanu ber dildar nişestem
Guftem ki toyi qibleyi men guft ki hestem

An mah ki umru cafa tiğ ber aheiht
Az hon şehidan besi reng tereb rehit
Yekşeb z kerm mucles ulfet beyin angihit
Kuftem ki behur, badeh gireft ve be zemin rehit
Güftem ki çira rehti en, guft mestem

Az beski bod navuk an cigerdoz
Yekcan nebod kamdeh der muhles firoz
Zaner buşidem ber an çoh dil efroz
Guftem z ki amuhti aşk keşi emroz
Guftaki derin şiyveh men az o şirem

Az zekri lebeş yaft dilem badeh porseti
Amuht z çeşmi siyeh o siyeh mesti
Ba anke bod müşteri ahed şikesti
Guftem ki nigara çe şod an ahed ki beşti
Gufta ki heman lehzeh, az naz şikestem

An meh ki herac az hur mehtab gerifti
Aram Azımî ki zehir bab gerifti
An dil ki betarac z ahbab gerifti
Güftemki çey şod an dil ki z Kasab gerifti
Berdaşt z zer qedem ve dad be destem

(Hafizî Jawzjanî, 1992: 164)

Kasap Hakkında Beşlik bir Gazel

Yürekden zülf seneme daş bağlasam
Dert sitem ile tartışmaları bağlasam
Can onun ayak bastığı yer, kolumda
Bir gün, iki ayakta yâr yolunda oturdum
Dedim ki sen benim kıblem, dedi ki varım

O ayki ömre cefa ve tiğ e göz attı
Şahitlerin kanından her yere renk düştü
Bir gece onun değerine saygı ile baktı
Dedim ki iç şarabı, aldı yere attı
Dedim ki niye attın, dedi ki serhoşum

Onun yakıcı ciğer yakmaları kalmadı
Bir can yoktu onun saygısına başarılı
Zannederim ki oldum onun yüreğinde yer
Dedim ki aşk olmayı öğrendim güya
Dedi ki bu duygu benim aslanım

Onun dudaklarından öpme bade gibi
Öğrendim kare gözlerinden, kara mesti
O müşteri edi, vefa yapmadı
Dedim ki ne oldu o vefana
Dedi ki o zaman, naz ile kırdım

O aydın çırağını aydan almışsın
Sakın büyüklüğü Azımî, zehirden almışsın
O yürek ki dağlardan, havadan almışsın
Dedim ki ne oldu o kasaptan alan yüreğin
Götürdü ve adımları ila elime verdi

(Hafizî Jawzjanî, 1992: 164)

Hafizî bu Azimî divânın en son kısmında bu divânın toplarken yardımcı olan arkadaşlarını fotoğrafı ve hayatındaki çalışmalarının yaparak teşekkürlerini bildirmiştir.

2.4. Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî Dördüncü Eseri “Edebî Fenler”

Afganistan Kuzey Bölgesinden olan büyük şair Muhammed Yahya Hafizî'nin dördüncü eseri “Edebî Fenler” 2008 yılında basılmıştır. Bu eserde şair şiir yazılmasını, Arap edebiyatının şiir dünyasında olan olayları, türlü şiirlerin yazılış hünerini ve şiir ile edebiyat arasındaki farkı Fen bilgisi ile açıklamıştır. Bu şiirler de emek sarf etmeden herkesin anlayabileceği düzeyde sıradan bir metinler bütünü değildir. Çünkü yazar eserlerini kaleme alırken çeşitli kaynaklardan faydalanmıştır. Özbek şairlerinden aynı sırada Nâvâyî'den şiir alanında büyük kazanç kendi üsluplarına karar verilir. Bu genel dünya olayı, gelenek ve görenekler, çağın ilimleri vs. İşte bütün bunların her biri bazen birçoğu Nâvâyî'den ilham alarak şairlerinin şiirlerini söylerken veya genel anlamda eserlerinin ortaya koyarken yararlandıkları kaynaklardır. Edebî fenler eserini okuyucusunu aydınlatmaya ve bilhassa bu şiir metinlerini anlamaya hazırlamak için Muhammed Yahya Hafizî tarafından hazırlanan eser, 2008'da Jawzjan yayınevi tarafından “Edebî Fenler” ismiyle basılmıştır. Kitabın birinci bölümü “Giriş” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde şiirlerin genel şekilde nasıl yazılacağını ve nereden başlanmasını ve Özbek edebiyatında şiirin yerini ve önemini anlatmıştır. Bu şiirlerde şiirin gelişimi, isimlendirme meselesi, kaynakları, nazım şekilleri, edebî türleri ile bağlı şiir sanatının özellikleri de anlatılmaktadır. Eserin devamı “şiir türleri şairlerin şiirleri ile örnek verilerek, terimler dünyası/mazmunlar” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde “Edebî Terimler”, “Özbek edebiyatında Şiirin Gelişimi” olmak üzere iki alt başlık bulunmaktadır. Eserdeki şiirlerin ne tür yazıldığı, çokça kullanılan kelime, remiz, terim ve mazmunlardan seçilen örneklere yer verilmiştir. Klasik edebiyatımızda sıklıkla kullanılan kelime, kavram, terimlerin belli başlı örnekleri anlatılmıştır. Eserin devamı bölümsüz devamlı şiirler ve edebî fenlerle açıklanmıştır. “Divan Şiirine İlham Veren Kaynaklar” şerhine yer verilmiştir. Eser, bu tür şiirleri inceleme ve şiirlerin hangi türe ait olduğunu çıkararak kitabın genel muhtevasını ve güzel temennilerin yer aldığı sonuç ile bitirilmiştir. Ona göre şiirin anlaşılır kılınması,

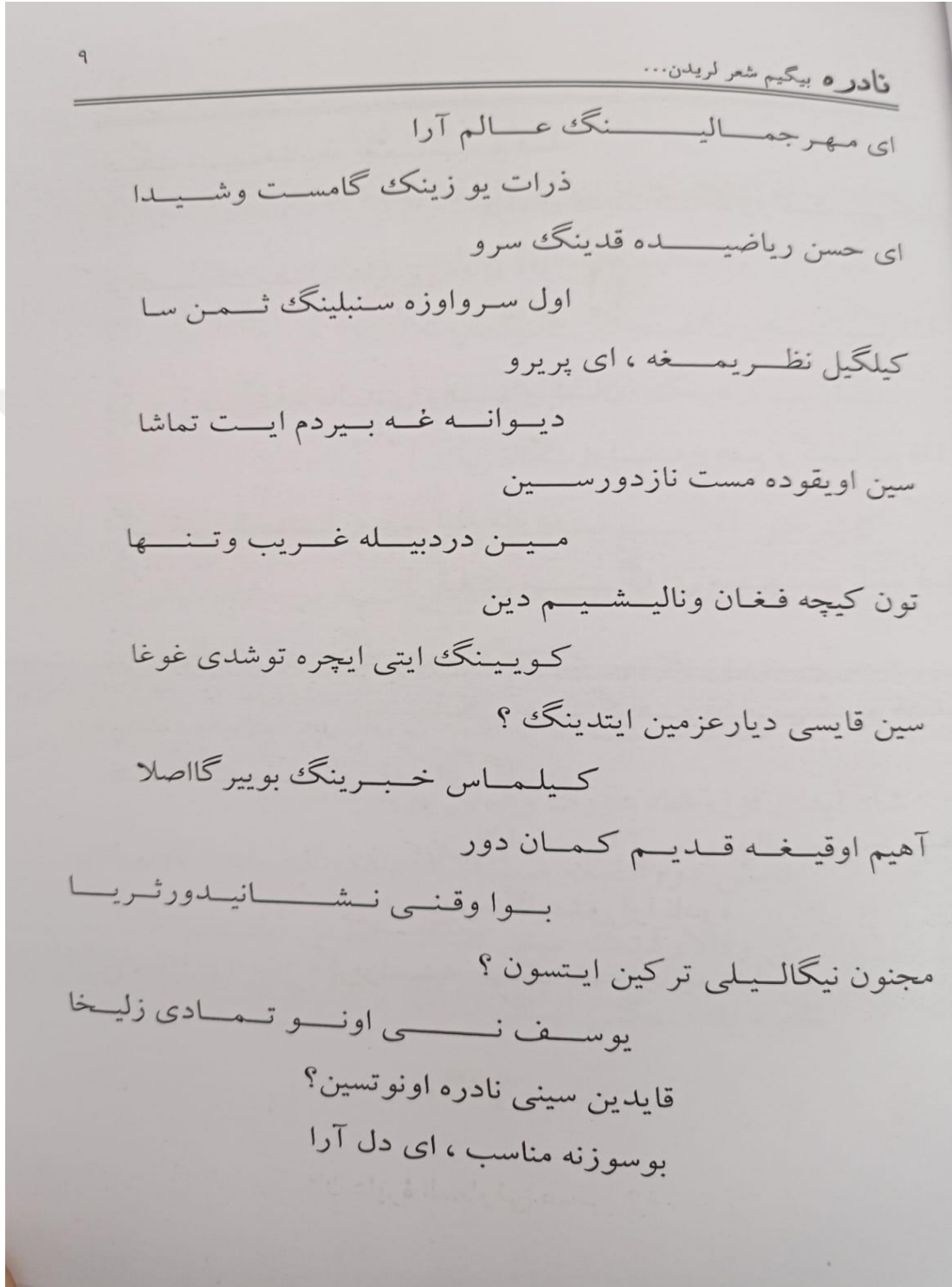
insanların bu eserlerden estetik anlamda zevk alması ve kültür sanat dünyasına katkı yapması için yazılan eserin diğeri hoşgörü olmasıdır. Kitabın sonuna genel kaynaklar eklenmiş, bu kısımda Azımı'den faydalanılan eserler de belirtilmiştir. Kitap, okuyucuyu aydınlatmaya ve bilhassa bu edebiyat metinlerini anlamaya “hazırlama” niyetiyle kaleme alınmıştır. Özellikle bazı terimlerle şairinin görsel dünyası şiir alanında yer verilerek anlamayı kolaylaştırmaya çalışılmıştır. Eserin Özbek edebiyatına büyük kazanç sağladığı açıktır (Hafızî Jawzjanî, 2008: a).

2.5. Muhamme Yayha Hafızî'nin Beşinçi Eseri “Nadire Begüme Nişana”

Muhammed Yahya Hafızî 2010 yılında Nadire Begüm'ün kendisine ait şiirleri toplayarak, Begüm, hakkında yazılan şiirleri yerleştirerek bir eser yapmıştır. Bu eserde ki değer her konudan bilim aşamasından Nadire Begüm'ü şöhretini ve ondaki kabiliyeti, şair olduğunu ve ne kadar bir büyük zekâlı kadın olduğunu ortaya getirerek yazmıştır. Bu tür eserlerin Özbekler ortamında nadir görüldü bili olmuştur. Bu eserde Nadire Begüm'ün ilk önce hayatını şöyle yazmıştır: “Nadire Begüm soyismi Maher Ahım. 1792 yılında Andı can da doğmuştur. 1842 yılında Kukan'da vefat etmiştir. Nadire Begüm ismini “Kamile, Meknüne” soyisimleri ile atlattırarak şiirlerde yazmıştır. Babası Andı can hâkimi Rahman Bey, Kol kabilesinden Fermana hükümdarı Âlem Han idi. Dayısı Âlem Han, kardeşi Ömer Han'da Meriler Hâkimi yapar. Nadire Begüm 1807 yılında doğum yapar. Şiir yazmayı da Ümran Han ailesinde başlar. Ümran Han Nadire Begüm'ün kendi Hâkimli sarayına davet eder. 1822 yılında Nadire Begüm'ün hocası Ümran Han vefat eder. Nadire Begüm oğlu Muhammed Ali Han tahta geçer ama Nadire Begüm kendisi o hükümeti sahip çıkar. Devleti, hükümdarlığını idare eder. Nadire Begüm hükümdarlığı zamanında medeniyet, sanat, şiir ve kadınlar hakimi tamam anlamı ile ileri sorar ve devirin edebi şiirleri ile aydınlaştırır. Ümran Han vefatından sonra Nadire Begüm insanların nankör olduğu sebep bugünler geldi diye düşünmüştür. Nadire Begüm dört çemen bağıda varır Ferağına, Taşkent, Hoca Kent, Andı Can ve başka şehirlerden alimler, hocalar, şairler ve yazarların toplar. Kendi yazdığı divanların yazarlar verir. Yazarlar nakit ve yazıları düzgün yaptığı için ve yazarlara altın kelemi ile yazılan hediyeler verir ve herkesin bu yolda tertip ve teşvik eder. Günler geçer bu şiir yazama yükselir ve her alımın diğeri ortaya gelir. Nadire Begüm cami ve deni okullar ve saraylar yapar. 1842 yıllarda çalık rasta tepesinde okul yaparken buhara Emire Nasir-Ulah

han Kokanda savaş açar ve Kokanı alır. Nadire Begüm'ü ve 14 yaşında olan oğlunu, Muhammed Âmin hand ve Sultan Muhammed Han'ı kötü bir şekilde öldürür. Nadire Begüm'ün merası şiiriyet dünyasında mümtaz şair diye isim verilir. Nadire Begüm'ün bitirilmeyen Özbekçe divâni Özbekistan'ın Orta Asya Şinasilik merkezinde, 109 ya ki 1704 mısra olan gazel tercüme şeklinde mevcuttur. Bu mısralarda çok önemli bilgiler verilmiştir. 19. asıra ait divâni Özbekistan'ın Fenler Akademi Kâmile soyismi ile yazılan 328 gazel bilgilenen. 1962 yılında o divânın mükemmeli bulunur ve Özbekistan'ın Nevâyîmüzesinde saklanır. Bu divanda Nadire Begüm'ün mükemmel şiirleri ve onun Nadire soy isimli 180 şiiri mevcuduyla toplanır. 136 gazel, 10 bin lirik merası o divanda yer almıştır. Nadire Begüm'ün şiirlerinde çok görülen şiirin kelimeleri Orta Asya'nın kadınlarının hamiyeti, sevgisi, sadık yürekliği ve dertlerin devası aynaya olmuştur. Nadire Begüm'e göre sevgi hayatın büyük mazmunudur. Sevgi özel duygu, insanın güzel düşünmesinden kaynaklanır. İnsanın en yüksek makamı onun vefakârlığı diyebilir. Nadire Begüm'ü Farsça'da yazılan gazelinde vefa mevziisi derin anlamda kelimelerde alınmıştır. Nadire Begüm sabır ve kanaat namus ve hayâ gibi alışkanları İrfanı yanı Allah'a yakın olmak sıfatına algıyaydı. İnsan şerefiyle alışkanları kendi ruhunu mükemmelleştirip onu dürüst kademelikle gönül diğerini tutmaya tasvir eder. İnsan bu sıfatlardan eksik olduğunda onun riyakâr yoluna gitmiş olduğunu şöyleydi. Nadire Begüm şiiriyette olan her türlü şiirlerden şiir yazar. Özbekçe, Farsça gazellerin Arızin 5-6-7- ve 13'lık ve hatta 18 bitli şiirler yazmıştır. Nadire Begüm edebiyat kültürü gelişmeye göre sadık niyeti ile devam veren Ali Şir Nâvâyî, Fuzuli, bedel gazalarına bağlanmış beşlik şiirlerini yazmıştır. Şiir türlerinden telmih, teşbih, ıstara, tezada, tedric, teşhis gibi şiirleri edebi şekilde çok güzel maharetle kullanır. Fars dilinde güzel yazan şiirleri büyük diğer bulur: Mazmuna ve maharet cehitten Özbek dilinde ki gazeller gibi yüksek derecede yazılmış olup Nadire Begüm'ün ne kadar derin anlamlı ve maharetli olduğunu gösterir. 18 ve 19 asırda Nadire Begüm şiiri icadı yatına bakarak şairler tarafından şiirler yazıyorlar ve farklı yıldız ismini Nadire Begüm'e verirler. Nadire Begüm'ün şiirleri müzik alanında da yer bulur ve şarkıcılar tarafından söylenir. Şiiri eserleri Rus dilinde ve birkaç dilde tercüme yapılmıştır. Özbekistan'ın çoğu okulları ve köyleri Nadire isminde kullanılıyor ve bu kültür Afganistan'ın kuzeyinde mahsusen Heratta, Jawzjan'da, mezar şerifte ve Tahar da gün geçişi ile

beraber isim bırakma çoğalmaktadır (Hafizî Jawzjanî, 2010: a-d). Hafizî'nin bu yazdığı eserdeki şiirlerinden bir örnek:

Ay mehri cemaling alam ara
ZHerat yuzing gamist ve şeyda

Ey Mehir cemalin âlem ara
Yüzün gamı mest o serhoş

Ay husn riyazide qeding seru
Ol seru yuze sonbeling semen sa

Ey hüsnü boyunun matematikte
Ol her yerde yakışan yüzün seni

Kelgil nezirimge, ay peryru
Divaneh gëh birdem et tamaşa

Gel gel yanıma ay Peri yüzlü
Tilbe halime bak temaşa

Sen uyquda mest, nazdursin
Men derd bileh gerib ve تنها

Sen uykuda naz durursun
Ben dert ile gerip o yalnız

Tun keçeh feğan ve nalişim den
Koyung yetti içreh toşdi gevğa

Dün gece derd feryadımı halından
Köyün içinde düşdü sesler

Sen qeyisi diyar ezmin etding?
Kelmas hebering bu yergeh asla

Sen hangi yordun sahibisin?
Gelmez haberin, burada asla

Ahim oqiğe qedim kaman dor
Bu uqni nişanidor Serya

Nale'm silahsın boyum kamandır
Boğa zamanın nişanında sureye

Mecnun nigah Leyli terkin etson?
Yusufni onutamadi Zulayha

Mecnun neden Leylağı bıraksın
Yusuf'u unutamadı Züleyha

Qayden seni Nadireh onutsin?
Bu sozunah munaseb, ay dil ara

Nereden seni Nadire unutsun
Bu söz nelere sahip, ey gönül içi

(Hafizî Jawzjanî, 2010: 9)

(Hafizî Jawzjanî, 2010: 9)

2.6. Muhamme Yahya Hafizî'nin Altıncı Eseri "Nâvâyiğe Hediye"

Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî 2015 yılında Nâvâyi'ye Armağan başlıklı şiirleri toplayarak bu eseri tertip etmiştir. Eserin başlangıcında önsöz bölümü yer alır. Bu önsözde Nâvâyi'nin doğum tarihi, eserleri, icra yeteneği, saltanatı, sultan Hüseyin sarayındaki yaşadığı olayları yer almaktadır. Bu eserdeki metinleri Hafizî şöyle yazmıştır: "Mir Ali Şir Nâvâyi 1440 miladi yılında Afganistan'ın Herat şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Giyesin Keçgine, Mirza Ebulkasım Babür'dür. Mir Alışir'e dönemin en büyük üstatları hocalık yapıp ona güzel ve mükemmel şiir

yazmayı öğretmişlerdir. Ali Şir Nâvâyî o çağın edebiyatına ve sanatına gönül vererek başlar. Feridüddun Attar, Kasım, Enver ve başka eski şairlerin şiirlerini ezberler ve başkalarını okuduğunu kendisi kitaplarında da hikâye eder. Nevâyî okulu Mirza Hüseyin ile beraber okur, okul okuması çok zaman devam etmez, 1471 yılda Şahrüh Mirzanın ölümü ile iç savaşlar başlar ve Ali Şir Nâvâyî'nin babası Herat'tan Irak'a gitmeye karar verir. 1475 yılında geri Mirza Ebulkasım Babür Herat'ı hâkimiyetini ele alır. Odan sonra Ali Şir Nevâyîbabası geri Herata gelir. Ali Şir Nevâyî okuluna başlar. Bu olaylardan sonra Ali Şir Nevâyî edebiyatta şarkıcılar için şiir yazmaya, nakkaşlık, yazarlık ile meşgul olur. Özbek ve Fars şairlerin şiirlerini hevesli ve duygu ile okur ve yazar. Ali Şir Nevâyî 1477 yılında Meşhed'e gider. Horasan Hâkimi Ebulkasım sarayında işe başlar. Ondan sonra Nevâyî'nin şiir kabiliyeti ve derin zekâsı göze çarpar. Ebulkasım kendisi şair olmasına rağmen Nevâyî'nin değerini yükseltir ve değer verir. Ali Şir Nevâyîiki dilde Özbek ve Farsça şiir yazması için "iki dilli şair" lakabını verirler. Özbekçe yazan şiirlerine "Nâvâyî" ve Farsça yazan şiirlerine "Fânî" mahlasını kullanır. Mirza Ebulkasım 1482'de ölür. Ali Şir Nevâyî Ebulkasım'ın ölümünden sonra birkaç sene daha Meşhed'de kalır. O dönemde Meşhet Horasan Devletinin elindedir. Ali Şir Nevâyî kısa zamanda felsefe, matematik ve başka bilimlere öğrenir. Ali Şir Nevâyî 1491 yılında geri anayurdu Herat'a döner, Mir Ali Şir, Hüseyin Baykara yakın arkadaşı oluşu için Ali Şir Nevâyîzaman hâkimi Mirza Ebu'l Seyyit 1492 yılında Semerkant gönderir. Ali Şir Nevâyîkonumu sıkıntılarla beraber üç sene bilimli hoca Fazıl Ulah'den felsefe biliminin ders alır ve onun kenarında başka bilimlere öğrenir. Ali Şir NevâyîSemerkant'da birçok şairler, nakkaşlar ve yazarlar ile tanışır. 1495 de Ali Şir Nevâyîarkadaşı sultan Hüseyin Herat hâkimi olur ve Ali Şir Nevâyîgeri Heratta çağırır. Sultan Hüseyin Timurlar devletinin hâkimi sayılır. Ali Şir Nevâyî Herat'a döndükten sonra Sultan Hüseyin ismine "Hilale" kasidesini yazar ve ona takdim eder. Bu olaylar devam eder ve Nevâyî büyük şöhret kazanır ve Ali Şir Nâvâyî saraya çağırılıp onun mühürdarlığını yapar. Ali Şir Nevâyî 1498'de Sultan Hüseyin Baykara'nın veziri olur. Saraydaki bazı sıkıntılar sebebiyle işini terk eder ve kitap yazmaya başlar. Birinci divânî olan Hamse'yi yazmaya başlar, ondan sonra 1511 yılında "Leyli Mecnun" eseri ile "Sab'a-i Seyyar" eserini yazdıktan sonra, "Sedd-i İskender" eserini bitirir ve Özbek edebiyatına önemli eserler kazandırır. Ali Şir Nevâyî Özbekçe yazdığı şiirlerini üç eserinde toplar. Bunların ilki Bedâiü'l-Bidâye"

adlı eseridir. Diğerleri ise “Nevâdirü’n-Nihaye” ve “Hazainü’l-Mâni” divânıdır. Bu eserlerde yirmin asır yazan şiiirleri mevcuttu. Hazanl Maanı eseri 3130 parça şiiiri vardır. Toplam bu üç eserde 22401 beyitten ibarettir. Ali Şir Nevâyî’nin kendi hayatından bahseden eserleri “Garâbü’s-Sagir”, “Nevâidü’ş-Şebab”, “Bedaiyü’l-Vasat” ve “Fevâidü’l-Kiber” adlı eserlerdir. Ali Şir Nevâyî derbâr (saray memuru) işini bıraktıktan sonra daha çok eser yazmıştır. Nesretabad’dan geldikten sonra “Nesâimü’l-Mâni”, “Muhâkemetü’l-Lugâyetn”, “Mahbûbü’l-Kulub”, “Hamsetül-Mütehayyirin” ve “Lisânü’t-Tayr” gibi eserlerinin yazar ve Ali Şir Nâvâyî’nin son yazdığı şiiiri eseri “Mahbûbü’l-Kulub”dür. Ali Şir Nevâyî hayatının sonuna kadar memleketin birliğı ve beraberliğı için çalışmıştır. Ali Şir Nevâyî kendi parasıyla memleketin abadlığı için camiler, hastaneler, hamamlar, yollar, kavşaklar ve misafirler için misafirhanelerde yaptırmıştır. Ali Şir Nevâyî Özbek klasik edebiyatının büyük önderi ve büyük bilim adamıdır. Ali Şir Nevâyî bilim adamlarının koruyucusu olarak da bilinir. Ali Şir Nâvâyî’nin elinin altında büyüyen ve büyük bilim sahibi olan tarih yazarı Mir Han, büyük bir müzisyendir aynı zamanda. Dönemin en büyük nakkaş üstadı Kemal de yine Ali Şir Nevâyî tarafından yetiştirilmiştir. Bu sebep Türk soylu topluluklarda Ali Şir Nevâyî sevilen ve sayğı duyulan bir şair olarak tanınır, onun doğum günleri kutlanır, ondan şiiirler okunur ve gösterişli programlar yapılır.

Muhammed Yahya Hafizî Ali Şir Nevâyî olan sayğısını göstermek için “Nâvâyî’ye Armağan” isminde bu eserini yazar ve dört asırlık dönemde yazılmış şiiirleri bu eserde toplar. Bu eserde 30’dan fazla şairin şiiiri yer almaktadır, bu şiiirlerin 28-44 parçası Gazel, 5 Farsça kaside, 7 Farsça mesnevi, 2 Farsça dörtlük, bir Farsça hamse yeni şiiir üslubuna ait olup 600 beyitten ibarettir (Hafizî Jawzjanî, 2015: a-h).

Muhammed Yahya hafizî Jawzjanî’nin Ali Şir Nevâyî hakkında yazan şiiiri:

محمد یحییٰ حفیظی جوزجانی

حضرت علی شیرنوایی حقیدہ

نوایی عظمیٰ دنیایا گہ سیغماس
نه دنیا بلکی هم عقبی گہ سیغماس
انینگ فضل و کمالاتی جهان غہ
قسم اول خالق یکتا گہ سیغماس
نه یلغوز بیر یوزیگہ سیغماس آنی
که بلکیم عالم بالا گہ سیغماس
شکوه و حشمت و جہاہ و جلالی
که عرش اعظم اعلیٰ گہ سیغماس
انینگ تعریف و اوصاف مقامی
بیلینگ یازگن بیلن انشاء گہ سیغماس
قلم عاجز ایرور و صفیدین الحق
انینگ بیتکان بیلہ املاء گہ سیغماس
حفیظی بس رفیع دور شانی آنینگ
که ایتسام شرحینی هیچ جاگہ سیغماس

Hazret Ali Şir Nevâyî Hakideh

Nevayi ezmeti donya geh seğmas
Ne donya belki hem uqba geh seğmas

Aning fezil ve kemalati cehaŋgeh
Qesmi ol Halek yakta geh seğmas

Ne yalğuz yer yuzigeh seğmas ani
Ki belkim Alam bala geh seğmas

Şekveh ve heşmet cah celali
Ki erş ezem ahla geh seğmas

Aning tehrif ve avsaf muqami
Beling yazgen bilen inşa geh seğmas

Qelem acez yeror vesfiden alhaq
Aning bitkan bileh emlah geh seğmas

Hafizî bes refih dor şani aning
Ki eytsam şerhini hiç cageh seğmas
(Hafizî Jawzjanî, 2015: 34)

Hazreti Âli Şir Nevâyî Hakkında

Nevâyî azameti dünyada eşsiz
Bu dünya değıl o bir dünyada yetmez

Onun fazileti ve kamalat-ı cihana
Ant içerim Allah dergâhına yetmez

Tek bu hayata değıl onun şanı
Ki beklim yüksek âlem yetmez

Azamet ve haşmet yer nişanı
Ki arş-ı azim Allah'a yetmez

Onun tarif ve vasf-ı makamı
Bilin ki yazmakla bitmez

Kalem aciz verir onun vasfindan hak
Onun yazdıklarına yazı yetmez

Hafizî bitir o devir şanıdır
Ki söylesem hiç yere yetmez
(Hafizî Jawzjanî, 2015: 34)

2.7. Muhamme Yahya Hafizî'nin Yedenci Eseri “Babür Gazalğa Nezire”

Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî'nin bu eseri 2016 yılında Muhammed Zahir Babür Derneğı yayınevi tarafından Jawzjan'da yayınlanmıştır. Bu eserde Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî Babür hakkında olan şiirleri toplayarak onun hayatı ve siyasi ve icadiyatını nasır ve nazım hâl ile beraber yazmıştır. İsmi Ömer Şeyh Mirza oğlu Zahirdin Muhammed, soyismi Babür'dür. 1483'te Andican'da doğmuştur. 1530 yılında Agra'da vefat etmiştir. Özbek edebiyatının seçkin yazarı, büyük şair, tarihçi, devlet erbabı, zeki insan, Babürler imparatorluğunu kurmuş ve Timur soyundan büyük bir devlet adamıdır. Babür'ün babası Ömer Şeyh Mirza Ferhane hâkimi,

annesi Kutluk Nigâr Moğollar Hanı ve Taşkent Hâkimi Yunus Han kızıdır. Babür'ün annesi okumuş akıllı ve zeki bir hatundur. Babür'ün hâkimiyetini kurmasında büyük hizmetler yaparak ve ona çok önem veren kişilerden sayılır. Annesi Harbiye savaşlarında onun yanında bulunmuş, Ömer Şeyh Mirza Hâkimiyeti döneminde ise saray Andican'da olduğu için orada yaşamıştır. Babür diğer Timurî şehzadeler gibi o zaman büyük bilim adamlarını el altında dini bilimleri, Fars ve Arap edebiyatını öğrenir. Birçok tarihi ve edebi eseri okur. Aruz ölçüsüyle şiir yazmaya başlar. Çocukluk zamanından şiirleri büyük anlamlarla meşhur olur ve değer kazanır. Babür babası yolundan meşhur Sofi Ehram'a takılır. Babürname eserinde kendi hayatını hikâyeye eder. Kötü günlerde kalmış olan Hoca Ehram onu kurtarmış ve ona büyük yolcu olduğunu söylemiştir. Babür'ün babası 39 yaşında vefat eder. Babür 12 yaşında tahta çıkar. Büyük devlet sarayını ve hâkimiyetini idare eder. 15. asırda Maverâün-nehir'de olan Nizaa savaşlardan dolayı büyük sıkıntılara düşer. Babür bu savaşları istemez. Babür'ün isteği Timur devletinden el eder etmez onların hâkimini kurup imparatorluğu yüksekliklere çıkarmaktır. Ne yazık ki bu düşüncesi diğer Timurî şehzadeler tarafından kabul görmez. Herkes devlet sahibi olmayı ister. Bu sebeple Babür kendi kervanı ile Semerkant'ı terk eder ve Kabil'de kendi hâkimiyetini kurar. Bu hâkimiyetin devamında ordu, askeri çoğalır ve geri Semerkant'ı almaya gider. Amcasının oğlu Muhammed ile işbirliği yapar. Savaşlar devam eder. Maalesef Semerkant'ı alamaz, geri Afganistan'a döner. Kendi devletini yönetir. Birçok imaret işi ile ilgilenir. Cami, bağ, okul ve askeri aşhane gibi yerler yapılır. 1507'de Hindistan'a sefer ilan eder. Zafer kazanamaz. Sonra 1526'da zafer kazanır. Panipat savaşında Sultam İbrahim Lodi'nin yüz bin kişilik askerine galip gelir ve kendi imparatorluğunu kurar. Agre'yi saltanatının merkezi yapar. Hâkimiyetini daha da güçlendirir. Semerkant'ı almak için geri döner ve savaş açar. Bu defa da kazanamaz. Geri Afganistan'a döner ve bu devirde savaşlar ile tarih ve şiir yazmaya da devam eder. Böylelikle "Babürname" eserini meydana getirir. Bu eser, tarihi eser türünden sayılmaktadır. Afganistan Özbek şairleri her yıl Zahiriyyin Muhammed Babür'ün doğum gününü kutlar. Bu kutlama esnasında şairler Babür hakkında yazdıkları şiirleri okurlar. Afganistan kuzeyinden olan birçok şairin şiirini Muhammed Yahya Hafızî bu eserinde toplamıştır. Bu şiirler Babür gazellerine benzerdir. Babür ismine yazılan şiirlerin bu eserde yer alır. (Hafızî Jawzjanî, 2016: a-z).

Babür şiiirlerinden bir örnekle:

بهار ایامی

بهار ایامی دور داغی ییگیت لیک نینگ آوانیدور
کیتور ساقی شراب ناب کیم عشرت زمانیدور
گهی صحرا عذارسی لاله شکیدین ایرور گلگون
گهی صحن چمن گل چهره سیدین ارغوانیدور
ینه صحن چمن اولدی مئش رنگ گل لار دین
مگر کیم صنع نینگ نقاشی غه رنگ امتحانیدور
پوزینگ ای سرو جانیم گلشی نینگ تازه گلزاری
قدینگ ای گل حایتم باغی نینگ سرو روانیدور
نی سیردا بوسانک ای گل اندا دور چون جانی بار نینگ
غریب نینگ غه ترحم ایله کیل کیم اندا جانیدور

Behar Ayami

Behar ayami dor dağı yiğitlikning avanidor

Keytor saqi şerab nab kim işret zamanidor

Bahar Günleri

Bahar günleridir yiğitlik zamanı

Getir şarabı tam istek işret zamanı

Gehi sehra ezari Laleh şekliden eyror golgun
Gehi sehen çemen gol, çehresiden arğavanidor

Ayrı sahraya gül gibi gezer gül olur
Ayrı çemen içre gül simasından armağan

Yene sehen çemen oldi, mentiqeş reng gollarden
Meğer kim seneh ning neqaşi ğeh reng imtihanidor

Yine çemen oldu güzel çiçekler renga renk
Ki bu sanat nakkaşında renk sınavıdır

Yuzing ay seru canim golşeni ning tazeh golzari
Qeding ay gol hayatim bağı ning seru revanidor

Yüzün ay sere canım bahçenin yeni çiçekleri
Senin boyun hayatım bağın serv-i revanı

Ne yerdeh boseng ay gol, andador cani Babur'ning
Ğeribingğeh terehum aylegil kim anda canidor

Nerede olsan ey gül sen Babür canı
Garbin içi yansın gel ki onda canı

(Hafizî Jawzjanî, 2016: 1)

(Hafizî Jawzjanî, 2016: 1)

Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî Babür'e olan büyük saygısı ve verdiği değeri şiir
ile şöyle anlatır:

محمد یحیی حفیظی جوزجانی

عشرت فرصتی

بهار ایامی دور فصل نشاط و شادمانیدور
 مسرت وقتی عشرت فرصتی خوشلیک آوانیدور
 کیتور ای ساقی اول جام شراب ارغوانی دن
 بو موسم، موسم عیش نشاط کامرانیدور
 طبیعت شونچه هم زیبا بولیب دور اوشبو ایام ده
 گمان قیلغی سیلر کیم بول جهان فردوس ثانیدور
 آچیلگن رنگ برنگ گل دامن دشت و دمن لرگه
 که هر بیر گوشه و دامانه سی جنت نشانیدور
 که گیل ای ساقی دوران بودم لر هم غنیمت دور
 بو دنیا ایسی کی دنیا بیوفا دنیای فانیدور
 من اندیک بیر یوزیده کور مادیم بیر آفت دوران
 بلا هم بولسه اول آفت بلای آسمانیدور
 حفیظی گر شهنشاه جهان هم بولسه عالمغه
 ایننگ درگاهیده تا که تیریک دور پاسبانیدور

İşret Forseti

Behar ayamidor fesli nişat ve şadmanidor
Mesret veqti işret forseti hoşlik avanidor

Ketor ay saqi ol cam şerab argevaniden
Bu mevsüm, mevsüm eyiş nişat kamranidor

Tebiyet şunçe hem zeyba bilib dor oşbu ayamda
Goman qilgey seyler bol cehandeh Ferdevs sanidor

Açılgen reng beh reng goldamen, deşt damanlargeh
Ki her bir goşeh damnehsi Cennet nişanidor

Ki gel ay saqi devran bodemler hem ğenimetdor
Bu donya eski donya, bivefa donyayi fanidor

Men endik yer yuzideh kormadim bir afet devran
Bela hem bolseh ol afet belayi asmanidor

Hafizî ger Şehaňşah cehan hem bolseh, Alamğeh
Aning dergahideh ta ki teyrekdor pasbanidor

(Hafizî Jawzjanî, 2016: 15)

Keyif Zamanı

Bahar günleri keyif ve neşe zamanıdır
Mutlu zamanı keyf-i zaman hoşluğudur

Getir ey meyhaneci şarap kasasından
Bu yaz, zaman keyifli naz yolcusudur

Doğal olmuş bu kadar güzel bugünlerde
Düşünürsün güya bu cihan ikinci Firdevs

Açılmış türlü çiçekler dağ vadilerinde
Ki her biri kenar-ı cennet nişanesidir

Gelgel ey meyhaneci bu devran ganimettir
Bu dünya eski dünya vefasız dünya bitmez

Ben yeryüzüne görmedim bir afet sizi
Bela da olsa ol bela afetinin asmanıdır

Hafizî eğer imparator cihan olsa bile
Onun dergâhında ta ki tarikdür sayebanı

(Hafizî Jawzjanî, 2016: 15)

Muhammed Yahya Hafizî bu eserine 56 şairin şiirinin bu şekilde yerleştirip Babür hakkında yazılan şiirlere eserinde yer vermiştir. O, şairlerin Babür hakkında olan güzel düşüncesini alkışlar. Onların şiirlerinin derin anlamlara sahip olduğunu ve Zahirdin Muhammed Babür'ün bunlardan daha yüksek olduğunu dile getirir. Türk yurtlarında Babür siyasetçi, mahir insan, şair, tarihçi olarak bilinir ve bunlardan daha yüksek itibara sahip eden eseri “Babürname” büyük önemi haizdir.

2.8. Muhamme Yahya Hafizî'nin Sekizinci Eseri “Mevlânâ Ghiasuddin Himmet Divânî”

Muhammed Yahya Hafizî 2016 yılında Jawzjan bölgesinden olan Mevlâna Ghiasuddin şiiirlerini toplamış ve mükemmel bir şiiiri eser ortaya koymuştur. Muhammed Yahya Hafizî'nin bu eser ile Özbek edebiyatına ve Afganistan yaşayan Özbek halkına büyük hazmet yaptığı görünmektedir. Muhammed Yahya Hafizî bu divanda Mevlâna Himmet hakkında şöyle demektedir:

“Mevlâna Giyasiddin Himmet 16. asır şairi hakkında akademik bilgiler tarafından araştırma yapılmamıştır. Mevlâna Himmet Divânî üstat Muhammed Azım Azımî Kütüphanesi'nde mevcut olup onun şiiirlerini ve divânını üzerine Özbek yazarlarından üstat Muhammed Halım Yarkın araştırmalar yapmıştır. Mevlâna Himmet Divânî 501 Farsça gazelden oluşmaktadır ve bu divân kendi el yazısı ile yazılmıştır. Her sahifede 15 beyit mevcut olup, bu şiiirlerin hepsi gazel nazım biçimine aittir. Bu görünüşe göre Mevlâna Himmet gazelden başka şiiiri sevmemiş ve başka tür şiiir yazmamıştır. Mevlâna Himmet şiiirlerinin okuması epeyce zor olduğu açıktır. Bu 501 beyit şiiir, Arapça elifbasının her bir harfine karşılık bir sayıdan ibarettir:

Elif harfine 23. Gazal

B harfine 3. Gazal

T harfine 11. Gazal

C harfine 2. Gazal

H harfine 3. Gazal

H harfine 4. Gazal

D harfine 18. Gazal

R harfine 6. Gazal

Z harfine 1. Gazal

S harfine 1. Gazal

Ş harfine 5. Gazal

Z harfine 1. Gazal

A harfine 1. Gazal

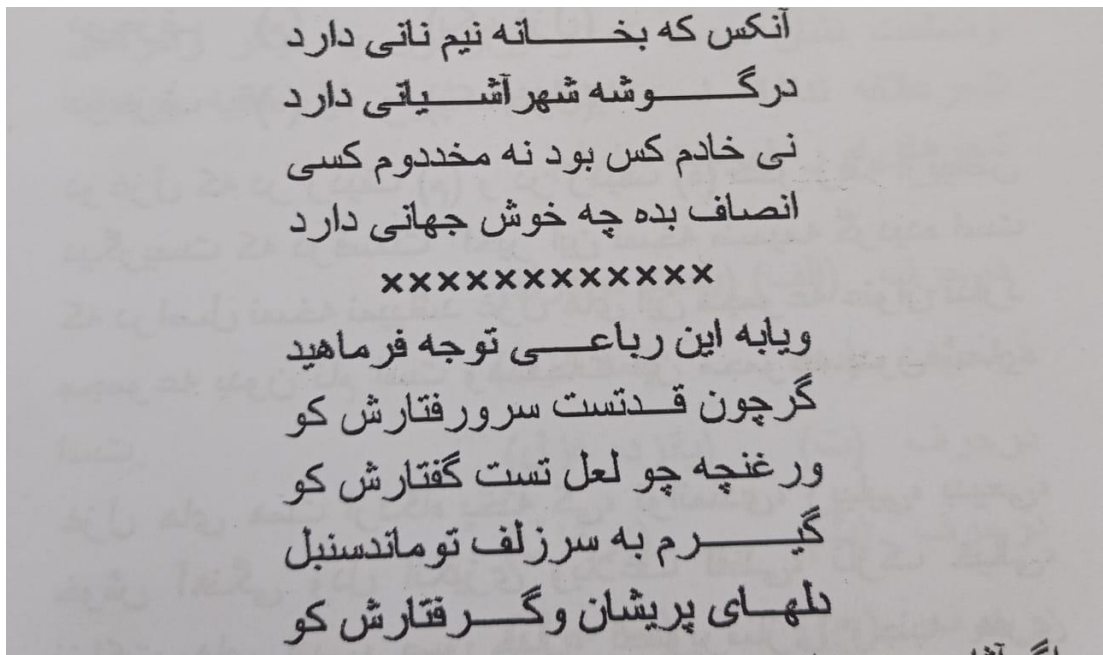
Ğ harfine 1. Gazal

L harfine 3. Gazal

M harfine 1. Gazal

H harfine 1. Gazal

Bu gazellerin hepsi unvansız yazılmış ve sahifeleri de rakamsızdır. Mevlâna Himmet gazelleri akademik olarak incelenirse anlamı, değeri, şiirsel yönü, güzelliği, bediiliği ve şiirlerin sesle okunması Hint tarzına benzemektedir. Mevlâna Himmet şiirlerinde hayal kurmayı, edebi, nezaketi, şiir okuma yollarını çok iyi göstermiş ve şiirleri bu yönüyle dikkat çekmiştir. Mevlâna Himmet'in şiir yazma tarzı Hint şairlerin şiir yazma tarzına benzer. Mevlâna Himmet'in şiirlerini örnek alan ve Hint tarzı şiir yazan kişiler olarak Bedel, Sahibi, Kelim, Celal Asır, Kudüs, Meşhedi, İrfan Şirazî ve şairler şahı Abdullah, Sofu Abdulhak Bitap, üstat Azımî, üstad-ı Nevide isimleri sayılabilir. Mevlâna Himmet elifba şiirlerinde dörtlük az olsa da şiirlerinin keyfiyeti ve şiir dünyasında değeri çok yükseklindedir. Mevlâna Himmet'in dörtlük şeklinde yazdığı şiirlerinden örnek:

Ankeski be haneh niyem nani dared
Der guşey şehir aşyani dared
Ni hadem kes bod ne mehdum kesi
İnsaf bedi çeh hoş cehani dared

Evinde yârim ekmek var olur
Şehir köşesinde evi var olur
Kimsenin hizmetçisi olmaz
İnsaf ile söyle, güzel cihanı olur

Gerçon qetdist seru reftareş ko
Verğunçeh ço laltist goftarş ko
Gerim beh zolf to maned sonbul
Dilhay perişan ve geriftareş ko

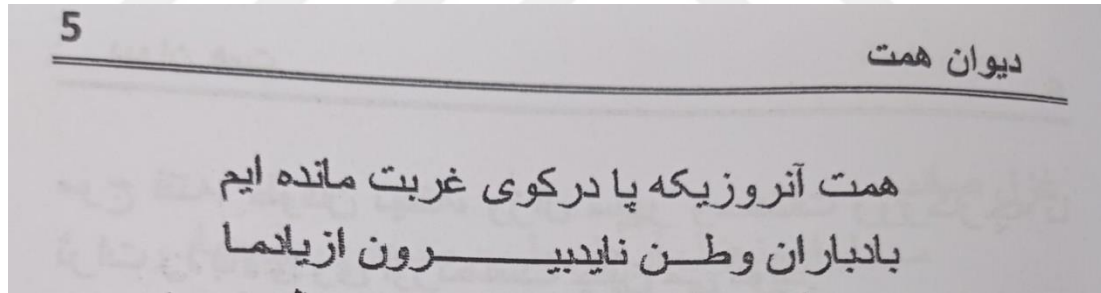
Eğer boyu davranışı nerede
Eğer çiçek gibi söylemesi nerede
Diyelim onun zülf koku sahibi gibi
Yüreği yanan o görünüş gezisi nerede

(Hafızî Jawzjanî, 2016: 4)

(Hafızî Jawzjanî, 2016: 4)

Muhammed Yahya Hafızî bu Mevlâna Himmet divanındaki şiirleri inceleyerek, başka şairlerin düşünceleri ve o şair hakkında unutulmuş bilgileri gün yüzüne çıkararak büyük bir hizmet yapar.

Mevlâna Himmet'in başka beyiti:

Himmet anruz ki pa der koy gurbet mandeyim

O gün ki Himmet gurbete ayak bıraktı

Badbaran-ı Vatan nayed bîrûn ez yadıma

Vatan yağmurları aklından çıkarmadı

(Hafızî Jawzjanî, 2016: 5)

(Hafızî Jawzjanî, 2016: 5)

Muhammed Yahya Hafızî şiirlerinin konusunu seçerken, ilk önce yaşamış olan olaylara yer verir, daha sonra başkalarının yaşadığı hikâyeleri anlatır. Şiir geleneğinde şair kendi maharetini göstermek zorunda kalır. Hafızî'de bu şiir geleneğini iyice okumuş ve anlamıştır. Her daim kusursuz ve şiir geleneğini düzgün kullanarak şiirlerini kaleme almıştır. Şair gurbette yaşamak, ailesiz, vatansız, akrabasız yaşamın ne kadar zor olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Muhammed Yahya Hafızî şöyle yazmıştır:

اسیر غربتم داغ جدایی بر جگر دارم
سرشک حسرتم بر جاده مژگان گذر دارم
گل باغ فراقم از بهار داغ هجرانم
برنگ شمع نخل آتشم اخگر ثمر دارم

Asır-i gurbetem dağ ciday ber ciger darem
Serşek hesretem ber cade mujgan guzer darem
Gül-i bağ fîrakem ez bahar-ı dağ-ı hicranem
Bereng şem'-i nehli ateşem ahger semer darem
(Hafızî Jawzjanî, 2016: 5)

Gurbet esareti benim dağladı ciğerimi
Hasret dağı deldi geçti gözlerimi
Yaz faslı dağ çiçekleri gurbette
Mum ateşi gibi rengimde izi var
(Hafızî Jawzjanî, 2016: 5)

Muhammed Yahya Hafızî başka şairlerin unutulmuş eserlerini tekmil yaparken onların gurbet yaşamını ele alan şiirlerine, hikâyelerine kendi eserlerinde yer vererek bu unsurları şiirlerine uygulamıştır. Muhammed Yahya Hafızî Mevlâna Himmet'in bir şiirinde hayatını sonuna kadar kendi yurdunu unutmamış olduğunu anlatmak için söylediği şiiri şöyledir:

این ابیات نشان دهنده آن است که اوتلواپسین حیات یاران
وزادگاهش را از یاد نبرده است میگوید.
ای مرگ امان ده نفس چندبوبینم
یاران وطن راز تو این ملتمس ماست

Ay merg amandeh nefes-i çend bubînem
Yaran-ı vatan raz tu en multemis mast
(Hafızî Jawzjanî, 2016: 5)

Ey ölüm sakla nefes rahat alayım
Vatanseverleri izlemek bize ait
(Hafızî Jawzjanî, 2016: 5)

Muhammed Yahya Hafızî, bu şekil şiirleri her konuda yazmış, vatanseverliklerini anlatmış, arkadaşlarını ne kadar özlediğini şiirlerine yansıtmıştır. Bu yazılan şiirlerin hepsi şairin el yazısıdır (Hafızî Jawzjanî, 2016: 1-13). Mevlâna Himmet'in divânındaki şiirlerinden 14 çift şiiri dünyada insanların hangi tarzda yaşamalarını kavramı ile ilgilidir. Bu hikâyalar işret ve muhteşem düşünce ile insanların yaşaması gerekliliği olduğunu anlatmıştır:

جام عشرت در گلستان جهان هرکس کشید
 خار حسرت آخراز خاک مزار او دمید
 چند روزی هرکه سازد زین چمن سیرگلی
 عاقبت خار اجل بـرجان محزونش خلید
 یکدو ایامی اگر گلزار طرح خنده چید
 ریزش باد خزان پـیراهن هستی درید
 گر هزاران سال عمر نوح باید آدمی
 شربت موت خود از جام فنا باید چشید
 شاه باشد یا گدا مفلس بود یا خود غنی
 هیچکس زین دار فانی روی آسایش ندید
 کامگار انیکه داد عیش و عشرت داده اند
 سمع شان آخر صدای پرده رحلت شنید
 شد اجل صیاد مسکین آدمی چون صید او
 زین چراگه خالی از دام هوس دانی نچید
 همتا هرکس که شد شب‌دیز هستی سوار
 خسرو مرگش برنگ سایه پی در پی رسید

Cam-1 işret der golistan cehan herkes keşid

Har-1 hasret aher ez hak mezar o demid

Çend rozi herki sazed z en çemen seyr goli

Haqibet har acel ber can mehzi neş halid

Yek do ayami eger golzar terhi hendeh çeyid

Reziş bad hazan peyrahan hesti derid

İşret meclisini cihan bağında herkes gördü

Hasret dikenini en son onun mezarında çıktı

Niceler gün herkes bu çemen gülü

Akıbet ecel dikenini herkesi yedi

Bir iki gün eğer gül açılmış gördü

Hazan rüzgarı esti dertlerimi açtı

Ger hazaran sal umr Nuh bayed ademi
Şerbet mut hod az cam fena bayed çeşid

Eğer yüz yıl Nuh ömrü görse âdemi
Son zamanda ölüm tadını tadar âdemi

Şah başed ya Geda mufles bod ya hod ğeni
Hişkes z en dar fani roy asayiş nedid

Şah olsa ya da garip ya zengin kendi
Hiç kimse bu hayatta rahatlığı görmedi

Kamgaraniki da deyiş ve işret dadeh and
Semh şan aher seday perdeh rihlet şenid

Yolcular yaptı işretin bu işretten
Kulakları sonda ölüm sesini doydı

Şod acel Seyad meskin ademi çon seyad o
Z en çeragah hali az dem hus dani neçid

İnsan ne kadar yaşasa da ölüme av
Bu ikilemeden kimse kurtulamaz

Hemta herkes ki şod şebdir hesti sovar
Hisrev mergeş beh reng saye pay der pay resid

Herkes ki oldu gece gündüz varlığı
Hüsrev ölümünden arka arkaya geldi

(Hafizî Jawzjanî, 2016: 58)

(Hafizî Jawzjanî, 2016: 58)

Muhammed Yahya Hafizî bu eserin toplarken çok emekler çektiği ve verdiği emeklerin boşa gitmediğini söyler. Kendini bu işlerden dolayı mutlu hisseder. Edebiyat dünyasında şiir alanında hizmet yaptığını düşünür.

2.9. Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî'nin Dokuzuncu Eseri “Dereliklerin Göz Yaş Divânî”

Muhammed Yahya Hafizî şiir dünyasının diriltmek ve unutilan şairlerin eserleri gün yüzüne çıkarmakla meşgul olur. Unutilan şairlerin emeklerini göz ardı etmez. Onların kendileri ve halkı için yaptıklarını ve çabalarını hatırlatmak ister.

Bu cümleden Afganistan kuzeyinden olan Mevlâna Abdarraşit Cevherî'nin “Dereliklerin Göz Yaş Divânî” isminde olan divânî eksiliklerini toplamış ve bu divânın yeni kültürü şekil rakamı ile yazmış ve yayınlamıştır. Abdulhamid'in oğlu Mevlâna Abdurraşit Cevherî 1929 yılında Jawzjan merkezi Şebirgan'da doğmuş, ilkokulu İbn-i Yemin'de okumuştur. Cevherî'nin verdiği bilgilere göre asıl okuma ve yazma eğitimini babası Abdulhamid'den almıştır. Okulu bitirdikten sonra on yıl Molla Ake medresesinde ders verir. Afganistan'daki savaşlar sebebiyle Pakistan'a gider. Pakistan'da on sene kalır. Orda yazmış olduğu şiiri Pakistan'daki yayın

evlerinden yayımlar. 1971 yılında Pakistan'ı terk eder ve Afganistan kuzeyinde anayurdu olan toprağına döner. Jawzjan'dan geldikten sonra Jawzjan kültür birliğı başkanlığına atanır. Orda işlerine devam eder. 1998'de Taliban, Afganistan'ın kuzeyini ele geçirdikten sonra Taliban'ın işkencesine maruz kalarak can verir. Mevlâna Cevherî'nin Taliban tarafından öldürülmesi onun Dostum gibi Özbek kökenli siyasetilerle fikir birliğı içinde olduğı ve Özbek özgürlük hareketine destek verdiğini göstermektedir. Mevlâna Cevherî'nin eserleri Jawzjan şehrinde edebi yayıncı gazeteler tarafından yayımlanır. "Jawzjan Quyaş" adında bir edebi eseri bulunmaktadır. Bu eser Özbekçe yazılmıştır. Şiirlerinde irfanı, gazel, dörtlük, tasavvufi şiirler mevcut olup şairin gurbetteki dertlerini ele alır. Ne yazık ki Mevlâna Cevherî, vatan hasretiyle yanıp tutuşur. Bu eser Pakistan da basılmıştır, yazıları eski Özbekçe edebiyatı ile yazılan bir yüksek derecede sahip olan eser sayılır. Mevlâna Cevherî bu Pakistan da basılan eseri de şöyle hikâye eder:

"Muhabbet et âşık ol,
Yoluna şeyda derdini göster.
Can derdini yorulmaktan çıkar,
Bu halim çaresine rahmet ilacı,
Olgunluk hakkını sen yüreğine
Âdem gibi temana kıl" (Hafizî Jawzjanî, 2017: 98).

Bu tür yazıları şiir kalıbında yer verir. Muhammed Yahya Hafizî şiir dünyasındaki şairleri sahiplenir, onlara büyük değer verir. Her bir şairin şiirini yüceltir ve değerini halkına gösterir. Bu konudaki saf ve temiz duygularını "Muhabbetname" eserinde anlatmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHAMMED YAHYA HAFIZÎ'NİN ŞİİRLERİNİN YAPISI

3.1. Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî Şiirlerine Vezin Ölçü

Edebiyatımızda hece ölçüsü (her mısradaki hece sayısının denk olması) ve aruz ölçüsü (seslerin uzunluğuna ve kısalığına dayanan ölçü) kullanılmıştır” (Güzel, 2003: 27). “Her ölçü (vezin) bağlı bulunduğu dilin yapısından doğar. Bu nedenle Türk dilinin doğal ölçüsü hece ölçüsü (hece vezni)’dür” (Dilçin, 2013: 39). Hala Özbek edebiyatının İran ve Arap edebiyatından etkilenmediği her dönemlerde Özbekler yalnızca milli ölçüleri olan hece ölçüsünü kullanmışlardır. İslamiyet’in kabulüyle birlikte divân şairleri aruz ölçüsünü kullanırken halk şairleri de hece ölçüsünü kullanmayı sürdürmüştür (Jawzjanî, 2008: 1). Türklerin mili ölçüsü olan hece ölçüsüne divân şairleri küçümseme tabiri olarak “vezin-i vecaa, hece vezni, parmak vezni, hesap-ı benim, parmak hesabı” adlandırmışlardır (Güzel, 2008: 158). “Hece ölçümünde esas, dizelerdeki hece sayısının birbirine eşitliğidir. İlk dördlüğün dizeleri kaç heceli ise, ondan sonraki dördlüklerin hece sayıları da ona uymak zorundadır. Bu düzene uymayan dizelerin ölçüsü bozuk demektir (Dizdaroğlu, 1969: 25-26)”. “Hece ölçüsünde iki önemli özellik vardır:

1. Hecelerdeki hece sayısı: bu şiirin bütün dizelerindeki hece sayısının eşit olması demektir. Hece sayısının eşitliği o dizenin ölçüsünü, kalanını gösterir. 7 heceli bir dizenin kalıbı “yedili”, 11 heceli bir dizenin kalıbı “on birli” diye anılır.
2. Duraklama ve durak: hece ölçüsünde dizenin belli bölümlere ayrılmasına duraklama, bu bölüm yerlerine de durak denir. Hece ölçüsündeki durak, arzudaki taktının karşılığı olarak kabul edilebilir. Durak ancak, kulakta uyumu bir izlenim bırakan anlamlı söz öbekleri arasında olur. Bunun için de dize içinde anlamlı söz öbeğinin başlaması gerekir (Dilçin, 2013: 40).

3.2 Muhamme Yahya Hafızî Jawzjanî Şiirlerinde Kafiye (UYAK) Yapısı

Kafiye sözcüğünün karşılı Türkçe sözlükte şöyle geçer: “1. uyak, 2. halk edebiyatında ayak” (TDK Sözlük, 2011: 1265) Çobanoğluna göre “kafiye (uyak) sözcüğünün sözlük anlamı, “sonda, arkada gelen” demektir. Şiirde ise kafiye; anlamca ayrı, sesçe aynı olan sözcüklerin mısra (dize) sonunda yer almasıdır. Bir başka söyleyişle, bir şiirin en az iki mısra arasında ve en az bir ortak sese bağlı olarak meydana getirilen ses benzerliğine kafiye denir. Arap ve Fars şiirinde uyak anlayışı sıkı krallara dayalıdır ve divân şairleri bu yolu takip eder. “Halk şairleri ise, ta eski çağlardan beri, uyak konusunda hafif bir ses benzerliği ile yetinmişlerdir.

3.3. Muhammed Yahya Hafızî Jawzjanî Şiirlerinde Kafiye Çeşitleri

Muhammed Yahya Hafızî'nin şiirlerinde yârim kafiye, tam kafiye, zengin kafiye ve tunç kafiye çeşitleri yanında cinaslı kafiye de rastlanmaktadır.

3.3.1. Yârim Kafiye (Uyak)

Yârim kafiye “mısra sonlarında farklı görev ve anlamı olan kelimelerdeki tek ses benzerliğine dayanan kafiyedir” (Dilçin, 2013: 184). Cem Dilçin'e göre yârim kafiye tek ünsüz benzerliğine dayanmakla beraber genellikle halk şiirinde kullanılmaktadır (Dilçin, 2013: 86). Yârim uyak kimi zaman çıkakları birbirine yakın olan ünsüzlerle de yapılır (Dilçin, 2013: 86). Bu bilgilere dayanarak “p-b”, “f-v”, “t-d”, “s-z”, “ç-c”, “r-l”, “k-g”, “ş-ç”, “n-m”, “l-m”, “l-n”, “ş-j/c” ünsüzlerinin çıkış yerleri yakın olduğu için aralarında yârim kafiye oluşturulabilir (Gemalmaz, 1980: 3-20).

Muhammed Yahya Hafızî'ye ait şiirlerden alınan yârim kafiye örnektir:

رباعی لر

بیر کون کوره سیز اولکه گلستان بوله دور

دشت و دمنی لاله و ریحان بوله دور

هر شاخ درختیگه کورارسیز آنینگ

بلبل بیله قمری لرغزلخوان بوله دور

Bir kon koresiz ulkeh golistan bolehdor
Deşt ve demen laleh ve reyhan bolehdor
Her şah derhtigeh korarsiz aning
Bolbol bileh qemeriler ğazelhan bolehdor
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 442)

Bir gün göreceksin ülke gülistan olacaktır
Deşti dağları lale rayihan olacaktır
Herbir ağaç boynunda göreceksin onun
Bülbül ile ay yıldızı gibi gazel söyleyen olacaktır
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 442)

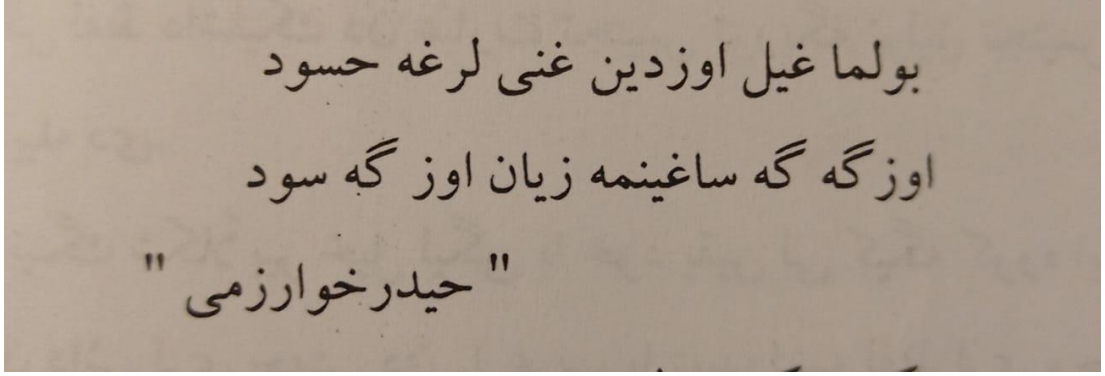
Yukarıdaki dörtlükte “olacak” kelimesi mısra sonlarında aynen tekrar etmesinden dolayı rediftir. “Gülistan, rayihan, gazel” kelimelerindeki “tan, han, zel” ekleri aynı göreve sahip olduğu ve kelime sonunda tekrarlandığı için rediftir. Sözcülüklerde ortak olan sadece “l” sesi olduğu için yârim kafiye kullanılmıştır

2.3.2. Tam Kafiye

Bir ünlü ve bir ünsüzün ses benzerliğinde oluşan kafiye çeşididir. Tam kafiye, Türk edebiyatında en çok yeni Türk şiirinde kullanılmıştır. “a, ı,u” ünlüleriyle biten ve ünsüz benzerliği bulunmayan kelimelerle yapılan kafiye kabul edilir (Dilçin, 2013: 87).

2.3.3. Zengin Kafiye

Mısra sonlarında üç ya da daha fazla ses benzerliğine dayanan kafiye çeşididir. Zengin kafiyede ünlü ve ünsüzlerin sıralanış şekli önemlidir. Önemli olan kelimeler arası ses benzerliği sayısıdır. Muhammed Yahya Hafızî'nin şiirlerinde zengin kafiye rastlanmaktadır:

Bolmağil ozden ğenilerğeh hesod

Bulmayın kendinden zenginlere kıskanç

Ozgeh geh sağınme zeyan ozgeh sud

Öz gâh gâhi özleme gâh ziyan kıskanç

Yukarıdaki ikilikte ikinci mısradaki “gâh” sesleri tekrar edilerek üç ses benzerliğine dayanan zengin kafiye kullanılmıştır.

2.3.4. Cinaslı Kafiye

Yazılışları aynı ama anlamları farklı kelimelerle kurulan kafiye çeşididir. Cinas Türk edebiyatında aynı zamanda bir edebi sanatın adıdır. Türk edebiyatında cinaslı sözlerle şiir yazmaya tecnis adı verilmektedir.

سوزوم بیکرینی کورگوزشه گه شیرین
تهی کیم قیلدی خسرو لرنی شیرین
"خوارزمی"

Sozum beykerini koz gozişgeh şirin

Sözüm tadını gör gözişe şirin

Tehi kim qildi Hisrevlerni Şirin

Kim yaptı Hüsrevlerini Şirin

Harezmî

Harezmî

Yukarıdaki ikilikte birinci ve ikinci mısradaki “şirin” kelimesi iki mısradaki aynı türde yazılıp anlamı farklı ve seslerde aynı ses benzerliği nedeni ile tam kafiyedir. Bu şiirin sözü birinci mısradaki tatlı anlamında, ikinci mısradaki ise Hüsrevin aşkı şirin amacıdır.

مینگا سن سیزیگم کوندوز کیچه دور
در یغا سین سیزین عمریم کیچه دور
"خجندی"

Minge sensiz Begum kündüz kiçedur

Bana sensiz begüm gündüzleri gecedir

Deriğa sensiz ömrüm kiçedur

Ne yazık ki sensiz ömrüm gecedir

Bu beyitte mısra sonlarındaki “gecedir” sözü aynı kafiyedir ama anlamı farklıdır. Birinci mısradaki “geçedir” gündüz ve gece ve ikinci mısradaki geçedir anlamı ömrün geçmesi ve yaşlanmasıdır.

یوزینگنی ای ملاححت خانی بیر آچ
تویه کورسون سینی بو مستحق آچ
"آتایی بلخی دن"

Yuzingni ay Melahet hani bir aç

Yüzünü ey Melahat hanı bir aç

Toye korsun seni bu musteheq aç

Doya görsün seni bu sahip aç

Yukarıdaki ikilikte “aç” kelimedede ses benzerliği yolu ile tam kafiye oluşturmuştur. Yazılışı ve ses benzerliği bir şekilde ifade edilmiştir. Sözün anlamı farklıdır. Birinci mısradaki “aç” yani yüzünü aç, ikinci mısradaki “aç” anlamı karın açlığı şeklindedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUHAMMED YAHYA HAFIZÎ'NİN ŞİİRLERİNİN NAZIM ŞEKLİ VE TÜRÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ

4.1. Muhammed Yahya Hafizî'nin Şiirlerine Tür ve Şekil Açısından Tasnifi

Özbek halk edebiyatında tür ve şekil şiirler dairesinde yer alan konulardan ve şiir geleneğinde nazım şekliyle söylenir. Her nazım şeklinin kendine has özellikleri vardır. Nazım şeklini ortaya koyan temel unsurlar, şiirin esasta dış unsurları sayılır. Muhammed Yahya Hafizî şiirlerinde temel unsurları ve şiir türlerin özellikleriyle dış unsurlarla beraber bağlayarak yazmıştır. Hafizî kendindeki derin zekâ ile şiirlerinin konusunu ve özelliklerini güzel bir şekilde devam ettirmiştir. Şiir özelliğinde önemli olan kafiye hacmi, nazım şeklini belirlemek ve oldukça kafiyelerin birbirine işlevseldir.

4.1.1. Halk Şiiri Nazım Şekilleri ve Türleri

Şekil, Türkçe Sözlükte “biçim” (TDK Türkçe sözlük, 2011: 2214) olarak ifade edilmekle beraber biçim ise “bir nesnenin dış çizgileri bakımından niteliği, dıştan görünüş” (Türkçe sözlük, 2011: 2214) olarak tanımlanmıştır. Bu açıklamalar doğrultusunda “...halk şiirinde şekil dışardan görülebilir özellikleri içine almalıdır. Bu özellikler ise; kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve şiirin hacmi (mısra, beyit veya dişeri unsurlar sayısının azlığı veya çokluğu) ...” dir (Oğuz, 2001: 15). Muhammed Yahya Hafizî'ye ait 120 şiirin tamamının koşma nazım şekliyle yazıldığı görülmüştür. Nazım şekilleri gelenek temeli şairin şiir unsurlarının iyice anlaşılması ve şiir kurallarının kullanılması açısından önemlidir. Bu özellik Muhammed Yahya Hafizî'nin şiirlerinde yetkin bir şekilde görünür. Şair, şiirlerinde hacim, kafiye, şiir unsurları ve nazım biriminin özelliklerine yer vererek halk şiiri geleneğine uygun

şiiirler kaleme almıştır. Nazım birimi, halk şairlerinin her zaman şekil unsur saydığı kavram olup bu unsur mısra kümelenişle ilgilidir. Mısralar, düzenli birlikler halinde biraraya geleneksel uygulamaların tasarıyla gelerek şiiri oluşturmaktır. Tuyug ve rubai gibi, belirli kıta ve nazımla söylenen 4 mısralı nazım şekillerinden başka, divan şiirinde yine ve ekseriya 4 mısralı iki nazım şekli daha vardır. Bunlardan biri kıta ikincisi nazım'dır. Kıta ve nazım (eski söylenişle: nazm) aruzun her vezniyle yazılabilir. Yalnız kıtaların ilk beyitleri mukaffa, yani her iki mısraı birbiriyle kafiyeli değildir. Bu bakımdan kıta, matla beyti olmayan, küçük bir gazel gibi söylenir. Fuzüli'nin ve Nedim'in şu dört mısralı manzümeleri birer kıta'ya örneğidir:

İlm kesbiyle pâye-i rif'at

Ârzû-yı muhâl imiş ancak

Aşk imiş her ne var âlemde

İlm bir kıl ü kal imiş ancak (Fuzuli)

Vezni: Fa'ilatün mefa'ilün fa'lün. (Banarlı, 1983: 212)

4.1.1.1. Halk Şiiri Nazım Şekilleri

4.1.1.1.1. Koşma

Koşma, halk şiirinin en çok kullanılan nazım şeklidir. Nazım birimi, hacmi ve kafiye düzeni belirli kurallara bağlıdır (Oğuz, 2001: 16). Kafiye düzeni açısından koşmada ilk dörtlüğün birinci ve üçüncü mısraları kendi aralarında kafiyeli iken bazen de bağımsız olabilmektedir. Daha sonra gelen dörtlüklerin ilk üç mısrası da kendi aralarında kafiyelidir. İkinci ve dördüncü mısralar daima kafiyelidir. (Dizdaroğlu, 1969: 71). Kafiye düzeni şöyledir:

abab – cccb – çççb

xaxa – bbba – ccca

İlk dörtlük bazen bba şeklinde de olabilmektedir.

Nazım birimi dörtlük iken (Oğuz, 2001: 16) hacim olarak dörtlük sayısı 3 ile 5 arasında değişmektedir. Az da olsa dörtlük sayısı 5'ten fazla koşmalara da

rastlamaktadır. Muhammed Yahya Hafızî her türlü şiir özelliğini şiir yöntemine göre yazmıştır.

4.1.1.2. Nazım Türleri

Nazım türü, Türkçe sözlükte şöyle tarif edilmektedir: “İçeriğine ve konusuna göre şiirin kendi içinde ayrılan ve adlandırılan her bir türü” (TDK Türkçe Sözlük, 2001:1756). Öcal Oğuz, “Halk şiirinde nazım şeklinde unsurlarını belirlendikten sonra, nazım türlerinin birbirinden ayrılmasında ise, iki temel unsurun konu ve ezgi olduğunu belirtmiştir (Oğuz, 2001: 15). Muhammed Yahya Hafızî'nin şiirlerinde nazım türlerini belirlerken ezgi veya konunun şiirdeki ağırlığına göre bir yol izlenmiştir. Muhammed Yahya Hafızî nazım unsurlarının şiir türlerinde olan olaylarda konuyu aynı başta ki ezgiye bağlayarak şiirin ağırlığını düzene sokar ve nazım türlerini şeklinin unsurlara beraber yapmış olur.

4.1.1.2.1. Ezgi Ağırlıklı Türler

4.1.1.2.1.1. Koşuk

Koşuk Özbeklere göre ninni tarzında söylenen şiirler gibi güzel sesle söylenmektedir. Koşuk, hem anonim halk edebiyatına hem de âşık edebiyatında ait bir türdür. Muhammed Yahya'ya ait aşağıdaki şiirler olan koşuklara örnektir:

باقی

آتنگنی آتی باقی

باشیگه زرین تاقی

تیریق قیلیب، اولدوردی

توت ایله قاوون قاقی

آتنگنی آتی باقی

قول تیغیگه طبراقی

یوندوغنی کورمای اوتتی

کوپکینی یلاقی

آتنگنی آتی باقی

قفتالیگه فیچاقی

کل باشیگه یرشمس

آیینه و تراقی

آتنگنی آتی باقی

خیر آباد دورقشلاقی

باشیدین قالسون آنی

لافی بیرله فتاقی

Atangni ismi baqi
Başigeh zerin taqi
Teriq qiliq oldurdi
Tut ile qavun qaqi

Babanın ismi bakı
Başinde zerrin takke
Boşaltıp öldürdü
Tut ile kavun kakı

Atangni ismi baqi
Qultiğigeh tebraqi
Yondoğni kormay otti
Kopeğini yalaqi

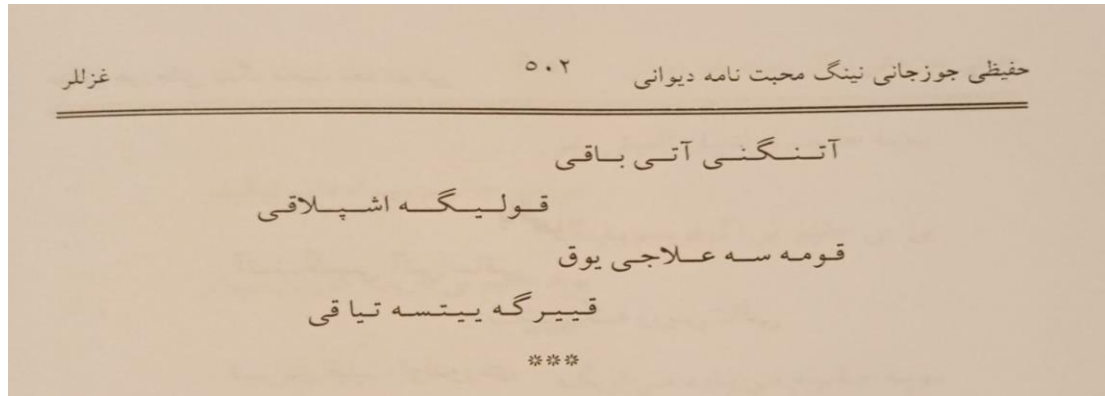
Babanın ismi bakı
Elin altında silahı
Yunduğunu görmeden gitti
Kopeğinin yalağı

Atangni ismi baqi
Qeftaligeh fiçaqi
Kel başigeh yereşmes
Ayineh ve teraqi

Babanın atı bakı
Kenarında bıçakı
Kel başına yaraşmaz
Ayna ile tarağı

Atangni ismi baqi
Hayir abad dir qışlaqi
Başiden qalsun ani
Lafi birleh fetaqi

Babanın ismi bakı
Hayırabaddır kışlağı
Başıda kalsın onun
Lafi ile fettağı

Atangni ismi baqi
Quligeh işiblaqi
Quvmese ilaci yoq
Qeyirgeh yetseh teyaqi

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 501-502)

Babanın ismi bakı
Elinde düdüğü
Seslenmese ilacı yok
Nerede bitse dayağı

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 501-502)

Muhammed Yahya Hafizî kendi yöresinde yaşadığı olayları koşuk şeklinde yazmıştır. Koşuk Türkçede “şarkı” anlamda gelir. Eskiden Türklerde de koşuk, şarkı yerine kullanılmıştır. Şu anda bu kelimenin yerini “türkü” ya da “şarkı” almıştır. Özbekçede koşuk, eski anlamıyla kullanılmaktadır. Muhammed Yahya Hafizî halk şiirinin temsilci olduğu şiirlerinde koşuk türüne de yer vermiştir.

4.1.2.1.2. Bağırma (Bozlak)

Bozlak sözcüğü “bozlamak, bozularak” eyleminden türemiştir. Özbek halk müziğinde usulsüz, ritimiz, bir uzun hava çeşididir. Bu tür şiirlerdeki konu aşkın arası bozlamaktan sonra ortaya gelir. Şair bu aşkı ki olay şiirleri ile anlatır ve şiir dünyasında bu olay bir şiir türü yerinde kalmıştır. Özbek halk edebiyatında bağırma anlamı eski zamanda şiirlerin savaşta bağırarak okumasına bağlanır. Aslında bağırma seslenmek, ses vermek, bozlatmak, böğürtmek anlamlarına karşılıktır. Muhammed Yahya Hafizî'nin bu tür şekilde yazılan şiirlerinden bir örnektir:

اولسون بو آت

تشله مه آلدیده ایمنی ناتوان اولسون بو آت
بیر مه سوقوی تشنه لیکدین نیمه جان اولسون بو آت
یاتسه اورنیدین تورالمس دمی دین کوتارمه سانگ
قویکه یاتکان جایگه تا کوتران اولسون بو آت
ارقه نی چینب یوترده یوق مجال وقوتی
صدقه ایم وتریت بیرلان سمان اولسون بو آت
یالیدین تادمی نی اوستیگه چه کورسانگ یغیر
یاوگه بارمای یاره داربولگان یمان اولسون بو آت
هر قدم قویگانده مونکب کیمته سه امکانی یوق
اوشبو حال بیرلان نچوک یولگه روان اولسون بو آت
نی اولورنی ایده گان بیرلان کیتار بیر ساریگه
بیلما دیم تاکی غچه مین که توان اولسون بو آت
سایه سین تارتیب یورارگه یوق توان و طاقتی
قویکه موندین هم ضعیف وناتوان اولسون بو آت
بیلما دیم اصلی اینگ توریق مودوریا که جیرن
یونگی کیتگان جسمی دین چون بانشان اولسون بو آت

Olsun Bu At

Teşlemeh aldideh yemn, natevan olsun bu at
Birmeh su qoy, tuşnehlikden nimeh can qalsun bu at

Yatseh orniden turalmes, demiden kotarmaseng
Quyki yatkan cayigeh ta kon kotaran olsun bu at

Arfahni çeyneb yoterdeh yoq mecal ve quveti
Sedqeyim ve terit birlan seman olsun bu at

Yaliden tademi ni ustigeh çeh korsang yağir
Yavgeh barmay yarehdar bolgan yeman olsun bu at

Her qeder qoygandeh monkib kitmeseh imkani yoq

Ölsün Bu At

Bırakma yanına yemeğini zayıf olsun bu at
Verme su susuzluktan orta can kalsın bu at

Yatsa o an kalkamsın önünden kaldırmadan
Bırak uyusun yerine ta kalkamaz olsun bu at

Arpayı seçip yemede mecali ve kuvveti yok
Verdiğim saman ile yem sadaka olsun bu at

Başından ayağına kadar baksan yaralı bu at
Düşmana varmadan yaralı olan yaman bu at

Her adım attığında link etmekte imkânı yok

Oşbu hal birlan neçok yolgeh revan olsun bu at

Bu hali ile nasıl yolda yürüsün ay bu at

Ne olurni aydehgan birlan kitar bir sarigeh
Bilmadim taki geçeh myinki tevan olsun bu at

Bunun üstüne binen kişinin hali ne olur dışarda
Bilmem ta ki ayak atmada gücü yok bu at

Sayesin tartib yorargeh yoq tevan taqati
Quyki munden hem zahif natevan olsun bu at

Kendini çekip yürümede hiç hali kalmamış
Bırak bundan daha zayıf güçsüz kalsın bu at

Bilmadim asli aning Toriq modur ya ki Ciran
Yongi ketkan cesmiden çon banişan olsun bu at
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 502-503)

Bilmem ki asıl asaleti torik mi ya ki ceren⁸
Yünü gitmiş gibi üstünden nişanlı olsun bu at
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 502-503)

Muhammed Yahya Hafizî bu şiirinde bağırmayı bir hayvan isminde yaparak onun özelliğini, iyi ve kötülüğünü, yiyip ve içip bir işe yaramadığını, bu tür hareketleri insanlara fikir vererek anlatmıştır. Şairin amacı, bu şiirde bozlamak olmayı örnek gibi gösterir.

4.1.1.2.2. Konu (Ağırlık Türler)

4.1.1.2.2.1. Güzelleme

Güzellerin beğenilen özelliklerinden söz edilen; yurt, doğa gibi güzelliklerinin tasvir edildiği, övmeye dayanan koşmalara denir (Çobanoğlu, 2012: 60). Muhammed Yahya Hafizî aşağıdaki şiirinde sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan gözlerden övgü ile bahsetmektedir. Muhammed Yahya Hafizî bu şiirinde aşkının gözlerindeki güzelliği tasvir etmiştir. Bu şekilde doğa ve insanların iç güzelliklerini tasvir ederek yazmış şiirlerinin sayısı da çoktur:

⁸ ceran ve torik: Afganistan Özbekleri arasında doru atlara ceran adı verilmektedir. Afganistan Özbekleri arasında kır atlara verilen isim de torik'tir (yazarın notu).

كوزلرينگ

اگر بولسه اول سرمه ساكوزلرينگ

قيلور روزگاريم قراكوزلرينگ

كيمي كه قراسه كوزينگ گاسني

قيلوراوزيغه مبتلا كوزلرينگ

حذر الحذر باقشينگ دين سني

ايماس كوزيلكم بلا كوزلرينگ

kozlering

Eger bolseh ol sormeh sa kozlaring

Qilor rozgarim qara kozlering

Keymi ki qerasesh kozleringga seni

Qilor oziğeh muhtala kozlering

Hazer alhazer baqşingden seni

Yemas koz belkim bela kozlering

Gözlerin

Eğer olsa ol sorma gözlerin

Yapar rüzgârımı kara gözlerin

Kimi ki baksa gözüne senin

Yapar kendine aşık gözlerin

Bazen bakışların seni bana

Değil göz belki de bela gözlerin

غزلر

۱۳۷

حفيظي جوزجاني نينگ محبت نامه ديواني

سالوراييل ايچينده قيامت پيا

اگر بولسه اول فتنه زاكوزلرينگ

كيمه باقسه كونگلين آلوربي گمان

سني اي گوزل دلر با كوزلرينگ

حفيظي قرب يوليده عاقبت

نچوك بولدي آب اداكوزلرينگ

سرپل شهري ۱۳۵۷ ييل

Salor il içindeh qiyamet be pa
Eger bolseh fitneh za kozlering

Yapar il içre kıyamet o anda
Eğer olsa o fitneli gözlerin

Kimeh baqseh konglin alor bi goman
Seni ay guzel dilroba kozlering

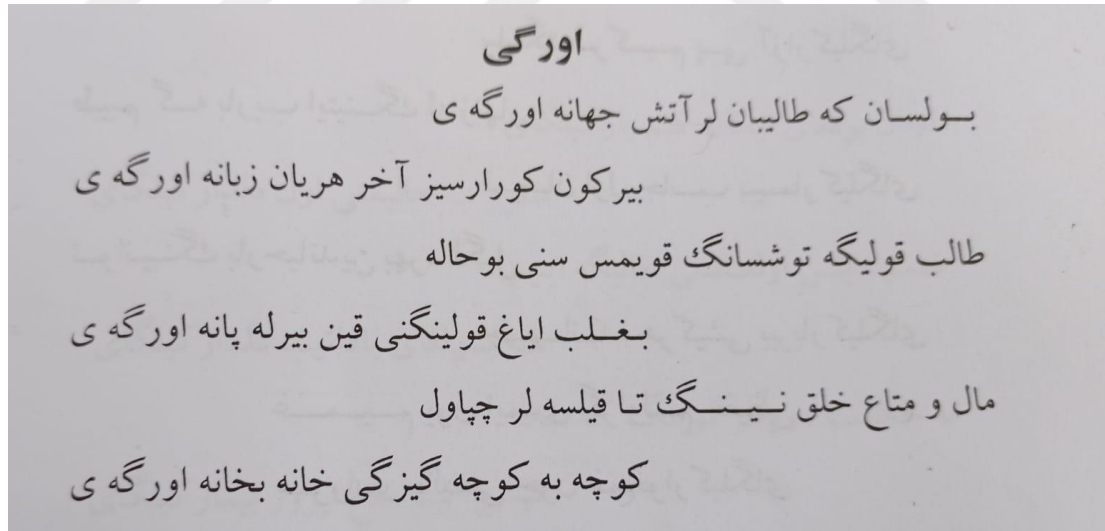
Kime baksan alır gönül gamını
Seni ey güzel dilruba gözlerin

Hafızî qereb yolideh haqibet
Neçok boldi ab ada kozlering
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 136-137)

Hafızî bakıp yolunda akıbet
Ne gibi oldu su gibi idi gözlerin
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 136-137)

4.1.1.2.2.2. Taşlama

Taşlama “toplumdaki haksızlıkların, ekonomik soruların, yolsuzlukları, kişilerin beğenilmeyen iş ve işlemlerinin alaya alınarak, güldürücü, iğneleyici bir biçimde eleştirerek yermeye ve güldürmeye yönelik anlatım tutumuyla oluşturan ve bu türe has ezgilerle icra edilen şiirlere taşlama adı verilir” (Çobanoğlu, 2012: 61). Muhammed Yahya Hafızî bu taşlama türünde şiirler yazmıştır. Aşağıdaki taşlama türünde yazdığı şiirinde toplumdaki bazı kesimlerin kılık kıyafet ve söylediği sözler açısından dini kaidelere bağlı görünüp aslında göründükleri gibi olmadığını ağır bir dille eleştirmiştir:

Orgay

Bolsan ki Talibanlar ateş cehaneh orgay
Bir kon korarsiz aher heryan zobaneh orgay

Vuracak

Olsun ki Taliban ateş-i cihana vuracak
Bir gün göreceksin her yana vuracak

Talib quligeh toşsang quymes seni bu hala
Beğleb ayağ qulingni qeyin birleh paneh orgay

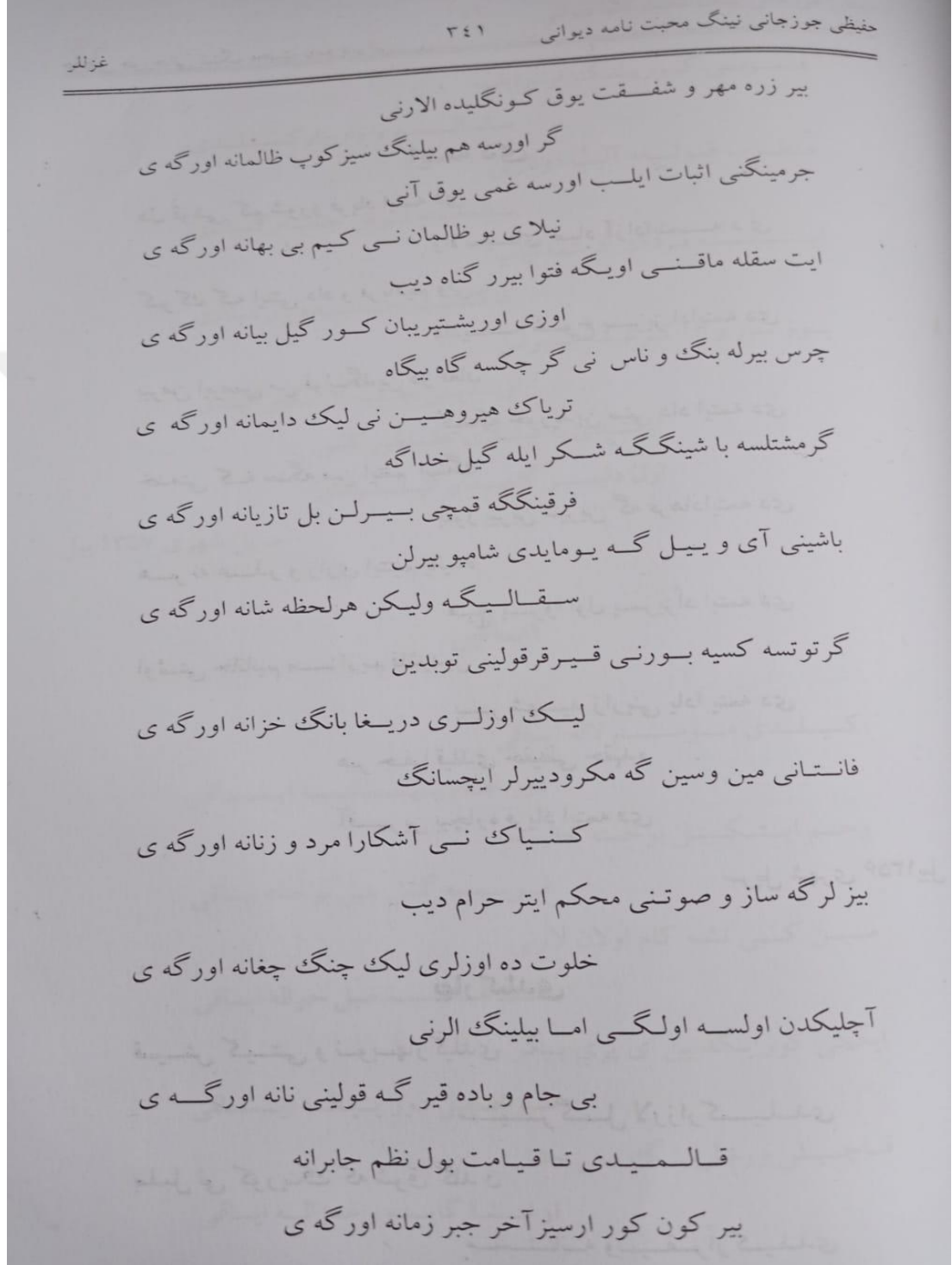
Talip eline düşsen bırakmaz seni bu hale
Bağlayıp el ayağını kamçı ile fena vuracak

Mal ve metah halkning ta qılsehler çepaol

Mal mülkünü halkın yapsalar talan

Koçeh beh koçe gezgey haneh beh haneh orgay

Sokaktan sokağa evden eve vuracak

Bir zereh mehir ve şefqet yoq kongilideh alarni

Bir zere sevgi ve şevkat yok onların gönlünde

Ger orsah hem biling siz kop zalimaneh orgay

Eğer vursa ham bilin size çok kötü vuracak

Cormingni isbat ayleb orseh ğemi yoq ani
Neylay bu zalimanni kim bi bahaneh orgay

Günahın ispat eyleyip vursa derdi yok onun
Ne bileyim bu zalimler hüccetiz sena vuracak

Eyt seqlemaqni oygeh fitva birer gonah dib
Ozi oriştiriban korgil beyaneh orgay

Eve köpek saklamayı günah diye fetva verir
Kendi savaş yaparak gör gel çok kötü vuracak

Çers birleh beng ve nasni gerçekseh gahbigah
Teryak herovinni lik dayimaneh orgay

Haşhaş çeker, ot atar sabah akşam
Tiryak ile eroini lakin dayıma vuracak

Ger muştleh başingeh şokur aylehgil Hodageh
Ferqingeh qemçi birlen bel taziyaneh orgay

Eğer başına mušta vursa şüküreyle Allah'a
Başına kamçı ile silahla sert vuracak

Başini ay ve yıl geh yumaydi şampu birlen
Seqaligh ve leyken her lahzeh şanehorgay

Başını sabun ile yılda yıkamaz bir kerre
Sakallına lakin her an bir tarak vuracak

Ger tutseh kesiyeh borni qeyirqer qulini tobiden
Leyk ozleri deriğa bang hezaneh orgay

Eğer ki biri cepten çalsa bulup kıracak elini
Lakin kendileri banka hazineleri vuracak

Fantani men ve sen geh meger, deyerler içseng
Kenyakni aşkara merd ve zenaneh orgay

Kola ile fantayı içsen mekruh derler halka
Kendileri yapar lakin kadın ile erkek vuracak

Bizlergeh saz ve sevtni mehkum yeter haram dib
Hilvet deh ozleri leyk çeng çeğaneh orgay

Halka saz ile şarkıyı yasaklar haram diye
Halvet yerde kendileri lakin canana vuracak

Açlıkden olseh olgay ama beling alerni
Bi cam ve badeh qeyirgeh qulini naneh orgay

Açlıktan ölse ölecek ama lakin bilin onları
Camsız vakitsiz elini her yerde vuracak

Qalmeydi ta qiyamet bol nazmi cebraneh
Bir kon korarsiz aher cebri zamaneh orgay

Kalmadı ta kıyamet bu nizam-ı zalimden
Bir gün göreceksiniz zaman bunları vuracak

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 340-341)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 340-341)

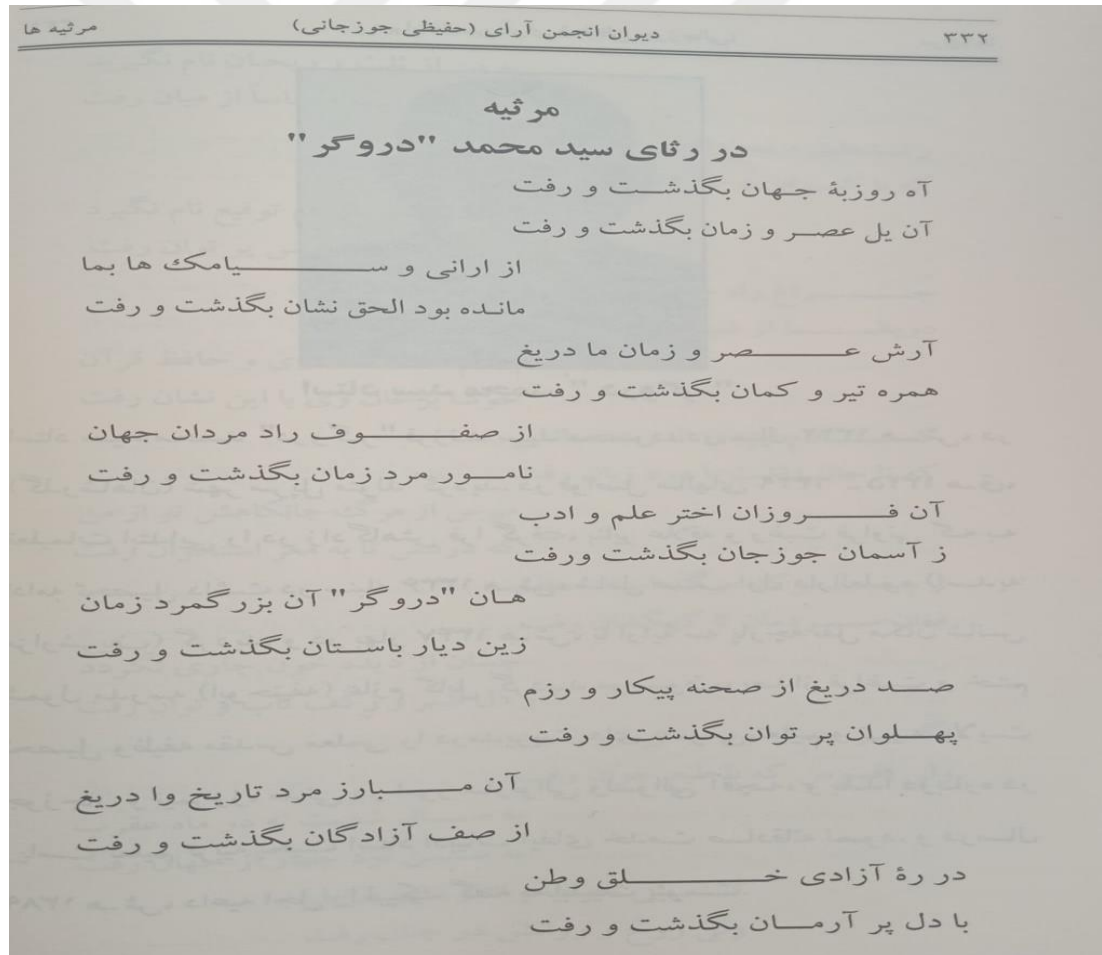
Muhammed Yahya Hafizî, Taliban zulmünden Afganistan halkı, bilhisassa Özbek-
Türkmen halkının çok ezildiğini ve Taliban'ın elinden gelen her kötülüğü bu halkın

çocuklarına yaptığını, hayatını ve yaşamını zor duruma soktuğundan şikayet etmektedir. Hafızî, Taliban hareketlerini taşlama şiir tarzına uygun olarak hicvetmiştir. Muhammed Yahya Hafızî yalnız Taliban değil, halkın arasındaki hainleri ve kötü insanları da şiirleriyle taşlamıştır.

4.1.1.2.3. “Ezgi” ve “Konu” Ağırlığı Aynı Yoğunlukta Olan Türler

4.1.1.2.3.1. Ağıt

Doğan Kaya “ağıt” nazım türünü, “Baştan ölüm olmak üzere ayrılığın yahut üzüntünün doğurduğu ıstırap sebebiyle ortaya konulan Lirik ve manzum üründür” şeklinde tanımlamaktadır. Muhammed Yahya Hafızî’nin şiirlerinde özellikle vatan yolunda şehit olanlar için ve hem de genç çocuklarını kaybeden anneler için yazdığı ağıtlar vardır. Onun ağıt özelliği gösteren şiirlerinden birisi şöyledir:

Ah rozbeh cehan bigezşt reft

Ah günü cihana bıraktı gitti

An yel esr zaman begezşt reft

O yel asr-ı zamanı bıraktı gitti

Az arani ve siyahmek ha be ma
Mahnde bot alhaq nişahn begezşt reft

Siyamek neslinden bize kalan
Nişane kalan bize bıraktı gitti

Areş esr ve zaman ma deriğ
Hemrah teyir kaman begezşt reft

Ne yazık ki asr-ı zaman aydını
Ok ile yayı bıraktı gitti

Az sefof radmerdan cehan
Namver merd zaman begezşt reft

Ünlü kişilerden cihanda
Zaman ismiyle bıraktı gitti

An firozan ahter elm ve edeb
Z asman Jawzjan begezşt reft

Bilim, ahlak ve aydınlık güneşi
Jawzjan göğünden bıraktı gitti

Han “Derevger” an bozerg merd zaman
Zen diyar bastan begezşt reft

O “Derevger” büyük mert
Bu bostanı bize bıraktı gitti

Sed deriğ az sehneh peykar rezm
Pehlevan por tevan begezşt reft

Yüzlerce yazık peykar ve mübarize
Çok güçlü pehlivan bıraktı gitti

An mubarez merd tarih va deriğ
Az sefa zadegan begezşt reft

Ne yazık ki mert mücadele
Mücadele safından geçti gitti

Der reh azadi halk Vetan
Ba del por arman begezşt reft

Vatan yolunda özgürlük için
Yüreği dolu arzu ile geçti gitti

دوستدار توده های رنجبر

یاور زحمتکشان بگذشت و رفت

هان زباغستان شعر عصر ما

بلبل شیرین زبان بگذشت و رفت

وا دریغا از سخن سنجان عصر

آن ادیب نکته دان بگذشت و رفت

در هزار و سه صد هشتاد و نه

وا دریغا از جهان بگذشت و رفت

گر چه سنش بود ز هفتاد بیشتر

لیک با فکر جوان بگذشت و رفت

دوستانش را ز سوک خویشان

در غم هر دو جهان بگذشت و رفت

طاهر روحش بر خلد برین

عاقبت پر پر زنان بگذشت و رفت

شهرت نام نیکویش را مپرس

از کران تابه کران بگذشت و رفت

ای خوشا بر حال و بر احوال او

با چه خوش نام و نشان بگذشت و رفت

* * * *

Dostdar todeh hay rencher

Yaver zehmetkeş begezşt reft

Han z bağistan şiir esr ma

Bolbol şairin zaban begezşt reft

Ortakları dert içinde dolu

Zahmet çekenler arasından geçti gitti

Ha bizi asır şiir bağından

Şairin dil bülbülü geçti gitti

Vah deriĝa az sohen sencan esr
An adeb nokteh dan begezšt reft

Ne yazık ki bu asır söz sahibi
O noktadan anlayan geçti gitti

Der hazar seh sed haštad neh
Vah deriĝa az cehan begezšt reft

Bin üç yüz seksen dokuz
Ne yazık ki cihandan gitti

Gerçey sinneş bod z heftad bişter
Leyk ba fecri cevan begezšt reft

Gerçi yaşı yetmişden yüksek değildi
Lakin genç düşünceyle geçti gitti

Dostaneş ra z suk hišten
Der ĝem her do cehan begezšt reft

Ortakları onun yokluğundan
İki dünya gamında bıraktı gitti

Taher roheş ber Haled berin
Haqibet per per zenan begezšt reft

Ruh-u tahir halim ile aydın
Akıbet uçarak geçti gitti

Şöhret nam nekoyeş ra mepors
Az keran tabeh keran begezšt reft

Şöhret güzel isminden sorma
Ezelden ezele geçti gitti

Ay hoşa ber hal ve ber ahval o
Ba çey hoş nam ve nişan begezšt reft

Ey hoşa senin hal-i ahvaline
Ne kadar güzel isim ile geçtin gitti

(Hafızî Jawzjanî, 2015: 332-333)

(Hafızî Jawzjanî, 2015: 332-333)

Muhammed Yahya Hafızî, kendi dostu ve yakın arkadaşı olan Jawzjan'da büyük üne sahip olan Sayid Muhammed Derevger hakkında yukarıda yazılmış olan şiiri kaleme almıştır. Sayid Muhammed Derevger'in ne kadar değerli bir insan olduğunu şiirde hissettirmiştir. Muhammed Yahya Hafızî ağıt tarzında yazmış olduğu şiirlerine iki divânında da yer vermiştir.

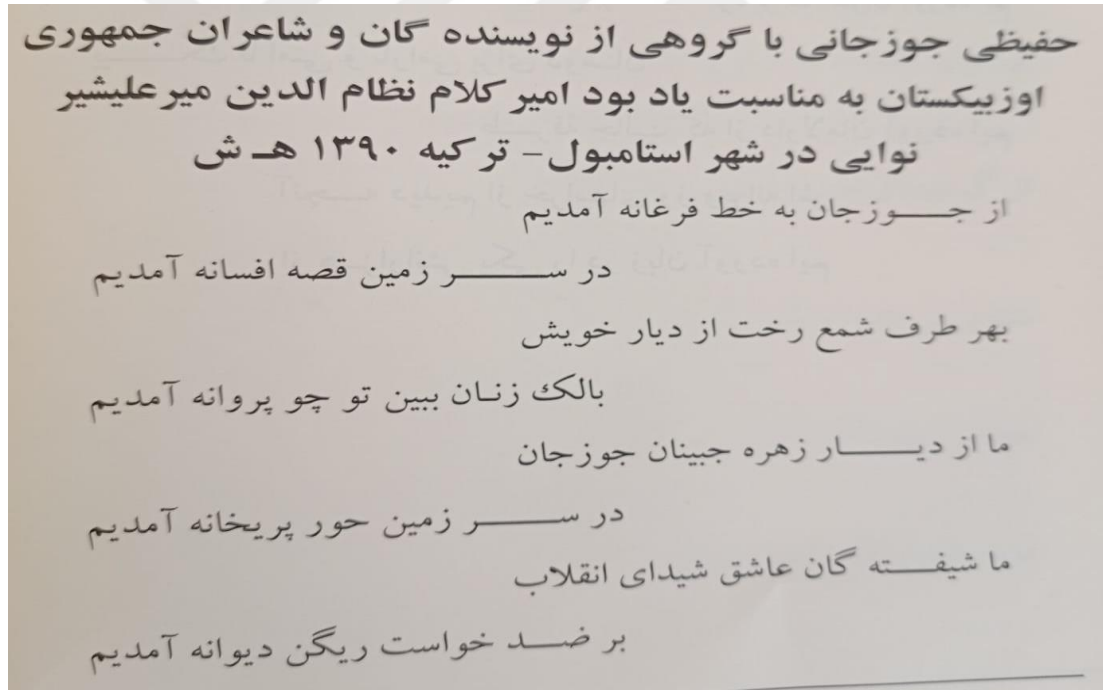
4.1.1.2. Divan Şiiri Nazım Biçimleri

4.1.1.2.1. Kasîde

Kasîde, bir edebiyat terimi olarak ilk beytinin mısraları birbiriyle, diğer beyitlerinin ikinci mısraları ilk beyitle kafiyeli, aynı vezinle söylenmiş, en az 15 beyit uzunluğundaki bir nazım biçiminin adıdır. Bu nazım biçimi Arap edebiyatında doğmuş ve oradan Fars ve Türk edebiyatlarına geçmiştir.

Kasîdenin beyit sayısının alt sınırı her ne kadar 15 olarak kabul edilmiş olsa da bu manzumelerin uzunluğu genellikle 31 beyit ile 99 beyit arasında değişmektedir. Ancak bu konuda kesin bir sayı yoktur. Beyit sayısı 31'den az ya da 99'dan fazla olan kasîdeler de vardır. Kasîdenin kafiye düzeni şöyledir: aa xa xa xa xa xa xa... (2007@www.turkedebiyati.org.)

Muhammed Yahya Hafızî Jawzjanî'nin kasîde şeklinde yazan şiirlerinden örnek:

Az Jawzjan beh hat Ferğaneh amdeyim

Jawzjan'dan davetle Fergana'ya geldik

Der ser zemin qiseh efsaneh amdeyim

Efsanesi ile meşhur olan yere geldik

Behr taraf şem reht az diyar hiş

Her yerden aydınlık toplanan

Balek Zenan bebin to çu pervaneh

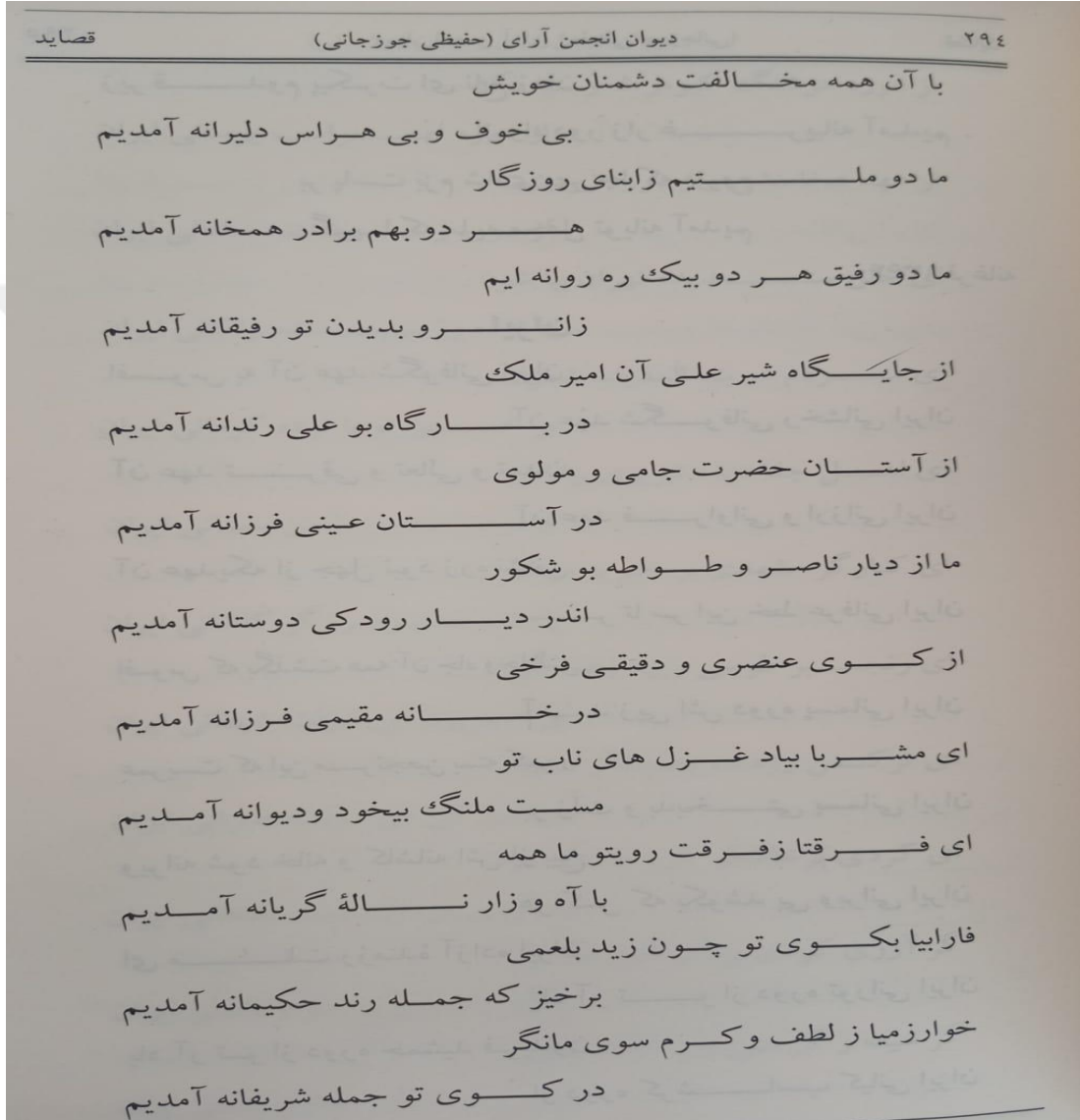
Kadınları gör, peri gibi yere geldik

Ma az diyar zohreh cebinan Jawzjan
Der serzemin Hur peryhane amdeyim

Biz diyar-ı Jawzjan Zühre ülkesinden
Hür Perileri olan yurda geldik

Ma şiftehgan aşk şeyday enqilab
Ber zid hast rigen divaneh amdeyim

Biz aşk olan vadiler ve inkılâp
Toprakları deli gibi olan yere geldik

Ba an hameh muhalifet dîşman hiş
Bi hauf ve bi heras diliraneh amdeyim

Bu kadar düşmanların hoşnutsuzluğu ile
Korkusuz, hiçbir şeyi düşünmeden geldik

Ma do milletim zabnay rozgar
Her do behem berader hemhaney amdeyim

Biz iki milletiz ta ezelden
İkimiz dost gibi kandaş olmaya geldik

Ma do refiq her do beyk reh revaneyim
Zanru bediden tu refiqnaeh amdeyim

Biz iki ortak bir yola gedyoruz
Can ile ortağımı görmeye geldik

Az caygah Şeir Alişir an emir mulk
Derbargah bu Ali rendaneh amdeyim

O Mir kalam Nevâyî memleket sahibi
Bu Ali meyhanesine mest olmaya geldik

Az astan hezret cami ve Meulevi
Der astan eyne ferzaneh amdeyim

Cami, Mevlâna üstünden geçerek
Aydınlanan yeni yurda geldik

Ma az diyar Naser ve Tevtav abu şokur
Ender diyar Rodeki dostaneh amdeyim

Biz diyar-ı Nasır Tevtav, Abu Şükür
Bu diyar-ı Rudaki'ye dostana geldik

Az koy enseri ve Deqıqi Ferhi
Der haneh Muqimi Ferzaneh amdeyim

Ensari, Dekiki, Ferahi yurdundan
Mukimi aydın evine geldik

Ay Meşreba beyad gezel hay nab to
Mest meleng bihud ve divaneh amdeyim

Ey Meşreba senin gazelleri ismine
Mest olarak divâne olarak geldik

Ay ferqeta z ferqet tuyto ma hameh
Ba ah ve zar naley geryaneh amdeyim

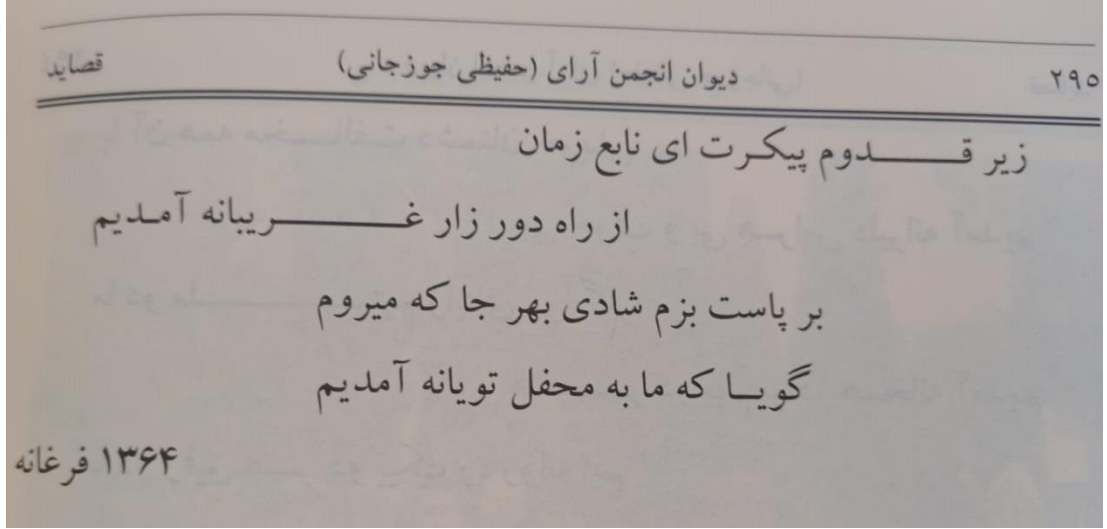
Ey Fırkat'a senin uzaklığından biz hepimiz
Nale faryâd ve ağlayarak bu yere geldik

Ferabiya bekoy to çun zeyad belumi
Berhiz ki cumleh rend hekimaneh amdeyim

Farabî senin dağlarında bilim çeşmesi
Kak cümlemiz hekimlerle beraber geldik

Harezmiya z lutf kerem suy manigar
Der koy to cumleh şerifaneh amdeyim

Harezmî, Lütüfi bizim yüzümüze bak
Senin yurduna şeref ile geldik

Zer qudum peykeret ay nabeh zaman
Az rah dor zar ğeribaneh amdeyim

Senin vücudun ayağın altında ey zaman çırağı
Uzak yollardan gariban ziyaretine geldik

Berpast bezmiş adi behri caki meyrevim
Guyaki ma beh mehfel tuyaneh amdeyim

Her yere gedyorum özgür ve huzurla
Güya ki biz dostlar toyuna geldik

(Hafizî Jawzjanî, 2015: 293-295)

(Hafizî Jawzjanî, 2015: 293-295)

4.1.1.2.2. Gazel

Gazel, bir edebiyat terimi olarak, ilk beytinin mısraları birbiriyle, diğer beyitlerinin ikinci mısraları ilk beyitle kafiyeli, aynı vezinle söylenmiş, genellikle beş beyit ile dokuz beyit arasında şiirlerin yazıldığı bir nazım biçiminin adıdır. Bununla birlikte beyit sayısı 15'e kadar çıkan gazeller de görülür. Dört beyitli gazellere ise nadir olarak rastlanmaktadır. Üç veya dört beyitli gazeller aslında eksik gazeller olduğundan bu manzumeler gazel-i nâ-tamâm (=eksik gazel) olarak adlandırılmıştır. Gazel genellikle 5 beyitle yazılmıştır. Gazelin bir diğer adının penç-beyt (=beş beyit) olması da gazelin daha çok beş beyitli bir nazım biçimi olarak kabul edildiğini göstermektedir. Fuzulî gibi bu kurala uymayan bazı şairler de olmakla birlikte, Divan edebiyatında şairler daha çok beş beyitli gazeller yazmışlardır. 15 beyitten uzun gazellere gazel-i mutavvel (=uzun gazel) adı verilir. Gazelde kafiye düzeni kasîdede olduğu gibidir: aa, xa, xa, xa, xa . . . (2007@www.turkedebiyati.org.)

Gazelin başlıca konusu "aşk"tır. Ancak farklı konularda yazılmış gazeller de vardır. Birer edebiyat terimi olmamakla birlikte çeşitli araştırmalarda ve yazılarda aşkın

verdiği mutluluk ya da acıyı dile getiren gazellere âşıkane gazel, dünya zevklerinden söz eden gazellere rindâne gazel, doğrudan sevgilinin güzelliğinden ve ona duyulan arzudan bahseden gazellere şûhâne gazel, tasavvufî düşüncenin hâkim olduğu gazellere sûfiyâne ya da ârifâne gazel, felsefî gazellere de hikemî veya hakîmâne gazel adlarının verildiği görülmektedir. Kasîdede olduğu gibi gazelin mısraları birbiriyle kafiyeli ilk beytine matla, matladan sonra gelen beytine hüsn-i matla, son beytine makta, makta beytinden önceki beyte de hüsn-i makta adı verilmiştir. Matla beytinin maksada uygun, etkileyici ve güzel olması hâlinde böyle beyitlere hüsn-i matla, aynı şekilde etkileyici ve güzel makta beytine de hüsn-i makta adı verildiğini ileri süren kaynaklar da vardır. Bir gazelde birden fazla matla beyti varsa, bu tür gazellere zü'l-metâli ya da zâtü'l-metâli; gazelin en güzel beytine de şâh beyt, şeh beyt ya da beytü'l-gazel denir. Fakat bir gazelin en güzel beyti kişiden kişiye değişebileceğinden gazelin bir beytini şâh beyt ya da beytü'l-gazel olarak seçmek oldukça göreceli bir değerlendirme olur. Muhammed Yahya Hafızî Jawzjanî'nin gazel şeklinde yazan şiirinden örnek:

حفیظی جوزجانی نینگ محبت نامه دیوانی ۳۰۸

غزلر

بیزنی اونوتمه

ایا همسنگریم بیزنی اونوتمه

رفیق یاوریم بیزنی اونوتمه

غمیم یوق دلده گر خلقیم یولیده

اگر کیتسه سریم بیزنی اونوتمه

اگر سنگرده جان بیرسم یولینگده

ایا همسنگریم بیزنی اونوتمه

قیلرمن یوزتن وجانیمنی قربان

سنگای کشوریم بیزنی اونوتمه

اگر گمنام اولیب کیتسام جهاندین

ایانام آوریم بیزنی اونوتمه

اگر بارسنگ شهید لرمشهدی گا

الا ای دلبریم بیزنی اونوتمه

سرپیل شهری ۱۳۵۸ ییل

Bizni unutmeh

Ay hemsengerim bizini unutmeh

Refiq yaverim bizni unutmeh

Ėemim yoq dildeh ger halkim yolideh

Eger kitseh serim bizni unutmeh

Eger sengerdeh can birsem yolingdeh

Ay hemsengerim bizni unutmeh

Qilermen yuzten ve canimni quban

Sengah ay kişverim bizni unutmeh

Eger gomnam olib kitsem cehanden

Ay nam averim bizni unutmeh

Eger barseng şhidler meşhedi ga

Ala ay dilberim bizni unutmeh

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 308)

Bizi Unutma

Ey benim yoldaşım bizi unutma

Arkadaşım, yardımcım bizi unutma

Gamım yok yüreğimde halk yolunda

Eğer gitse başım, bizi unutma

Eğer savaşta can versem yolunda

Ey yoldaşım bizi unutma

Yaparım yüz tanım ve canım kurban

Sen ey memleketim, bizi unutma

Eğer isimsiz olarak gitsem cihandan

Ey nam veren bizi unutma

Eğer gitsen şehitler mezarında

Ala ey dildarım bizi unutma

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 308)

BEŞİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED YAHYA HAFİZÎ JAWZJANÎ'NİN ŞİİRLERİNİN MUHTEVASI

5.1.Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî'nin Şiirlerinde İşleği Konular

5.1.1. Aşk ve Sevgili

Özbek halk edebiyatında şiirde kullanılan kelimelerden biri “aşk” diğeri ise “sevgilidir”. Tasavvuf şiirinde aşkın ilahi yönü işlenirken, aşk şiirinde ise ilahi aşk az da olsa işlenmekle beraber şiirlere daha çok aşkın beşerî yönü yansıtılmıştır. Özellikle aşk edebiyatında âşıklığa geçişte önemli aşamalardan biri olan rüyada yaşlı elinden su içerken sevgilisini çok güzel kız oluşunu öğrenir. Âşık gördüğü rüya ile uykudan uyanır. Bu olaydan sonra rüyanın etkisinde kalan âşık yollara düşer. Günler geçer. Gördüğü rüyayı bir arkadaşının kızıyla sevgiliye ulaştırır. Sevgili anlatılanlardan çok etkilenir. Hafizî ile görüşmek ister ve onunla beraber geçecekleri zamanın hayalini kurar. Hafizî'nin anlattığı hikâyelerde kız, kardeşleri tarafından ev hapsine atılır ve hasta olarak ölür. Hafizî bu olaydan sonra Jawzjan'a gelir. Hayatının geri kalanını burada geçirir. Jawzjan'da evlenir, çoluk çocukğa karışır. Aşk derdiyle yanıp kavrulan kalbini yazdığı şiirlerle avutmaya çalışır. Aşk konulu şiirlere örnek aşağıda verilmiştir:

دلبر رعنا

نی عذابلر چیکمه دیم اول دلبر رعنا اوچون
اوتتی عمریم قیغو گه بیر شوخ بی پروا اوچون
اول عذاب و رنجیگه مین یولیده چیکتیم ایننگ
چیکمه گن مجنون بیلینگ سیز خاطر لیلا اوچون
نی زهرلریوتمه دیم مین اول جفا جودستیدین
تاتمه گن وامق ایننگ بیرزره سین عذرا اوچون
یغلب یغلب ایکی کوزدین عاقبت بولدوم جدا
بیرمه نامهربان و کوزلری شهلا اوچون
غم یوکی نی تارته تارته قامتیم بولدی دوتا
بیریت سرو سهی وقامت رعنا اوچون
تیلبه و دیوانه لیک دا آت چیقاردیم ایل ارا
اول مه زیبا دیمام خورشید بی همتا اوچون
ارزیگی جانیمنی قربان ایله سم مین یولیده
بول هیت کونلار حفیظی اول بت زیبا اوچون

سرپل شهری ۱۳۵۷ ییلی

Ne azablar çekme deyim ol Rana oçon
Otti umrim qeyğu geh bir şoh bi perva oçon

Ol azab ve renciyki men yolideh çektim aning
Çeykmehgen Mecnon biling siz hater Leyla oçon

Ne Zehirler yutmeh deyim men ol cefacu destiden
Tatmehgen vameq aning bir zerreh sen uzra oçon

Ne sitemler çektim ol aşkım Rana için
Geçti ömrüm bir mizahla pervasız için

Ol sitemkâr derdine neler çektim onun yoluna
Mecnun çekmeyen derdi bilin hatr-ı Leyla için

Ne zehirler içtim ben ol cefakâr elinden
Bir zerre bir şey gördüysem bilin ki onun için

Yeğleb yeğleb iki közden aqibet boldum ceda
Birmeh namehraban ve közleri şehla oçon

Ağlaya ağlaya iki gözden akıbet olsam cüda
Verme vefasız ve gözleri şehla yar için

Ğem yukini tartteh tartteh qametim boldi dota
Birbet seru sehi ve qamet Rana oçon

Senin gam yükünü çekerek kametim oldu iki
Berbat oldum senin vaslına kamet-i Rana için

Tilbeh ve divaneh lik da at çiqardim el ara
Ol meh zeyba deymam horşid bi hamta oçon

Deli ve dervişlikte nam aldım halk arasında
Ol benim güzelim demem güneş için

Erzigay canimni qurban aylesem men yolideh
Bol heyit künlari Hafizî ol bot zeyba oçon

O değerlinin yolunda canımı kurban eylesem
Bayram günleri Hafizî ol güzel sevgili için

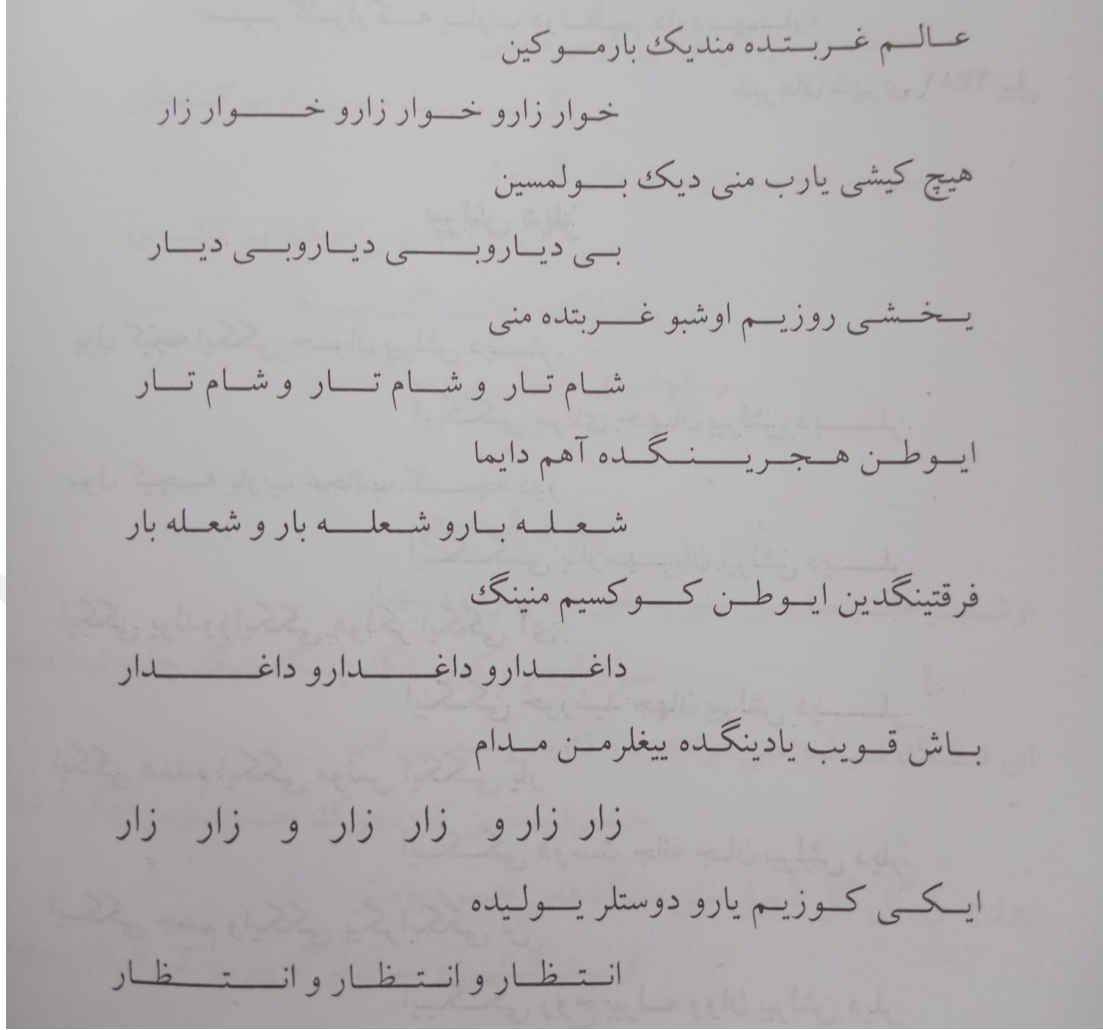
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 261)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 261)

Muhammed Yahya Hafizî bu şiirinde aşkı yüzünden çektiği sitem ve acıları dile getirmiştir. Hafizî'nin şiir dünyasında yankı uyandırmasının nedenlerinden biri de aşk acısı çekmesidir. Sevdiği kadının üzüntüden ölmesi şairde derin izler bırakmıştır. Bu sebeple dile vuramadığı şeyleri yazıya dökmüştür.

5.1.2. Ayrılık/ Gurbet/ Sılaya Özlem

Muhammed Yahya Hafizî'nin yazdığı şiirlerin çoğu gurbet konuludur. Lise yıllarından sona hayatını idame ettirmek için yurdundan ayrılan şair yaşadığı sıkıntıları şiirlerinde dile getirmiştir. Muhammed Yahya Hafizî'nin aşağıdaki şiirlerinde gurbette çektiği sıkıntı ve acılara dair yazdığı şiirleri şöyledir:

Alam ğurbetdeh mendiyek barmuken

Har zar har zar har zar

Hiç keşi ya reb meni deyk bölmesin

Bi diyar ve bi diyar v bi diyar

Yehşi rozim oşbu ğurbetde meni

Şam tar ve şam tar ve şam tar

Ay vetan hecringde ahim dayima

Şohleh bar ve şohleh bar ve şohleh bar

Ferqetingde ay vetan koksım mening

Dağdar ve dağdar ve dağdar

Âlem-i gurbette benim gibi var mı ki

Sahipsiz sahipsizi sahipsiz

Hiç kimse benim gibi olmasın

Vatansız vatansız vatansız

İyi günlerim gurbette benim

Karanlık akşamlar karanlık akşamlar

Ey vatan uzaklıktan ahım daima

Ateş gibi ateş gibi ateş gibi

Uzaklıktan ey vatan kalbim benim

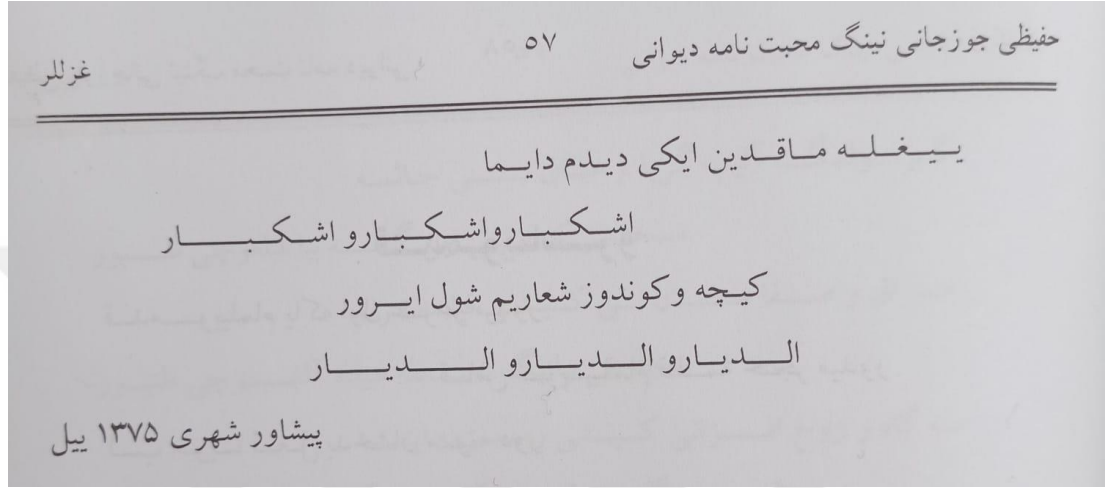
Yaralı yaralı yaralı

Baş quyib yadingde yeğlermen dayim
Zar zar ve zar zar ve zar zar

Ben baş koyup ağlarım daima
Zar zarı zar

İki kozim yar ve dostlar yolideh
Entizar ve entizar ve entizar

İki gözüm yar arkadaşlar yolunda
İntizar intizarken intizar

Eğleh maqden iki deydem dayima
Eşkbar ve eşkbar ve eşkbar

Ağlamadan iki gözüm daima
Ağıtla ve ağıtla ve ağıtla dolu

Keçe ve kondoz şharim şol eror
Aldiyar ve aldiyar ve aldiyar

Gece ve gündüz isteğim bu geçer
Ey diyar ve ey diyar ve ey diyar

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 56-57)

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 56-57)

Afganistan halkı savaşa maruz kaldığı için, yıllarca yaşanan olumsuzluklar onu derinden etkilenmişlerdir. Halkın sesi olan Afganistan şairleri, yaşanan sıkıntıları şiirlerinde işlemişlerdir. Muhammed Yahya Hafızî’de Afganistan şairleri gibi halkın yaşadığı acı ve kederleri şiirlerine konu edinmiştir. Bunun yanında vatan, özlem, hasret, aile gibi konular da Muhammed Yahya Hafızî’nin şiirlerinde yerini almıştır.

5.1.3. Gönül (Yürek)

Gönül, Türkçe bir kelime olup Özbekçede, “yürek” Farsça’da, “dil, derun” Arapça’da “kalp, hatır” anlamına gelmektedir. Yürek kelimesi, Özbek edebiyatında yaygın olarak işlenmiştir. Her milletin bir kelime dağarcığı vardır. Bir kelime

konularına göre farklı anlamlarda kullanılabilir. Bu sebeple de Özbek edebiyatında “yürek” kelimesi aşk olarak kullanılırken şiir bölümde beden olarak da ele alınabilir. Ayrıca Muhammed Yahya Hafızî Özbekçe şiirlerinde gönül sözünü çok sık kullanmıştır.

Muhammed Yahya Hafızî, şiir yazma yeteneğinin Allah tarafından bahşedildiğini düşünmektedir. Sadece şiir değil hikâye yazarken bile kelimelerin kalemine gelişi, kolayca dilden dökülmesi, kelime ve söz sanatlarını usatca kullanması, Hafızî'nin ne kadar yetenekli bir şair olduğunun kanıtıdır. Bu yetenek çoğu şairde görülmez. Olaylardan anlam çıkarıp nazıma getirmek herkesin işi olmadığını anlatır ve bu durumu da şiirlerinde dile getirmeye çalışmıştır.

5.1.4. Öğüt Konulu Şiileri

Özbek Edebiyatında şairler şiirlerinde öğüt konulu şiirlere yer vermiştir. Bunun nedeni olarak da dünyayı örnek olarak gösterirler. Muhammed Yahya Hafızî de öğüt konulu şiirler kaleme almıştır. Halk bu şiirlerle beslenmiş, yaşanan olaylar karşısından ders çıkarmıştır. En önemlisi de halk bu şiirlere inanmış, bu şiirleri bir destek, bir umut olarak görmüştür. Birçok şair nasihatname isiminde kitaplar yazmıştır. Yusuf u Züleyha, Leyle ile Mecnun, Ferhat ile Şirin gibi. Öğütlü şiirlerde şair, halkına seçim zamanında nasıl düşünmesini, seçim yaparken nelere dikkat edilmesi gerektiğini tavsiye etmiştir. Öğütlü şiirlere örnekler aşağıda verilmiştir:

رای فروش لرگه خطاب

ای وطنداشلر یه ویغ ده اولکده ده سیلو کیلور
 اوشبو سیلونینگ مرام و مقصدی بیلماق ضرور
 اوشبو سیلونینگ مرامی نینگ انی بیلگان بیلور
 بیلمه گان بیچاره مردم ارزیشی نینگ نی بیلور
 اهل علم و فضل دانشکه کیشی رای بیرمه گای
 بولمسه تا اهل اشراف زاده و یا مرد زور
 آی بیرمینگ دالر شورایملى قییده دور
 اوشبو یولده تا علاجینگ باریچه زورینگنی اور
 هر نه پول صرف ایله سانگ بو یولده جانانقصی یوق
 بیر گه مینگ اولچیب آلورسن مرد مینگدین سین بزور
 قریه دارلرگه پلو بیلرلن اگرتون بیرمینگ
 سینگه یان باسمیده لر بیلغیل اینینگ جان اورور
 منظور و مطلب و کالت دین بیلینگ خدمت ایماس
 بلکه مقصود و مرامی پاره خوارلیک بیرله چور
 سین و خدمت ایل گه ای کودن نهایت دوراوزاق
 آقیزیب خیلمینگنی شورا ایچره ای دیوانه یور
 جز خیانت باشقه آرمانینگ دلینگ ده یوق سنی
 آنی ایستام ایتمه سام کورهم بیلا دوردله شور
 ایستی پشینگ اوغری اوتکان ای وکیل محترم
 ایندی دوران سینگه تیکدی ای جناب کیسه بور
 قیسی بیر ظلمینگنی خلقیم گه بیان ایلاى سنی
 ای که دعوی و کالت قیلغوچی بی شعور

Ray Poroşlarga Hitab

Ay vatandaşlar yevigde ulkedeş seylav kelor
 Oşbu seylevning meram ve meqşedi bilmaq zeror

Oy Satanlara Hitap

Ey vatandaşlar yakında ülkeye seçim gelir
 Bu tür seçimleri amacını bilmek lazım

Oşbu selavning meramining ani bilgan bilor
Bilmehgen biçareh merdom erzişining ne bilor

Ahli elim ve fezil danişkeh keşi raybermegay
Bolmeseh ta ahl aşraf zadeh ve ya merd zor

Ay birming daler şomorde qeydedor
Oşbu yoldeh ta elacing bariçeh zoringni or

Herneh pol serf eyle sang bo yoldeh cana noqsi yoq
Birgeh ming olçib alorsen merdomingden sen bezor

Qeryadarlargeh felev birlen eger tun birmeseng
Singeh yan basimdehler bilğil aning can oror

Menzur ve metleb vekaletden biling hezmet eymas
Belki meqsud ve merami pareh harlik birleh çor

Sen ve hezmet elgeh ay koden neyhayet dor ozaq
Aqizib helmingni şora içreh ay divaneh yor

Coz heyamet başkeh armaning delingdeh yoq seni
Ani aytsam aytnesam kor hem bilador dildeh şor

Yetti poşting oğri orkan ay vekil muhterem
Yendi dovran singeh teykdi ay cenab kisebor

Qeysi bir zolmingni halkimgeh beyan aylay seni
Ay ki devay vekalet qelğoçi bi şohur

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 379)

İşbu seçimin meram meskûtunu bilen bilir
Bilmeyen halk değerini ne bilir

Bilim ehli ve fazıl kişi seçimde oy vermez
Olmasa ta ehli şeref ya mert zor

Ey doların sayan ehli neredesin
Bu yolda ne ilaç zorun olmasa

Ne kadar para harcarsın bu yolda
Bir de bin geri alırsın halkından zor

Muhtarlara pilav çapan versen
Senin için can verir oy toplar

Meram ve talebi vekâlet hizmet değil
Belki meramı kara para ile çalmak

Senin hizmet yapman halka çok uzak
Aktırıp yor halk içinde deli gibi

Hıyanetten başka hiçbir düşüncen yok senin
Söylesem söylemesem herkes bilir

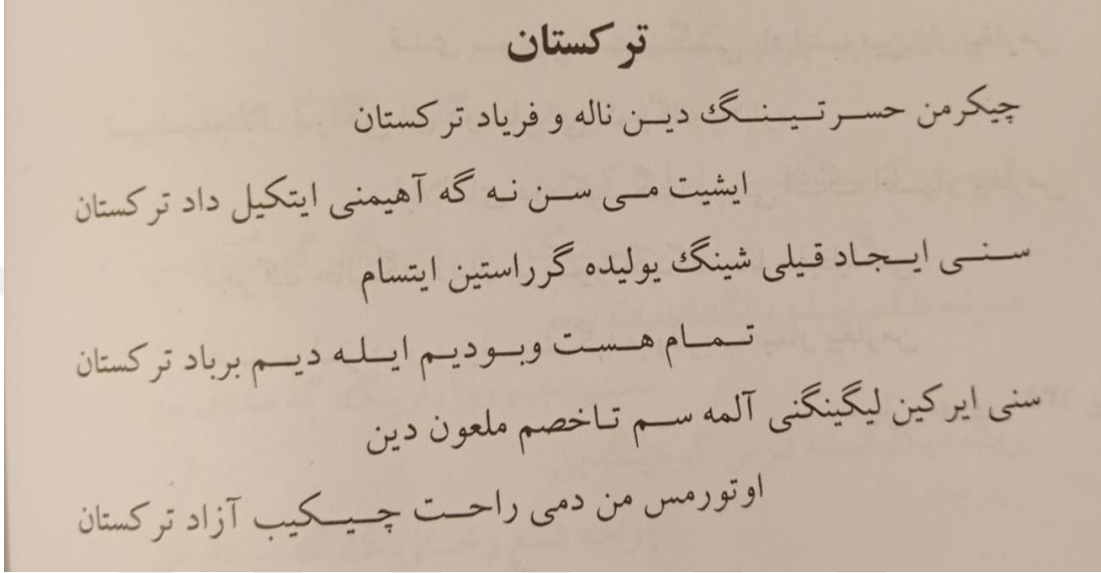
Yedi neslin çalmış geçen ey vekil
Yeni devran sana yetti ey çalan

Hangi sitemi eylesem halka beyan
Ey ki vekâlet yapan mayan akılsız

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 379)

5.1.5. Yaşadığı Yerle İlgili Şiirleri (Sarı-pol, Jawzjan, Şibirğan)

Muhammed Yahya Hafizî'nin memleketi Sarı-pol Belüçhane köyünden olmasına rağmen şiirlerini Afganistan'ın kuzeyinde yaşayan halk için de şiirler yazmıştır. Af bölgesini kendi vatanından ayırmadığı için buraya “Türkistan” ismini vererek bu bölgeye dair duygu ver arzularını şiirler yazarak dile getirmiştir.

Turkistan

Çekermen hesreting den naleh ve feryad turkistan
Eşit meysen ne geh ahemni yetkil dad turkistan

Seni eycat qeley şing yolideh ger rastin eytsam
Tamam hest bodem ileh deyim berbad turkistan

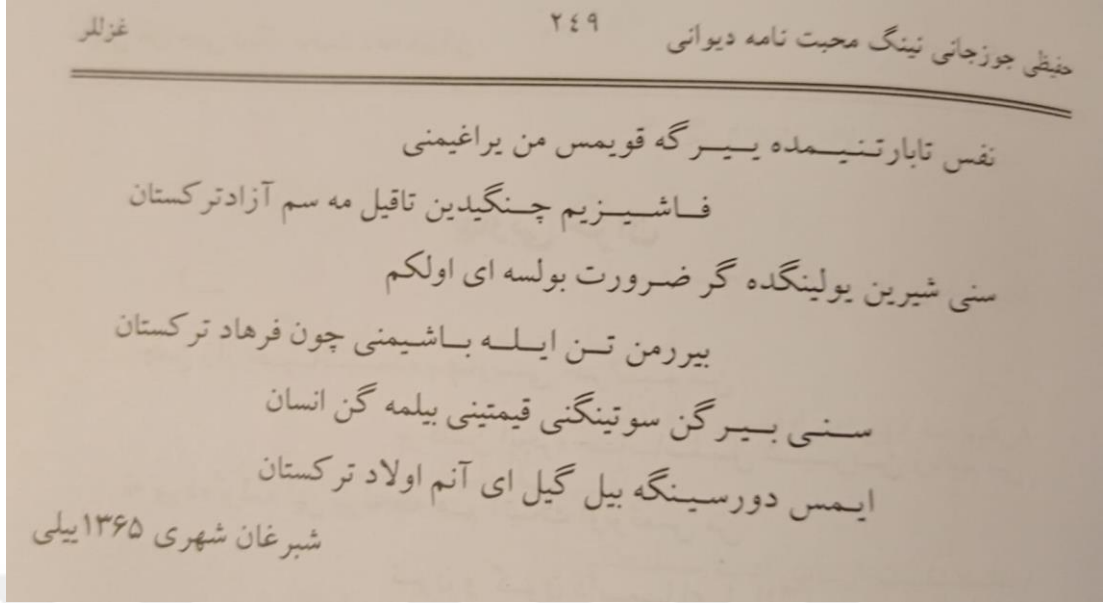
Seni erkin leykingni almeh sem ta hesm melhunden
Oturmes men demi rahet çekib azad turkistan

Türkistan

Yaparım ben hasretinden nale-i feryat Türkistan
Doymazsan ahımı ulaştır feryat Türkistan

Seni icat etmek için yolunda ger söylesem doğruyu
Olan olmayın her şeyi harcadım yolunda Türkistan

Senin özgürlüğün almasam düşman gavurlardan
Durmam rahat bir an bile seni özgür etmeden

Nefes tabar tenimdeh yergeh qumes men yerağimni
Faşizim çengiden taqel meşem azad turkistan

Seni şerir yolongdeh ger zeroret bolseh ay olkem
Birermen ten ileh başimni çon feryad turkistan

Seni birgen sutingni qeymetni bilmehgen insan
Yemes dor singeh bilgil ay anem avlad turkistan
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 248-249)

Nefes var ta canımda yere bırakmam silahımı
Faşistler elinden kurtarmasam seni Türkistan

Seni şirin yolonda eğer zaruret olsa ülkem
Verirem can ile başımın çün Türkistan

Sen verdiğini sütünü, kıymetini anlamayan insan
Değildir sana anlayın ey annem evlad-ı Türkistan
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 248-249)

Muhammed Yahya Hafizî'nin derdi ve kederi Türkistan'ı teşkilatlandırmak ve özgür bir ülkede yaşamaktır. Afganistan kuzeyinde yaşayan Özbek-Türkmen Türk halkı Peştunlar tarafından hiçbir gün yüzü gülmeden her zaman sitemde bulunmuşlardır. Türkistan halkının arzusu, Afganistan kuzeyinde yaşayan halkın müstakil özgürlük içinde yaşamalarını istemeleridir. Muhammed Yahya Hafizî yalnız Türkistan hakkında değil, başka şehirlerde yaşayan halk için de şiir yazmıştır. O cümleden Serpil, Bedehşan, Tahar, Faryab, Jawzjan ve Balh şehirlerinin dışındaki ülkelere olan Türkiye, Özbekistan gibi bir çok ülke içinde şiirler kaleme almıştır.

5.1.6. Çeşitli Şahıslarla İlgili Şiirleri

Muhammed Yahya Hafizî, yurt içinde ve yurt dışında çeşitli şiiri programlarda katılmış ve ödülleri almıştır. Afganistan kuzeyinde yaşayan dostları ve vatanseverler için şiirler yazmıştır. Afganistan kuzeyinden olan Özbekler, büyüğü ve Afganistan başbakan yardımcısı Abdal Raşit Dostum, Muhammed Metin Andhöyü, Abdal

Gaffar ve birçok hafızalara kazınmış şairler hakkında eserler vücuda getirmiştir. Muhammed Yahya Hafizî, üçüncü büyük divânını Abdül Raşit Dostum'a takdim etmiştir.

Muhammed Yahya Hafizî bu tür şiirleri dönemin tanınmış kişileri hakkında yazmış olabilir. Hafizî, farklı yeteneklere sahip başarılı bir şahsiyettir. Şiir alanında Jawzjan bölgesinde kimse onun gibi başarılı olamamıştır. Muhammed Zahirdin Derneğinde, Hafizî ve başka Jawzjan bölgesi büyük şairleri üç yıl bouyunca kalmıştır. Bu süreç içerisinde Hafizî, Abdal Macit hakkında yazdığı şiirlerde birkaç önemli noktaya vurgu yapmıştır. Bunlar sırasıyla şöyledir: Birincisi işçi Kunduz şehrendendir, Kunduz şehri Afganistan kuzeyinin sekizinci şehri sayılır. Hafizî insanlar arasında hoş karşılanır, iyi huylu ve güzel ahlaklıdır. Herkesin iyiliğini düşünür, onlara hak verir ve insanların yaşamış oldukları sorunlara eserlerinde yer verir. Dolayısıyla halkın Hafizî'ye karşı beslemiş oldukları sevgi sebebiyle halk, Hafizî'ye "üstad" lakabı vermiştir.

5.2. Muhammed Yahya Hafizî'nin Kültürel Şiirleri

Dünya üzerinde varlık gösteren bütün ülkeler kendilerine ait kültüre sahiptir. Bu kültür bir ülkeyi diğer ülkelerden ayırır. Onu özel kılar. Bu özellikler sanat, halk edebiyatı, halk dansları, hikâyeler, dil, giyim ve inanışlar gibi unsurlardan oluşturmaktadır. Muhammed Yahya Hafizî Özbek halkının kültürünü dünyaya tanıtmak için kültürel şiirler de yazmış ve bu büyük Özbek Türk halkının şan ve şöhretini nazıma çekmiştir. Muhammed Yahya Hafizî, şiirinde okuma ve çalma parçası olan "tanburu" hakkında olan bilgisini şiirle beyan eder ve bir kültürde tanburunun yerini açıklar. Tanbur, dertlere deva ve insanların iç dugusunun kapısını açmayı yolcu bilir ve tanbur, Özbek halkının oyun geleneklerinin bir numunesidir. Hafizî'nin kültürel şiirlerinden örnek:

طنبور

سازلرايچيده ذوق و طرب بيرگوچی طنبور
كونگلده نى غم بولسه انینگ آلغوچی طنبور
نى درد جدالیغ دین اگریلسه شکایت
پیغام وصالینگی سنا بیرگوچی طنبور

Tenbor

Sazlar içideh zoq ve terb bergoçi tenbor
Kogildeh ni ğem bolseh aning alğuçi tenbor

Ni derd cedaliğden eger qılseh şekayet
Peyğam vesalingni sanga birgoçi tenbor

Tambur

Sazlar içinde zevk verecek tambur
Gönülde ne dert varsa o an alacak tambur

Ne dert yapsa ayrılıktan eğer şikayet
Vesile payamını verecek sana tambur

غزلدر

۵۹

حفیظی جوزجانی نینگ محبت نامه دیوانی

گرقولگه آلیب گریه و عشاق نى چالسە
محشر کونینی ایل گه بیا قیلغوچی طنبور
عراق و صفا هان نى کیشی قیلسه ترنم
حجاز نى بیلینگ لحظه سیده آلغوچی طنبور
سه گاه و روح افزانی کیشی زمزمه ایتسه
مینگ ایل کی اولیک جسمیگه روح بیرگوچی طنبور
رهادی حسینی بیله گربولسه سواره
غم لشکر ایله فوجی نى الدورغوچی طنبور

گلیارایله شهنازنی بیلینک چالسە حفیظی
کورینک که نى هنگامه نى تورغوچی طنبور

شبرغان شهری ۱۳۸۱ ییل

Ger qulgeh alib gerya be işaq ni alseh
Mehşer konini el geh bepa qiloi tanbor

Eğer ele alıp üzülür gibi sevgiyi çalsa
Mahşer gününü halka yapar tambur

Iraq ve safa hanni keşi qilseh ternem
Hecaz ni biling lahzesideh alęiui tanbor

Irak ve Safa nağmesini bir kere ıslatsa
Hicaz'ı bilin hemen lahzada alacak tambur

She gah ve ruh afzani keşi zemzeme eytse
Ming yilki olik cesmigeş ruh bergoi tanbor

 vakit ruhuna zemzem eylese
Bin yıl önce ölen kişiye de ruh verir tambur

Rehadi huseyni bileş ger bolseh sovareş
em leşker ileş fevci ni aldor ęoi tanbor

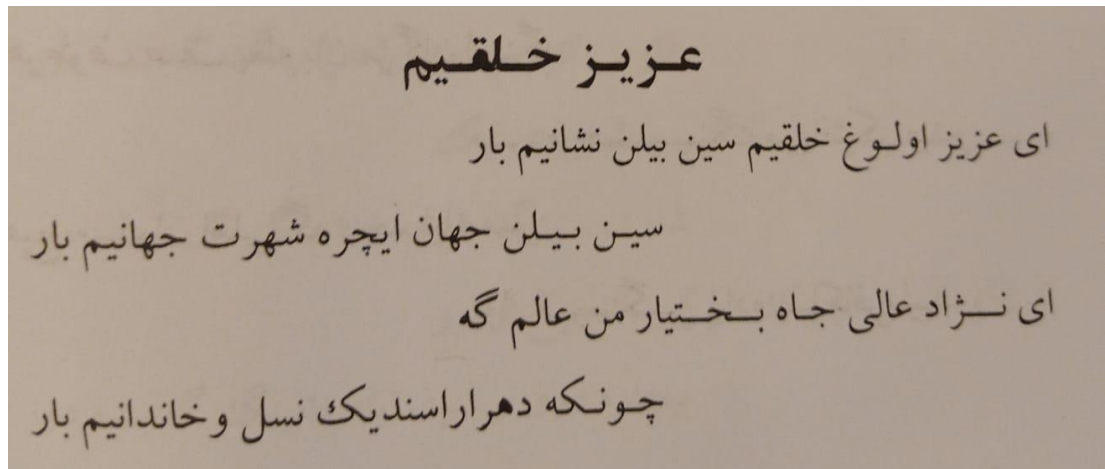
Rehadi Hüseyini ile eğer olsa svare
Gam ordusunu hemen alacak tambur

Golyar ileş şehnazni bilink alseş Hafizî
Koring ki ni hengameş ni toręozi tanbor
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 58-59)

Gl yr ile şehnaz çalsa Hafizî
Grn ne hali gösterecek tambur
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 58-59)

Muhammed Yahya Hafizî'nin şiirlerinde geçen kişi Abdul Raşit'tir. Ad geçen bu siyasi şahsiyet, Cnbş Partisini kurmuş ve tarih sahnesine adım attığı günden beri Babür ve Timur'dan sonra gelen en büyük kahramanlardan biri sayılmıştır. 1992'de kurduğu partisi ile Kabil merkezli gler tarafından baskı altına alınmaya çalışılır. Bu durum parti kurmakla ne haklı olduğunu gösterir. Bu olaydan sonra kendisine destek Afganistan'da yaşayan zbek-Türkmenler tarafından bugüne kadar devam ettirilir.

Kültür ve medeniyeti yaşattığı gelenekler ile devam ettiren halk, kültür sahibi ve kültür binasını kurmuş olarak da sayılır. Muhammed Yahya Hafizî bu kültür sahiplerinin "Aziz Halkım" şiiri ile kaleme alarak şiirini şöyle yazmıştır:

Aziz Halkim

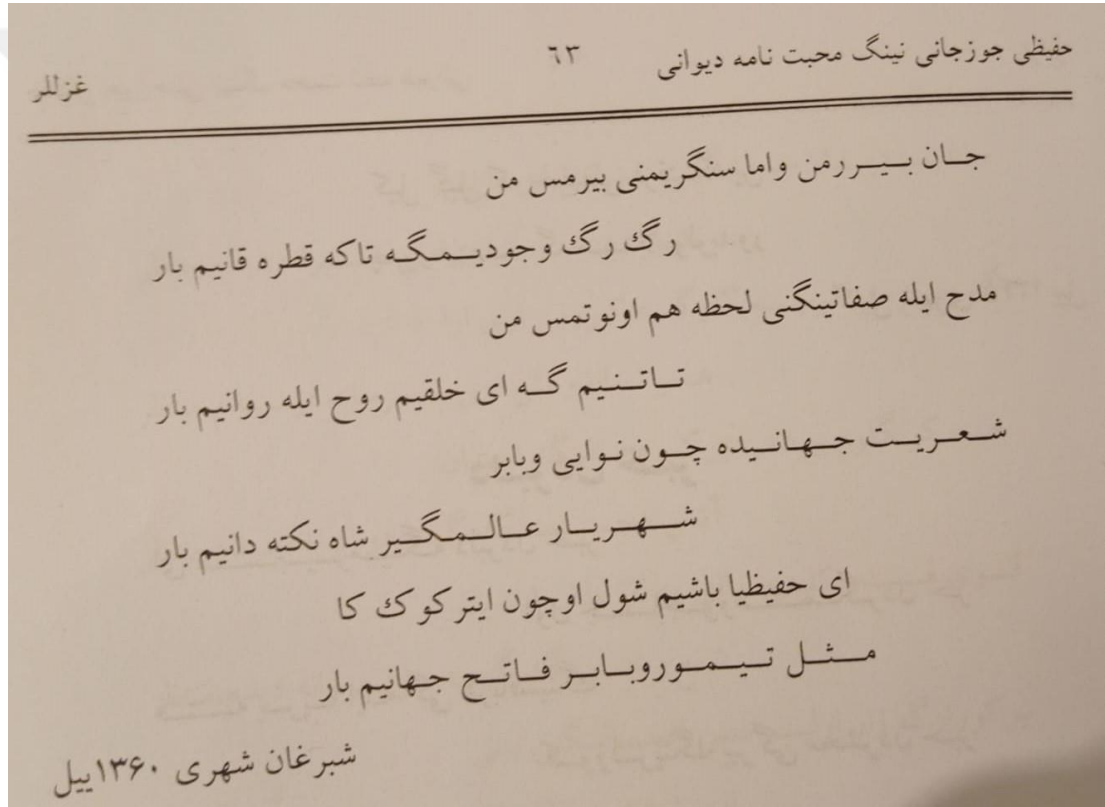
Ay aziz oluğ halkim sen bilen nişanim bar
Sen bilen cehan içreh şöret cehanım bar

Ay nijad ali cah behtiyar men alam geh
Çunkeh dehir arasindeyk nesil ve handanim bar

Aziz Halkım

Ey aziz, büyük halkım senin ile nişanım var
Sen ile cihan içre şöret cihanım var

Ey yüksek soylu yeri bahtiyar ben alanda
Bu yüzden dünya arasında nesil ve ailem var

Can berermen ve ama sengerimni birmesmen
Reg reg vocidimgeh taki qetreh qanim bar

Medih ileh sifatingni lahzeh hem onutmes men
Ta tenim geh ay halkim ruh ileh revanim bar

Şiiriyet cehanideh çon Nevayi ve Babur
Şehriyar Alemger şah نکته danim bar

Can veririm ve ama mukavemet vermem
Canımın damarlarında ta ki damla kanım var

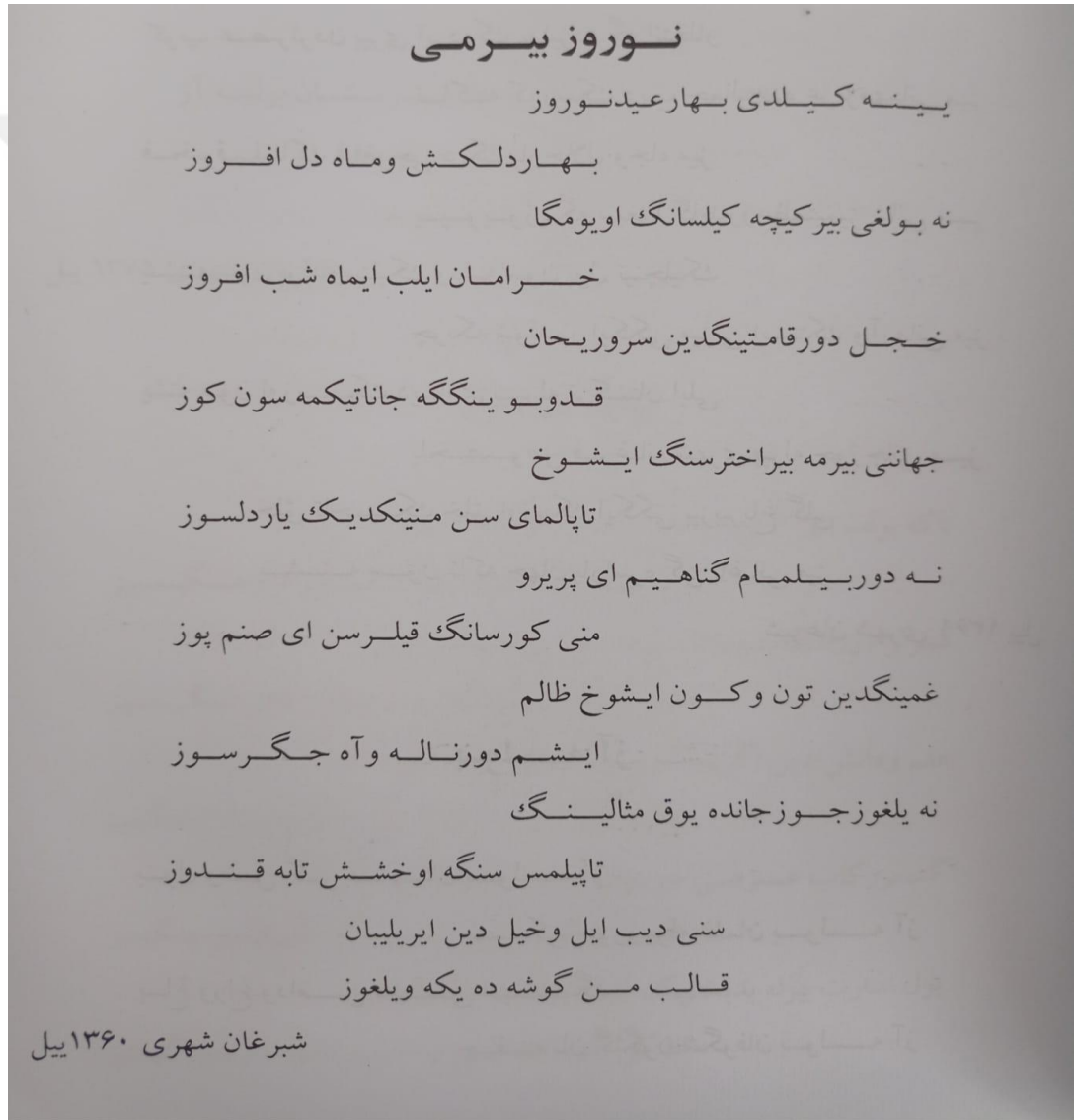
Tarif ile sıfatının bir lahza unutmam ben
Ta tenimde ey halkım ruh ile revanım var

Şiiriyet cihanında Nevâyî'yi Babür gibi
Şehriyar-ı âlemgir şah nokta danım var

Ay Hafızîya başım şol oçon yeter kokgeh
Mesli Temor ve Babur Fatih cehanım bar
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 62-63)

Ey Hafızî başım şunun için yeter göğe
Timur, Babür gibi Fatih-i cihanım var
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 62-63)

Nevruz bayramı Türkistan'da yaşayan Türk halkları için en önemli bayramlardan biri sayılmaktadır. Bu bayramlar Özbek halkı için de büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla Hafızî, bu tür bayramları şiirinde şu şekilde anlatır:

Noruz Bayrami

Yeneh keldi behar eid noruz

Behar dilkeş ve mah dil efroz

Nevruz Bayramı

Gene geldi bahar-ı Nevruz Bayramı

Yürekleri tartan bahar ve yeni ay

Ne bolğey bir keçe kelsang oyumgah
Heraman ayleb ay meh şeb efroz

Ne olacak bir gece gelsen evime
Aydın gibi aylayan ay dolu

Heceldor qametingden seru reyhan
Qedu boyungeh cana tekmeson koz

Eceldir kametinden ser u reyhan
Bu salınan boyuna nezre etmesin

Cehanni birmeh bir ahterseng ay şoh
Tapalmay sen meningdeyk yar dilsoz

Cihanı verme bir bayramsın ey mizahçı
Bulamasın ben gibi yöreyi yanan sevgili

Ne dor bilmam gunahim ay periru
Meni korsang qilersen ay Senem poz

Nedir günahım bilmem ey peri yüzlü
Beni gördüğünde yaparsın poz ey senem

Ėemingden tun ve kon ay şoh zalim
İşimdor nala ve ah ceger soz

Gamından tamam gün ey zalim
İşimdir nale ve ciğer ateş

Ne yalgoz Jawzjandeh yoq mesaling
Tapilmes sengeh ohşeq tabeh Qondozi

Ne yalnız Jawzjan'da yok sen gibi
Bulunmaz sen gibi ta Kunduz

Seni deyib il ve hilden ayriliban
Qalib men goşeh deh yekkeh ve yelgoz

Sen deyip kavimm ilden ayrılıp
Kalmışım yalnız ve bir tek, bir köşede

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 75)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 75)

Oyunlar, halkın önemli kültür parçası sayılır. Bu parça Özbek halk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Özbek halkının düğün merasimlerinde oynaması ve devam ettirmesi eskiden beri süregelen bir gelenek olmuştur. Muhammed Yahya Hafizî bu kültürü temsil eden olayları ve şiirleri halka tanıtmaya çalışmıştır. Hafizî'ye göre, Özbek halkının önemli olan oyunlarından biri de raks yapmaktır. Hafizî, bu raks oyununa şöyle şiir yazmıştır:

رقصی نی کورینگ

سنبل ساچینی ترب دوره ده رقصی نی کورینگ
نازایله هر سری قرب دوره ده رقصی نی کورینگ
قاشی کوزینی اوینه تیب هر سری اوزنی تیربه تیب
عاشق زارنی قینه تیب دوره ده رقصی نی کورینگ

Reqsini koring

Sonbel saçını tereb devredek reqsini koring
Naz ileh her seri qereb devredek reqsini koring
Qaş kozini oynehtib her seri ozini terberib
Aşk zarini qeynetib devredek reqsini koring

Oyununu Görün

Son bu saçını tarayıp devrede oyununu görün
Kıbarla her yana bakıp devrede oyununu görün
Kaş gözünü oynatıp her yanını kendinin titretip
Âşk zarını kişnetip devrede oyununu görün

حفیظی جوزجانی نینگ محبت نامه دیوانی ۱۴۹ غزلر

بوینیگه هیکیلین تاقیب کوکسیده دمبدم باقیب
آدمی اوت کبی یاقیب دوره ده رقصی نی کورینگ
آی کبی یوزینی آچیب هر سری زلفی نی ساچیب
عاشق زاریدن قاچیب دوره ده رقصی نی کورینگ
مین اوله من اداسیگه قاش لرینی قراسیگه
خال لرینی اراسیگه دوره ده رقصی نی کورینگ
زلفی نی کیف که تیله بان کوزتهی بیرله پیله بان
همه نی واله ایله بان دوره ده رقصی نی کورینگ
فرغانه شهری ۱۳۶۶ ییل

Boynigeh heykelin taqib, koksided dembedem baqib
Ademi ot kebi yaqib devredeh reqsini koring

Boynuna heykelin takip göğsünde lahza bakıp
Ademi ateş gibi yakıp devrede oyununu görün

Ay kebi yuzini açib, herseri zolfini saçib
Aşk zariden qaçib devredeh reqsini koring

Ay gibi yüzünü açıp her seri saçını saçıp
Âşk zarından kaçıp devrede oyununu görün

Men olehmen adasigeh qaşlarini qerasigeh
Hallerini arasigeh devredeh reqsini koring

Ben ölürüm hareketine kaşlarının karasına
Hallarının arasında devrede oyununu görün

Zolfini keyif keh tilehban koz tehi birleh pilehban
Hemeni valeh ileh ban devrede reqsini koring
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 148-149)

Saçını keyifle sallama göz altından bakarak
Herkesin vah vah dediği devrede oyununu görün
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 148-149)

ALTINCI BÖLÜM

MUHAMMED YAHYA HAFIZI'NİN ŞİİRLERİ

Bu bölümde, Muhammed Yahya Hafizî'nin Muhibbetnameh Divânın'dan alınmış olan elli şiirin Özbekçe ve Türkçe aktarması yapılmıştır:

غزلر ۲۶۳ حفیظی جوزجانی نینگ محبت نامه دیوانی

ساغینیب مین
جانانه بیله بند و بغل نی ساغینیب مین
کنج لیبدین قند و عسل نی ساغینیب مین
خوبان ایچیده عشوه بیلن نازو اداغه
افسانه لیگی ایل گه مثل نی ساغینیب مین
قاشلاری دیمانگ هریرسی خنجربرا
یعنی که اوشل تیغ اجل نی ساغینیب مین
گرچند بیله من ایشی ایننگ مکرو حیل دور
نیلای که اوشل کان دغل نی ساغینیب مین
یوز وعده بیریب بیرگه وفا قیلمه گن اول شوخ
اول دلبر پیماننه گسل نی ساغینیب مین
سورمانگ مینی احوال دل زار و نزاریم
دیوانه دومن طرفه گوزه ل نی ساغینیب مین
درد و غم هجریده حفیظی چیده آلمای
یازدیم حقیده اوشبو غزل نی ساغینیب مین

سرپیل شهری ۱۳۴۵ ییلی

1: Sağınb Men

Cananah bilen bend beğelni sağınb men
Konc lebinden kent eselni sağınb men

Hoban içide işve bilen naz adağa
Efsaneligi elge mesilni sağınb men

Kaşları dimeng her birisi hencer bera
Yanı ki oşel tiğ acelni sağınb men

Gerçend bilemen işi anıng mekru hiledor
Niyleyi ki oşel kan değelni sağınb men

Yüz vehde verib, birge vefa kilmegen ol şuh
Ol dilber paymaneh geselni sağınb men

Sormeng meni ahval dil zar nezarim
Divaneh domen tarafga güzelni sağınb men

Derd o ğem hecride Hafizî çide almay
Yazdım hakide oşbu gezelni sağınb men
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 263)

1: Özledim

Yar ile öpüşmeyi özledim
Dudaklarının bal şekerini özledim

Güzeller içinde kibar ile naz sonuna
Efsanesi halk ağzında olanı özledim

Kaşlarının söyleme kılıç gibi
Yani şu tiğ-ı ecelini özledim

Eğerci bilirim onun işi yalan dolandır
Ne yapım ol dalgacıyı özledim

Yüzlerce söz verip birine vefa yapmayan o
O yar ki sözünde durmayanı özledim

Sürmeyin benim ahval-i dilimin hal zarını
Ateşli deli gibi ol güzeli özledim

Dert gam hicrinden Hafizî sabırsız olmayın
Yazdım hakkında işbu gazeli özledim
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 263)

یالچیمادیم

آه نیلای یار دین یالچیمادیم
 یاراستمگار دین یالچیمادیم
 عهد و قولیدین وفامین کورمادیم
 وعده اقرار دین یالچیمادیم
 ظالم و خونخواره سین قویگیل ایننگ
 مونس و غمخوار دین یالچیمادیم
 اهریمن خولاریدین شکوه نیتای
 من ایننگ دیندار دین یالچیمادیم
 سورمه مندین سین ایننگ کردارینی
 زره گفتاری دین یالچیمادیم
 کورمه دیم زره حلاوت بایدین
 کمبغل ناداریدین یالچیمادیم
 تیلبه و دیوانه سین قوی جورینی
 عاقل و هوشیاریدین یالچیمادیم
 قیرغیز و قازاق لریدن نی گله
 اوزبیک و تاتاریدین یالچیمادیم
 صورت زیبا سیگه جانیم فدا
 چهره گلنار دین یالچیمادیم
 ای حفیظی اوتتی عمریم هجریده
 لحظه دیداریدین یالچیمادیم

شبرغان شهری ۱۳۶۱ ییل

2: Yalçımadım

Ah neyley yârden yalçımadım
Yarsitemgarden yalçımedim

Ahed ve koliden vefa kormedim
Vahde akrardan yalçımedim

Zalim ve honhareh sen koygel aning
Monis ve ğamharden yalçımadım

Ahrimen halariden şikveh nitey
Men aning dindariden yalçımadım

Sorma menden sen aning kerdarini
Zerre goftariden yalçımadım

Kormedim zerre helavet bayıdın
Kembeğln nadariden yalçımadım

Tilbe ve divaneh sen, koy cevri
Akil ve hoşyariden yalçımadım

Kırgız ve Kazaklariden ne gileh
Uzbek ve Tatariden yalçımadım

Sovret ziyba sigeh canım fida
Çehreyi golnariden yalçımadım

Ay Hafızî otti omrum hecride
Lahza didariden yalçımadım

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 185)

2: Özgür Olamadım

Ah ne yapayım yardan kurtulamadım
Yar zulmünden kurtulamadım

Kavl-i kararından vefa görmedim
Söz kararından özgür olamadım

Zalim ve kan edicisin bırak onun
Müebbet ve gamından kurtulamadım

Ahrimen zarlerinden kime şikayet edeyim
Ben onun dindarından kurtulamadım

Sorma benden sen onun yapacağını
Söylediklerinden kurtulamadım

Görmedim zerrece tatlı baylığından
Gariban kimsesinden kurtulamadım

Deli ve manyaklığı bırak derdini
Akıl ve zekâsından kurtulamadım

Kırgız Kazak'ından ne şikâyet
Özbek ve Tatar'ından kurtulamadım

Yüzünün güzeline canım feda
Gül gibi simadan kurtulamadım

Ey Hafızî geçti yaşıım ayrılığında
Lahza bile tavsirinden kurtulamadım

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 185)

خوشتار من

عقل و هوشیمنی آلکن دلداریمگه خوشتار من

باشیمگه سودا سالگن نگاریمگه خوشتار من

رخساری مثل گلدک آوازی چون بلبل دک

زلف لری بار سنبلدک گلزاریمگه خوشتار من

آچیل گن دور چمن دک لاله ونسرن دک

هرنه دیسنگ دیگن دک گلزاریمگه خوشتار من

قامت سرو آزاد بویلری شاخ شمشاد

بیر صنوبر پریزاد خوشتاریمگه خوشتار من

بیر عاشق شیدا من عشقیده مبتلامن

آواره و گدامن باداریمگه خوشتار من

بوزی اوخشر قویاشکه سوداسی توشکن باشکه

ورگلی قلم قاشکه خماریمگه خوشتار من

خواه لیلی دورخواه عذرا یوقمن غمیده اصلا

ای حفیظی شیدا اوز یاریمگه خوشتار من

سرپل شهری ۱۳۵۸ ییلی

3: Hoştar Men

Akil ve hoşimni algen dildarimgeh âşikmen
Başimgeh sevda salgen nigarimgeh âşikmen

Rohsari mesli goldeyk, avazi çon bolboldeyk
Zolflari bar sonbuldeyk, golyârimgeh hoştarmen

Açilgendor çemendeyk laleh ve nesterendeyk
Herneh diseng, digendeyk golzarimgeh hoştarmen

Qameti seru azad, boyleri şah şemşad
Bir senuber perizad hoştarimgeh hoştarmen

Bir âşiq şeyda men, eişqideh mubtalamen
Avareh ve gedamen, badarimgeh hoştarmen

Yuzi ohşer quyaşkeh, sevdasi tuşgen başgeh
Vorgulay qelem qaşgeh, homarimgeh hoştarmen

Ha Leyli dor, ha pişmanlık ğemide asla
Ay Hafizî şeyda oz yârimgeh hoştar men

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 237)

3: Âşığım

Akıl ve zekâmın alan yârıma âşığım
Başıma sevda salan Nigar'ıma âşığım

Yüzü gül gibi sesi bülbül gibi
Peruk var son bul gibi çiçeğime âşığım

Açılmış bağ gibi lale nas teren gibi
Her nesne dediğin gibi gözlerine âşığım

Kameti özgür, boyun uzunluğu şaşmadı
Kendisi Sünüver peri zât, aşığıma âşığım

Bir âşık şeyda ben, sevginde müptela ben
Avare gezen ben, sahibime âşığım

Yüzü benzer güneşe sevdası düştü başa
Can verir kelam kaşa humarıma âşığım

İste Leyla'dır iste pişmanlık gamında asla
Ey Hafizî-i şeyda kendi yârıma âşığım

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 237)

اوزيېكستان

اوزيېكستان آستانينگ ساغيب كيلديم ينه

سرزمين باستانينگ ساغيب كيلديم ينه

بېر بخار او سمرقند و گلستانينگ ايماق

يادايتبان انديجانينگ ساغيب كيلديم ينه

مشرېنگنى يادايتبان مين نمگان شهريگه

شاعرشيرين زبائينگ ساغيب كيلديم ينه

وادي فرغانه گه عزم طواف ايلب بوكون

مامن المرغيلانينگ ساغيب كيلديم ينه

مين اداولمى كيم اولسون آرتيقينگ آوازيگه

بلبل اوزيېك ستانينگ ساغيب كيلديم ينه

شش مقام گه شهرة دنيا بو گاندور شېبه سيز

يولچى شيرين زبائينگ ساغيب كيلديم ينه

گلبهار ويير قولينگ نى صوتيگه جانيم فدا

عندليب نغمه خوانينگ ساغيب كيلديم ينه

شهرتى عالم گه كيتكان پيره لب آزاده نينگ

قمرى شيرين زبائينگ ساغيب كيلديم ينه

سېرقوياش يورتينگ گه جانيم نى فدا ايتماي نيتاي

مين مصفا آسمانينگ ساغيب كيلديم ينه

تاشكند شهري ۱۳۶۶ يىل

4: Uzbekistan

Uzbekistan astaning saġinib keldim yine
Serzemin bastaning saġinib keldim yine

Bir Buhara o Semerkent ve golustaning imas
Yad iteban, Endicaning saġinib keldim yine

Meşrebingni yad itiban, men Nemangan şehriğe
Şair şiirin zobaning saġinib keldim

Vadiye Ferġanege ezm tevaf ayleb bukun
Mamen-el merġilaning saġinib keldim yine

Men ada olmay kim olsun Artiking avazige
Bolbul Uzbekistaning saġinib keldim

Şeş mukamge şehre dünya bugandor iubhesiz
Yolçi şiirin zobaning saġinib keldim yine

Golbahar ve yer kulingni sevtige canim fida
Endelib neġme haning saġinib keldim yine

Şuhreti alamgeh ketgan yeyrelib azade aning
Kemeri şiirin zobaning saġinib keldim yine

Seyr kuyaş yurtung geh canimni fida itmay niytey
Men musafa asmaning saġinib keldim yine

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 309)

4: Özbekistan

Özbekistan yurdunu özledim geldi yine
Eski yerleri özledim geldim yine

Bir Buhara, Semerkant ve Gülistan deġil
Yad itip Andican özledim geldim yine

Meşrebi yad eden ben, Nemangan şehrine
Şairin tatlı dilini özledim geldim yine

Vadi-yi Fergana azmi tavaf yapıp bugün
Mamne'l- Margalan'ın özledim geldim yine

Ben hayran olmayı kim olsun amma sesine
Bülbül-i Özbekistan'ı özledim geldim yine

Altı makama şöhret dünya bugündür şüphesiz
Yolcu tatlı dilini özledim geldim yine

Gülbahar yer elinin sesi canım feda
Andelip naġmesini okuyanı özledim, geldim yine

Şöhreti âleme giden daġılıp azadının
Kemeri tatlı dilin özledim, geldim yine

Seyr-i güneş yurduna canımı feda ne yapayım
Ben temiz göġünü özledim, geldim yine

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 309)

صلح و تینچلیک

بهار بی خزان دور صلح و تینچلیک

همیشه بوستان دور صلح و تینچلیک

جهنم دورنه ییرده کیم اوریش بار

بهشت جاویدان دور صلح و تینچلیک

ترقی و تعالی بشرگه

بیلینگ لر کیم ضمان دور صلح و تینچلیک

اوریش نابود ایتر عالم یوزینی

نگهبان جهان دور صلح و تینچلیک

وطن نینگ تینچلیگینی سقله ماقده

همیشه پاسبان دور صلح و تینچلیک

اوریش بارییرده بولمس کیم تریکیک

حیات جاویدان دور صلح و تینچلیک

جفاکش خلقی میزگه اوشبودوران

بیوک بیر آرمان دور صلح و تینچلیک

شبرغان شهری ۱۳۷۱ ییل

5: Solhe ve Teynçlik

Bahar bihazandur solhe ve teynçlik

Hamişeh bostandur solhe ve teynçlik

5: Barış ve Huzur

Sonbaharız bahardır barış ve huzur

Her daim gülistandır barış ve huzur

Cehenmedir ne yerde oruş bar
Behişt cavidandor solhe ve teynçlik

Cehennemdir her yerde savaş varsa
Cennet mengüdüdür barış ve huzur

Terki ve tali beşerge
Bilingler kim zamandor solhe ve teynçlik

İlerleme ve mükemmellik insana
Anlayın kimler sponsordur barış ve huzur

Oruş nabut yeter alam yuzunu
Niğahban cahandor solhe ve teynçlik

Savaş kayıp yapar alan yüzünü
Cihan kurucusudur barış ve huzur

Vaten ning teynçligini saklamakdah
Hamişeh pasbandor solhe ve teynçlik

Vatanın huzurunu kurumakta
Har daim sahiptir barış ve huzur

Oruş baryerde bolmas kim teriklik
Hayat cavidandır solhe ve teynçlik

Savaş olan yerde olmaz kimse hayatta
Hayat mengüdüdür barış ve huzur

Cefakeş halkimizge oşbu devran
Buyuk bir armandir solhe ve teynçlik
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 128)

Dert çekmiş halkımıza işbu zaman
Büyük bir arzudur barış ve huzur
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 128)

بیمارلیک بیلن

وادریغا اوتتی عمریم فقر و نادار لیک بیلن
بیلما دیم عیش جهاننی زلت و خوار لیک بیلن
آنه دین توغمیش کونیمدین بولمه دیم بیر کونی ساغ
اوتتی عمریم برعبث رنجور و بیمار لیک بیلن
کیچه تانگاتکونچه ایتسام کوزلریمگه اویقویوق
اولتوروب تانگاتتورور من رنج بیمار لیک بیلن
حاجی میزنینگ مقصدی حج دین ادای فرض ایماس
بلکی منظور شریفی کسب تجار لیک بیلن
خان لریمیزوا دریغ شهوت پرست لیک برله غرق
بایمیزنی فکر و ذکر ی محو سود خوار لیک بیلن
صاحب طیاره و کشتی وریل بولدی غنیم
بیزهنوز کورسانگ ایرورمیز کسب خرکار لیک بیلن
حیف یوزحیف اوشبو دوران بیگیت لیک عاقبت
اوتی کیتی ای حفیظی باری مردار لیک بیلن

6: Bimarlık Bilen

Vah deriğa otti omrum fekre nadarlık bilen
Bilmadim aiş cahanni zillet harlık bilen

Anaden toğmiş konimden, bolmadim bir koni sağ
Otti omrum bir heps rencor ve biymarlık bilen

Kice tangatkonçe aitem, kozumde oyku yok
Olturub tangaturur men renc bimarlık bilen

6: Hastalık İle

Vah geçti ömrüm fakir ve yoksulluk ile
Görmedim işret-i cihani, zillet zorluk ile

Annenen doğduğum günden bir sağ olmadım
Geçti ömrüm bir acı ve hastalık ile

Geceleri ta dolu söylesem gözlerime hiç uyku yok
Oturup sabahlarım ben dert ve hastalık ile

Hacimizning meksadi hacden aday ferz imas
Belki menzur şerifi kesb tecarlik bilen

Hacımızın amacı hacdan farz edası değil
Belki de isteği doğrusu ticaret kesbi ile

Hanlarımız vah deriğ şehvet perestlik ile ğerq
Bayimizni fekri ve zekri mehu sudharlik bilen

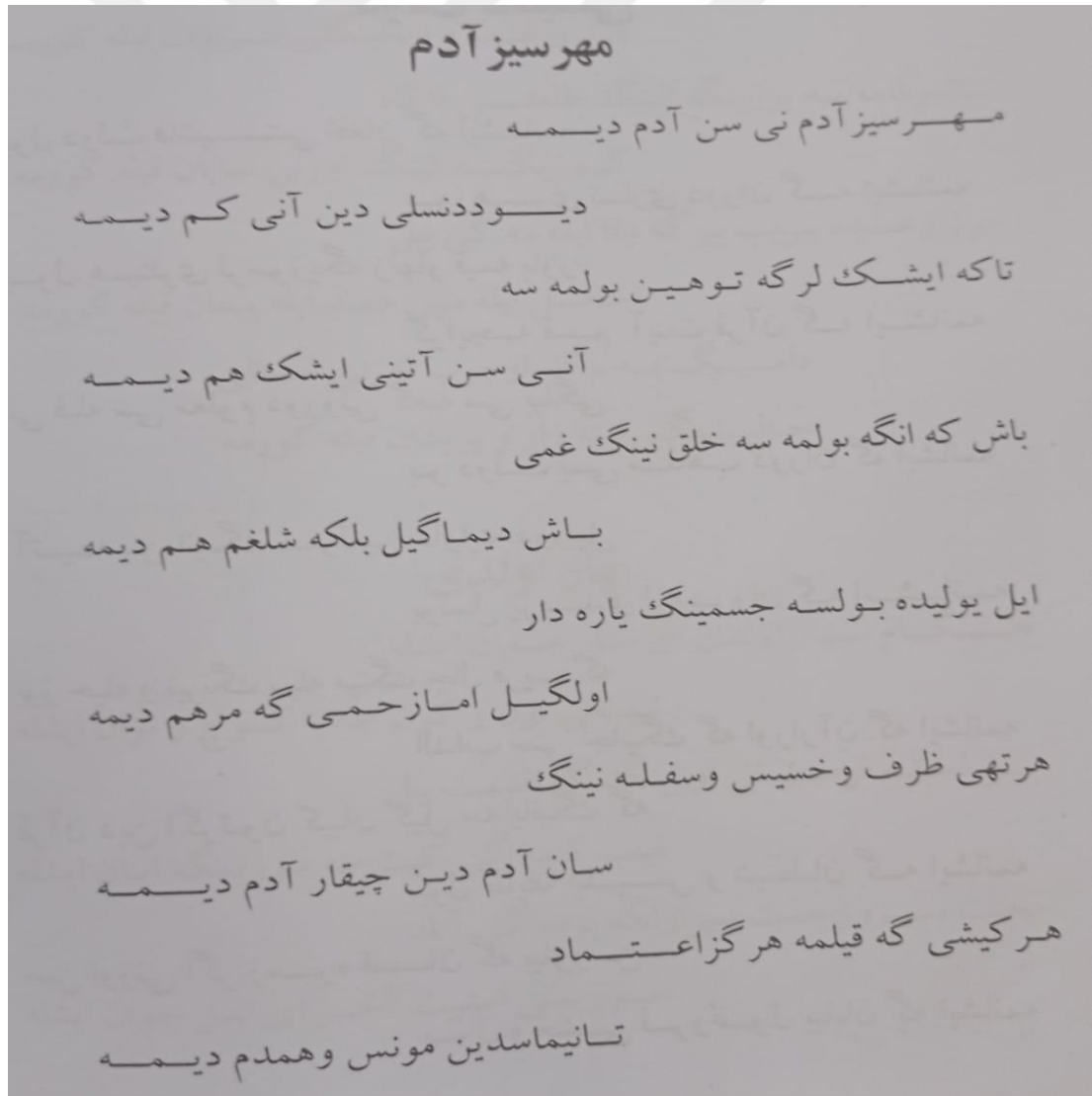
Hanlarımız vah yalan şehveti ile batmış
Zenginlerimiz fikri zikri fayda almak ile

Sahip Tayareh ve kişti ve ril boldi ğenim
Biz henoz korsang erormiz kesp harlik bilen

Sahib-i uçak, kayak, katar oldu zengin
Bize baksan hâlâ gezeriz fakirlik ile

Hayip yuz hayip oşbu devran yegitlik akıbet
Otti kitti ay Hafizî bari morderlik bilen
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 229)

Çok yazık yüz karla yazık bu yiğitlik zamanı
Geçti gitti ey Hafizî varlığın zorluk ile
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 229)

7: Mehirsiz Adem

Mehirsiz ademni sen adem dime
Deyo ded nesliden ani kim dime

Taki eyşeklerge tevhin bolmaseh
Aani sen Aatini eyşek hem dime

Baş ga angi bolmaseh halk ning ğemi
Baş dimegil belki şelĝem hem dime

El yolide bolseh cesming yarehdar
Olgil ama zehmi ge merhem dime

Her tehi zerf hesis ve sefle ning
San ademden çıkar, adem dime

Her kişi ge kilme hergiz etimad
Tanimesden munis ve hemdem dime

7: Acımasız Adam

Acımasız adamı sen adam sanma
Dev neslinden onun kimse sanma

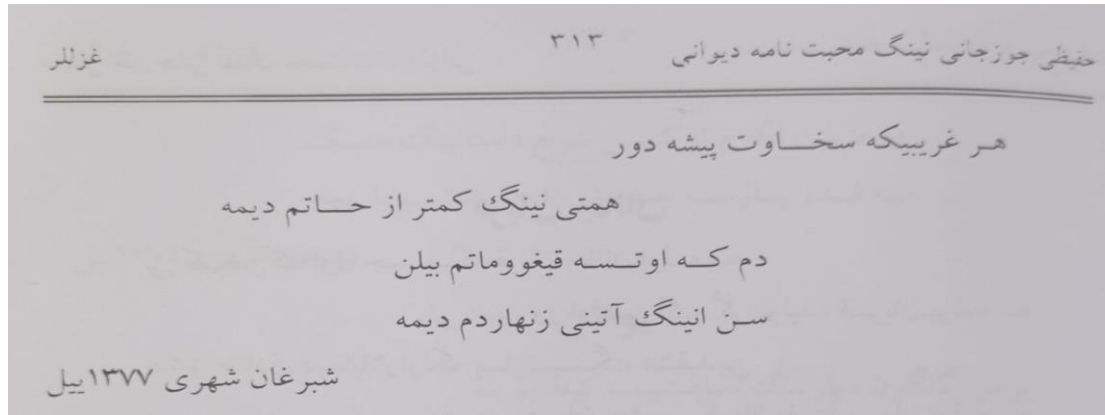
Ta ki eşeklere hakaret olmazsa
Onun ismini sen eşek sanma

Kafasında olmazsa halkın gamı
Kafa değil belki şalgam sanma

Halk yolunda olsa cismin yaralı
Öl ama yarasına merhem sanma

Her adım altındaki necisi safının
Adam sayısından çıkar, adam sanma

Herkese yapma her zaman güven
Tanımadan muhabbetli saygılı sanma

Her ğeripge sehavet pişe dor
Hemetining kemter az Hatem dime

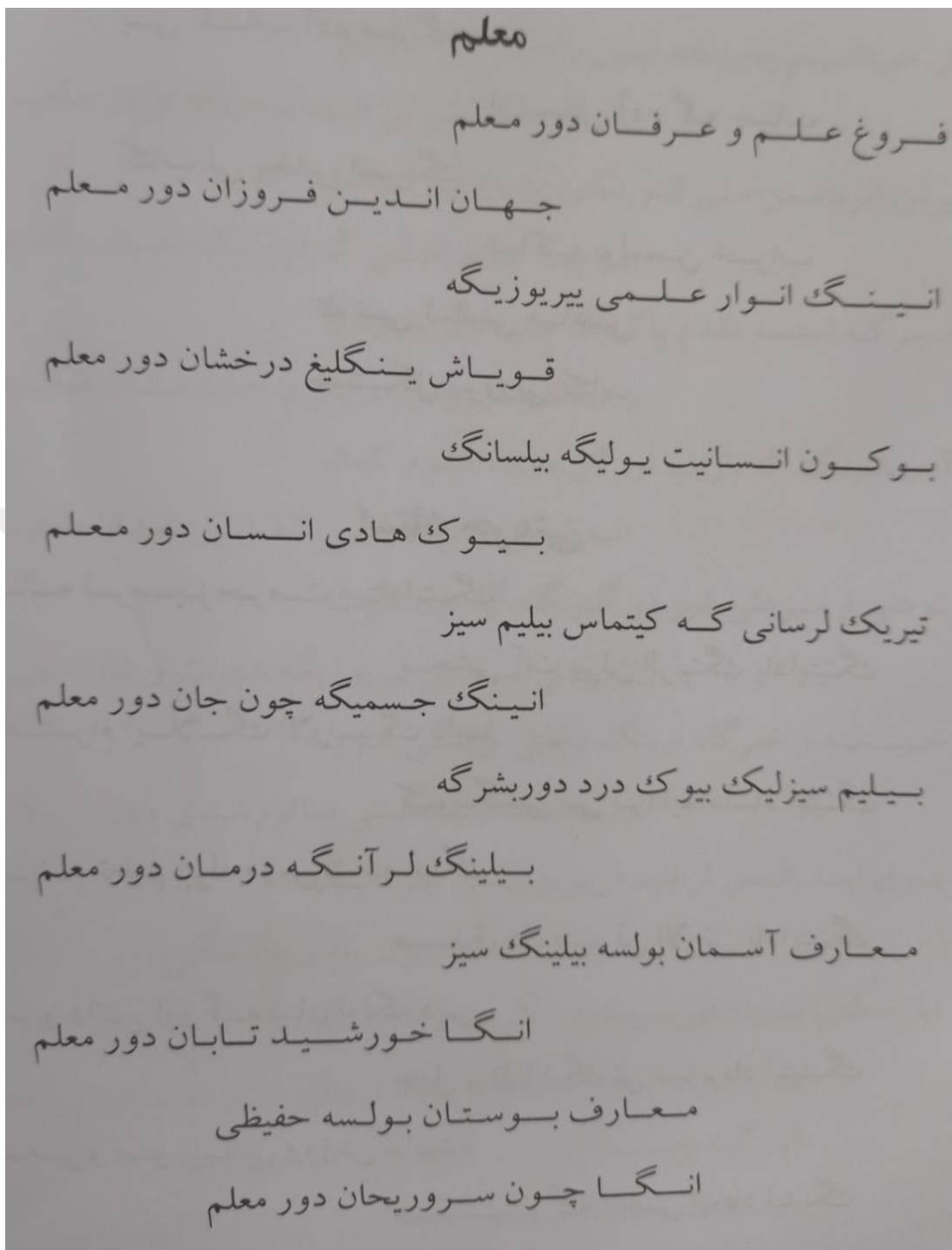
Demki otse keygu ve matam bilen
Sen aaning aatini zenhardem dime

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 312-313)

Her garib için için yanmasın
Himmetini Hatem'den az sanma

İleriye geçse haykırıp matem ile
Sen onun ismini güvenli sanma

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 312-313)

8: Muallim

Foruğ elmi erfandor muallim

Cehan anden ferozandor muallim

Aning anvar elmi yer yuzige

Kuyash yengiligdor muallim

8: Öğretmen

Bilim ışığı irfandır öğretmen

Cihandan aydıdır öğretmen

Onun bilim nuru yeryüzünde

Güneşin yenisidir öğretmen

Bugun insaniyet yolige bilsang
Buyuk hadi insandur mualim

Bugün insaniyet yolunda haberin olsun
Büyük yolcudur insana öğretmen

Bilimsizlik buyuk derddor beşergeh
Bilingler Aangah dermandor mualim

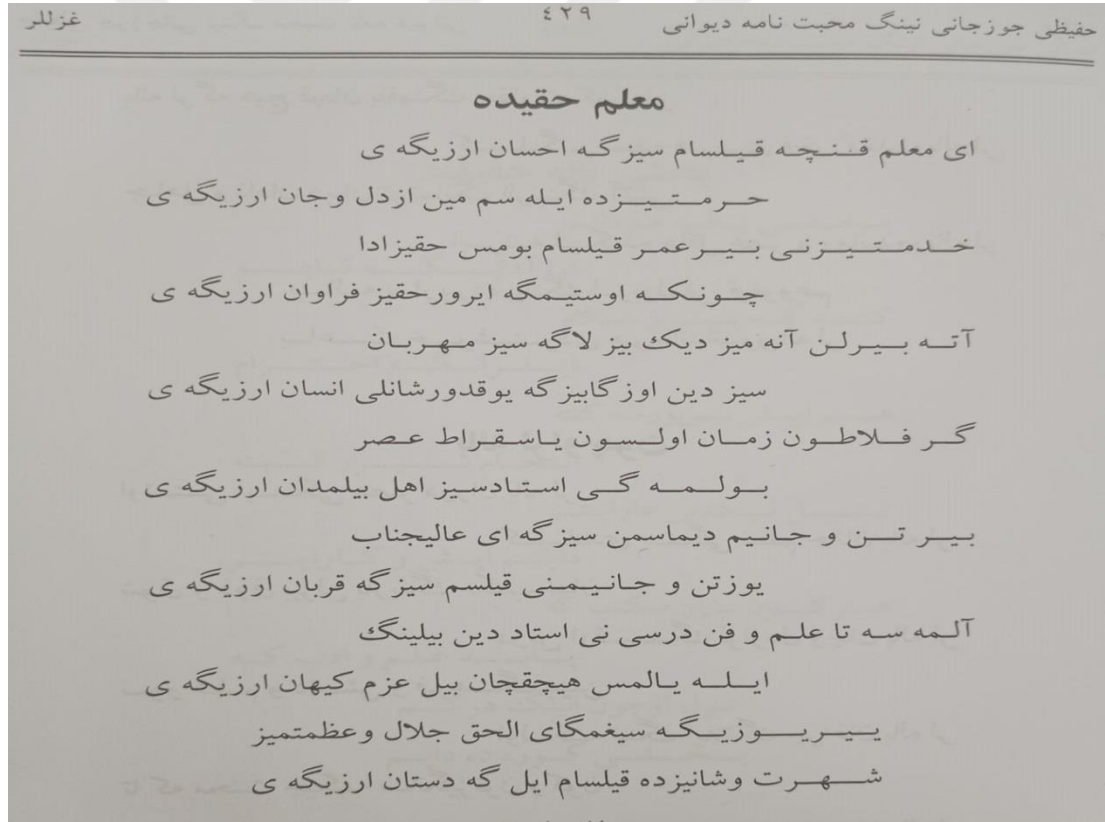
Hayattayken gitmez bilimsiz
Onun cismine can gibidir öğretmen

Mearif Aasman bolseh biling siz
Aangeh horşid tabandor mualim

İlim gökte olsa haberiniz olsun
Onda ışık saçandır öğretmen

Mearif bostan bolseh Hafızî
Aangeh çun seri reyhandor mualim
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 428)

İlim bostan olsa Hafızî
Onun reyhan gibi güzelliğidir öğretmen
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 428)

9: Mualim Hakideh

Ay mualim kançeh kilsem ehsan arzıgey
Hurmetizde eylesem men, azdel ve can arzıgey

9: Öğretmen Hakkında

Ey öğretmen, size ne kadar ihsan yapsam değeri var
Hürmet etsem ben, gönülden değeri var

Hezmetizni bir omur kilsem bomes hakkiz ada
Çonku ostimgah eyror hakkiz fervan arzigey

Aate birle Aneh mizdek bizlageh siz mehriban
Sizden ozgeh, bizgeh yoktur şanlı insan arzigey

Ger felaton zaman olsun ya sokarat asır
Bolmahgay ostadsiz ahel bilimdan arzigey

Birten ve canim dimasmen sizgeh ay alicinab
Yuzten ve canimni kilsem sizgeh arzigey

Almeseh ta elmi ve fen dersini ostadden biling
Ayleh yalmas hiçkaçan bil ezmi keyhan arzigey

Yer yuzigeh seğmegay alhak celal ezmetimiz
Şöhret ve şanızde kilsem el geh dastan arzigey

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 429)

Hizmetinizi bir ömür yapsam olmaz hakınız ada
Çünkü üstümüzde durur hakınız çok değeri var

Baba ile annemiz gibi bize mihriban
Sizden kendimizde yoktur şanlı insan değeri

Eğer Eflatun zaman olsa ya Sokrat-ı asır
Olmaz öğretmensiz bilim ehli değeri

Bir ten ve canım diyemem ey değerli
Yüz kez canımı size kurban eylesem değeri var

Eğitimi ta öğrenmese haberin olsun
Yapmaz hiçbir zaman, dünyadadeğeri var

Yer yüzünde yeri yok hakkı celal ezmedi
Şöhret o şevkatinizi yapsam destan değeri var

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 429)

مصر آباد

بیر یوزیگه قهرمان مصر آباد نی قیزلری
قهرمان دور بی گمان مصر آباد نی قیزلری
تون و کون کورینگ ایشراوز محنتی دن تشر
عالم ایشی گه حیران مصر آباد نی قیزلری
قولیگه بکس و کتاب همه سی صاحب حجاب
کیتا دور مکتب تمان مصر آباد نی قیزلری
دشت که چیقب مال باقر دهقان بولیب قوش تاقر
هم چوپان و هم دهقان مصر آباد نی قیزلری
تا که جان بارتنیده جانہ جان وطنیده
قیلغی جانینی قربان مصر آبادنی قیزلری
بیل گه باغلیغ طبراقی شانہ سیگه یراغی
اورار میدان گه جولان مصر آباد نی قیزلری
قولیگه بران تیغی شانہ سیگه ملتغی
یوگورریا ولر تمان مصر آبادنی قیزلری
باید که قیلم وصفین چین کونگلدین حفیظی
بولدی جهان گه دستان مصر آباد نی قیزلری

شبرغان شهری ۱۳۵۹ ییل

10: Misrabad

Yer yuzude kehraman misrabadni kızları
Kehramandor bigoman misrabadni kızları

10: Misrabad

Yer yüzünde kahraman Misrabad'nın kızları
Kahramanında hiçbir yoktur Misrabad'nın kızları

Ton kon koring işler, oz mehnetiden tişler
Alam işigeh hayran misrabadni kızları

Koligeh beksi kitab hemesi sahip hecab
Kitador Mekteb taman misrabadni kızları

Deştgeh çikib mal bakar, dehkan bolib koş takar
Hem çopan ve hem dehkan misrabadni kızları

Taki can bar tanideh, caneh can vatanideh
Kilğey canini kurban misrabadni kızları

Bilgeh bağı tebraki, şanesigeh yerağı
Orar meydangeh cevlan misrabadni kızları

Kuligeh beran tiği, şanehsigeh miltiği
Yugarir yavlar taman misrabad kızları

Bayed kilsem vesfin, çin kongulden Hafizî
Boldi cahangeh dastan misrabadni kızları

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 328)

Bütün gün işler kendi zahmetinde dişler
Dünya işlerine hayran Misrabad'nın kızları

Eline çantası ile kitabı hepsi hicap sahibi
Gider okula Misrabad'nın kızları

Dağlarda çiftlik yapar, çiftçi olup koşum takar
Hem da çoban hem da çiftçi Misrabad'nın kızları

Ta ki can var teninde, cana can vatanında
Yapacak canını kurban Misrabad'nın kızları

Kemerinde bağı silahı, boynunda kılıcı
Gider meydana cevlan Misrabad'nın kızları

Elinde keser tığı, boynunda silahı
Gider düşman tarafa, Misrabad'nın kızları

Bu yüzden yapsam vasfin gönülden Hafizî
Oldu cihanda destan Misrabad'nın kızları

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 328)

تاجیک قیزی

خوش ادا و مه لقا تاجیک قیزی

ای سنگجانیم فدا تاجیک قیزی

بیرباقیب عشقینگ گه بولدیم مبتلا

قیرده کی ایردینگ بلا تاجیک قیزی

قیرده کورسم کوزلریمگه ایلم

خاک پاینگ توتیا تاجیک قیزی

بسکه تارتیم بار هجرینگ ای گوزه ل

قامتیم بولدی دو تا تاجیک قیزی

قیرده کورسم گل یوزینگ بلبل کبی

ایلم شور و نوا تاجیک قیزی

وعدده لر بیردینگ کیلمن دیب نچوک

کیلمدینگ ای بیوفا تاجیک قیزی

رحم قیل گیل سن حفیظی حالیکه

قیل مه گیل جور و جفا تاجیک قیزی

11: Tacek Qezi

Hoş ada ve meh laka tacek qezi

Ay sangah canim fidah tacek qezi

Bir bakıb boldum işking geh mubtala

Kayerde erding tacek qezi

Kayerde korseme gözlerimde aylarem

Hak paying tutya tacek qezi

11: Tacik Kızı

Hoş görüşme ay gibi Tacik kızı

Ey sana canım kurban Tacik kızı

Bir görüp sevgine oldum müptela

Nerede ki bela idin Tacik kızı

Nerede görsem gözlerime görünür

Ayak toprakların nadir Tacik kızı

Beske tartım bar hecing ay güzel
Kametim boldi dota tacek qezi

Çok çektim uzaklık derdini ey güzel
Kametim oldu iki Tacik kızı

Kayerde korssem gol yuzing bulbul kebi
Aylarem şor ve neva tack qezi

Nerede görsem gül yüzün bülbül gibi
Yaparım heyecan devamlı Tacik kızı

Vehdeler birding, kilermedib ne çok
Kelmeding ay bivafa tacek qezi

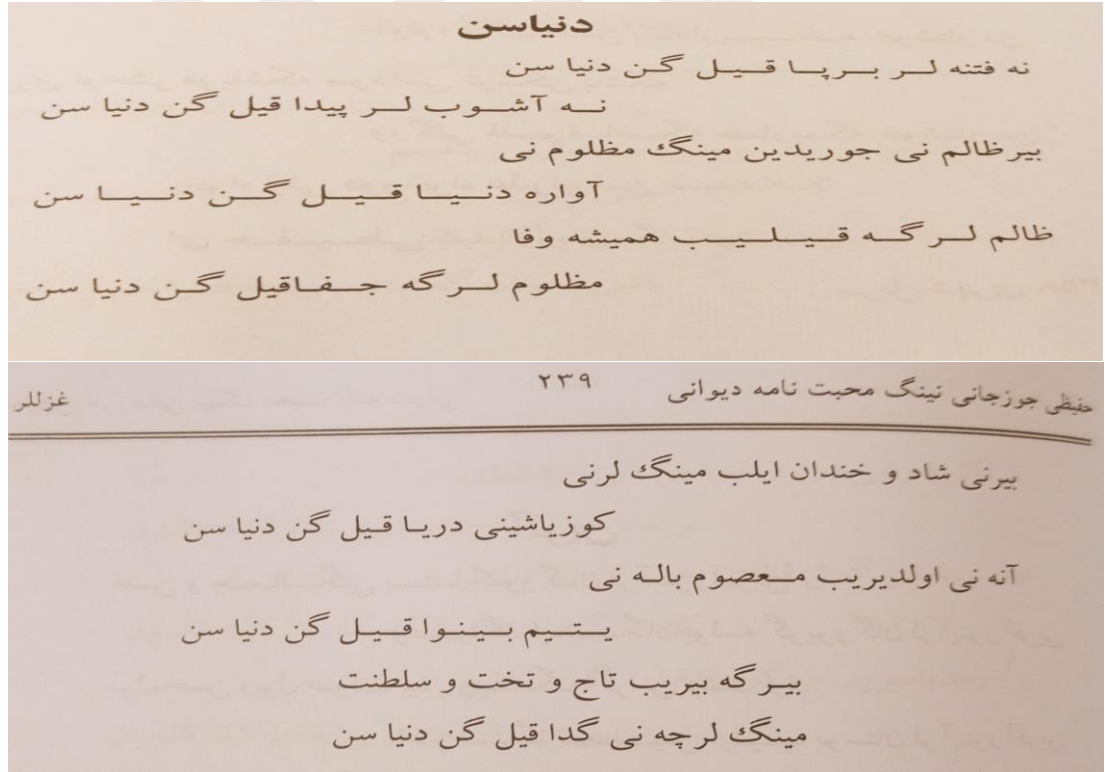
Sözler verdin gelirim kaç kere
Gelmedin ey vefasız Tacik kızı

Rahem kil gil, Hafızî haligeh
Kilmegil cevri cefa tacek qezi

Rahim yap Hafızî haline
Yapmayın zulüm ve cefa Tacik kızı

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 329)

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 329)

12: Dünyasın

Ne fitneler berfa kilgen dünyasen
Ne Aaşublar paydeh kilgen dünyasen

12: Dünyasın

Kaç fitneler yaratan dünyasın
Kaç kavgalar yaptıran dünyasın

Bir zalimni cevriden ming mezlümni
Avareh dünya kilgen dünyasen

Bir zalimin siteminden, yüz mazlumu
Meskensiz dünya yapan dünyasın

Zalimlergeh kilib hamışeh vafa
Mezlumlergeh cefakilgen dünyasen

Zalimlere her daim vefa yapan
Mazlumlara cefa yapan dünyasın

Bizni şad ve handan ayleb, minglerni
Koz yaşını derya kilgen dünyasen

Birini şad eden, güldüren, binlerin
Göz yaşını nehir yapan dünyasın

Aane olderib, mehsum baleh-ni
Yetim bineva kilgen dünyasen

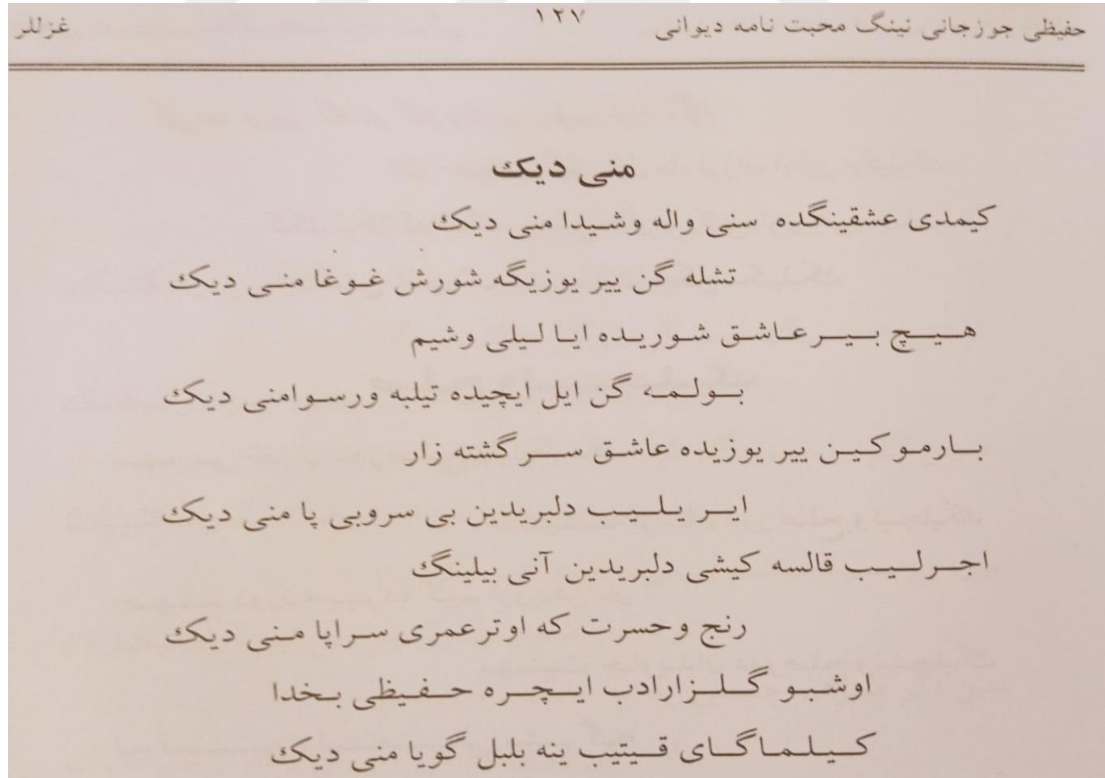
Anneni öldürüp masum çocuğu
Sahipsiz yapan güçsüz yapan dünyasın

Birgeh berib tac ve teht ve seltenet
Minglerçeni gada kilgen dünyasen

Birine verip tac u tahtını
Binler kişiyi gamda bırakan dünyasın

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 238-239)

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 238-239)

13: Menidek

Kimde işkingde seni valah ve şeyda menidek
Teşlegen yer yüzigeş şoriş gavğa menidek

13: Benim Gibi

Kim senin sevgine divâne deli benim gibi
Atan yer yüzünde haraç meracı benim gibi

Hiçbir aşk şoride aya leyle ve şiyem
Bolmegen el işide tilbe ve resva menidek

Barmoken? yer yuzideh aşk sergeşte zar
Ayrelib dilberiden biseru bifa menidek

Acrelib kalseh kişi delberiden aani biling
Renc hesretke oter omri serafa menidek

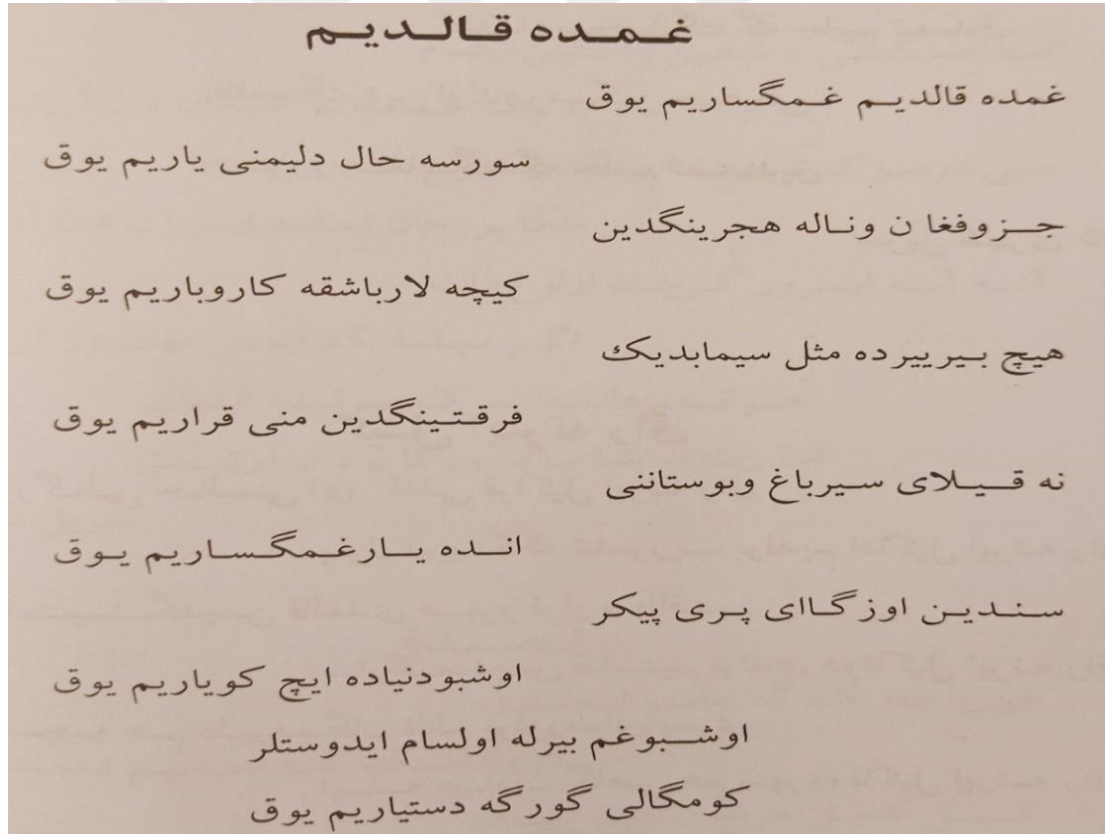
Oşbu adeb golzar içre Hafızî beh Hoda
Kelmegay kayetib yine bulbul güya menidek
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 127)

Hiçbir âşk harekâtında ey leyli ve şivem
Olmayan halk içinde deli ve rüsva benim gibi

Var mı yeryüzünde âşk kafası ile donan
Ayrılıp yarından kafası ayaksız benim gibi

Bırakılıp kalsa kişi yarından onun anlayın
Dert gam içinde geçer ömrü baş ayak benim gibi

İşbu edep gül içinde Hafızî be Hod'a
Gelecek geri dönüp yine bülbül güya benim gibi
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 127)

14: Ğemde Kaldem

Ğemde kaldem ğemgusarem yok
Sörse hal delimni yârim yok

14: Gamdayım

Gamdayım gam derdim yok
Sorsa hal gönlümü yârim yok

Cuz feğan ve naleh hecingden
Keçeler başkah kar ve bari yok

Hiçbir yerde mesil simabdek
Ferketinden meni kararim yok

Neh kilay seru bağ bostanni
Anduh yar ğemgusarım yok

Senden ozgeh ay peri peyker
Oşbu dünyadah yeç koyârim yok

Oşbu ğem birle olsam aydostler
Komgali gorgeh destiyârim yok

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 116)

Dert telaş uzaklığından
Geceler başka yapacak işim yok

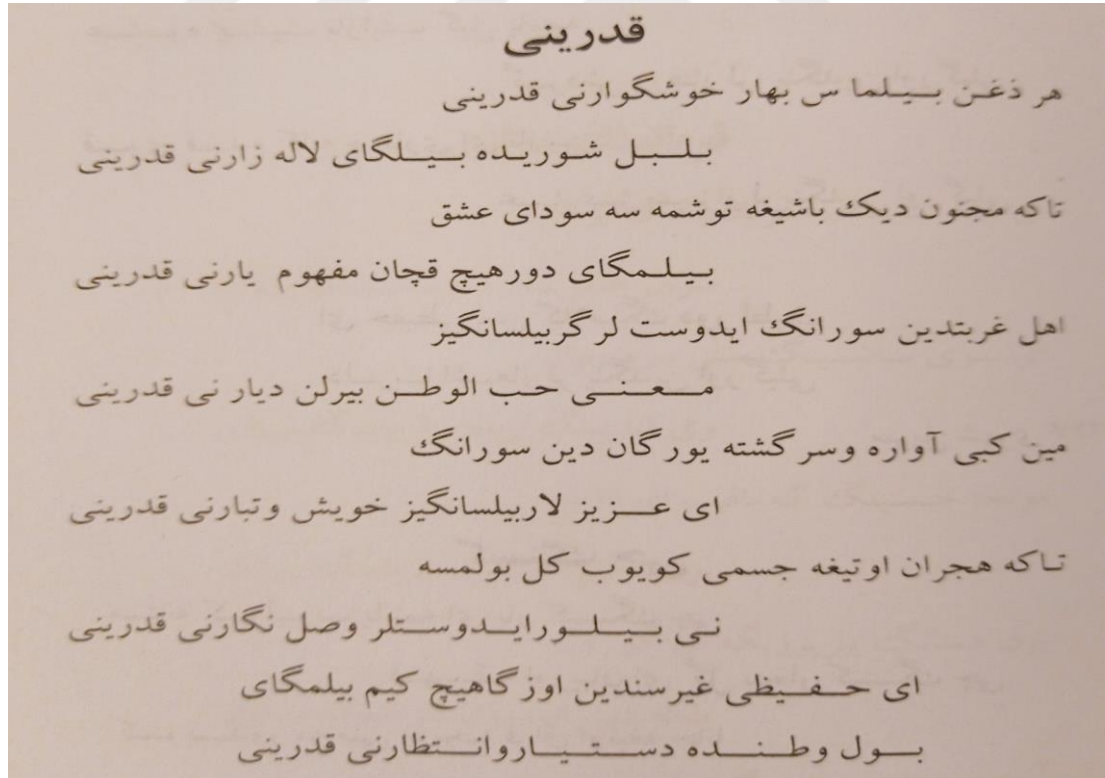
Hiçbir yerde senin gibi güzel yüzlü
Uzaklığından benim kararım yok

Ne yapayım bu bağ bostanın
Onda yar hem derdim yok

Sendin kendine ey peri cisimli
işbu dünyada yüreği yananım yok

İşbu gam ile ölsem ey ortaklar
Defin edecek göre hiç kimsem yok

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 116)

15: Kedrini

Her zeğen bilmas bahar hoşgovarni kedrini

Bulbul şoride bilgay laleh zarni kedrini

15: Değerini/Kadrini

Her kimse anlamaz baharın hoşgörülü değerini

Bülbül zevkli anlar çiçeklerin değerini

Taki mecnundek, başığe toşmeseh sevday aşk
Bilmegeydu dur hiç kaçan mefhum yarni kedrini

Ta ki Mecnun gibi başına düşmese sevgi sevdası
Anlamaz hiçbir zaman anlam yarının değerini

Ahel ğurbetden sorang aydostlar gerbilsengiz
Manay hubul vatan birlen diyarni kedrini

Gurbette yaşayanlardan sorsan ey arkadaşlar
Vatan sevgisinin anlamı ile diyar değerini

Men kebi avarah ve sergeşte yoriganden sorang
Ay azizlar bilsengiz heyiş ve tabarni kedrini

Ben gibi yersiz mekânız gezenden sor
Ey arkadaşlar anlayın akraba tabarnın değerini

Taki hecran otiğe cesmi koyup kol bolmasah
Ne bilor ay dostlar vesli nigarni kedrini

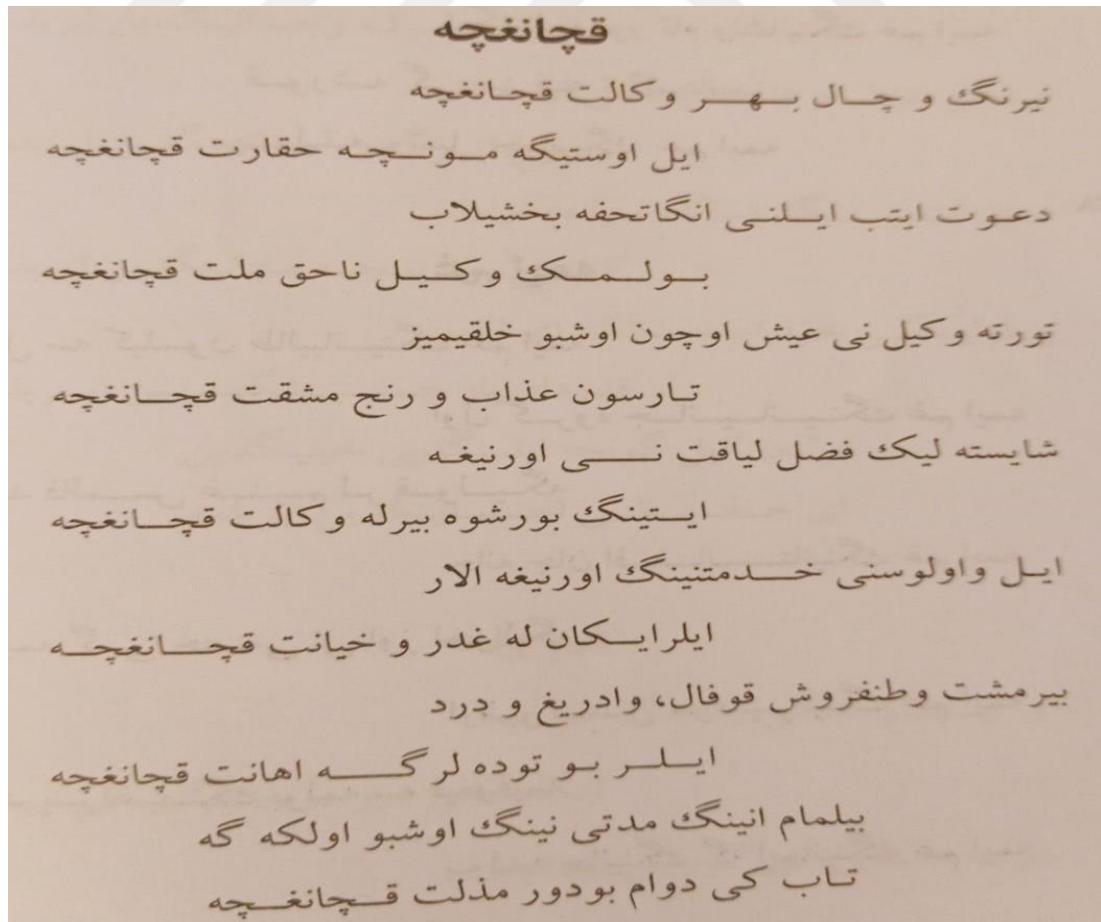
Ta ki uzaklık ateşine cisimi yanıp kül olmasa
Neyinden anlar ey ortaklar vesile yarın değerini

Ay Hafızî ğayrsenden ozgah hiç bilmagay
Bol vatandah destyar ve intizarni kedrini

Ey Hafızî ğayrısından kendine hiç kimse anlamaz
Bu vatanda dest yâr intizarı değerini

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 367)

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 367)

16: Qaçanğaçeh

Neyreng ve çal behri vekalet qaçanğaçeh

El ostigeh monçe hakaret qaçanğaçeh

Devut eytib elni aangah tohfe bahşileb

Bolmak vekil nahek qaçanğaçeh

Turteh vekilni aiş oçon, oşbu halkımız

Tarson azab ve renc muşeket qaçanğaçeh

Şaestelik fezli liyaketni orniğeh

Ayting bu rişveh birleh vekalet qaçanğaçeh

El olusni hesmetining orniğeh alar

Aylar eykanleh üeder ve hiyanet qaçanğaçeh

Bir muşeket vatanforoş qopal, vaderiğ ve derd

Ayler bu todehlergeh ihanet qaçanğaçeh

Bilmam aaning medetining oibu ulkeh geh

Tabaki devam bodur muzellet qaçanğaçeh

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 280)

16: Ne zamana Kadar

Yalan ve dolan vekalet yakasına ne zamana kadar

Halk üstüne bu hakaret ne zamana kadar

Davet eyler ona hediye vermek

Milletvekili olmak ne zamana kadar

Dört vekili keyif için bu halkımız

Görsün dert gam müşekkel ne zamana kadar

Şayesteler fazıl hak yerine

Söyleyin bu hareketle vekalet ne zamana kadar

Halk milletin hizmetinde yer alır

Yapar çok hiyanet ve pervasızlık ne zamana kadar

Bir soru vatan haini dert ve diğer

Eylemek bu halka ihanet ne zamana kadar

Bilmiyorum onun yardımı bu ülkede ne

Niye devam etsin bu zillet ne zamana kadar

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 280)

جانانه دياريم

ويرانه غريب اولكم جانانه دياريم سن
هردم ده كيرك مين گه هر حالده بكاريم سن
ياولرقوليگه بيلغيل تشلب سيني كيتماسمن
چون غيرت ايله ننگيم و هستيم ايله باريم سن
بیر لحظه خیالمدین آتینگنی اونوتمس من
دلده قیلیبان ذکرینگ تیل ایچره شعاریم سن
شوق گل روینگدین بلبل کبی سیررمن
گلزار حیاتیتم ده باغ ایله بهاریم سن
پروانه صفت هر دم اوستینگ گه بیررمن جان
چون بزم حیاتیتمده شمع شب تاریم سن
سندین باشقه قوتلوق ذات یوقدور حفیظی گه
چون بار و بساطیمگه سین دار و مداریم سن

17: Cananeh Diyârim

Veyraneh ğerib ulkem cananeh diyârimsen
Herdemdeh kirekmen, geh her haldeh bekarimsen

Yavlar kuligeh bilĝil teşleb seni kitmasmen
Çon ğeyret ile nengim ve hastim ile barimsen

Bir lahzeh hiyalimden aatingni onutmesmen
Dildeh kiliban zekring, til içreh şaharimsen

Şevuk gol royunden bulbul kebi seyreymen
Golzar hayatimde, baĝ ile baharimsen

Fervaneh sifet herdem ostingeh bireremen can
Çon bezmi hayatimdeh şem şeb tarimsen

17: Canana Diyârim

Bozulan garip ülkem canana diyârimısın
Her daim lazım bana, her halde lazım diyârimısın

Düşmenler eline senin bırakıp gitmem anla
Çünkü gayret ile utancım varlığımısın

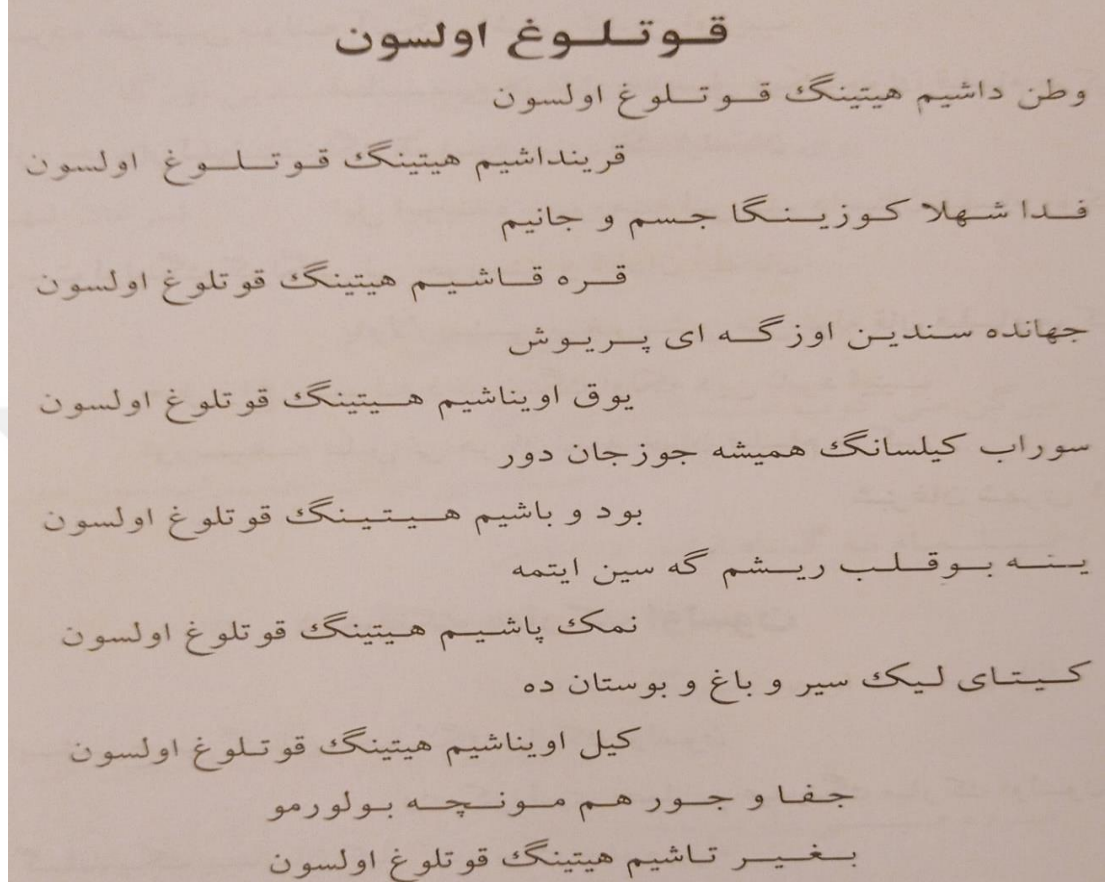
Bir lahza hayalımdan isminin çıkarmam
Yürekte yapan zikrim dil içre şiarımısın

Zevki gül yüzünden bülbül gibi utuşumum
Çiçekli hayatımda baĝ ile baharımısın

Kuşlar gibi her saniye senin için veririm can
Çünkü hayatımın şem ve gecesisin

Sendin başkeh qutluq zat yoktur Hafizî geh
Çon bar ve bestingeh sen dar ve medarimsen
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 246)

Sendin sevimli şey yoktur Hafizîye
Bu yüzden varlığında sen var yokluğumsun
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 246)

18: Qutluğ Olsun

Vatandaşım heyting qutluğ olsun
Qerındaşım heyting qutluğ olsun

Feda şehlah kozinga cesmi ve canım
Qareh qaşimgeh hayeting qutluğ olsun

Cahandeh sendin ozgeh ay periyuş
Yok oynaşım hayeting qutluğ olsun

Sorab kelsang hamışeh Jawzjandor
Bod başım heyting qutluğ olsun

18: Mübarek Olsun

Vatandaşım bayramın mübarek olsun
Akrabam bayramın kutlu olsun

Kurban şehla gözlerine cismi canım
Kara kaşım bayramın mübarek olsun

Cihanda senden kendime ey peri yüzlü
Yoktur oynaşım bayramın kutlu olsun

Sorsan gelsen her daim Jawzjan'dur
Varlığım yokluğum bayramın kutlu olsun

Yine buqleb rişemgeh sen itmeh
Nemek paşim heyting qutlu olsun

Yine bu gönül damarlarım sen yapma
Tuz atıcım bayramın mübarek olsun

Ketaylik seyru bağ ve bostan deh
Kel oynaşım heyting qutluğ olsun

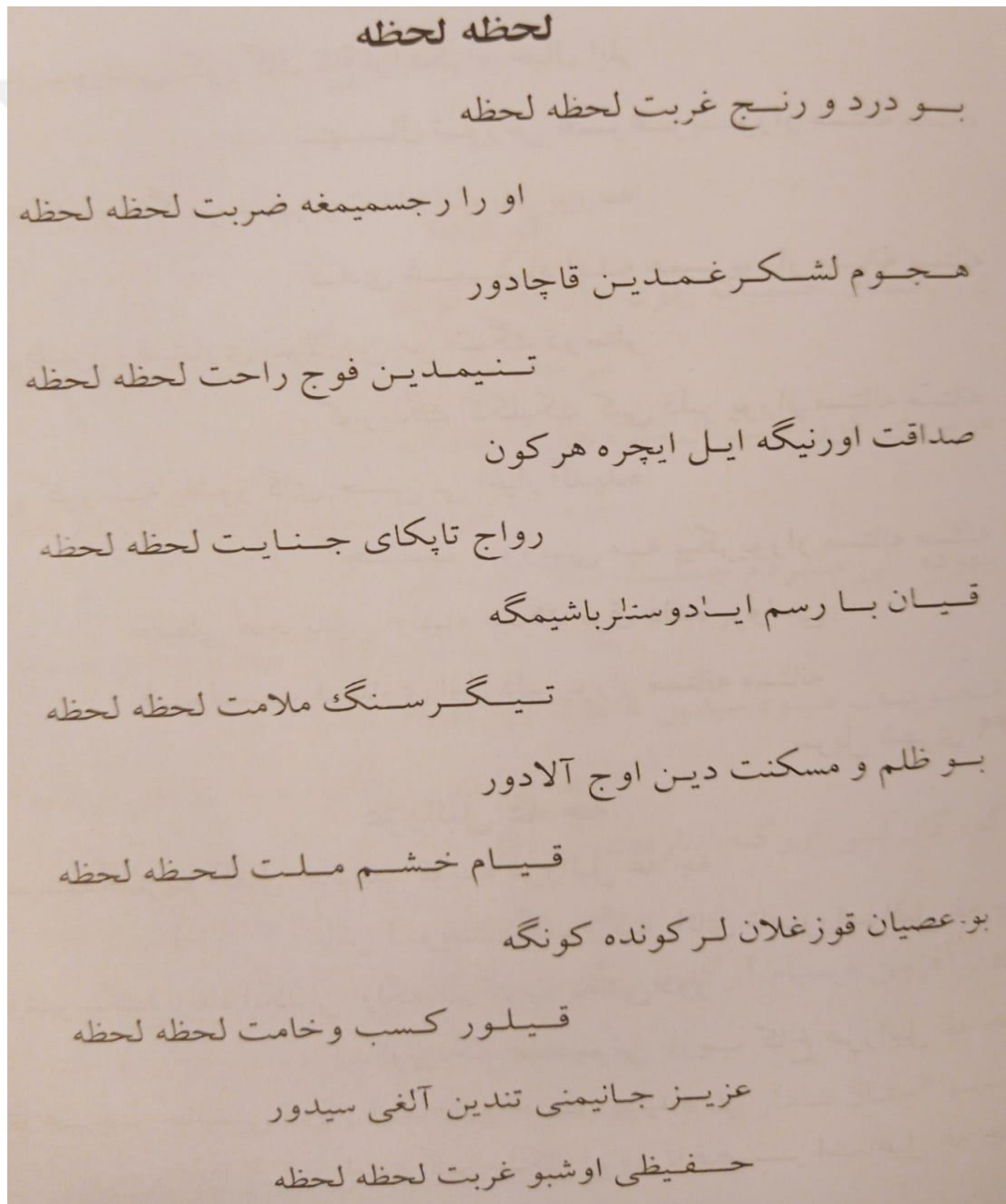
Gidelim gezmeye bağ bostanda
Gel oynaşım bayramın mübarek olsun

Cefa ve cevr hem monçe bolurmu?
Beğir taşım heyting qutluğ olsun

Zulmü sitem bu kadar olur mu?
Gayrı taşım bayramın mübarek olsun

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 209)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 209)

19: Lahzeh-Lahzeh

Bu derd ve renc ğurbet lahzeh-lahzeh
Orar cesmimĝeh zerbet lahzeh lahzeh

Hucum leşker ĝemiden qaçador
Tenimden fevci rahat lahzeh-lahzeh

Sedaqet ornigeh el içre her kon
Rovac tafgay cinayet lahzeh-lahzeh

Qeyan barsem aydostlar, başimgeh
Tiger seng melamet lahzeh lahzeh

Bu zulim ve meskenetden avoc alador
Qeyam heşmi millet lahzeh lahzeh

Bu esiyan qozĝılanlar her kondeh kongeh
Keylor kesb o hamet lahzeh lahzeh

Aziz canimni teniden alĝaysidor
Hafizî oşbu ĝurbet lahzeh lazeh

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 303)

19: Lahza-Lahza

Bu dert ve zulüm gurbet Lahza-lahza
Uĝrar cismime zorla Lahza-lahza

Hücum leşker gamından kaçır
Tanımdan rahat sembolü Lahza-lahza

Sadakat yerine halk içre her ĝün
Yer bulur zulmü sitem Lahza-lahza

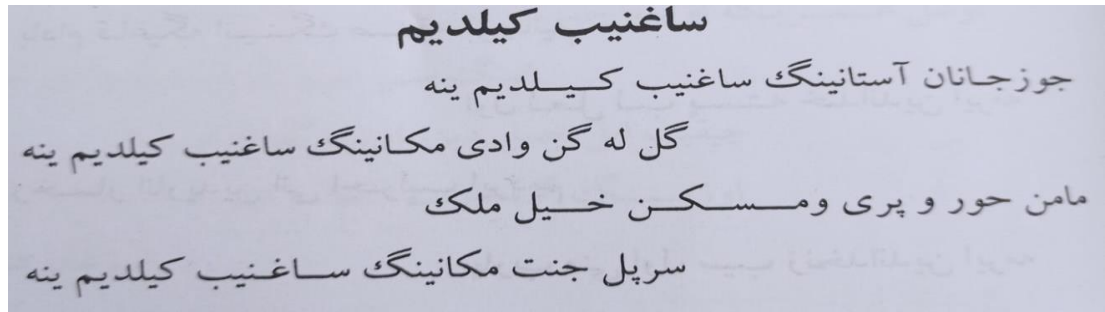
Nereye varsam ey dostlar başıma
Düşer melamet taşu Lahza-lahza

Bu zulmü meskenetten çok olur
Diriliş kahir millet Lahza-lahza

Bu ĝünahı kılanlar ĝünden ĝüne
Yapar kesbi düşmeli Lahza-lahza

Şirin canımı tenden alacaktır
Hafizî bu gurbet Lahza-lahza

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 303)

20: Saĝinib Keldim

Jawzjanan aastaning saĝinib keldim yine
Gollehgen vady mekaning saĝinib keldim yine

20: Özledim Geldim

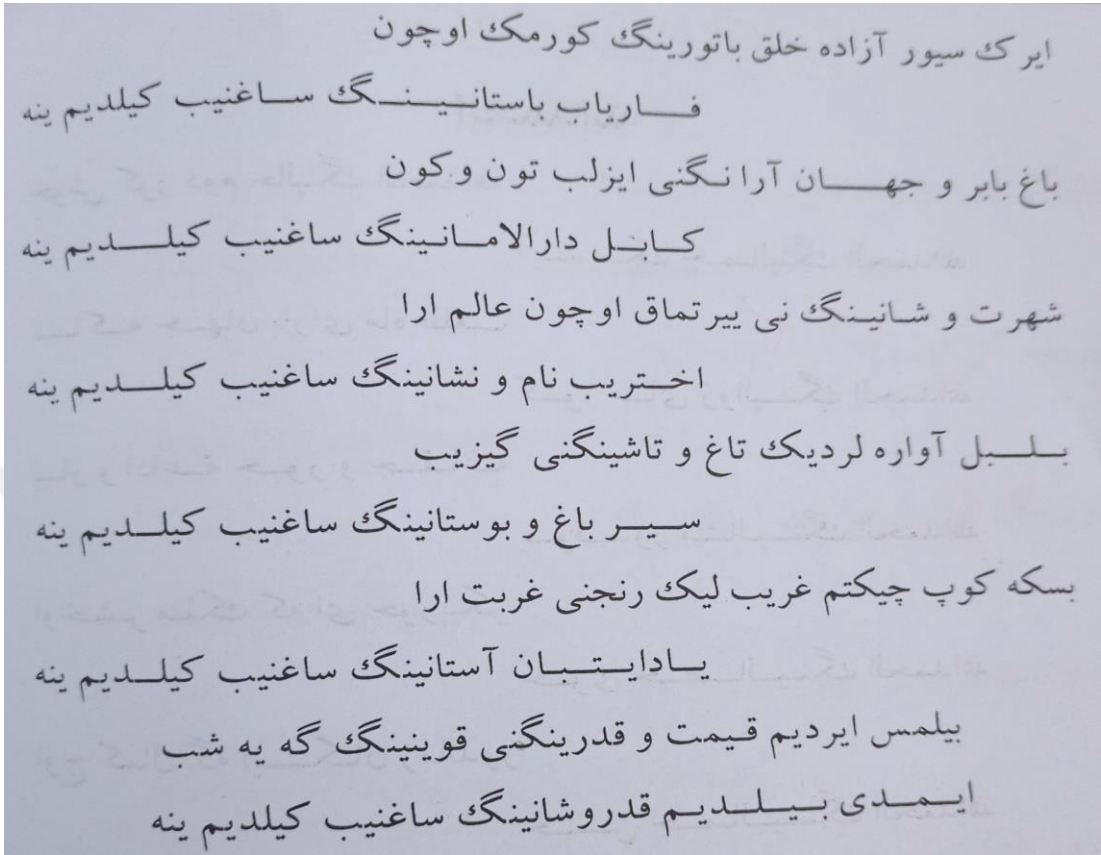
Jawzjan'ın topraĝını özledim geldim yine
Çiçek açan vadili mekânın özledim geldim yine

Mamun hur ve peri ve mesken hel mulk

Hür peri, çeşitli meskenin

Sari-pol cennet mekânin sağinib keldim yine

Seri-pol mekânın özledim geldim yine

Eyrk sever aazadeh halk baturing kormak oçon

Gömüş seven özgür halk baturu görmek için

Paryab bastaning sağinib keldim yine

Faryab bostanın özledim geldim yine

Bağ Babor ve cahan arangni yezleb tun kon

Babür bağı ve cihan ara nişane gün ortası

Kabul darelamaning sağinib keldim yine

Kabil Darılaman'ın özledim geldim yine

Şohret şaningni yeritmak oçon Alam ara

Şöhreti şevketin yiyerek cihan içre

Ahterib nam ve nişaning sağinib keldim yine

Sorgulayan nam ve yadigârının özledim geldim yine

Bulbul avarehdek tağ ve taşingni gezip

Bülbül evsizler gibi dağ taşını gezip

Seyr bağ ve bostaning sağinib keldim yine

Bağları gezip, bostanın özledim geldim yine

Beski kop çektim ğeriblik rencini ğurbet ara

Çok gördüm gariplik derdini gurbet içinde

Yad iteban aastaning sağinib keldim yine

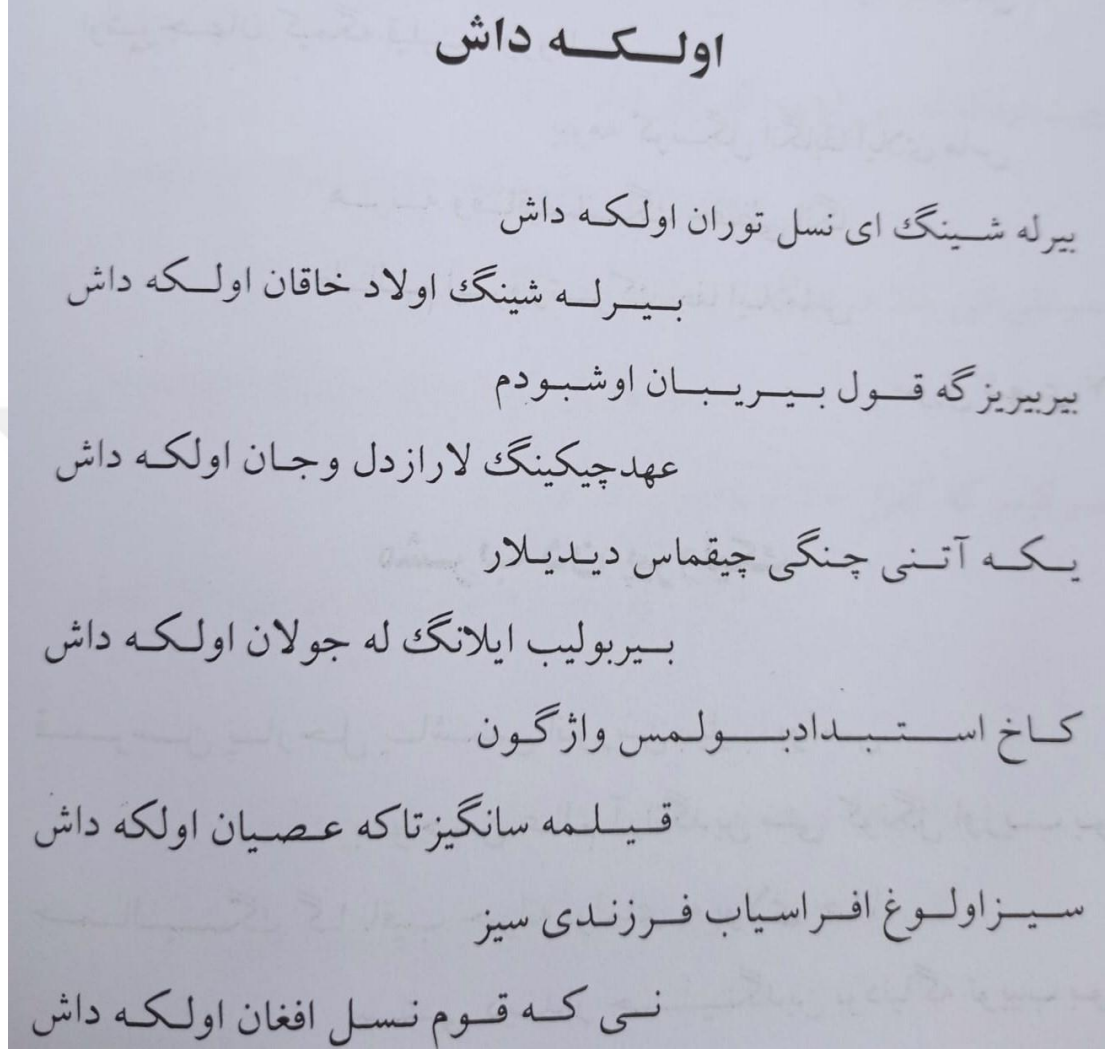
Yad eylesem bostanın özledim geldim yine

Bilmes yerdim qiymet qedringni quynungeh yeşb
Yemdi bildim qedru şaning sağinib

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 289-290)

Anlamazdım değer ve kederinin sinende yaşam
Anladım, kederi şevketinin özledim geldim yine

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 289-290)

21: Ulkehdaş

Birleşing ay nesli Turan ulkehdaş

Birleşing evlad hoqan ulkehdaş

Bir-birizgeh kul beriban uşbudem

Ahed çekinglar azdil ve can ulkehdaş

Yekkeh atni çengi çikmas dedilar

Bir-bolib aylengler cevlan ulkehdaş

21: Ülküdaş

Bir olun ey nesli Turan ülküdaş

Bir olun evlat Hakan ülküdaş

Bir-biriniz elinden tutarak işbu zaman

Vefa verenler can gönülden ülküdaş

Bir atın tozu belli olmaz dediler

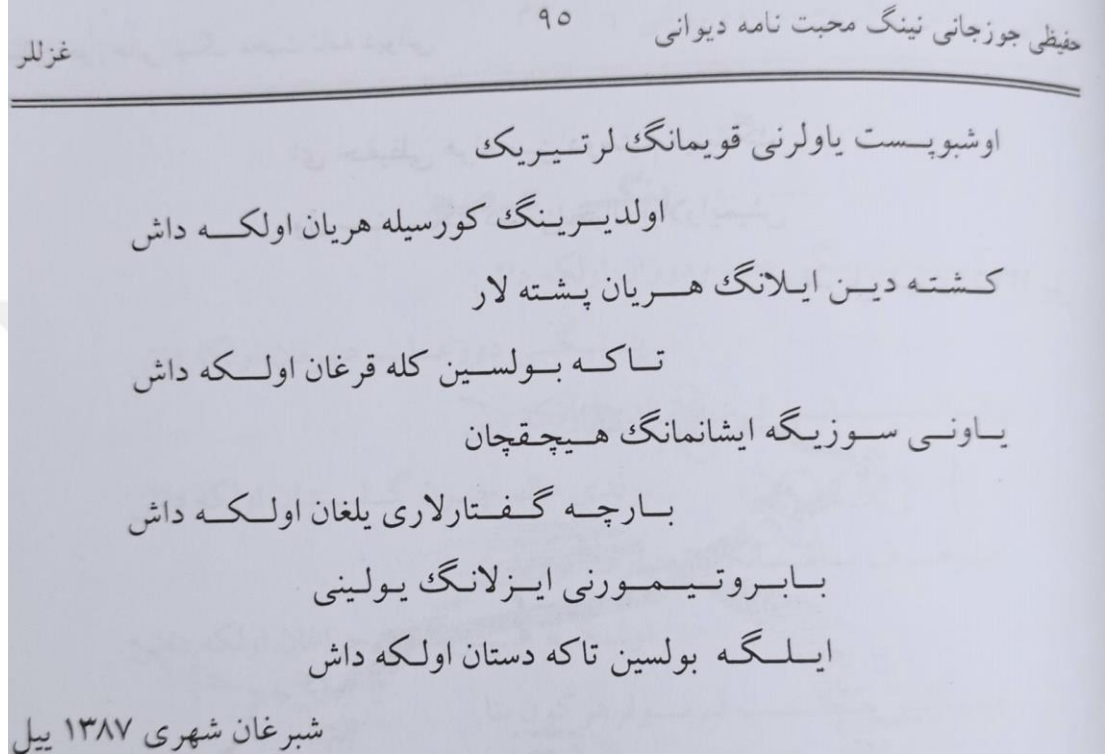
Bir olup yapın cavlan ülküdaş

Kah isibdad bolmes vajegun
Qilmehsengiz taki esyan ulkehdaş

Zulmet binası yıkılmaz hiçbir zaman
Yapmasan ta ki günah ülküdaş

Siz oluğ Efrasiyab ferzendisiz
Neyki kevum nesli Afgan ulkehdaş

Siz büyük Efrasiyap evladısınız
Ne ki akraba ya nesli Afgan ülküdaş

Uşbu fest yavlarni quymanqlar terik
Oldering korsiyleh heryan ulkehdaş

İşbu kötü düşmana bırakmayın dirliği
Öldürün her yerde görseniz, ülküdaş

Keşteden aylang heryan feşteler
Taki bolsin keleh qurğan ulkehdaş

Yeniden yapın her yana paşalar
Ta ki olsun kafadan bina kuran ülküdaş

Yavni sozigeħ işanmeng hiççeçan
Barçeh goftarlari yalğan ulkehdaş

Düşmanın sözüne inanmayın hiçbir zaman
Hep söyledikleri yalandır ülküdaş

Baber ve Temorni eyezlang yolini
Elgeh bolsin taki dastan ulkehdaş

Babür ve Temur yoluna gidin
Halk içre dastan ülküdaş

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 94-95)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 94-95)

توران يورتى

بوتوران يورتىنى رشك گلستان قىلمە سم قويمم
چىكىب محنت بىلن تاجنتستان قىلمە سم قويمم
بوظلمت خانە نى اوزحال واحوالىگە قويمس من
قرانغو كىچە لارين تاجراغان قىلمە سم قويمم
بوسوسىز بى ايكىن دشتى بىلان صحرالرين آنىنگ
كورارسىزىر كونى تاباغ و بوستان قىلمە سم قويمم
چنان اوج ترقى بىرلە پىشرفت سارى ايلتكايمن
جهان اهلى نى آنگە لال و حيران قىلمە سم قويمم
بوويسكى اوى و جايلىرنى بوزىب اورنىغە ايدوستلر
انىنگ تاقىتە باشدين ينگى عمران قىلمە سم قويمم
كورالمس كوزنى هر كىم بولسە بولسىن داغ حسرتدين
بىلىنگ زارىيغە تىيان چشم گريان قىلمە سم قويمم
كىمىكە اوشبو آرمان مقدس بىرلە قرىشدور
آلىب باشىنى تن دن كله قرغان قىلمە سم قويمم
شبرغان شهري ۱۳۸۲ يىل

22: Turan Yurtu

Bu Turan yurtini reşk gulistan qilmesem quymem
Çekib mehnat bilen ta Cenetistan qilmesem quymem

Bu zolmet hanehni ozhali ve ahvaligeh quymesmen
Qaranğu keçelerin ta çirağan qilmesem quymem

Bu susiz biy yekin deşt bilan sehralerin aaning
Korarsiz bir koni ta bağ ve bostan qilmesem quymem

22: Turan Yurdu

Bu Turan yurdunun gülistan yapmadan bırakmam
Çekip mihnet ile ta cinsen yapmadan bırakmam

Bu zulmet evini kendi haline bırakmam
Siyah geceleri aydınlık yapmadan bırakmam

Bu su olmayan deşti sahraları halini
Göresin bir gün bağ bostan yapmadan bırakmam

Çonan avuc terekki birleh pişreft sari eltkaymen O kadar ilerleme ve abadanlar taraf getirim
Cahan ahlını aangeh lal ve hayran qilmesem quymem Cihan ehlinin akli hayran yapmadan bırakmam

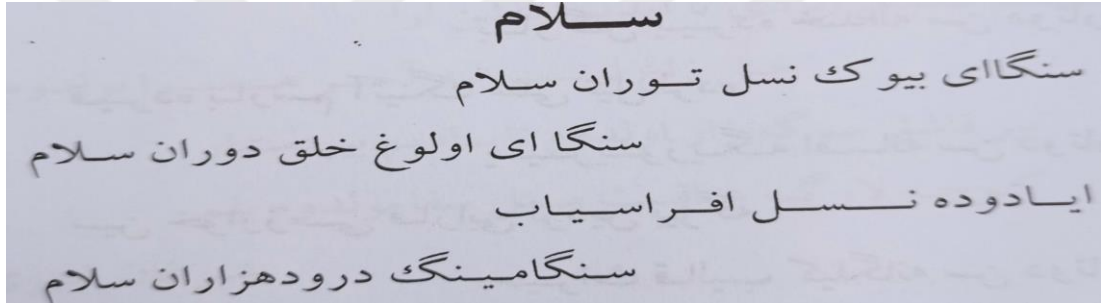
Bu eski oy ve caylerni buzib orniğe ay dostlar Bu eski yer mekanları büzüp yerine ey dostlar
Aningt qeyte başden yengi orman qilmesem quymem Onun ta yeniden başından yapmasam bırakmam

Koralmes kozini herkem bolseh bolsin dağ hesretten Görmez gözü herkes olsa, olmuş dağ hasretin
Beling yeğletiban çeşmi geryan qilmesem quymem Anlayın zar ağlatıp, göz yaşlı yapmadan bırakmam

Kimikeh uşbu arman mukeddes birleh qerşidor Herkes ki bu mukaddesle karşıdır
Alib başini tenden, keleh kurğan qilmesem quymem Kesip kapasını, kafa bina yapmadan bırakmam

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 175)

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 175)

23: Selam

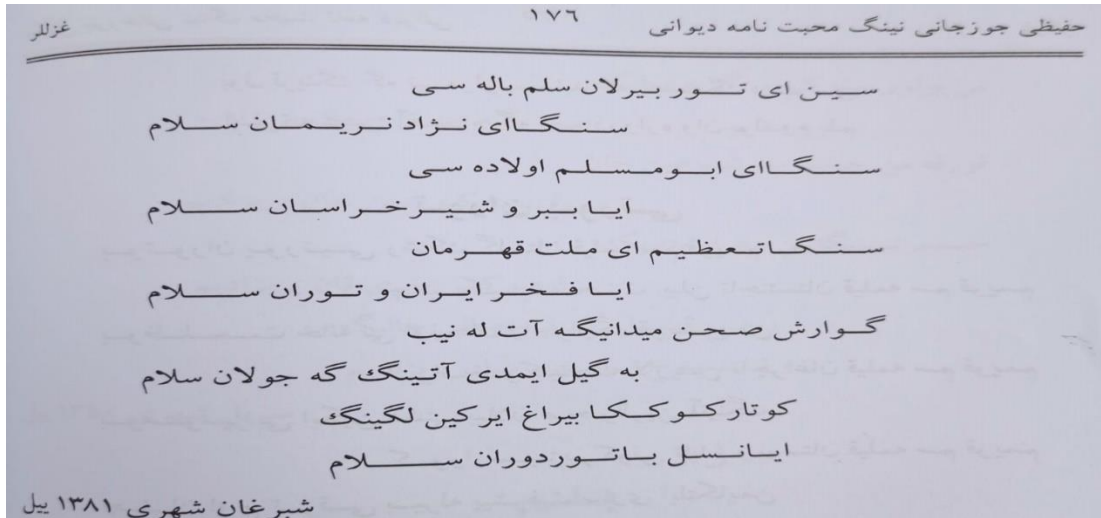
Sengah ay nesli Turan selam
Sengah ay oluğ halk devran selam

23: Merhaba

Sana ey Turan nesli merhaba
Sana ey büyük halk merhaba

Ay dodeh nesli Efrasyab
Sengah durud hazaran selam

Ey topluluk nesl-i Efrasiyap
Sana bin dua, yüzlerce merhaba

Sen ay Tur bilen Selim baleshsi
Sangah ay nijad Neryman selam

Sen ey Tur ile Selim çocuğu
Sana ey asil Neriman merhaba

Sangah ay abumuslem evladesi
Ay biber ve şir hurasan selam

Sana ey Ebu Müslim evladı
Ey biber ve Horasan aslanı merhaba

Sangah tahzim ay millet qahraman
Ay fehr İran ve Turan selam

Sana tazım ey millet-i kahraman
Ey kıvanç İran ve Turan merhaba

Guariş sehn maydangah atlehnib
Behgil yemdi ating geh cevlan selam

Güreş meydanında atlanıp
Yıkan atna cevlan merhaba

Kotar kokka beyrağ erkinleging
Ay nesli batur devran selam

Kaldır bayrağı azatlığın gökte
Ey nesl-i bahadır devran merhaba

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 175-176)

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 175-176)

بو کون

فرقتینگدین کوزلریم یولینگده گریاندوربو کون
خاطریم محزون و حالیم بس پریشان دوربو کون
قیسی بیر عرض دلیمنی سنا ایلائین بیان
سورمه گیل حالیمنی کوب دردیم فراوان دوربو کون
نی غم آی ده ایرورمن نی قویاش پرواسی گه
چونکه اول خورشید تابان بیز گه مهماندوربو کون

24: Bukon:

Ferketingden kozlerim yolingde geryandor bukon
Haterim mehzun ve halim bes perişandor bukon

24: Bugün

Uzaklığından gözlerim giriyandır bugün
Hatırlarım hasta, ahvalim perişandır bugün

Keysi bir erz dilimni sanga eylayin beyan

Hangi bir istek yüreğimi, sana söyleyin

Sormehgil halimni, kob derdim perevandor bukon

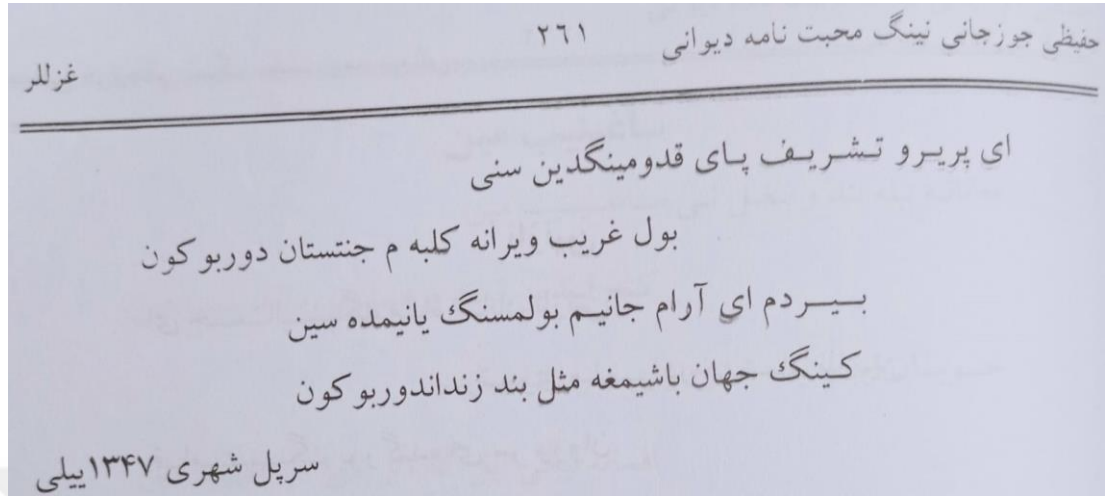
Sorma halimi, çok kötü ve derdim çoktur bugün

Ne ğem aydeh eyror, ne quyaş pervasi geh

Ne gam Ayda yürümeĸ ne de ğüneş pervasında

Çonku ol horşed taban bizgeh mehmandor bu kon

Çünkü ol ğüneş, bize misafirdir bugün

Ay periru teşrif pay kodumong seni

Ey peri yüzlü gelen adımların senin

Bol ğerib veyraneh kolbem cennetistan bukon

Bul garip virane evim Cennetsin bugün

Birdem ay aram canim bolmeseng yanimdeh sen

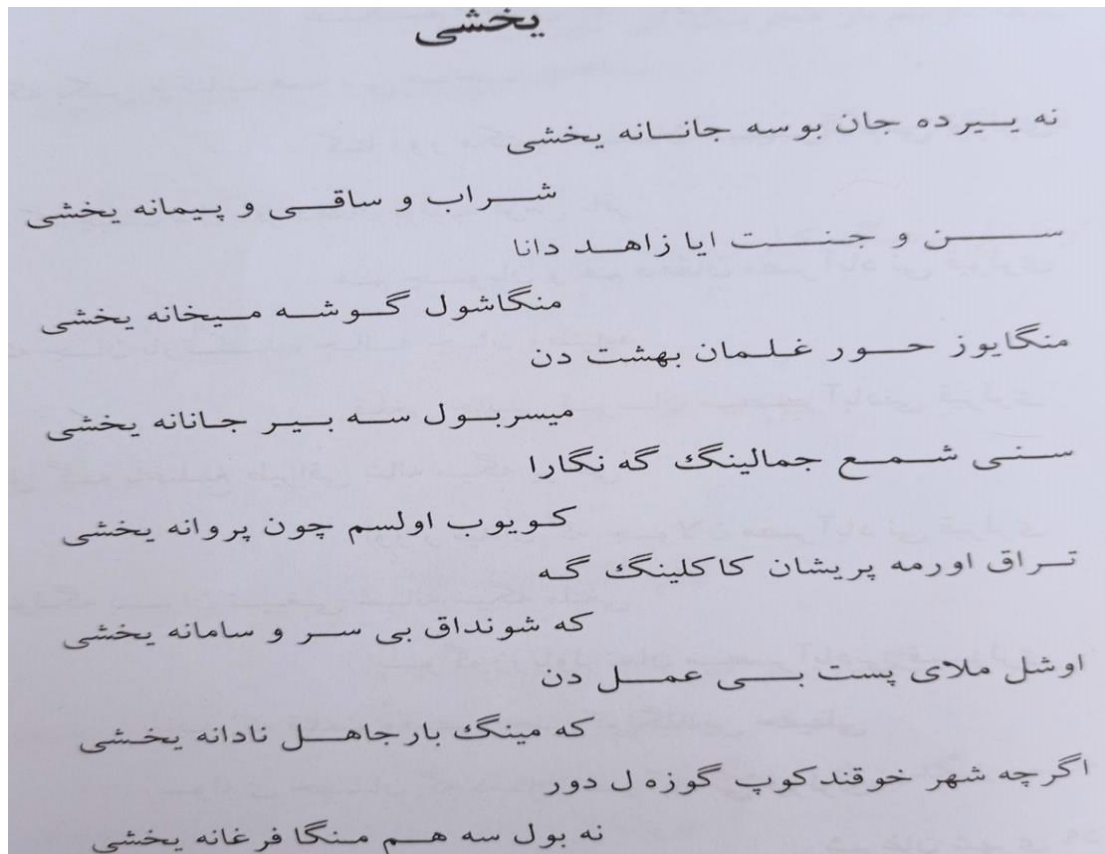
Bir lahza olmasan yanımdasın

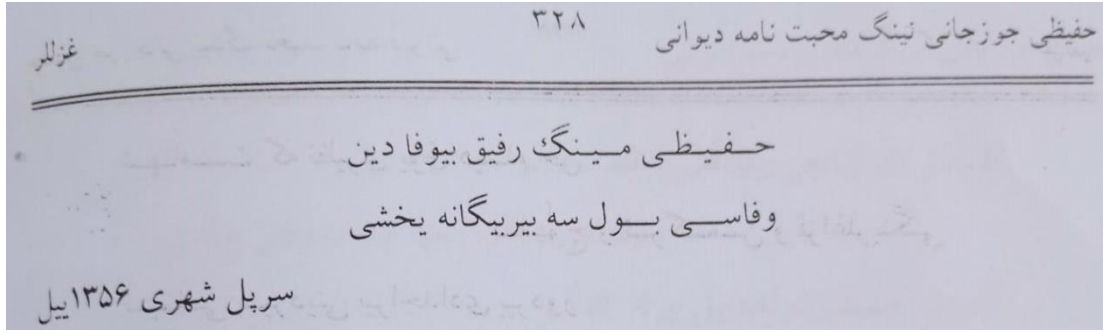
Keyng cahan başımğeh mesli bend zindandor bukon

Büyük cihan başıma hapishane gibi bugün

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 260-261)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 260-261)

25: Yehşiy

Ne yerde can boseh canan yehşiy
Şerab ve saqı ve paymaneh yehşiy

Sen ve cennet ay zahed dana
Mengah şol goşe meyhaneh yehşiy

Mengah yuz Hur ğilman behiştiden
Muyesser bolseh bir cananeh yehşiy

Seni şemh cemaling geh nigara
Koyub olsem çon pervaneh yehşiy

Terak ormeh perişan kakiling geh
ki şondaq biseru samaneh yehşiy

Oşel molay fest bi emelden
ki ming bar cahil nadan yehşiy

Egerçeh şehir hoqend kob guzeldur
Neh bol seh hem, mengah Ferğaneh yehşiy

Hafizî ming rafıq bi vefaden
Vefsi bolseh bir biganeh yehşiy

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 327-328)

25: Güzel

Nerede can olsa, canana güzel
Alkol ve sakı ve bardak güzel

Sen ve Cennet ey zahit-i zeki
Bana bu meyhane kenarı güzel

Bana yüz Hürü Gilman Cennetten
Nasip olsa bir canana güzel

Seni şem cemaline bakmak
Yanıp ölsem pervane gibi güzel

Tarak vurma perişan saçlarına
Ki şöyle sarsan ve samanasın güzel

Ol mola icra yapmayandan
Ki bin kerle cahil nadan güzel

Eğer ki şehir Hokend güzeldir
Ne olsa hem bana Fergana güzel

Hafizî bin dost vefasızdan
Vefası olsa, bir yabancı güzel

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 327-328)

بیلیم

آدمی زاد جسمیگه بیلگیل که چون جاندوربیلیم
همدم و هم مهربان و مونس انساندوربیلیم
هر بیر انسان گه بیلیم اورگن مه گی دورفرض عین
چونکه حکم آیت دستور قرآندوربیلیم
صدق دل بیرلن اگرسین سعی و کوشش ایله سانگ
کسب تحصیلی انینگ بیلگیل که آساندوربیلیم
بی علم انسان بیلن حیوان نی فرقی بولمه گی
در حقیقت بنده سیغه لطف احسان دوربیلیم
بی علم لیکدین یمان درد بولمه گی بیلسانگ اگر
یوززخم گه مرهم و مینگ درد که درماندوربیلیم
دوست اهل دانش و غمخوار اهل فضل و علم
دشمن دیو و دد و جاهل ناداندوربیلیم
ای حفیظی تا علاج باریچه قیلگیل کسب علم
چونکه آرام دل وهم راحت جان دوربیلیم

26: Bilim

Ademizad cesmige bilgil ki çon candor bilim

Hemdem ve hem mehriban ve munis insandor bilim

Her bir insan geh bilim orgen me, geydor ferz ayin

Çonku hukm ayet destor Qurandor bilim

Sedqi dil birlen egersen say ve koşış aylehseng

Kesb tehsili aning bilgil ki asandor bilim

26: Bilim

İnsanın cismine can gibidir bilim

Her zaman, sevgili ve munis insandır bilim

Her bir insana bilim öğrenmek farzdır

Çünkü hükmü ayet buyruğu Kuran'dır bilim

Sadık yürekli olup eğer sen çaba gösterebilirsin

Bilim almak onun için normaldir bilim

Bi elim insan bilen Hayvanni ferqi bolmehgey
Der haqiqet bendesiğe lotfi ehsandor bilim

Bilimsiz insan ile hayvan farkı olmayacak
Hakikat yüzünden bendesine lütfu ihsandır bilim

Bi elimlikden yeman derd bolmehgey bilsang eger
Yuz zehm merhem ve ming derdgeh dermandor bilim

Bilimsizden kötü dert olmayacak eğer anlasın
Yüz yaraya ilaç bin derde dermandır bilim

Dost ahli daniş ve ğemhar ahli fezli ve elim
Doşmen deyu ve ded ve cahil nadandor bilim

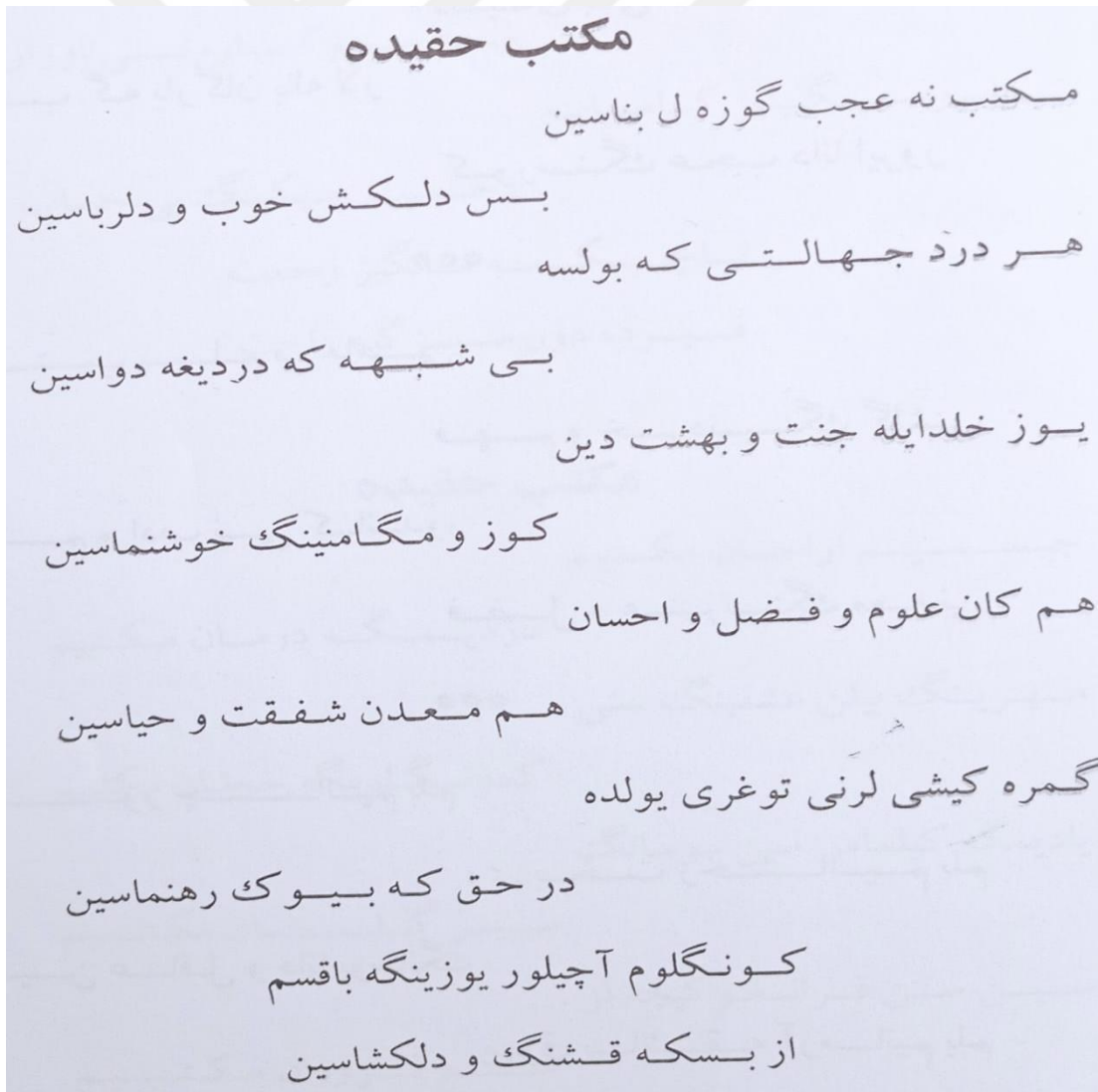
Bilimi olan ortak ve gam yâr ehli bilim ve fazıl
Düşman şeytan bilgisize, cahil-i nadandır bilim

Ay Hafizî ta elac bariçeh qilğel kesb elim
Çonku aram dil ve hem rahat candor bilim

Ey Hafizî ta ilaç varında yap bilim öğrenmeyi
Çünkü can rahatı ve yüreğin sakindir bilim

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 433)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 433)

27: Mekteb Hakkında

Mekteb ne acab güzel binasin

Bes dilkeş hob ve dilrobasin

Her derd cehaleti ki bolsen

Bi şobheh ki derdiğeh devasin

Yuz helid ile cennet ve behiştiden

Koz ve mugemaning hoşnimasin

Hem kan elom ve fezli ehsan

Hem mehden şefeket ve hayasin

Gomreh kişilerni toğru yoldeh

Derheq ki buyuk rahnomasin

Konglum açilor yuzungeh baksem

Az beski qeşeng dilkeşsin

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 421)

27: Okul Hakkında

Okul ne kadar güzel binasin

Çok yakında iyi ve yürek tutucusun

Her dert cehaleti ki varsa

Şüphesiz derdine ilaçsın

Yüz cennet gibi güzel ile cennetten

Gözüm gören hoş görülensin

Bilim kanı fazlı ihsan

Şefkat medeni ve hayasin

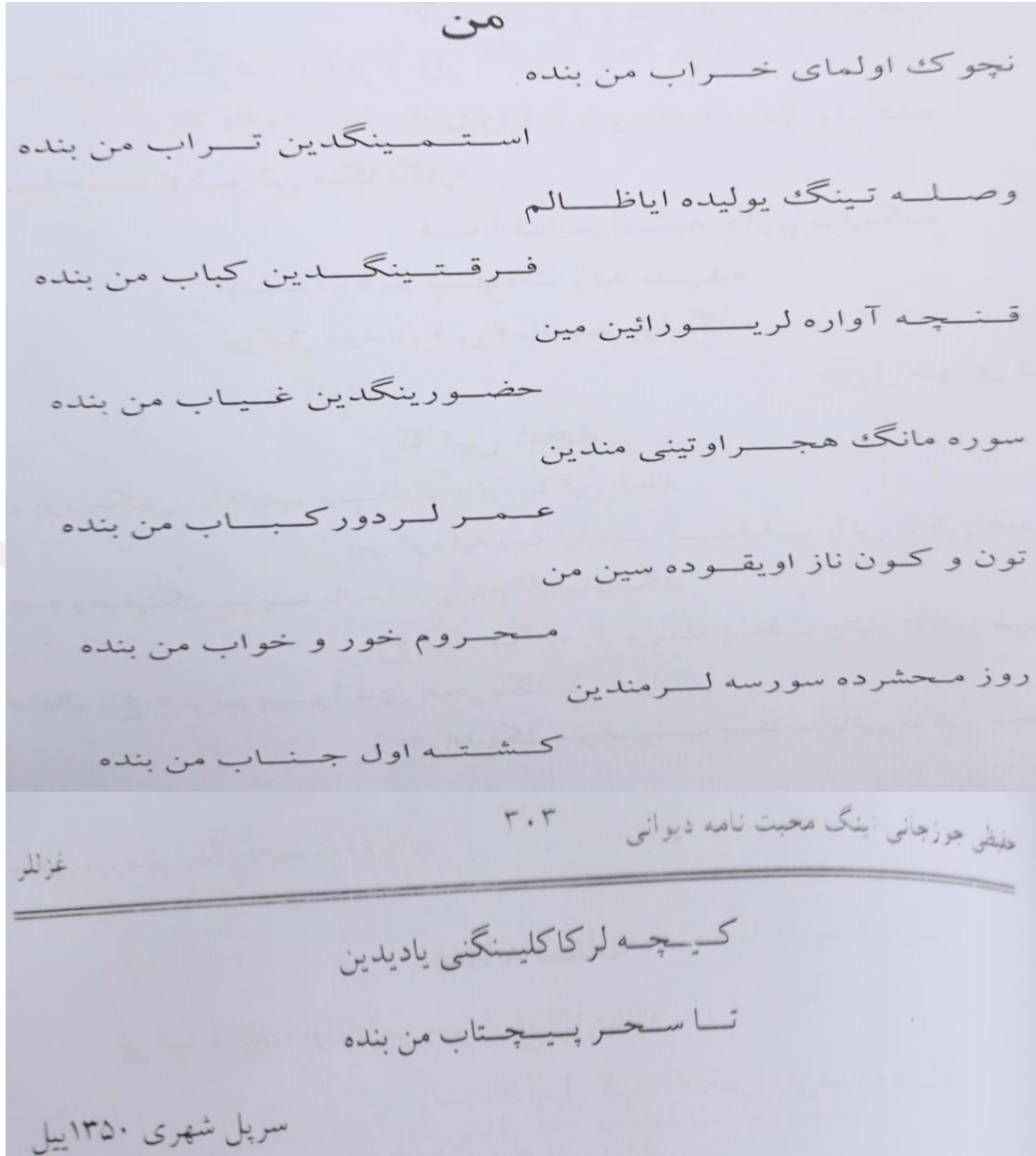
Yoldan çıkanları doğru yolda

Hakikatten büyük yolcusun

Gönül açılır yüzüne bakşam

Güzelliğın sepetten yürek alıcısın

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 421)

28: Men

Ne çok olmay herab men bende
İstemingden torab men bende

Vesleting yolideh ay zalim
Ferketingden kebab men bedeh

Qançeh avarehler yorayin men
Huzuringden geyab men bende

28: Ben

Neden olmayı harap ben bende
İsminden taze ben bende

Yetişmek yolunda ey zalim
Uzaklığından kebab ben bende

Ne kadar sahipsiz gezenler ben
Yanında yokum ben bende

Soreh mang hecir otunu mendin
Omurlerdor kebab men bendeh

Sormayın uzaklığı ateşini benden
Senelerdir kebab ben bende

Tun kon naz uyqudehsin men
Mehrum hur ve hab men bendeh

Bütün gün naz uykudasın
Mahrum ve har zelil ben bende

Roz mehşer sorsehler mendin
Keşteh ol cinab öen bendeh

Mahşer gününde sorsalar benden
Arkasından gezen ben bende

Kiçeler kakiling yadiden
Ta seher peçitab men bendeh

Geceler saçların hatırından
Seher vaktine kadar bitap ben bende

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 302-303)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 302-303)

یه شی من

یه شی من عزیزیم خیالینگ بیله

سنی یاد حسن جمالینگ بیله

کونیم نی قراایله گان سن منینگ

لینگ داکی اول جوړه خالینگ بیله

حسن ملکنی شاهیدور سن الحق

بو آیدیک نگار اجمالینگ بیله

اولر دیم غم فرقتینگدین سنی

تیریگ من امید وصالینگ بیله

کیمیکه ایماسدور اسیر ینگ سنی

بو اطوار نیک خصالینگ بیله

سرافراز لیکلدور مسلم سنگا

بو سروقد نونهالینگ بیله

تیریگ قالمیشینگ دور عجائب منگا

حفیظی بو رنج و ملالینگ بیله

29: Yeşeyman Men

Yehşeymen azizim hayaling bileh

Seni husnu cemaling bleh

Konimni qara aylehgen sen, mening

Lebing daki ol coreh haling bleh

29: Yaşıyorum Ben

Yaşıyorum ben sevgilim hayali ile

Senin hüsnü cemalin ile

Günümü kara yapan sen benim

Dudaktaki ol çift halın ile

Husnu molkni şahedidorsen alhaq
Bu aydeyk nigara cemaling bileh

Olurdim ğem firкетинden seni
Terik men, umid vesaling bileh

Kimikeh imasdor asiring seni
Bo atvarneyk hesaling bileh

Ser afrazlikdor muslum sengeh
Bo seru ked nev nehaling bileh

Terik qalmışingdor, ecaheb mengeh
Hafizî bu renc ve melaling bileh

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 277)

Güzelliği ülkenin şahidisin ey hak
Bu Ay gibi Nigar'a cemalin ile

Ölürdüm senin uzaklık gamından
Hayatta ben ümit yetişmen ile

Kim seni esaretinde değil
Bu yeni güzel hasletin ile

Başını yukarıdadır müslim sana
Bu güzel boy yeni ne halın ile

Hayatta kalmışsın acıyıp bana
Hafizî bu dert ve melalin ile

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 277)

دلداریدین

هیچ کیشی ایریلمه سون دلداریدین

تا جهان بار مونس و غمخواریدین

تا قیامت یوزیگه باقسام ایننگ

تویمه گی من زره دیداریدین

باریب اتینگ لرطبیم گه منی

سورمه گی تاکی غچه بیماریدین

کیم گه باریب عرض، دادیم ده قیلای

اول صنم نی جور ایله آزاریدین

هر قدم باسگنده جانیمنی آور

اور گیلائین من انی رفتاریدین

کشته دن پشته بولا دور کوچه لار

کیل سه اول زیبا صنم هر ساریدین

بی شراب و باده مست قیلگان منی

اینه لائین کوزینی خماریدین

30: Dildariden

Hiç kişi ayrelmesun dildariden

Ta cahan bar, munis ve ğemhariden

Ta qiyamet yuzigeh baqsam aning

Tuymehgey men zerreh diydariden

Barib aytingler tabibim geh meni

Sormeh gey ta ki ğeçeh bimarimden

30: Sevgilisinden

Hiç kimse ayrılmasın sevgilisinden

Ta cihan var munis gam harından

Ta kıyamet baksam onun yüzüne

Doymayacağım hiç onun görüşümden

Varıp tabibe atın beni

Sormayacak ta ki günce hastalımdan

Kim geh barib erz, dadimdeh qilay
Ol senem ni cevri ileh azariden

Kime varıp arz, dert yanayım
Ol senemi cevri ile zulmünden

Her kadem basgendeh canimni alor
Orgehleyin men ani reftariden

Her adım atığında alır canımı
Ölürüm ben onun gezişlerinden

Keştehden feşteh bolahdor koçehler
Kelseh ol zeyba senem her sariden

Yine geliş gidişler olur sokaklar
Gelse ol güzel senem her taraftan

Bi şerab ve badeh mest qilgan meni
Yeneh layin kozini humaiden
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 255)

Şarapsız mest yapan beni
İyne gözün humarından
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 255)

حیرانه قیلب سن

حسنینگده مینی واله وحیرانه قیلب سن
عشقینگده بتاتیلبه دیوانه قیلب سن
مجنون کبی دشت لرده مینی ییغله تیبان زار
آواره و سرگشته و سرسانه قیلب سن
دیوانه ومجنون لیغ ایله تیلبه لیغیم نی
ایل ایچره منی شهره و افسانه قیلب سن

غزلر

۲۲۷

حفیظی جوزجانی نینگ محبت نامه دیوانی

روزیکه بولیب من سنی عشقینگده گرفتار
یوز رنج و غم و درد ایله هم خانه قیلب سن
بوخسته و جودیمنی مینگ ای مه بی رحم
شمع یوزینگ کویکالی پروانه قیلب سن
بیر لطف خوشینگنی سنی مین کورمدیم ایشوخ
کوزیمنی مدام یاش ایله گریانه قیلب سن
بیچاره حفیظی نی نه دور جرم و گناهی
زلفینگنی اینگ پایگه زولانه قیلب سن

31: Heyraneh Qilibsen

Hunungdeh meni vallah yehraneh qilibsen
İşqingdeh betta tilbeh divaneh qilibsen

Mecnun kebi deşlerdeh meni yeğletiban zar
Avareh sergeşteh ve sersaneh qilibsen

31: Meraklı Yapmışsın

Hüsünde beni meraklı yapmışsın
Sevginde deli gibi tilbe yapmışsın

Mecnun gibi dağlarda beni ağlatarak
Gezgin yerimden ayırıp yersiz yapmışsın

Divaneh ve mecnun liğ ileh tilbeh leyğimni
El içreh meni şohreh ve efsaneh qilibsen

Deli ve mecnunluk ile deliliğimi
Halk içre beni şöhretli efsuna yapmışsın

Rozikeh bolibmen seni işkindeh geriftar
Yuz renc ğem ve derd ileh hemhaneh qilibsen

O gün ki olup ben senin sevginde bağı
Yüz dert ve gam ile hamhane yapmışsın

Bu hesteh vocudumni mening ay mah birehim
Şemeh yuzingeh koygali fervaneh qilibsen

Bu hasta cismimi ey rahimiz
Mum yanan yüzüne fermana yapmışsın

Bir lotfi hoşingni seni men kormedim ay şoh
Kozimni modam yaş ileh geryaneh qilibsen

Bir hoş görülüşün görmedi seni, ben ey mizahçı
Gözümü her daim damlatan ve ağlatansın

Biçareh Hafızîni nedor corm ve gonahi
Zolpingni aning payigeh zevlaneh qilibsen
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 226-227)

Biçare Hafızî'nin nedir caza ve günahı
Zulûf onun ayağına zincir yapmışsın
(Hafızî Jawzjanî, 2011: 226-227)

اولکه دین

ایله سم سینگه بیانی اولکه دن

نیچه ییل لیک داستانی اولکه دن

هرنه سورسانگ سورمندین ای رفیق

سورماگیل درد نهانی اولکه دن

قیسی بیر دردینی مین ایلائی بیان

اوشبو حال ناتوانی اولکه دن

ییریلن یکسانه بولدی وادریغ

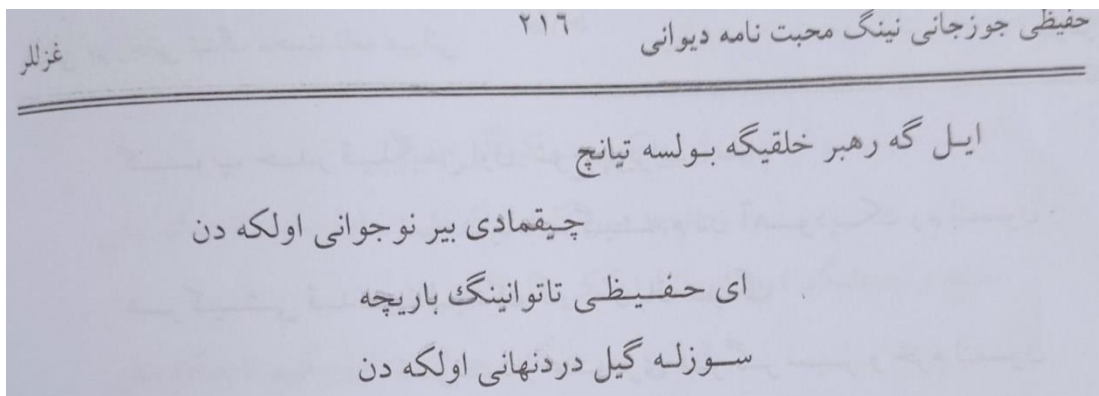
سینگه ایتسام مین نشانی اولکه دن

باغ بیلان بوستانلری بولدی خزان

نی دیسام سینگه خزانی اولکه دن

قورقه من ایل بولمسه دیوانه دیب

سوزله سم روح روانی اولکه دن

32: Ulkehdn

Aylehsem sengeh beyani ulkehdn

Niyçeñ yil dastani ulkehdn

Herneh sorsang sor menden ay refiq

Sormagil derd nihanni ulkehdn

Qeysi bir derdini men aleyin beyan

Oşbu hal natevanni ulkehdn

Yer bilen yeksanwh boldi vahderiğ

Singeh ayetsem men nişanni ulkehdn

Bağ bilen bostanlari boldi hezan

Niy desem singeh ezan ulkehdn

Kurkehmenil bolmeseñ divaneñdib

Sozlehsem ruh ravani ulkehdn

İlgeh rahber halqigeh bolseh teyañç

Çiqmadi bir nev cavani ulkehdn

Ay Hafizî ta tavaning bariçeñ

Sozlehgil derd nihanni ulkehdn

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 215-216)

32: Ülkeden

Yapsam sana beyanı ülkeden

Kaç senelik destanı ülkeden

Her ne sorsan soramasan ey arkadaş

Sormayın dert nihamı ülkeden

Hangi bir derdini ben eyleyin beyan

İşbu hali güçsüz ülkeden

Yer ile beraber oldu vah yalanlar

Sana ben söylesem nişanı ülkeden

Bağ ile bostanları oldu hazan

Ne söyleyim sana ezanı ülkeden

Korkuyorum halk olmasa deli ile

Sözlerim ruh rahvanı ülkeden

Halka lider, halkına olsa ihtiyaç

Çıkmadı bir yeni lider ülkeden

Ey Hafizî ta gücün varında

Söyleyin dert nihamı ülkeden

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 215-216)

یخشی قال

مین چیقرمن اولکه دین خویش وتباریم یخشی قال

آنه یورتیم مسکنم زیبا دیاریم یخشی قال

ای عزیز اولکه م سیوملی میهنم ای سرپلم

قوت قلب مداریم کوچ وباریم یخشی قال

قوی که قالسون کوملیغ سیزمرده جسمیم منینگ

سن بوییرده ای منی گور مزاریم یخشی قال

قوی بهارستان عمریم یکسره بولسون خزان

سین مینی خرم بهار لاله زاریم یخشی قال

وادی غربتده اولسم تشنه لب پرواسی یوق

لیکن ای جوشقین سویملی چشمه ساریم یخشی قال

کیچه تانگا تکونچه یادینگ دین کوزیمگه اویقویوق

تاجهان باریچه ای شبهای تاریم یخشی قال

قوی که یادینگدین سنی مین قمری دیک نالان یورای

ای سیوملی عندلیب شاخساریم یخشی قال

33: Yehşiy Qal

Men çiqermen ulkehdən heyiştəbarım yehşiy qal

Ane yurtım meskenim, zeyba diyârim yehşiy qal

Ay aziz ulkehem sevimli meyhenim au seri-polum

Quvet qelbi medarım, koç barım yehşiy qal

Quyki kalsun komliğsiz, mordeh cesmim mening

Sen bu yerdeh ay meni gor mezarım yehşiy qal

Quy baharistan omrum yeksereh bolsun hezan

Sen meni hurem bahar, laleh zarım yehşiy qal

33: İyi Kal

Ben çıkarım ülkeden karındaşım iyi kal

Anne yurdum, meskenim, güzel diyârim iyi kal

Ey aziz ülkem, sevgili meyhanem Sarı-pol'um

Güç kalıp medarım ve yârım iyi kal

Bırak ki kalsın definsiz ölü cismim benim

Sen benim gör mezarım iyi kal

Bırak baharistan ömrüm bir yana kalsın hazan

Sen beni özgür bahar çiçeğim iyi kal

Vadi ğurbette olsem teşneh leb fervasi yoq
Leykin ay coşqin sevimli çeşmeh sarim yehşiy qal

Vadi-i gurbette ölsem susuz derdi yok
Lakin ey coşkun sevgili çeşme yanım iyi kal

Keçe tangatkonçeh yadingden kozumgeh uyko yoq
ta cahan bariyçeh ay şebhay tarim yehşiy qal

Geceleri ta seher gözümde uyku yok
Ta cihan varında, ey kara gecelerim iyi kal

quyki yadingden seni men qemeri deyk nalan yoray
Ay sevumli endelib şahisarim yehşiy qal

Bırak senin derdinden, kemeri gibi şikâyetçi olayı
Ey sevgili bir tane boynu uzunum iyi kal

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 159)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 215-216)

رسوالنمسون

هیچ عاشق من کبی عشقیده شیدالنمسون
یاکه مجنون دیک بولیب ایل ایچره رسوالنمسون
چین زلفنیگنی آچیب جاناپریشان ایله گیل
مشک عطاررسته سیده تاکه بویالنمسون
بوخرام نازیلان چیقسانگ اگر بازارارا
خلق ار اغلغل توشیب محشر برپالنمسون
مونچه هم قان تو کمکی عشاق بولور مودهرارا
قورقورم جاری بولیب هر یانه دریالنمسون

غزلر ۲۲۵ حفیظی جوزجانی نینگ محبت نامه دیوانی

هوش قیلینگ یانیمده تو تمانگلار رقیب نینگ آتینی
اوشبوسوزنی ایشتیب ایت لارغو خالنمسون
ایتتی شهر عشق نینگ عطار کبی طی ایلادیم
هیچ کیشی بول کوچه ده من بیرله همرالنمسون
ای حفیظی شعریت ملکی که بیشک سن امیر
اوشبو تخت اوزره کیشی سن بیرله دعوالنمسون

34: Resvalenmeson

Hiçbir aşk men kebi işqideh şeydalenmeson
Yaki mecnondeyk bilib il içreh resvalenmeson

Çin zolfingni açib cana periyşan aylehgil
Meşk Etar restesideh taki boyalenmeson

Bu heram naz bilen çıksang eger bazar ara
Halk ara gölgöl toşib mehşer berpalenmeson

34: Kötülenmesin

Hiçbir aşk ben gibi sevgisinde delilenmesin
Ya da Mecnun gibi olup kötülenmesin

Tar züluf açip cana özgün ile gel
Meşk-i attar restesin de ta ki boyalamasın

Bu şeyde naz ile çıksan eğer pazar içinde
Halk içinde yap yenip mahşeri kurmasın

Monçeh hem qan tokmey, aşk bolurmu? Deher ara
Qurqerem cari bolib heryaneh deyalemeson

Bu kadar ham kan akıtıp aşk olur mu?
Korkarım cari olup her tarafa denizlenmesin

Hoç qiling yanimdeh totmanglar reqibni atini
Oşbu sozni yeşitib ayetlar, gevğalenmeson

Haberdar yanımda tutmayın onun ismini
İşbu sözü doyup söyleyin seslenmesin

Yetti şeher işkning Etar kebi tay ayladım
Hiç kişi bol koçehdeh men birleh hemralenmeson

Yedi şehir aşkın gezdim Attar gibi
Hiç kimse bu yolda ben ile denklenmesin

Ay Hafızî şeyriyet molkigeh beyşek sem emir
Oşbu tehet ozreh kişi sen birleh devalenmeson

Ey Hafızî şiiiriyet yolunda, sen emir
İşbu başkente kişi sen ile devalanmasın

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 224-225)

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 224-225)

جوزجانیم قیده سن

ای منینگ زیبا دیاریم جوزجانیم قیده سن

جوزجانانیم دیماس من بلکه جانیم قیده سن

فرقتینگدین اوشبو عالم چون جهنم دورمنگا

آنه یورتیم مسکنم جنت مکانیم قیده سن

اجرلیب سندین بو کینگ عالمگه بیردم سیغمادیم

ای اولوغ دنیام بهشت جاویدانیم قیده سن

بلبل آواره و سرگشته لاردیک دهرارا

ایریلیب خیل دین یوریب من آشیانیم قیده سن

قیسی کون بولگای ایکان سیروتماشا ایلاسام

باغ و بوستانینگنی ای آرام جانیم قیده سن

بیر کوریب اولسام سنی یوق باشقه آرمانیم منی
ای مقدس آشیانیم فخر و شانیم قیده سن
بیر غریب مسکین حفیظی بیکس و بی کوی بلانگ
حسرتینگدین بیردی جان ای آنه جانیم قیده سن

35: Jawzjananim Qeydehsen

Ay mening zeyba diyârim Jawzjanim qeydehsen
Jawzjananim diyemes men, belki canim qeydehsen
Firqetingden oşbu alam çon cehenemdor mangah
Aneh yortim meskenim cennet mekanim
qeydehsen
Acrelib sendin bu keyng alamgeh birdem
seğmadim
Ay oluğ dünyam Behişt cavidanim qeydehsen

Bolbul avarah ve sergeştehlardeyk dehir ara
Ayrilib hilden yorub men aşianim qeydehsen

Qeysi kon bolgay ayken seru tamaşah aylasam
Bağ bostaning ay aram canim qeydehsen

Bir korib olsam seni, yoq başkeh armanim meni
Au mukeddes aşianim fehri ve şanim qeydehsen

Bir ğarib miskin Hafizî bikes ve bi koy belang
Hesretingden beyrdi can ay aneh canim qeydehsen

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 222-223)

35: Jawzjanım Neredesin

Ey benim güzel diyârim Jawezjanı'm neredesin
Jawezjana'nım diyemem ben, belki de canım
neredesin
Uzaklığından işbu alan cehennem gibidir bana
Anne yurdum meskenim, cennet mekânım
neredesin
Uzaklaşıp sendin bu büyük dünyaya yerleşmedim
Ey büyük dünyam, cennet bengüm neredesin

Bülbül sarsan mekânız gezenler gibi
Ayrılıp toplumdan geziyorum, aşianım neredesin

Hangi gün olacak, tüyüp temaşa aylasam
Bağ bostanın ey aram canım neredesin

Bir görüp ölsem, yok başka arzum benim
Ey mukaddes evim, fahri şanim neredesin

Bir garip Hafizî kimsesiz ve sahipsiz ile
Hasretinden verdi can ey anne canım neredesin

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 222-223)

بیچاره کونگل

یورک درد و غمینگدین ته بته قاندورنچوک قیلسون
کونگل اوشبو المدین زار و نالاندورنچوک قیلسون
انینگ سوز و فراقیدین دل بیچاره محزون
عمر لردور کباب سینه بریاندورنچوک قیلسون
نه هجرانگه تحمل نه وصالگه بار دسترستی
غریب بیچاره کونگل زارو حیراندورنچوک قیلسون
ترنم ایله مای نی ایلاسون کونگل قوشی جانا
جوانلیک موسومی و نوبهار اندورنچوک قیلسون
قدوبوینگدین ای سرو روان عاشقینگ اورگیل سون
گلستان کوزیمه سن سیزیاباندورنچوک قیلسون
سوزیدورآفت هوش عاشق زاری قیان بارسون
یوزی غارتگردین بیرله ایماندورنچوک قیلسون
اوشل نامهربان ظالمغه آتینگ لرحفیظی دین
قرازلفی کبی حالی پریشاندرنچوک قیلسون

36: Biyçareh Kongul

Yurek derd ğemingden teh beteh qandor neçok qelson

Kongul oşbu almden zar ve nalandor neçok qilson

Aning soz ve firaqiden dil biyçareh mehzun

Omurlardor kebab siyneh biryandor neçok qilson

Ne hicrangeh tehemmol ne veslingeh bar destrestî

Ğerib biyçareh kongul zar hayrandor neçok qilson

36: Çaresiz Gönül

Yürek dert o gamından bir butta kandır ne yapısın

Gönül üş bu ahvalden zar nalandır ne yapısın

Onun söz o firakından yürek çaresiz açız

Ömürlerdir kebab sime biryan ne yapısın

Ne hicrinde var sabır ne yetişmeye var çara

Garip çaresiz gönül, zar hayrandır ne yapısın

Ternem ileh mayni aylehson kongul qoşi cana
Cevanlik musumi ve nevbaharndor neçok qılson

Qedu boyungden ay seru revan aşking orgilson
Gulistan kozimehsen, sebzi biyabandor neçok
qılson

Sozidor afet hoş aşk, zari qeyan barson
Yuzi ğaretgerden birle imandor neçokqılson

Oşel namehriban zalimgeh atingler Hafıziden
Qara zolpi kebi hali perişandor neçok qılson
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 219)

Su ile taze yapsın gönül sevdasının cana
Yiğitlik mevsimi ve taze bahar onundur ne
yapsın

Boy başından ey gezen, aşkın ölsün
Gülistan sezünü sensiz bitabındır ne yapsın

Sözüdür afet, zekâsı aşk tarafa nereye varsın
Yüzü kötü ile inançtır ne yapsın

Ol Mehir siz zalime söyleyenler Hafızî'den
Kara saçları gibi halı perişandır ne yapsın
(Hafizî Jawzjanî, 2011: 219)

اسیر عشق

اسیر عشق بیر شیرین ادا من
ایننگ دردو غمیگه مبتلامن
سوراب یورمانگ منی درد دلیمنی
گرفتار مریضی بی دوامن
میسر بولسه گر خاک قدومی
کوزیمگه ایله یورمن توتیامن

غزللر ۲۲۰ حفیظی جوزجانی نینگ محبت نامه دیوانی

دریغایریوزینی اختیار بیان
اوزیمگه تاپمه دیم بیرهمنوا من
اورارسن یاساترسن اختیارینگ
سیننگ بیرله عزیزیم همنوا من
نه ینگلیغ اولدورورسن میلینگ ایشوخ
تغافل قیلمه غیل انگار ضامن
حفیظی سورمه گیل احوال زاریم
غمیدین یوزبلاگه مبتلامن

37: Asir Aşk

Asir aşk bir şerin ada men
Aning derd ğemiĝeh muhtala men

Sorab yormang meni derd dilimni
Gerifta merizi bi deva men

Muyeser bolseh geh hak qodumi
Kozimgeh ayleh yurmen tutya men

Deriyĝa yer yuzuni ahteriban
Ozimgeh tapmehdim bir hemneva men

Orarsin ya satarsen ahtering
Sening birleh azizim hemneva men

Ne yengiliĝ oldurorsen meyling ay şoh
Teĝafel qilmeh ĝil angar zamen

Hafizî sormehgil ahval zarim
Ğemiden yuz belahgeh muhtale men

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 219-220)

37: Aşkın Tutsaĝı

Aşkın tutsaĝı bir şirin ada ben
Onun dert gamına müptela ben

Sorgulamayın benim dert yüreĝimi
Baĝlanan hasta ilaçsız ben

Nasip ola eĝer adım toprakların
Gözüme sorar, tutya ben

Ne yalan yer yüzünü sorgulayan
Kendime bol almamış bir ayrıca ben

Örersin ya da satarsın, sen bilirsin
Senin ile azizim, ayrıca ben

Ne yenilik öldürürsün, meylin ey şuh
İhmal yapmayın, anlaşılan ben

Hafizî sormayın ahval zarımı
Gamından yüz derde müptela ben

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 219-220)

سین بیل

مینی بودرد پنهانیمنی سین بیل
آلور بیر کون منی جانیمنی سین بیل
اولورمن لیک قیتمس من یولیمدین
منینگ بو عزم وایمانیمنی سین بیل
قیلرمن عاقبت یولینگده قربان
کورارسن بیر کونی جانیمنی سین بیل
قیلردنیاگه طوفان لرنی برپا
بو اشک چشم گریانیمنی سین بیل
بو تیغ قاش ابروسینگه باردور
تو کاربیر کون منی قانیمنی سین بیل

حفیظی جوزجانی نینگ محبت نامه دیوانی ۱۶۸ غزللر

اوقیب کورگان بیلور حال دلیمنی
منینگ اوراق دستانیمنی سین بیل
فقط دنیاگه ایستایم سین ایرسن
بیوک ایزگوو آرمانیمنی سین بیل
اولرمن یاوصالیگه ایترمن
حفیظی عهد ویمانیمنی سین بیل

38: Sen Bil

Meni bı derd pinhanimni sen bil
Alor bir kon meni canimni sen bil

Olurmen leyk qeytmesmen yolimden
Mening bu azm veimanimni sen bil

Qiler aqibet yolingdeh qurban

38: Sen Anla

Beni bu dert pinhanımın sen anla
Alır bir gün beni canımın sen anla

Ölürüm ben dönmezden bu yoldun
Benim bu azmi inancımı sen anla

Yaparım yolunda kurban akıbet

Korarsen bir koni canimni sen bil

Göresin bir günü canımın sen anla

Qiler dünyageh topanlarni berfah

Yapar dünyalara fırtınaların kurar

Bu eşk çeşmi geryanimni sen bil

Bu göz yaşlarımın yaşımdan sen anla

Bu tiğ quyaş abrusingeh bardor

Bu tiğ göneşli kaşlarında vardır

Tukar bir kon meni qanimni sen bil

Senin eşin bir gün beni kanımın sen anla

Oqib korgan biylor hal dilimni

Okul gören anlar hal zarımdan

Mening avraq dastanimni sen bil

Benim kâğıt destanımın sen anla

Feqet dünyageh istehgim sen erson

Yalnız dünyada isteğim sinsen

Buyuk yezgu armanimni sen bil

Büyük iyi niyetli arzularımın sen anla

Olur men ya vesaligeh yetermen

Ölür ben ya didarında yetişirim

Hafizî ahed peymanimni sen bil

Hafizî ahde vefasının sen anla

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 167-168)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 167-168)

بلبل

گل بیرله انیس و یار بلبل
هم مونس و غمگسار بلبل
جان و تنی نی قیلر همیشه
گل مقدمی گه نثار بلبل
مندیک وطنی دین اجر لیبان
آواره هر دیار بلبل
بیریرده قراری یوقدور آنی
هرساریغه بیقرار بلبل
هجر گل و فرقت بهار دین
زار و زهیر و نزار بلبل
بیچاره نی لاله دیک یوراگی
دل سوخته داغدار بلبل
قیغوسی ایرورانینگ فراوان
درد و غمی بی شمار بلبل

39: Bolbol

Gol ileh anis ve yar Bolbol
Hem munis ve ğemgisar Bolbol

Can ve tenini qiler hamışeh
Gol mukeddesgeh nisar Bolbol

Mendiyc veteniden areliban
Avareh her diyar Bolbol

39: Bülbül

Çiçek ile inesli bülbül
Ham munis ve gam bülbül

Can ve teninin yapar her daim
Çiçek adımına kurban bülbül

Ben gibi vatanından ayrılan
Sergerden her diyar bülbül

Bir yerdeh qarari yoqdor ani
Her sariğeh biqarar Bolbol

Bir yerde kararı yoktur onun
Her yana kararsız bülbül

Hecr gol ve firqet baharden
Zar ve zehir ve nizar Bolbol

Hicri çiçek ve bahar uzaklığından
Zar zehir ve zenci bülbül

Biyçarehni lalehdeyk yuragi
Dil sohteh dağdar Bolbol

Kimsesizin yüreği lale gibi
Yüreği yanan, yaralı bülbül

Qeyğu eror aning firavan
Derd ğemi bi şomar Bolbol

Gezen derdi onun çoktur
Derdı ve gamı saysız bülbül

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 168)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 168)

جنت گلی

شرافت معدنی لطف کانیدورسن

حیات نینگ گنج بی پایانیدورسن

یلالمام قیسی بیرجنت نینگ ای گل

دیگیل کیم حورایله غلمانید و رسن

نه حاجت سنگه اوشبو زیب و زینت

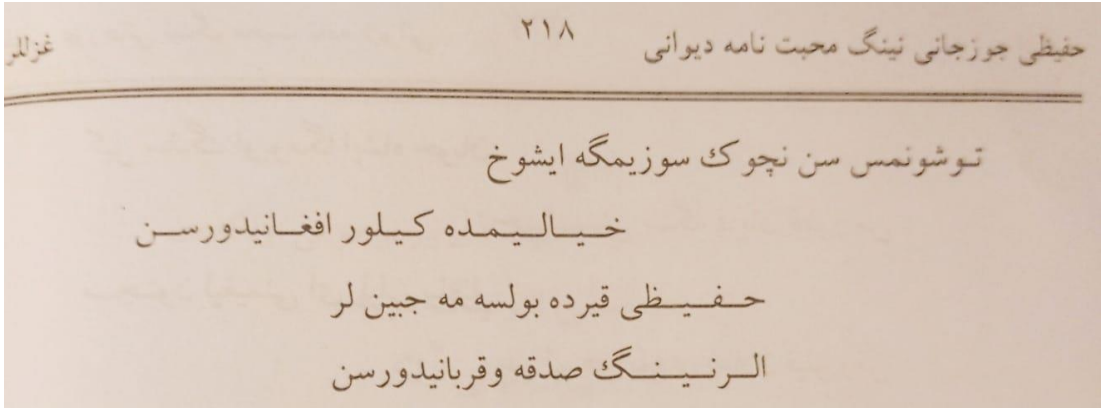
جهاننی زیب ایله سامانیدورسن

مسلمان اهلی نینگ ای آفت هوش

دیمک غارتگر ایمانیدورسن

بولورمو مونچه هم کیم ترک تازلیک

مگر اولاده ایرانیدورسن

40: Cennet Goli

Şerafet medeni lotf kanidorsen

Hayatning genc bi payanidorsen

Bilmam qeysi bir Cennetning ay gol

Degil kim Hur ileh ğilmanidorsen

Ne hacet sengeh oşbu zeyb ve ziyet

Cahanni zeyb ileh samanidorsen

Musulman ahli ning ay afet hoş

Dimek ğartger imanidorsen

Bolurmu munçeh hem kim terk nazlik

Meger avladeh iranidorsen

Toşonmes sen neçok sozimgeh ay şoh

Hayalimdeh kelor afgğanidorsen

Hafizî qeyrdeh bolseh cebinler

Alerning sedqeh ve qurabanidorsen

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 217-218)

40: Cennet Çiçeği

Onur medeni, lütfu yerisindir sin

Hayatın bitmeyen hazinesidir sin

Bilemiyorum hangi cennetin ey gül

Söyle, kim hür ile gilmanıdır sin

Ne hacet sana üş bu güzelli güzelliği

Cihan'ın güzelliği ile öğeleri sin

Müslüman ehlinin ey afet zekâsı

Demek çalan inancıdır sin

Olur mu? Bu kadar ham yalnız başlık

Eğer evlada İran'ıdır sin

Anlamazsın birçok sözüme ey eğlenceli

Hayalimde gelen Afgan'ıdır sin

Hafizî nerede olsa jabinler

Onların hayır kurbanıdır sin

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 217-218)

انام

ای اوغیل نینگ هجریدن جسم وتنی کویگان انام
کوزی گریان بغری بریان زار و سرگردان انام
اجرلیب اولاد وفرزندین قالب میدان ارا
وابلم دیب اختریب هرینه گه یورگان انام
اهل اولاد تربیت ایلب کمال گایتگزیب
بهره سین کورمای الردین ناامید اولگان انام
کیچه تانغا تکنچه یاتمای بیشک اوزره اولتوروب
هله دیب زاریغله تیب بیچاره سوت بیرگان انام
عمرینی باریچه بیرکون روزخوش نی کورمه گن
بارینی محنت بیلن زحمت کا اوتکزگان انام

41: Anam

Ay oğilning hecriden cesmi teni koygan anam
Kozi geryan beğri beryan, zar ve sergerdan anam

Acrelib avlad ve ferzenden qalib meydan ara
Vahbelem dib ahterib her yanehgeh yorgan anam

Ahel avlad terbiyet ayleb kamalgeh yetgizib
Behrehsen kormay alerden na umit olgan anam

Keceh tanğatgunçeh yatmay beyşek ozreh olturub
Heleh dib zar yeğlehtib biöareh sut birgen anam

Omruni bariçeh bir kon roz hoşni kormegen
Barini mehnet bilen zehmetka otgezgen anam

(Hafizî Jawzjanî, 2011:195)

41: Annem

Ey oğlunun uzaklığından cismi teni yanan annem
Gözü yiğide bağı kavrulmuş zar ser-gerdan annem

Uzaklaşip evlat ferzenden kalmış meydan ara
Vah oğlum dip sorgulayıp her yana yorulan annem

İnsan gibi evlat terbiye yapıp Kemal'de yetiştiren
Hayrının görmeden ümitsiz olan annem

Geceleri uyumdan sehre kadar beşik başında oturub
Uyu diyerek ağlatıp süt veren annem

Ömrünün varında bir gün bile iyi gün görmeyen
Varının mihnet ile zahmete geçiren annem

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 195)

جانيم فدا

جفا بيرله جورينگ گه جانيم فدا

نه جان بلکه جان و جهانيم فدا

ستم بيرله ظلمينگ گه اي نازنين

قرار وشکيب وتوانيم فدا

سني وصف لعل لبينگ گه بتا

تيليم صدقه بولسين زبائيم فدا

سني راه عشقينگ گه اي مه لقا

بوسين نام وننگ ونشانيم فدا

وصالينگ يولیده چکيب رنج وغم

نچوک بولدی عمر جوانيم فدا

42: Canim Fidah

Cefa birleh cevingeh canim fidah

Ne can belki can ve cahanim fidah

Sitem birleh zulming geh ay nazenin

Qarar ve şekib ve tavanim fidah

Seni vesf lehli lebing geh bitta

Tilim sedqeh bolsin zobanim fidah

Seni rah işqingeh ay mah liqah

Bosin nam ve neng ve nişanim fidah

Vesaling yolideh çekib renc ve ğem

Neçoq boldi omru cevanim fidah

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 4)

42: Canım Kurban

Cefa ile zulmüne canım kurban

Ne can belgide can cihanım kurban

Sitem ile zulmüne ey kibar

Karar sabır ve tavanım kurban

Senin vasfı altın dudaklarına

Dilim feda olsun, dilim kurban

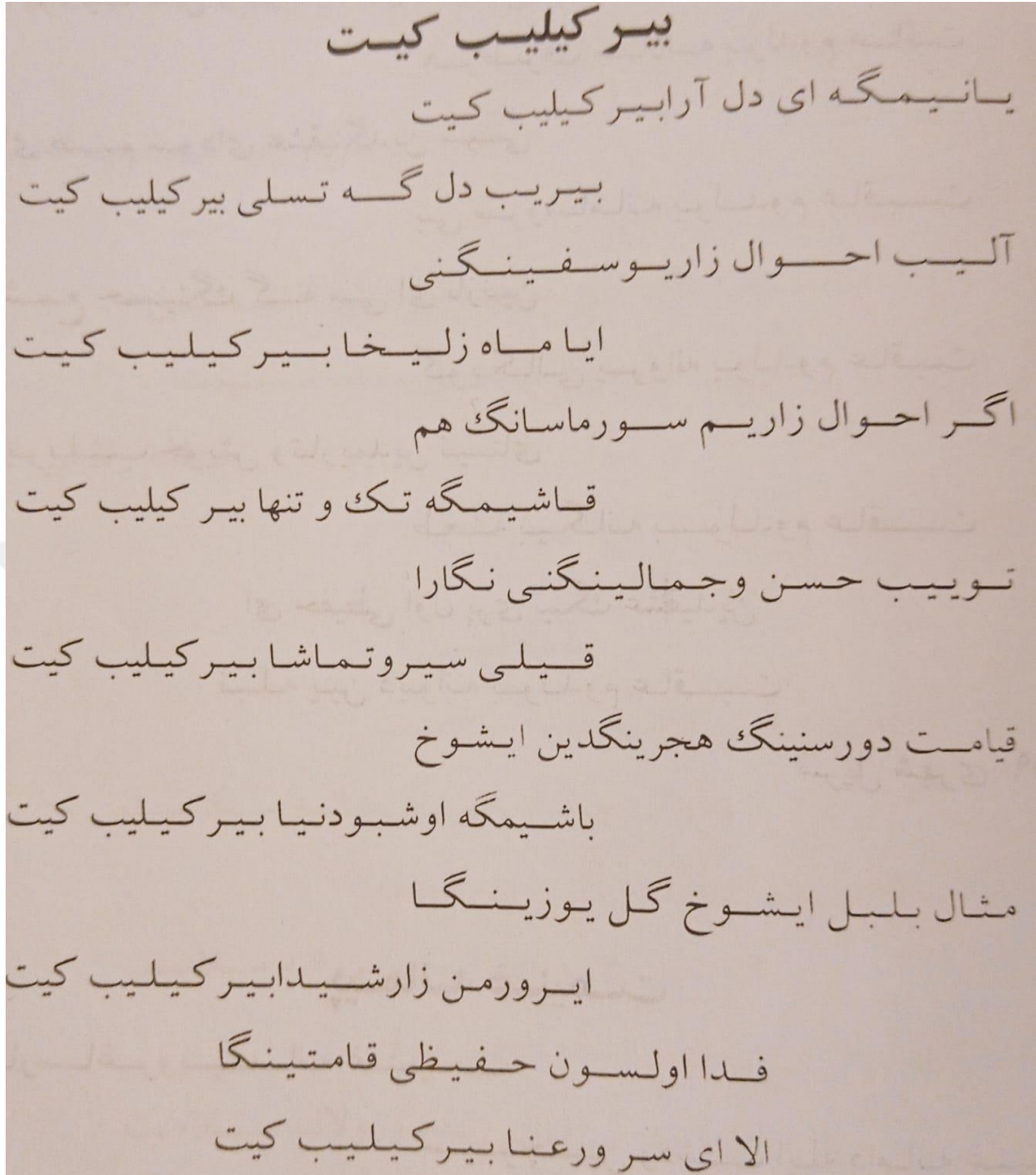
Senin aşkın yolunda ey ay gibi

Olsun isim ve utanç ve nişanım kurban

Yetişmek yoluna çıkıp dert gam

Niceler oldu ömrüm yiğitliğim kurban

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 4)

43: Bir Kelib Ket

Yanımgah ay dil arabir kelib ket
Birib dil geh teselli bir kelib ket

Alib ahval zar Yusufingni
Ay mah Zileyha bir kelib ket

Eger ahval zarim sormasang hem
Qaşimgah tek ve تنها bir kelib ket

43: Bir Gelerek Git

Yanıma ey yüreklerin alan bir gelerek git
Verip yüreğime teselli bir gelerek git

Sor ahval Yusuf zarının
Ey Züleyha ayı gelerek git

Eğer ahval zarımı sormasan ham
Yanımda yalnız ve bir tane gelerek git

Tuyub husn ve cemalingni nigara
Qeyley seru tamaşah bir kelib ket

Doyup hüsnu simanın Nigar'a
Yapayım seyir temaşa bir gelerek git

Qeyametdor sening hecingden ay şoh
Başimgeh oşbu dunya bir kelib ket

Kıyamettir senin uzaklığından ey eğlenceli
Başıma uř bu dünya bir gelerek git

Mesal bolbol ay şoh gol yuzngah
Erormen zar şeydah bir kelib ket

Bülbül gibi ey eğlenceli gül yüzün
Gezerim zır deli gelerek git

Fidah olsun Hafizî qametingeh
Ala ay seru rehna bir kelib ket

Kurban olsun Hafizî kametine
Ala ey ser uRana bir gelerek git

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 19)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 19)

عاقبت

آه نیلای اولکه میز ویرانه بولدی عاقبت
پایمال لشکر بیگانه بولدی عاقبت
جای امن و گوشه عیش و فراغت قالمدی
هر تمان باقسانگ انی غمخانه بولدی عاقبت
اوشبو فیرراکت و ایسکارد وبم نینگ قولیدن
خانه و کاشانه میز ویرانه بولدی عاقبت
آته بیرله آنه لر بیچاره فرزند داغیدین
عقل و هوشدن اجرلب دیوانه بولدی عاقبت
ایلی میز، فرهنگمیزی معرفت لیکدین کورینگ
ییر یوزیگه آتلری افسانه بولدی عاقبت
اوشبو آزاد لیک سیور باتور دلاور خلقمیز
زیر دست مردم بیگانه بولدی عاقبت
مکتب مدرسه میز نی کور که طالب جوریدن
سنگر اشرار ویا خرخانه بولدی عاقبت

44: Aqibet

Ah neylay ulkehmez veyRanah boldi aqibet
Paymal leşker biganeh boldi aqibet

Cay emn ve guşehi eiş ve ferağet qalmadı
Her taman baqseng ani ğemhaneh boldi aqibet

Oşbu feyr Raket ve İskard ve Bemning quliden
Haneh ve kaşanehmiz veyraneh boldi aqibet

Ateh birleh anehler biçareh ferzend dağiden
Akl ve hoşden acrelib divaneh boldi aqibet

Elimiz, ferhengimiz bi mehrifetlikden koring
Yer yuzigeh atleriafsaneh boldi aqibet

Oşbu azadlik siver batur dilaver halkimiz
Zirdest merdum biyaneh boldi aqibet

Mekteb medresehmizni korki Talib cevriden
Senger aşrar ve ya herhaneh boldi aqibet

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 24)

44: Akıbet

Ah ne yapım ũlkemiz harap oldu akıbet
Yabancılar ordu ayak altı oldu akıbet

Sakın yer yaşamak için hayat kalmadı
Har tarafa baksan gam evi oldu akıbet

Ūş bu raket ateşimeler ve şikâr elinden
Evimiz kâşanemiz bozuldu akıbet

Baba ile anneler çaresiz evlat dağından
Akıl zekadan ayrılıp deli oldu akıbet

Halkımız, kũltũrũmũz marifetsizden gũrũn
Yer yũzũnde isimleri efsane oldu akıbet

Ūş bu erkinlik sever batur yũrekli halkımız
Yabancılar el altında kaldı akıbet

Okul,cami okullarımızın gũrũn talep cevriden
Savaş kalesi veya eşek hane oldu akıbet

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 24)

اهل هنر

لېنگ قند سوزلرېنگ شھدو شکر دیک
حلاوت ده نیمه دیرسام ده گردیک
انېنگ چون باش ایاغ مونچه شیرین سن
قدینگ دور چون نهال نیشکر دیک
فدا اولسون تنیم غنچه لېنگ گا
کولیش لارینگ گل شام وسحر دیک
قرايمن خنجر قاشینگ گه تیک لب
نیاتی پیکریمدین قان تو کر دیک
اوشل عالمیکه انگاعمل یوق
اوتر عمری درخت بی ثمر دیک
خدایا هر نه قیلسانگ قیل ولیکن
قیماغیل خوار وزار اهل هنر دیک
قنی گوهر شناس کیم بیلسه قدرینگ
حفیظی ورنه هر سوزینگ گهر دیک

45: Ahli Huner

Lebing qend, sozlering şehd şekerdeyk
Helavetdeh nimeh dirsemdeh gerdeyk

Aning çon baş ayağ munçeh şerinsen
Qedingdor çon nihâl neyşekerdeyk

45: Hüner Ehli

Dudakların şeker, sözlerin ney şeker
Tatlıda ne söylesem onun gibi

Onun baş ayağı bu kadar tatlısın
Boyundur ağaç ney şeker gibi

Fidah olsun benim ğunçeh lebinggeh
Kolişlaring gol şam ve seherdeyk

Qeraymen hencer qaşing geh teykleb
Niyaty peykerimden qan tukardeyk

Oşel alamigeh angah emel yoq
Oter omri derht bisemerdeyk

Hodaya her ne qilseng qil ve leykin
Qimağil har ve zar ahli hunerdeyk

Qeni guvher şinas kim bilseh qedring
Hafizî verneh her sozing geherdeyk

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 137)

Kurban olsun teni senin ğünce dudaklarına
Gülüşlerin yapışların akşam gülü ve sahur gibi

Bakarım kılıç kaşın, ayakta kakıp
Niyeti cisminde kan çıkar gibi

Ol alanda onda amel yok
Geçer ömrü semersiz ağaç gibi

Allah'ım ne yapsan yap ve lakin
Yapmayıp zayıf tavansız ehli hüner gibi

Nerede değerden anlayan kederli
Hafizî eğer ne her sözün altın gibi

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 137)

مردانه تورگیل

که گیل ای ملتیم مردانه تورگیل
بوسون تاریخگه تا افسانه تورگیل
گوراش میدانگیه بیلینگی باغلب
دلیر و بی هراس میدانه تورگیل
سین هم چون خلق ویتنام دیک جاینگدین
عتاب خشم ایله عصیانه تورگیل
غرور لب هرتمان چون ارسلان دک
ببانگ نعره مستانه تورگیل
سنی خشم وعتابینگی کوربیان
بوسون تایاولرینگ دیوانه تورگیل
یوزینگی سرغیب چون زعفراندیک
اوتورمه بی سر و سامانه تورگیل
حیاتدین کیچ کیل و زنهار بولمه
اسیرمردم بیگانه تورگیل
توشیب کیل تاغ و تاشتین نعره تارتیب
قیام جنیش و عصیانه تورگیل
اگر قول وایاغین بولسه باغلیق
اوزیب زنجیرایله زولانه تورگیل

46: Merdaneh Turgil

Kehgil ay milletim merdaneh turğil

Bosin tarihgeh ta efsaneh turğil

Goraş meydanigeh bilingni bağleb

Delir ve bi heras meydaneh turğil

Sen hemçon halk Vitnam deyk cayingden

Etab heçm ileh esyaneh turğil

Ğururleb her taman çon Arselandeyk

Babang nehre mestaneh turğil

Seni heşmi ve etabingni koriban

Bosun ta yavlering divaneh turğil

Yuzingni serğetib çon zehferandeyk

Oturmeh bi ser ve samaneh turğil

Hayatden keyç kil ve zinhar bolmeh

Asır merdom beyganeh turgil

Tuşib kel tağ ve taştan nehreh tartib

Qeyam conbiş ve esyaneh turgil

Eger qul ve ayağın bolsheh bağlıq

Ozib zencir ileh zevlaneh turğil

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 162)

46: Erkek gibi Kak

Gel gel ey milletim erkek gibi kak

Olsun tarihe ta efsane kak gel

Güreş meydanında kemerinin bağla

Cesurane ters siz meydana kak gel

Sen hem Vietnam halkı gibi yerinden

Kahir tavafı ile gazap gibi kak gel

Gururlanarak her taraf arslan gibi

Baban nehresin de mestane kak gel

Senin kahir gazabın gören lahza

Olsun ta düşmenler deli, kalk gel

Yüzünün sarı yapıp safran gibi

Durma sahipsiz samansız kak gel

Hayatından geç, gel korkak olma

Yabancılar tutkunu kak gel

Yenip gel dağ taştan seslenip

Diriliş hareketi, gazap ile kak gel

Eğer el ayağın olsa bağlı

Kırıp zincir ile zevaline kak gel

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 162)

یولینگده

قرب هر یانه جانانیم یولینگده

قرب که چیقسه آه جانیم یولینگده

تون و کون زار و نالان ییغله ماغدین

کور اولدی چشم گریانیم یولینگده

جمالینگنی کورایدیب زار و حیران

توریب من ماه تابانیم یولینگده

بو کیلدی قامتیم کوپ تور گه نیمدین

الا ای سرو ریحانیم یولینگده

حالیم بیحد خراب و ابتر و زار

ایا زلف پریشانیم یولینگده

نه حاجت اوشبو تن منگانگارا

فدا تابولمسه جانیم یولینگده

ایترایردیم شهادت رتبه سیده

توکیل سیدی قنی قانیم یولینگده

47: Yolingdeh

Qereb her yaneh cananim yolingdeh

Qerib ki çiqseh ah canim yolingdeh

Tun ve kon zar ve nalan yeğlemağden

Kor oldi çeşmi giryanim yolingdeh

Cemalingni koraydib zar ve hayran

Turib men mah tabanim yolingdeh

47: Yolunda

Bakıp her yana cananım yolunda

Az kalsa çıksa ah canım yolunda

Bütün gün zar-u nalan ağlayıp

Gör oldu ağlayan gözlerim yolunda

Senin göreyim diyerek zar hayran

Bekliyorum ben, ay gibi tabanım yolunda

Bokildi qametim kop turgehnimden
Ala ay seru rayhanim yolingdeh

Sindi kametim çok beklediğimden
Ey soru reyhanım yolunda

Halim bihed herab ve ebter zar
Ay zolf peryşanim yolingdeh

Halım çok kötü zar nalan
Ey peruk saçlı perişan yolunda

Ne hacet uşbu ten mengeh Nigara
Fidah ta bolmeseh canim yolingdeh

Ne hacet bu ten bana Nigar'a
Kurban ta olmasa canım yolunda

Yiter erdim şehadet rutbesideh
Tukelseydi qeni qanim yolingdeh

Yapardım şehadet rütbesini
Aksa idi kanım yolunda

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 301)

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 301)

قربان جانان

نی کیرک اول جسمیکه قربان جانان اولمه سه
نی ضرور اولتن که گر یولیده قربان بولمه سه
عاشق صادق دیمانلار اولکه یارنینگ عشقیدین
جسمی عریان چشمی گریان بغری بریان بولمه سه
هر کیشی نینگ آتینی توتمانگ شهید دیب گر که اول
کشته تیرنگاه خوبرویان بولمه سه
هر کیشی باقسه قرازلفینگ گه ای آرام جان
یوق انینگ امکانی تاحالی پریشان بولمه سه
بارموکین دنیاده شوندی آدمی کیم اول سنی
آی جمالینگ گه باقیب حسنینگ گه حیران بولمه سه
سروینگلیغ قامتینگ کورگن کیشی ای نازنین
قمریدیک امکانی یوق تازارونالان بولمه سه

48: Qurban Canan

Ne kirek ol cesimgeh qurban canan bolmeseh
Ne zeror oltenki ger yolideh qurban bolmeseh

Aşk sadik diymenlar lkeh yarning eishqiden
Cesmi eryan çeşmi geryan beğri beryan bolmeseh

Her kişining atini tutmang şehiddib gerki olseh
Keşteh tirnigah hubriyan bolmeseh

Her kişi baqseh qera zolfing geh ay aram can
Yoq aning amkani ta hali peryşan olmeseh

Barmuken dunyadeh şondey ademi kim olseni
Ay cemaling geh baqib husning geh hayran bolmeseh

Seru yengiliğ qameting korgen kişi ay nazenin
Qemerideyk amkani yoq tazar ve nalan bolmeseh

(Hafizî Jawzjanî, 2011:314)

48: Canan Kurbanı

Ne lazım ol cismine kurban canan olamasa
Ne zaruret ol ten eğer yolunda kurban olamasa

Âşık sadık sanmayın ol yarının âşıklığından
Cismi yanan, ağlayan gözleri olmasa

Her kimsenin şehit diyerek isim vermeyin
Gezen iyilerin yolunda olmasa

Her kimse baksa siyah peruklarına ey rahat can
Mümkünü yok perişan olmasa

Varmışken? Dünyada bu gibi Âdem kim olsa
Ay simana bakıp hüsnüne hayran olmasa

Soru yenilik kametinin görüp
Kemerı gibi mümkünü yok ta zar nalan olmasa

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 314)

عاشقی

بیر مین ایماس اول مه زیبانی عاشقی

کیمدور که اولمه کوریبانی عاشقی

سرو قد و طرز خرامی نی بیر کوریب

بولدوم اوشل دلبرر عنانی عاشقی

قمری کبی ناله و زاری قیمای نیتای

بولسم اوشل سرو سمنسانی عاشقی

مجنون اگر گورسه ایدی ماه طلعتینگ

بولمس ایدی فریفته لیلا نی عاشقی

ایککی جهاننی کوزیگه تار ایله گی بیلینگ

هر کیم که بولسه اول کوزی شهلانی عاشقی

بیر لیلی وش نی عشقیده مجنون تیلبه دیک

بولدم نیتای دامن صحرانی عاشقی

لعل لبی و شیرین تیلدین اور گولوب ایننگ

بولدوم حفیظی بلبل گویانی عاشقی

49: Âşık

Bir men imes ol me zeyba aşkı

Kimidor ki olmeseh koriban aning aşkı

49: Âşık

Tek ben değilim ol ay gibi güzelin âşık

Kim olmamış onun görüp âşık

Seru qed ve terz heramini bir korib
Boldum oşel dilberni rehana aşki

Seru boyun terzi hıramının görüp
Oldum ol yüreklerin alanın âşık

Qemeri kebi naleh ve zari qemay netay
Bolsem oşel seru semensani aşki

Kemeri gibi nale ve zarı yapmadan ne yapım
Olsam ol seru semayasın âşık

Mecnun eger gorseh eydi mah teleting
Bolmes yedi ferifteh leylani aşki

Mecnun eğer görse idi ay telestin
Olmaz idi yüreklerin alan Leyla'nın âşık

Yekki cahanni kozigeh tar aylehgey biling
Her kim ki bolseh ol kozi şehlani aşki

İki cihanının gözüne tar aylar bilin
Herkes ki olsa ol gözü şehlani âşık

Bir leyli veşni işqideh mecnun tilbeh deyk
Boldem neytay damen sehrani aşki

Bir leyli vahşinin sevgisinde Mecnun deli gibi
Oldum, ne yapayım daman sahranın âşık

Lehli ve şerin teliden orgolub aning
Boldum Hafizî bolbol guyani aşki

Altın dudakları ve tatlı dilinde ölürüm onun
Oldum Hafizî bülbül söyleyenin âşık

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 362)

(Hafizî Jawzjanî, 2011: 362)

اوغليم

الهي تاجهان باريچه بولغيل درامان اوغليم
يمان كوزدين خدايم اسره سون اي نوجوان اوغليم
بهارستان عمرينگ تاحيات باريچه سبز اولسون
نهال قامتينگ گا تيكماسون بادخزان اوغليم
اوزينگ دين يخشى آت قوي ايل اراتا كه توانينگ بار
اگرايستر بوسانگ نام ونشانينگ جاويدان اوغليم
يمانليغ كوچه سيدين اوتمه گيل تا كه علاجينگ بار
چيقار كيل يخشى ليق قه شهرتينگي جانه جان اوغليم
چنان علم و هنردين بهره وربولغيل سين عالم گه
آتسينگ گه ايله سونلرافتخاراهل زمان اوغليم
اگراوزدين كيچك دين عزت و حرمت تيلربولسانگ
اوزينگدين كته لرنى حرمتين قيل اي جوان اوغليم
بولوت ديك ايل گه يتكورتاعلاج باريچه خيرينگي
باشينگ مثل قوياش ديك ايسته هم تا آسمان اوغليم
مينى روح روانيم نى اگرشاد ايتسه سانگ دايم
انا تيل بيرله دينينگ نى اونوتماهيچ قچان اوغليم

50: Oğlim

İlahiy ta cahan bariçeh bolğil der aman oğlim
Yeman kozden Hodayim asreh son nevcavan oğlim

Baharistan omring ta hayat bariçeh sebz olsun
Nehal qameting geh teknhason bad hazan oğlim

50: Oğlum

Allah'ım ta cihan varına kadar bolsun oğlum
Allah'ım kötü nezirlerden saklasın ey oğlum

Bahar ömrün ta hayat varına kadar yeşil olsun
Nihal boynunda tekmesin rüzgâr hazan oğlum

Ozingden yehşiy at quy il ara ta tavaning bar
Eger ister busang nam ve nişaning cavidan oğlim

Kendinden güzel isim bırak ta tavanının varı kadar
Eğer istersen olsan nam ve nişanın oğlum

Yemanliğ koçehsiden otmehgil taki elacing bar
Çıkar kel yehşiyliq qeh şöhretini caneh can oğlim

Yamanlın sokağından geçmeyin ta çaresi varsa
Çıkar iyilikte şöhretinin cana can oğlum

Çonan elim ve hunerden behreh ver bolğil sen alamgeh
Ating geh ayleh sonler iftihar ahli zaman oğlim

Bilim ve hünlerden çok faydalansın dünyada
İsmine yapsınlar fahir ehli zaman oğlum

Eger ozden keçikden ezet ve hurmet tiler bolseng
Ozingden ketehlerni hurmetin qel ay cavan oğlim

Eğer kendinden küçüklerden saygı ve sevgi ister olsan
Kendinden büyüklerin saygı ve hürmetin yap oğlum

Bolut deyk ilgeh yetkor ta elac bariçeh hayringni
Başing mesli quyaşdeyk isteh hem ta asman oğlim

Bölüt gibi halka yetiştir ta çaresi varına kadar haberini
Başın güneş gibi iste ham ta göğe kadar oğlum

Meni ruh ve revanımı şad itsehng dayim
Ana til birleh dinini onutma hiç qeçan oğlim

Benim ruh ve rahvanımın özgür istersen oğlum
Ana dil ile dininin hiç unutma oğlum

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 432)

(Hafızî Jawzjanî, 2011: 432)

SONUÇ

Şairlik geleneğinin kökleri İslamiyet öncesi Türk geleneklerine kadar uzanmaktadır. Afganistan, Özbek-Türkmen geleneğini baksı, şaman, ozan gibi temsilciler devam ettirmiştir. Eski devirde şairler, din adamı olarak ruhları yerin altına veya üstüne göndermek, hekim olarak hastalıkları ve ölümleri önlemek bu görevlerinden sadece birkaçıdır. Türkistan'da zamanla iklim değişikliği sonucu yaşanan kuraklık, salgın hastalıklar ve ekonomik sıkıntılar vd. nedenlerle Türkler başta Anadolu olmak üzere çeşitli coğrafyalara göç etmişlerdir. Gittikleri yerlere kültürlerinin bir parçası olan “şairlik geleneği”ni de taşımışlardır. Türkistan'da İslamiyat öncesi dönemlerde ilk olarak şiir yazan Anehdovana Sargun, padişah kızı sayılır. Anehdovana milattan önce 2300 yıllarında dünyaya gelmiştir. Akad İmpraturluğu'nda Sümerler zamanının ay zigüt ilahı işine başladıktan sonar kendini geliştirerek yola şiirle devam etmiştir. İslamiyet sonra Türkistan'da Fars dilinde ilk şiir yazan “Hanzala Badgisî”dir. Özbeklerde ise, “Abu Hefis Hakım Binyavuz sağzı Semerkendi”dir. 15. yüzyıldan itibaren şairlik Afganistan'da Ali Şir Nâvâyî'den başlar ve bu gelenek bugüne kadar devam etmektedir. 21. yüzyıla kadar Afganistan'da bu gelenek içerisinde pek çok şair yetişmiştir. “Muhammed Yahya”, “Yahya Hafızî”, “Ustat Jawzjanî” mahlasları ile anılan “Muhammed Yahya Hafızî”, 21.yüzyıl şairlerinden biri olmuştur. “Muhammed Yahya Hafızî Hayatı-Sanatı ve Eserleri” adını taşıyan bu çalışma; Özet, Giriş, Sonuç, Kaynakça, Sözlü Kaynaklar, Kavramlar Dizini, Ekler ve Öz Geçmiş dışında altı ana bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmada Afganistan Özbek şiir geleneği ve geleneğin önemli şahsiyetleri hakkında bilgi verildikten sonra, Muhammed Yahya Hafızî'nin hayatı, sanatı ve şairlik geleneği içerisindeki yeri çeşitli alt başlıklara ayrılarak ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmada Muhammed Yahya Hafızî'nin şiirleri şekil yapısı açısından ele alınmıştır. Şiirlerin vezinleri/ölçüleri tespit edilmiş kafiye/uyak yapısı adı altında kafiye çeşitleri, kafiye düzenleri, ayak çeşitleri açısından şiirler incelenmiştir. Hece bakımından yazılan şiirleri, dörtlük, beşlik, kaside olan şiirlerini ölçümü ve şiirlerinin bir kısmı ele alınmıştır. Daha sonra şiirlerin dil ve üslup özelliklerine değinilmiştir. Şiirlerindeki mahalli söyleyişler ile Jawzjan yöresi ağızlarında yaygın olarak kullanılan kelimelere örnekler verilmiştir. Şiirlerinde yer alan atasözleri, deyimler, özdeyişler, isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, ikilemeler belirlenerek şiir türüne göre listelenmiştir. Bölümün sonunda şiirlerde yer alan edebi sanat ve mazmunların nasıl işlendiği

konusunda örnekler verilerek açıklamalarda bulunulmuştur. Şiirlerde tespit edilen edebi sanatlar Numan Külekçi'nin "Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar" adlı eserinden yola çıkılarak sınıflandırılmıştır. Tezimizde Muhammed Yahya Hafızî'nin şiirleri nazım şekli ve türü açısından da ele alınmıştır. Tür ve şekil konusunda Ahmet Talat Onay, Hikmet Dizdaroğlu, Cem Dilçin, Öcal Oğuz'un görüşlerine kısaca yer verilmiştir. Özbek şairlerinin görüşleri ışığında Muhammed Yahya Hafızî'nin şiirleri tür ve şekil açısından tasnif edilerek her başlık altında şiirlerinden örnekler sunulmuştur. Çalışmada Muhammed Yahya Hafızî'nin şiirleri muhteva açısından incelemiştir. Öncelikle şiirler konuları açısından tasnif edilerek her konu başlığı altında örnekler verilmiştir. "Kültürel Unsurlar" başlığı altında Muhammed Yahya Hafızî'nin şiirlerinde tespit edilen renk, sayı, kuş, çiçek, yer ve kişi adlarından söz edilerek dua/alkış, beddua/kargış niteliğindeki şiirlerinden örnekler verilmiştir. "Maddi Kültür Unsurları" alt başlığında ayrıntılı bir şekilde değerlendirmiştir. Ayrıca şiirlerinden örnekler verilerek her alt başlık görsellerle desteklenmiştir. Muhammed Yahya Hafızî'nin eserleri de tanıtılmıştır. Muhammed Yahya Hafızî'nin toplam 9 tane kendine ait eseri mevcuttur. Her eserin özelliği ve şiirlerinden örnekler 9 başlıkta ele alınmıştır. Tablo üç sütuna ayrılmıştır. İlk sütunda şiirlerin dizin numarası verilirken üçüncü sütunda şiirlerin çalışmadaki sayfa numarası gösterilmiştir. İkinci sütunda ise şiirlerin taşıdığı başlıklar alfabetik olarak sıralanmıştır. Çalışmayı hazırlarken faydalanılan kitap, dergi, ansiklopedi, sözlük, internet kaynakları vd. kaynaklar alfabetik olarak sıralanmıştır. "Ekler" bölümünde ise Muhammed Yahya Hafızî'nin ailesine, eserlerine, kazandığı plaket ve ödüllere, yurt içi ve yurt dışında katıldığı şenliklere yer verilmiştir.

Muhammed Yahya Hafızî'nin şiirleri incelendiğinde büyük bir kısmının toplumsal ya da kişisel eleştiriye yönelik olduğu tespit edilmiştir. Toplumun aksayan yönlerini, kaybedilen değerleri ya doğrudan ya da kişiler üzerinden eleştirmiştir. Bu sebeple koşma nazım şekliyle ve taşlama türünde yazdığı şiirleri çoğunluktadır. Muhammed Yahya Hafızî'nin düşüncesine göre çiçeğe, kuşa, ağaca vd. şiir yazmak mesele değildir. Mühim olan halkın içinde yetişmiş bir halk âşığı olarak yine onların yaşadığı acılara, hüznülere, sevinçlere vd. duygulara ortak olabilmektir. Onun görevi özellikle halkın dile getiremediği dertleri sazıyla sözüyle dile getirmek ve içten içe kanayan yaralara merhem olmaktır. Ona göre şair, halkın sesidir. Onu ayağa kaldıran ve yol gösterendir. Muhammed Yahya Hafızî, başta ailesi olmak üzere içinde doğup

büyüdüğü toplumsal çevrenin şiir yazan sıcak bakmadığını ifade etmiştir. Muhammed Yahya Hafizî şiir yazmaya merakı bu engellerin önüne geçmiştir. O, usta-çırak ilişkisi ile yetişen şairlerden değildir. Şiir yazma kendi çabasıyla öğrenmiştir. Ancak Muhammed Yahya Hafizî, Nevâyîy Divâni ve Derdiyar mahlaslı Meşrebi ustası olarak görmektedir. Genç yaşlarda memleketini terk ederek gurbete çıkmıştır. Yerleştiği Jawzjan'de toplantılarda şiir okuyarak kendini geliştirmiştir. Fakat bu çevre de şairlik geleneğini sürdürmesi açısından beklentilerini karşılamamıştır. Bu sebeple yurt içinde ve yurt dışında düzenlenen şairlik yönelik davetlere sık sık katılarak bu boşluğu kapatmaya çalışmıştır. Bilindiği üzere Özbek kültürünün önemli bir parçası olan “şairlik geleneği” 20. yüzyılda şenlikler, festivaller gibi sözlü kültür ortamlarında okulması gerek şiirleri devam edilmiştir. Son yüzyılda şairlik dijital kültürün de etkisiyle yurt içinde ve yurt dışında televizyon ve radio programlarına katılarak, şiirlerini kitaplaştırarak veya şiirlerinin gazetelerde yayımlanması yoluna giderek sanatını geniş kitlelere ulaştırma çalışmaktadır. Burada asıl amaç son dönemde popülerliğini gittikçe kaybeden “şairlik geleneği”ni gelecek kuşaklara aktarmaktır. Şairlerin “şairlik sanatını” yazarken karşılaştıkları engeller ele alınması gereken önemli bir konudur. Bu konuda özellikle ilgili kurum ve kuruluşlara önemli görevlerin düştüğü söylenebilir. Bu çerçevede yapılabilecek faaliyetlere yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir: Afganistan Kuzeyi'nin en ücra köşesinde yaşayan şairlere ve şairlik sanatına sahip çıkar. Şairlerin konaklama, seyahat, yiyecek vb. giderlerinin karşılanması, geniş çaplı şiir şölenlerinin düzenlenmesi ve bu kapsamda yurt içinden ve yurt dışından şairlerin bu şölenlere katılımının teşvik edilmesi buna yönelik tanıtımların yapılarak ilgili faaliyetlerin daha geniş kitlelere duyurulması özellikle üniversitelere ve ortaöğretim kurumlarına belli bir bütçe ayrılarak “Özbek Dili Edebiyatı, Türkoloji Bilimi” gibi derslere şairlerin konuk olarak sık sık çağrılması, yeni neslin şairlerle birebir etkileşimini sağlayarak şairlik sanatına ilgilerinin artırılmaya çalışılması, gelecek nesillerin şairlik geleneğine yakından şahit olmak ve yaparak ve yaşayarak öğrenmeleri için “şairlik derneği” adında bir proje hazırlanması ve içinde gelmiş geçmiş şairlerin özel eşyalarının sergilendiği müzelerin kurulması. Yine aynı yerde şairler derneği adı altında şiir kahvelerinin kurulması ve şiir okuma gecelerinin düzenli olarak gerçekleştirilmesi. Tüm bu faaliyetler sonucunda şairlerin önündeki maddi ve manevi engeller kaldırılabilir ve şairlik geleneğinin devamlılığı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, N. (2010). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı*. (Kapı yayınları, İstanbul).
- Artun, E. (2001). *Âşıklık Geleneği ve Âşıklık Edebiyatı*. (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Baba, M. O. (2007). *Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*. (Heyamola Yayınları, İstanbul).
- Baba, M. O. (2007). *Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. (Heyamola Yayınları, İstanbul).
- Banarlı, N. S. (1983). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: (Melli Eğitim Basımevi, İstanbul)
- Bezirci, A. (1993). *Türk Halk Şiiri-1*. (Say Yayınları, İstanbul).
- Boratav, P. N. (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. (Gerçek Yayın Evi , İstanbul).
- Boratav, P. N. (1988). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. (Adam Yayınları, İstanbul).
- çobanoğlu. (2012). *Halk Edebiyatına Giriş-1*. (Anadolu üniversitesi, Eskişehir).
- Çobanoğlu, Ö. (2007). *Âşık Tarzı Edebiyatı Geleneği ve İstanbul*. (: 3F Yayınevi, İstanbul).
- Dilçin, C. (2013). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. (TDK Yayınları, Ankara).
- Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk şiirinde Türler*. (TDK Yayınları, Ankara).
- Durbilmez, B. (2017). *Gelenekli Türk Anlatıları*. (Ötökent Yayınları, İstanbul).
- Düzgün, D. (2010). *Erzurum'da Âşık Kahvesi Geleneği*. (Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi1: 15-21, Erzurum).
- Elçin, Ş. (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. (: Akçağ Yayınları, Ankara).
- Erşahin, İ. (2011). *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*. (Ötökent Yayınları, İstanbul).
- Gemalmaz, E. (1980). *Türkçenin Genel Yapısı*. (Belen Yayıncı, Ankara).
- Günay, U. T. (1999). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir geleneği ve Rya Motifi*. (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Güzel, A. (2008). *Türk Halk Edebiyatı El kitabı*. (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Hafızî Jawzjanî, M. Y. (2015). *Nâvâiye Hâdiye*. (Zehiridin Muhammed Babür yayın Derneği, Jawzjan).
- <https://fa.m.wikipedia.org/wiki>. (2012, 10 11).
- <https://www.cokbilgi.com>. (2012, 03 13).
- Jawzjanî, M. Y. (1992). *Divân Azimî*. (Devlet Yayım Evi, Jawzjan).
- Jawzjanî, M. Y. (2008). *EDEBİ FENLER*. (Zehiriddin Muhammed Babür Derneği, Jawzjan).
- Jawzjanı, M. Y. (2010). *NADİRE BEGÜM*. (Afganistan kadın kızlar yayın evi, Jawzjan).
- Jawzjanî, M. Y. (2011). *Mühabbetname*. (Zehiriddin Muhammed Babür derneği, kabıl).
- Jawzjanî, M. Y. (2015). *DİVAN ARAY DERNAYI*. (Kabıl Yayımevi, Kabıl).

- Jawzjanî, M. Y. (2016). *Babür gazalına Nezire*. (Babür derneği yayınevi, Jawzjan).
- Jawzjanî, M. Y. (2016). *Mevlana Geyasidin Himmet Divanı*. (Muhammed Zahirddin Derneği, Jawzjan) .
- Jawzjanî, M. Y. (2017). *Derelilerin Göz yaş Divanı*. (Jawzjan yayın evi, Jawzjan).
- Kaya, D. (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. (Akça yayınları, Ankara).
- Korkmaz, E. (1994). *Ansiklopedik Alevîlik-Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*. (Ant Yayınları, İstanbul).
- Köprülü, M. F. (1999). *Edebiyat Araştırmaları*. (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Köprülü, M. F. (2004). *Saz Şairleri*. (Akçağ Yayınları, Ankara).
- oğuz, Ö. (2001). *halk şiirinde Tür, şekil ve Makam*. (Akçağ yayınları, Ankara).
- Ögel, B. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Ömer, M. N. *8am.af*. 2022, 01 02.
- Özarslan, M. (2001). *Etzrum Âşıklık Geleneği*. (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Sakaoğlu, S. (1998). *Türk Saz Şiiri. Türk dünyası El Kitabı*. (Türk Kültürünü Araştırma Esititsü Yayınları, Ankara).
- (2007@www.turkedebiyati.org.)
- Soydan, M. <http://www.antoloji.com>. 2012, 1,15

Ekler

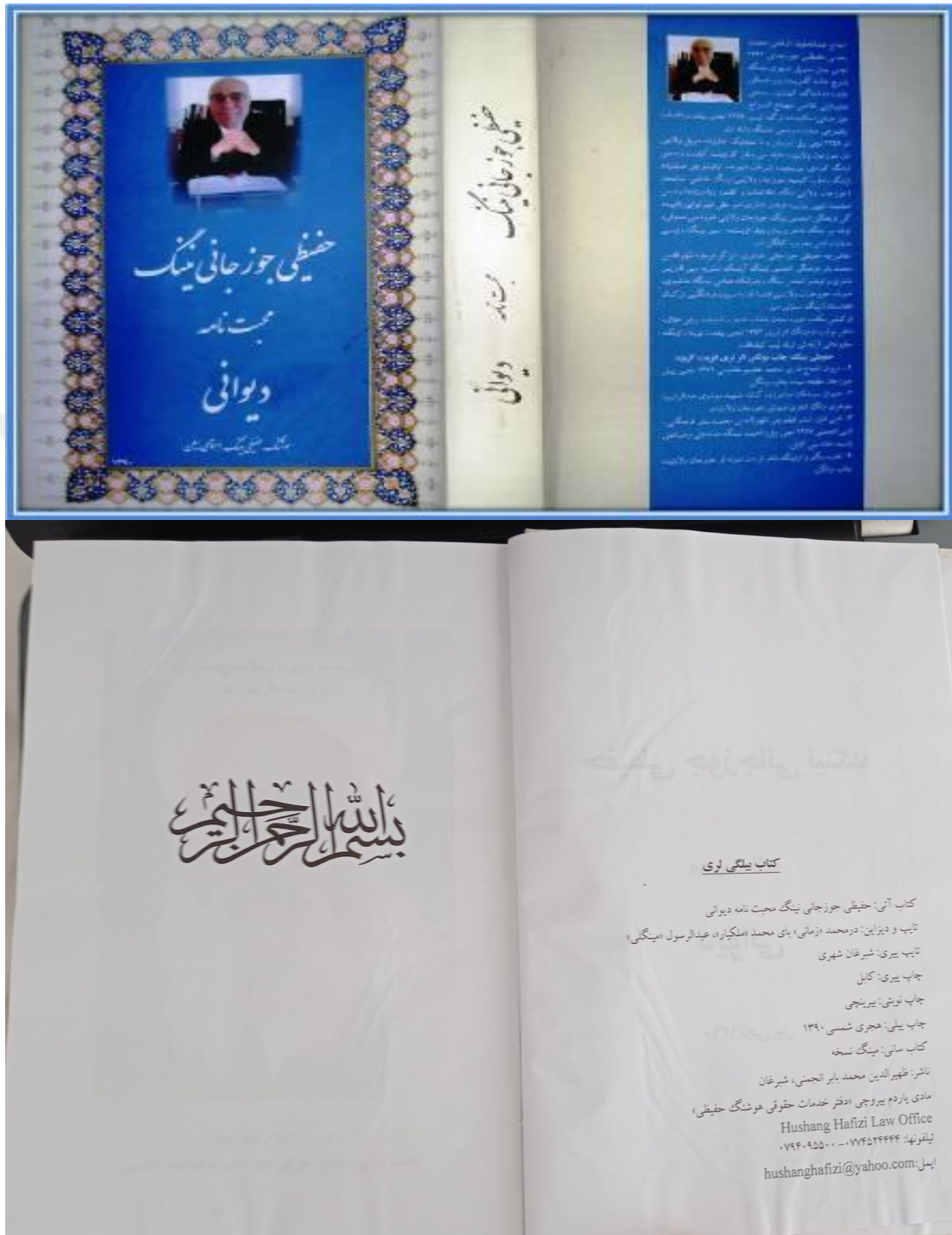
Ek 1. Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî

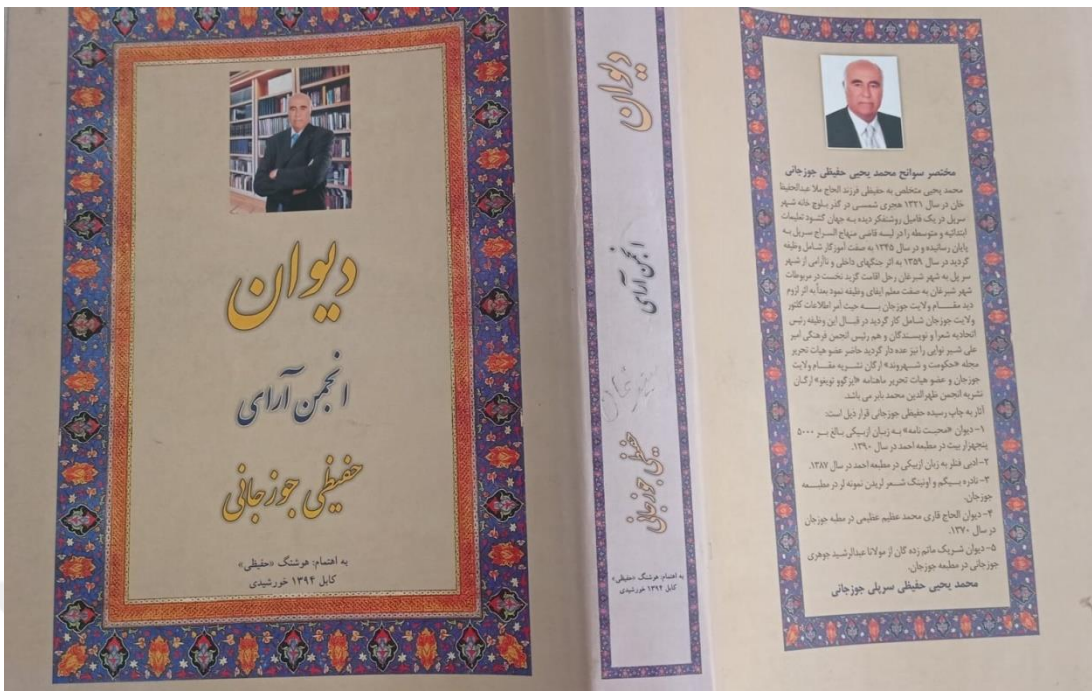

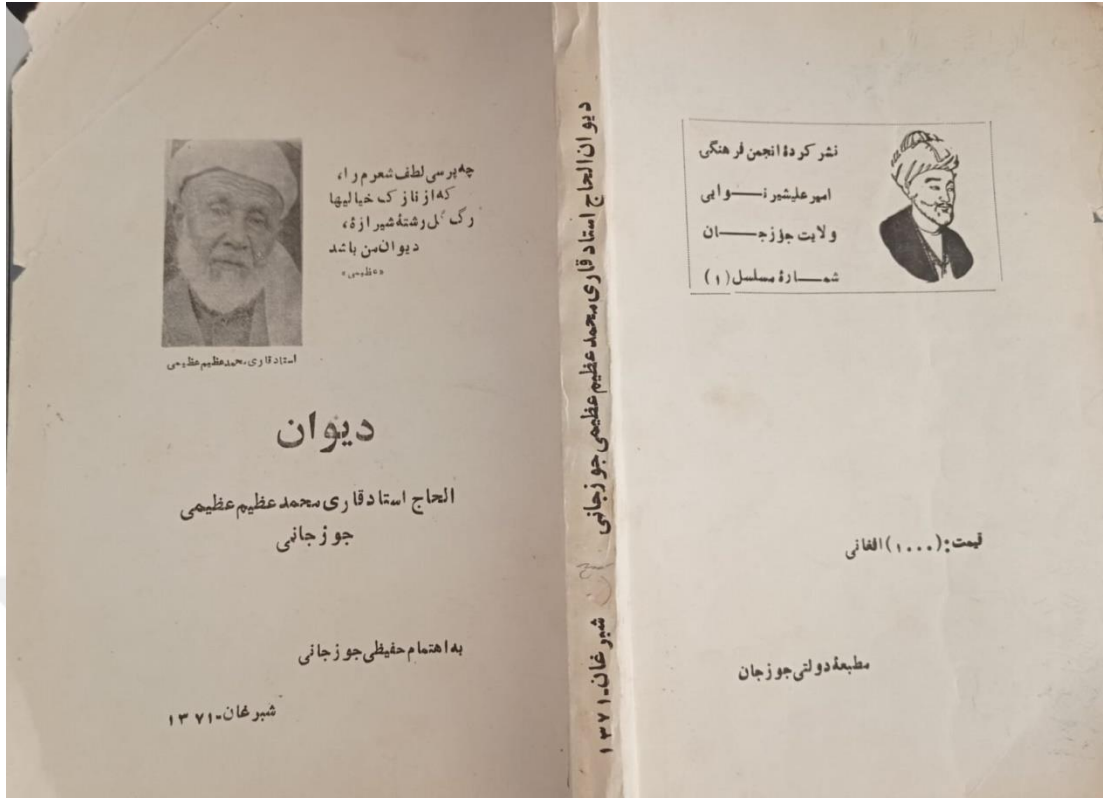
Ek 2. Muhammed Yahya Hafizî Jawzjanî'nin Baba ve Annesi

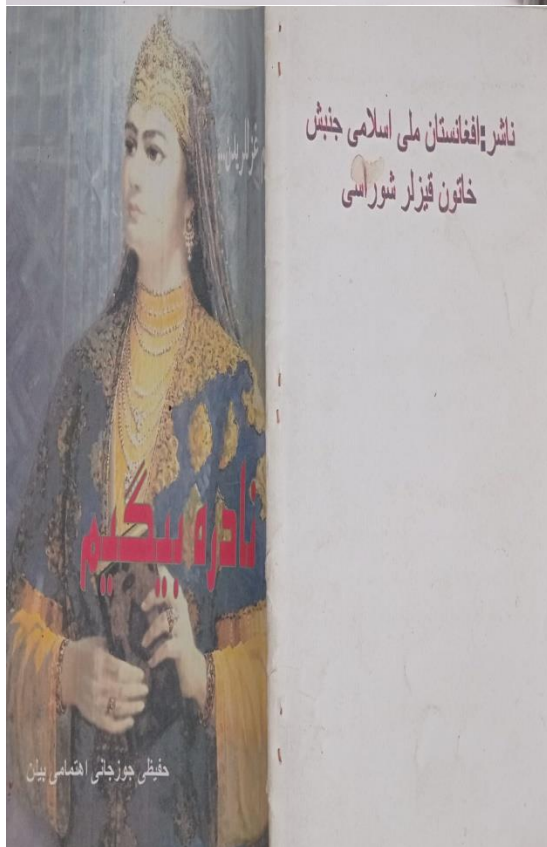
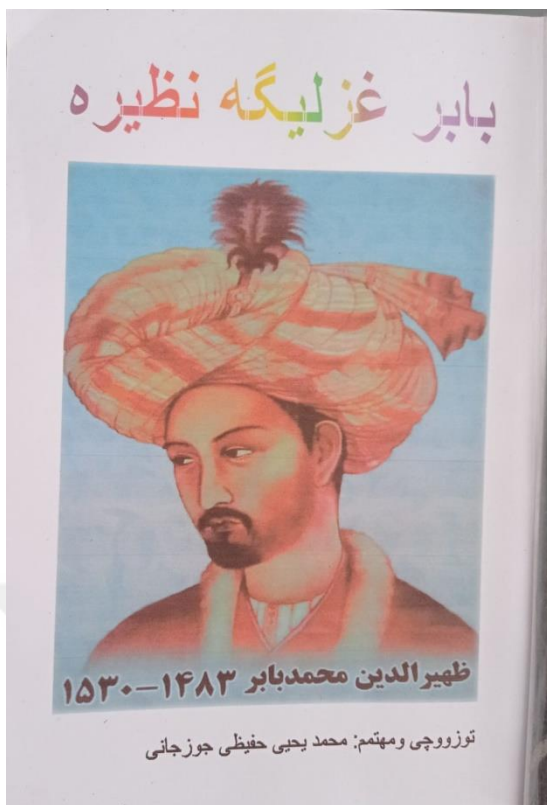

Ek 4. Muhammed Yahya Hafizî Jawzjani'nin Eserleri

Ek 5. Muhammed Yahya Hafizî'nin Hindistan'da Bedil Mekberesi'ndeki fotoğrafı.

Ek 6. Muhammed Yahya Hafizî İstanbul'da Nevâyî Sempozyum'unda olduğunu gösteren fotoğrafı.

